

Брисел, 9 ноември 2005 година
СЕК (2005) 1425

АНАЛИТИЧКИ ИЗВЕШТАЈ
за Мислењето за барањето на Република Македонија
за членство во Европската унија
{КОМ (2005) 562 крајна верзија}

СОДРЖИНА

A. ВОВЕД	4
а) Предговор	4
б) Односи помеѓу ЕУ и Република Македонија	6
Б. КРИТЕРИУМИ ЗА ЧЛЕНСТВО	12
1. Политички критериуми.....	12
1.1. Демократија и владеење на правото	13
1.1.1. <i>Собрание</i>	14
1.1.2. <i>Извршна власт</i>	17
1.1.3. <i>Судство (види, исто така, Поглавје 23 – Судство и основни права)</i>	24
1.1.4. <i>Антикорупциската политика (види Поглавје 23 – Правосудство и основни права).</i>	24
1.2. Човекови права и заштита на малцинствата	29
1.3. Регионални прашања и други обврски утврдени во заклучоците на Советот на ЕУ од 29 април 1997 година	38
1.4. Општа оценка	41
2. Економски критериуми	39
2.1. Економски развој	43
2.2. Оценка во смисла на Копенхашките критериуми	49
2.3. Општа оценка	63
3. Способност да се преземат обврските за членство	64
3.1. Поглавја на <i>acquis</i>	64
<i>Поглавје 1: Слободно движење на стоки</i>	64
<i>Поглавје 2: Слободно движење на работна сила</i>	69
<i>Поглавје 3: Право на основање и слобода на обезбедување услуги</i>	70
<i>Поглавје 4: Слободно движење на капитал</i>	72
<i>Поглавје 5: Јавни набавки</i>	75
<i>Поглавје 6: Право на трговски друштва</i>	77
<i>Поглавје 7: Право на интелектуална сопственост</i>	79

Поглавје 8: Конкуренција	82
Поглавје 9: Финансиски услуги	85
Поглавје 10 : Информативното општество и медиумите	89
Поглавје 11: Земјоделство и рурален развој	92
Поглавје 12: Безбедност на храна, ветеринарство и фитосанитарна политика ..	99
Поглавје 13: Рибарство.....	103
Поглавје 14: Транспортна политика	104
Поглавје 15: Енергија	107
Поглавје 16: Оданочување	109
Поглавје 17: Економска и монетарна политика	114
Поглавје 18: Статистика	115
Поглавје 19: Социјална политика и вработување.....	118
Поглавје 20: Политика за претпријатија и индустрија	122
Поглавје 21: Транс-европски мрежи.....	129
Поглавје 22: Регионална политика и координација на структурни инструменти	130
Поглавје 23: Судство и основни права	133
Поглавје 24: Правда, слобода и безбедност	133
Поглавје 25: Наука и истражување	149
Поглавје 26: Образование и култура	150
Поглавје 27: Животна средина.....	Error! Bookmark not defined.
Поглавје 28: Потрошувачка и здравствена заштита	158
Поглавје 29: Царинска унија	Error! Bookmark not defined.
Поглавје 30: Надворешни односи	165
Поглавје 31: Надворешна, безбедносна и одбрамбена политика	167
Поглавје 32: Финансиска контрола	170
Поглавје 33: Финансиски и буџетски резерви.....	173
3.2 Општа оценка	174
V. ЕВРОПСКО ПАРТНЕРСТВО: СЕВКУПНА ОЦЕНКА	176

A. ВОВЕД

а) Предговор

Барање за членство

Република Македонија го достави своето барање за членство во Европската унија на 22 март 2004 година и Советот на министри на 17 мај 2004 година одлучи да ја спроведе постапката пропишана во член 49 од Договорот за Европската унија, во која е наведено: „Секоја европска држава која ги почитува принципите содржани во член 6(1) може да побара да стане членка на Унијата. Таа треба да го упати нејзиното барање до Советот, кој ќе постапи едногласно по направени консултации со Комисијата и по добивање на согласност од страна на Европскиот парламент, кој постапува со апсолутно мнозинство од членовите што го сочинуваат.”

Во член 6(1) е наведено „Унијата е основана на принципите на слобода, демократија, почитување на човековите права и основните слободи, и владеењето на правото, принципи кои се заеднички за земјите-членки.”

Тоа е правната рамка во која Комисијата го поднесува Мислењето и овој Аналитички извештај.

Контекст на Мислењето

Барањето на Република Македонија за членство е дел од еден историски процес, во кој земјите од Западен Балкан ја надминуваат политичката криза во нивниот регион и се ориентираат кон вклучување во областа на мир, стабилност и просперитет создадена од Унијата. Во „Солунска агенда за Западен Балкан”, донесена од страна на Европскиот совет од јуни 2003 година, ЕУ нагласи „дека динамиката на понатамошно приближување на земјите од Западен Балкан кон ЕУ е во нивните сопствени раце и ќе зависи од постигнувањата на секоја земја во спроведувањето на реформи, при тоа почитувајќи ги критериумите поставени од Европскиот совет во Копенхаген во 1993 година и условите од Процесот за стабилизација и асоцијација.”

Европскиот совет во Копенхаген, во јуни 1993 година заклучи дека:

„Придружните земји од Централна и Источна Европа кои тоа го сакаат, ќе станат членки на Унијата. Пристапувањето ќе се случи веднаш штом земјата ќе биде способна да ги преземе обврските за членство со исполнување на економските и политичките услови.

За зачленување, потребно е:

- земјата-кандидатка да има постигнато стабилност на институциите што гарантираат демократија, владеење на правото, човекови права и почитување и заштита на малцинствата;
- постоење на функционална пазарна економија, како и капацитет да се справи со притисокот на конкуренцијата и пазарните сили во Унијата;
- способност да се преземат обврските на членство, вклучувајќи и придржување кон целите на политичката, економската и монетарната унија.

Исто така, важен аспект од општ интерес, како за Унијата така и за земјите-кандидатки е капацитетот на Унијата да прими нови членки, со одржување на моментумот за европска интеграција.”

Европскиот совет во Мадрид, во декември 1995 година се осврна кон потребата „да се создадат услови за постепено, усогласено интегрирање на земјите-барателки, а особено преку развојот на пазарната економија, прилагодувањето на нивната административна структура, креирањето на стабилна економска и монетарна средина.”

Условите на Процесот на стабилизација и асоцијација (ПСА) беа дефинирани од страна на Советот, на 29 април 1997 година и вклучија соработка со Меѓународниот суд за воени злосторства за просторите на поранешна Југославија (ICTY) и регионална соработка. Овие услови се основни за ПСА и се интегрирани во Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) со Република Македонија, која влезе во сила во април 2004 година.

Во Мислењето и овој Аналитички извештај, Комисијата според тоа го анализира барањето на Република Македонија врз основа на капацитетот на земјата да ги исполни критериумите поставени од страна на Европскиот совет во Копенхаген во 1993 година и поставените услови за ПСА, имено условите дефинирани од страна на Советот во неговите заклучоци од 29 април 1997 година.

Содржина на Аналитичкиот извештај

Структурата на Аналитичкиот извештај ги зема предвид заклучоците на Европскиот совет од Копенхаген. Извештајот:

- ги опишува досегашните односи помеѓу Република Македонија и Унијата, особено во рамки на постоечката Спогодба за стабилизација и асоцијација;
- ја анализира состојбата во поглед на политичките услови наведени од страна на Европскиот совет (демократија, владеење на правото, човекови права, заштита на малцинствата), вклучувајќи ја и сообразноста со условите за ПСА;
- ја проценува состојбата во земјата и можностите во однос на економските услови наведени од страна на Европскиот совет (пазарна економија, капацитет да се справи со притисокот на конкуренцијата);
- го изложува прашањето за капацитетот на земјата да ги прифати обврските за членство, односно *acquis* на Унијата како што е дадено во Договорот, секундарното законодавство и политиките на Унијата;

- накратко го проценува степенот на исполнети приоритети од Европското партнерство од 2004 година.

Во проценување на Република Македонија во однос на економските критериуми и нејзиниот капацитет да го преземе *acquis*, Комисијата исто така се обиде да го оцени напредокот кој со право се очекува во следните години, пред пристапување, земајќи го предвид фактот дека самото *acquis* ќе продолжи да се развива. За оваа цел, и без да се прејудира точниот датум на пристапување, овој Аналитички извештај и Мислењето се засновани на среден рок од приближно пет години.

За време на подготовките на Аналитичкиот извештај и на Мислењето, Комисијата доби исцрпни информации околу состојбата во Република Македонија, од државните органи како и информации добиени од други извори, вклучувајќи ги и земјите-членки, специјалните претставници на Европската Унија, меѓународните организации (Советот на Европа, ОБСЕ, НАТО, УНХЦР, Меѓународниот суд за воени злосторства на просторите на поранешна Југославија – ICTY, Пактот за стабилност, ММФ, Светска банка, ЕБОР, ЕБИ, и др.) и невладини организации.

б) Односи помеѓу ЕУ и Република Македонија

По референдумот во септември 1991 година, Република Македонија стана независна во ноември 1991 година.

Во периодот помеѓу февруари и август 2001 година земјата помина низ многу сериозна политичка и безбедносна криза, кога ескалираа инциденти помеѓу државните безбедносни сили и вооружени групи на етнички Албанци. Потпишувањето на Охридскиот рамковен договор во август 2001 година, во присуство на претставници на Европската унија, НАТО и Соединетите Американски Држави, стави крај на непријателствата. Според одредбите на Рамковниот договор, договорните страните во потполност и безусловно го отфрлија насилството во постигање на политичките цели и истакнаа дека не постоеја територијални решенија за етнички прашања. Целта на Договорот, исто така беше изградба на мултиетничко општество. Тоа би го гарантирало државното единство и територијалниот интегритет, особено со измените на Уставот, признавање на дополнителни права на припадниците на мнозински заедници (особено во областа на рамноправна застапеност и употреба на нивните јазици) и децентрализација на голем број надлежности на општинско ниво.

Европската унија (заедно со своите партнери од ОБСЕ, како и од НАТО и Соединетите Американски Држави) постојано го поддржуваат овој процес. Определбата на ЕУ за мир и стабилност на земјата, подоцна беше демонстрирана и со воената мисија на ЕУ „Конкордија“, на место на НАТО мисиите¹, од март до

¹ Операција „Суштинска жетва“ од август до септември 2001 година, операција „Ќилибарна лисица“ до декември 2002 година и операција „Сојузничка хармонија“ до март 2003 година.

декември 2003 година. По одлуката донесена во септември 2003 година, на покана на Владата, ЕУ ќе ја ангажира полициската мисија „ЕВРОПОЛ - Проксима“, во декември 2003 година. Проксима има мандат да го зацврсти законот и редот, како и реформите во полицијата. Мандатот на ЕВРОПОЛ-Проксима ќе трае до 15 декември 2005 година. Мониторинг мисијата на ЕУ беше исто така присутна во земјата од 2001 година, според договорот склучен во август 2001 година.

Во февруари 2004 Декларацијата усвоена е од претставниците на сите политички партии во Собранието, со која се нагласува дека приемот на земјата во ЕУ е стартешка национална цел и поддршка на владината намера за поднесување на барање за членство во Европската унија. Оваа барање беше поднесено од страна на Владата во март 2004 година. Членството во ЕУ и НАТО, враќањето на мирот и стабилноста, воспоставување на владеење на правото, потполното и целосно спроведување на Охридскиот рамковен договор, како и економскиот развој се главните приоритети на Владата.

Договорни односи

Република Македонија одржува договорни односи со Европската заедница од 1996 година, кога потпиша договор со кој се квалификува за добивање на помош од ЕЗ ФАРЕ програмата. Во 1997 година го потпиша Договорот за соработка, како и Договорот за трговска и текстилна соработка, кој стапи на сила во 1998 година.

По заклучокот од преговорите од Самитот во Загреб, одржан во ноември 2000 година, Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) беше потпишана во април 2001 година во Луксембург и истата влезе во сила на 1 април 2004 година.

ССА е правна рамка за односите со Европската унија; Спогодбата овозможува рамка за политички дијалог и ја зајакнува регионалната соработка, го унапредува проширувањето на пазарите и економските односи помеѓу страните и ги воспоставува основите за техничката и финансиска помош од Заедницата. Институционалната рамка на ССА овозможува механизам за спроведување, управување и следење на односите во сите области. Поткомитетите ги прегледуваат прашањата на техничко ниво. Комитетот за стабилизација и асоцијација организира форум за дискусии на ниво на високи претставници, со цел да се изнајдат решенија за проблемите што настануваат при процесот на ССА. Советот за стабилизација и асоцијација ја разгледува целокупната состојба на (свкупната позиција) и можностите за односи и овозможува разгледување на напредокот што го постигна Република Македонија во Процесот за стабилизација и асоцијација. Парламентарниот комитет за стабилизација и асоцијација е местото за редовни состаноци помеѓу членовите на Европскиот парламент и државниот парламент.

До влегување во сила на ССА, беше применувана Времена спогодба (ВС) на ЕУ од јуни 2001 година, покривајќи ги одредбите од ССА во врска со трговија со стоки, конкурентни и интелектуални, индустриски и трговски сопственички права.

Трговските одредби од ССА се асиметрични во полза на Република Македонија. Ова значи дека ЕУ ѝ овозможи на земјата неограничен бесцарински пристап на пазарите на проширената Унија практично за сите производи. Ова е особено значајно за извозниците од Република Македонија. Република Македонија постепено ги намалува своите царински давачки за индустриските производи (со различни временски распореди, во зависност од видот на чувствителните производи за земјата). Тарифите за земјоделските, преработените земјоделски производи и рибните производи беа исто така намалени, но останаа за повеќето чувствителни производи.

Комитетот за стабилизација и асоцијација за прв пат се состана во јуни 2004 година и одлучи да основа седум поткомитети, кои ќе ги покриваат различните области од ССА. Првиот состанок на Советот за стабилизација и асоцијација се одржа во септември 2004 година. Заедничкиот Парламентарен комитет се состана за прв пат во март 2005 година во Скопје. Комитетот и Советот за стабилизација и асоцијација се состана во јуни, односно во јули 2005 година.

Дополнителен протокол кон Времената спогодба/ССА за виното влегува во сила во јануари 2002 година, опфаќајќи ги реципрочните преференцијални трговски концесии за одредени вина, реципрочни признавања, заштита и контрола на имиња на вина / ознаки за жестоки алкохолни пијалоци и ароматизирани пијалоци.

Протоколот за изменување и дополнување на ССА во поглед на пристапување на 10 нови земји-членки кон ЕУ беше склучен во февруари 2005 година. Ова исто така овозможува понатамошна либерализација на трговијата со земјоделски и рибни производи.

Во јуни 2005 година беше склучен протоколот за ССА кон Рамковниот договор што се однесува на општите принципи за вклучување на Република Македонија во програмите на Заедницата.

Во мај 2005 година беше инициран протоколот за ССА за трговија со шеќер.

Трговската спогодба е во сила од ноември 1997 година и сè уште ги опфаќа односите со Република Македонија на полето на патниот сообраќај.

Општо земено, немаше поголеми проблеми во врска со спроведувањето на ССА/ВС со Република Македонија, а прашањата што се појавуваа, редовно беа решавани на стручно ниво. Меѓутоа, во периодот од 2001 до 2003 година, имаше прекршувања на ВС од земјата во однос на увозот на нафтени производи. Судскиот предмет беше конечно разрешен во Советот за соработка во 2003 година. До неодамна, Република Македонија не успеа да го запази рокот утврден во ССА за либерализација на пазарот на телекомуникациите и усогласување на домашното законодавство со односното законодавство на ЕУ. Комисијата го покрена ова прашање на последниот состанок на Комитетот за стабилизација и асоцијација, и со внимание го следи напредокот во подобрување на оваа состојба (види исто така и Дел Б.3,

Поглавје 10 - *Информатичко општество и медиуми*). На истиот состанок, Комисијата побара од Република Македонија да укине одредени царински давачки што не се компатибилни со ССА (види исто така Дел Б.3, Поглавје 29 – *Царинска унија*).

Секторот за европска интеграција го координира спроведувањето на ССА на еден ефикасен и професионален начин. Секторот прерасна во секретаријат во јули 2005 година. Назначени се координатори за европска интеграција во сите државни органи, а формирани се и бројни работни групи во министерствата за усогласување на законодавството.

Во 2001 година Република Македонија го донесе Националниот акциски план, со кој се поставени стратешките приоритетни насоки – од среднорочни кон долгорочни активности, а го подготви и Националниот план за приближување на законодавството (НППЗ) за спроведување на процесот на приближување на домашното законодавство кон *acquis*. Планот се ажурира на годишно ниво. Во 2003 година донесен беше акциски план за спроведување на препораките од Европската комисија во нејзиниот извештај за процесот на стабилизација и асоцијација.

Во септември 2004 година беше донесена Национална стратегија за европска интеграција, како и нацрт Акциски план за спроведување на Европското партнерство. По него, во јуни 2004 година следеше донесување на Одлука на Советот врз принципите, приоритетите и условите содржани во Европското партнерство за Република Македонија. Во Европското партнерство, беа определени краткорочни и среднорочни приоритети на земјата за подготовките на земјата за понатамошно интегрирање во Европската унија. Според тоа, Европското партнерство може да послужи како контролен список за споредба според кој се мери напредокот, но исто така и дава основа за изработка на програмите за финансиска помош на ЕЗ.

Во март 2005 година Владата усвои ревидирана верзија на Акцискиот план за спроведување на Европското партнерство. Владата поднесе извештај за спроведување на Акцискиот план од мај до септември 2005 година.

Почнувајќи од 2002 година, Европската комисија донесува годишни извештаи за Процесот на стабилизација и асоцијација во Република Македонија, кои содржат оценка за спроведување на ССА во земјата. Последниот извештај беше усвоен во март 2004 година.

Трговски односи

ЕУ е главен трговски партнер на Република Македонија. По намалување на трговијата меѓу ЕУ и земјата во периодот од 2001 до 2003 година, во 2004 година трговијата отпочна значително да се зголемува. Така, во 2004 година увозот во ЕУ од Република Македонија се зголеми за 14.7% до 777 милиони евра, како и извоз од ЕУ од 8.8% до 1,253 милиони евра. Трговскиот дефицит на Република Македонија

со ЕУ остана на истото ниво од 476 милиони евра. Приближно 53% од надворешната трговија на Република Македонија во 2004 година беше со ЕУ. Делот на земјата што отпаѓа на надворешната трговија на ЕУ изнесува 0.1% во 2004 година.

Во 2004 година извозот од Република Македонија во ЕУ се состоеше главно од различни стоки од преработувачката индустрија и земјоделски производи. ЕУ извезуваше стоки од преработувачката индустрија и машини, а посебно опрема за сообраќај.

Република Македонија е член на Светската трговска организација од април 2003 година. Таа учествува во Трговската работна група во рамките на Пактот за стабилност за Југоисточна Европа. Во тој контекст, Република Македонија има потпишано билатерални спогодби за слободна трговија со сите соседни земји и територии.

Помош од Заедницата

Во периодот од 1992 до 2005 година, Република Македонија има добиено помош од ЕЗ во вкупен износ од приближно 767 милиони евра. Се до 1996 година земјата ја користеше помошта „Помош за кризи“, а потоа од 1996 до 2001 година од програмите ОБНОВА и ФАРЕ, како и од Механизмот за брза интервенција, а од 2001 година од програмата КАРДС. Вкупното портфолио на сите обврски од КАРДС изнесува до 280.7 милиони евра за периодот 2001-2006 година.

На крајот на 2001 година, Комисијата донесе Стратегиски документ на земјата за Република Македонија кој го опфаќа периодот од 2002 до 2006 година, а со кој се поставуваат долгорочните цели и приоритети за активности за помош од Заедницата. Помошта се фокусира на институционалната реформа и развој со цел да се даде поддршка на постепената интеграција на земјата во структурите на ЕУ, а во исто време земајќи ги предвид потребите што произлегуваат од спроведувањето на Охридскиот рамковен договор.

Со Повеќегодишната индикативна програма (ПИП) со која се опфаќа периодот од 2002-2004 година се определуваат посебните програми што треба да се спроведат, како и индикативните износи. Врз основа на оваа Програма, Европската комисија ги донесе Националните годишни програми во износ од 41.5 милиони евра во 2002 година, потоа 43.5 милиони евра во 2003 година, а 51 милиони евра (вклучително и дополнителните средства по Солун од 5.5 милиони евра) во 2004 година. Комисијата исто така донесе и нова Повеќегодишна индикативна програма што опфаќа период од две години (2005-2006), како и Национална годишна програма во износ од 39 милиони евра во 2005 година. Определувањето на приоритетите за поддршка е врз основа на Стратегискиот документ на земјата, а пред сè на Европското партнерство. Главна цел е да се помогне во процесот на стабилизација на земјата преку целосно спроведување на Рамковниот договор, како и да се поддржи напредокот на земјата во процесот на Европската интеграција.

Република Македонија е директно вклучена во подготовка на програмите на КАРДС, вклучително и во дискусиите за постојните стратегии и согласност за ПИП. Во овие дискусии не се вклучени само Националните координатори за помош, туку и односите министерства, потенцијалните корисници, меѓународните финансиски институции и невладиниот сектор.

Освен тоа, Република Македонија користи и средства преку КАРДС регионалната програма. Комисијата исто така продолжува со финансирање на посебни буџетски ставки на полето на животната средина, правдата и внатрешните работи, како и 6-та Рамковна програма за истражување и технолошки развој, за кои земјата може да добие средства за индиректни активности за сите тематски приоритети на Програмата, како и за дополнителни активности, како дел од соработката во рамки на Програмата со трети земји и меѓународни организации.

Националната програма за КАРДС се спроведува од Европската агенција за реконструкција од март 2002 година, со исклучок на средствата алоцирани за царинскиот сектор, за ТЕМПУС програмата, како и оние алоцирани преку регионалните програми кои останаа централизираны во централата на Комисијата.

Неколку твининг проекти се во тек (на полето на *acquis* за внатрешен пазар, политиката на конкуренција и реформата на полицијата), а уште неколку се планираат, имено, од областа на правда и внатрешни работи. Преку програмата ТЕМПУС, Комисијата до сега има поддржано 89 проекти за соработка.

Република Македонија потребно е да продолжи со нејзините напори во исполнување на договорените проект услови (пр. политички одлуки, формирање и јакнење на институциите, распределба на човечки и финансиски ресурси), но и одреден напредок може да се забележи.

Од 2001 година постои Координативен механизам за помош на една од земјите-членки на ЕУ за интензивирање на ефектите од КАРДС и билатералната помош на земјите-членки. Исто така постои и успешна соработка и со други донатори. Република Македонија е членка на Светската банка од 1993 година. Оттогаш, Светската банка има одобрено 600 милиони американски долари за 25 проекти во земјата. Со овие проекти е дадена поддршка на земјоделството, здравството, образованието, приватното финансирање како и други сектори. До јули 2005 година, Европската банка за обновa и развој (ЕБОР) има финансирано во вкупен износ од 384 милиони евра. Инвестициите се со фокус на финансискиот сектор, МСП и инфраструктурата. Европската инвестициона банка (ЕИБ) има обезбедено кредити во вкупен износ од 219 милиони евра, главно во областа на сообраќајот и енергијата.

Б. КРИТЕРИУМИ ЗА ЧЛЕНСТВО

1. Политички критериуми

Европскиот Совет во Копенхаген во 1993 година донесе одлука за определен број политички критериуми за пристапување коишто треба да ги исполнат земјите што аплицираат. Земјата мора да постигне „стабилност на институциите што ја гарантираат демократијата, владеењето на правото, човековите права и почитување и заштита на малцинствата“. Во случајот на Западен Балкан, условите што се утврдени со Процесот за стабилизација и асоцијација се, исто така, фундаментален елемент на политиката на ЕУ што ќе се оценуваат во овој Аналитички извештај.

Во меѓувреме, со влегувањето во сила на Договорот од Амстердам во мај 1999 година, политичките критериуми што беа утврдени во Копенхаген во суштина беа вградени како уставен принцип во консолидираниот Договор за Европската Унија, чијшто член 6(1) гласи: „Унијата се заснова врз начелата на слобода, демократија, почитување на човекови права и основни слободи како и на владеење на правото.“ Согласно со тоа, членот 49 од консолидираниот Договор предвидува дека „Секоја европска држава што ги почитува начелата утврдени во членот 6(1) може да поднесе апликација за членство во Унијата.“ Овие начела беа нагласени во Повелбата за основните права на Европската Унија, која што беше прогласена на Европскиот Совет во Ница во декември 2000 година.

За да го изврши потребното оценување во врска со тоа, Европската комисија користеше повеќе извори на информација: одговорите што ги дадоа властите на Република Македонија на Прашалникот што беше доставен од страна на Европската Комисија во октомври 2004 година, билатералните последователни состаноци, разговорите водени со амбасадите на земјите-членки и со Специјалниот претставник на ЕУ во Скопје, оценките на меѓународните организации (вклучувајќи го Советот на Европа, ОБСЕ, УНХЦР и Пактот за стабилност), извештаите на меѓународните и локалните невладини организации и претставниците на политичките партии и на граѓанското општество.

Оценката што е наведена во продолжение систематски ги разгледува главните начини на коишто се организирани и функционираат државните власти, како и мерките што тие ги преземале за заштита на основните права. Оценката не се ограничува на формален опис, туку се обидува да оцени до кој степен демократијата и владеењето на правото вистински функционираат. Оваа оценка се однесува на периодот на крајот од септември 2005 година. Истата не ги разгледува во детали сите промени што се случиле во минатото или што може да се случат во иднина, иако општо земено, истата ги зема предвид сите искажани намери за реформи во одреден сектор.

1.1. Демократија и владеење на правото

Парламентарната демократија беше воспоставена по изборите од ноември 1990 година. Со Декларацијата на Собранието за сувереност, од 25 јануари 1991 година и Референдумот за суверена и самостојна држава од 8 септември 1991 година, Република Македонија е воспоставена како независна држава.

Уставот беше донесен во ноември 1991 година и потоа беше изменуван четири пати со двотретинско мнозинство:

- Во 1992 година за категорично изјаснување дека земјата нема територијални претензии кон која било од соседните држави и дека истата нема да се меша во суверените права на останатите држави или во нивните внатрешни работи (во контекст на преговорите со Грција во врска со спорот за името на земјата и негово меѓународно признавање);
- Во 1998 година за продолжување на времетраењето на притворот со судска одлука од 90 на 180 дена;
- Во 2001 година за обезбедување на уставна рамка за спроведување на Охридскиот рамковен договор од 13 август 2001 година; и
- Во 2003 година за дозволување на употребата на специјални истражни мерки од страна на полицијата со контрола од страна на судството.

Со Уставот се воспостави парламентарна демократија. Социјалдемократскиот сојуз (СДСМ) беше на власт осум години до парламентарните избори во 1998 година, на коишто победи коалицијата предводена од Внатрешно македонска револуционерна организација - Демократска партија за македонско национално единство (ВМРО-ДПМНЕ). За време на оваа промена на власта беше почитуван Уставот и институциите нормално функционираа. На парламентарните избори во септември 2002 година, коалицијата што беше преводена од страна на СДСМ го освои мнозинството од гласовите и формираше коалициона влада со новоформираната, етнички албанска партија Демократската унија за интеграција (ДУИ, предводена од поранешниот водач на Ослободителната народна армија, Али Ахмети) и Либерално-демократската партија. Започнувајќи од стекнувањето на независноста, политичките партии на етничките Албанци земаа учество во сите влади.

Спроведувањето на **Охридскиот рамковен договор**, потпишан на 13 август 2001 година, претставување огромно постигнување за земјата. Истиот го започна процесот на градење интегрирано мултиетничко општество и гарантирање на стабилноста на земјата. Владите на сите засегнати политички партии покажаа цврста заложба за ефективно спроведување на Договорот, започнувајќи од 2001 година. Нивните значајни напори и овозможуваа на земјата да ја врати стабилноста по пат на клучни реформи во државата и по пат на општествени промени. Беа донесени петнаесет уставни амандмани и беше изменета Преамбулата на Уставот. Земјата направи голем број законодавни измени - на приближно 70 закони - што обезбедуваат основа за спроведување на начелата утврдени во Договорот. Оваа сеопфатна законодавна програма беше завршена со донесувањето на Законот за

употреба на знамињата во јули 2005 година. Задачата што преостанува е да се обезбеди континуирано и ефективно спроведување, со што дополнително ќе се зајакне климата на доверба и стабилност. На овој начин ќе се консолидираат постигнувањата и ќе се подржи се попозитивната средина за интегрирање во ЕУ.

Претседателот на Републиката се избира на непосредни општи избори за мандат од пет години, со право на уште еден избор. Претседателот го овластува Претседателот на Владата – мандатор за формирање на Владата; ги именува и отповикува амбасадорите и останатите дипломатски претставници; предлага двајца судии на Уставниот Суд на Република Македонија и двајца членови на Републичкиот судски совет; именува тројца членови на Советот за безбедност; дава помилувања во согласност со законот и врши други должности утврдени со Уставот. Претседателот е Врховен командант на вооружените сили и истиот претседава со Советот за безбедност на Република Македонија којшто ги разгледува прашањата поврзани со безбедноста и одбраната и дава предлози на Собранието и Владата. Претседателот учествува во креирањето и спроведувањето на надворешната политика. Претседателот ги потпишува указите за прогласување на законите. Во случај на претседателско вето, Собранието може повторно да гласа за истиот закон во рок од 30 дена. Ако предметниот закон биде повторно изгласан со двотретинско мнозинство, Претседателот е должен да го потпише указот за негово прогласување. Претседателот е одговорен за сите кршења на Уставот и законите при вршењето на своите должности. Постапката за утврдување на одговорноста на Претседателот ја покренува Собранието со квалификувано мнозинство на гласовите од сите пратеници и за истата одлучува Уставниот суд со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број судии.

Сегашен Претседател на Републиката е г. Бранко Црвенковски, избран во април 2004 година на предвремени избори, по трагичната смрт на Претседателот Трајковски во авионска несреќа.

1.1.1. Собрание

Улога и структура

Парламентот (Собранието) е еднодомен и согласно Уставот, со минимум 120 и максимум 140 пратеници избрани на општи и непосредни избори. Сите досегашни Собранија имаа по 120 пратеници. Законот за избори од 2002 година предвидува пропорционално застапување и шест изборни единици. На парламентарните избори во 2002 година имаше 31 листа на кандидати.

Собранието може да се распушти со мнозинство од гласовите на пратениците. Пратениците уживаат пратенички имунитет. Собранитето има 18 постојани работни тела. Со седум од нив претседаваат пратеници од опозицијата. Комисија за европски прашања беше формирана во ноември 2003 година и оттогаш се одржуваат редовни состаноци. Владата поднесува тримесечни извештаи на Собранието за преземените активности во процесот на евроинтеграции.

Собранието, исто така, има делегации за соработка со парламентите на меѓународните организации.

Исто како и Владата, секој пратеник има право да предложи донесување на нов закон. Законодавни предлози или амандмани може да се поднесат, исто така, ако се поддржани од најмалку 10 000 гласачи. Законите вообичаено се донесуваат по две читања од страна на Владата и Собранието. Меѓутоа, постојат и скратени и забрзани постапки за донесување на закони. Законите се донесуваат со мнозинство од гласовите на присутните пратеници, чијшто број не може да изнесува помалку од една третина од вкупниот број пратеници.

По изменувањето на Уставот што произлезе од Охридскиот рамковен договор, Деловникот на Собранието беше изменет така што законодавството што се однесува на правата на заедниците како и на локалната самоуправа се изгласува согласно правилото за двојно мнозинство. „Двојно мнозинство“ значи мнозинство од вкупниот број на пратеници – коешто може да биде просто или двотретинско, во зависност од случајот – во чијшто рамки мора да постои мнозинство од вкупниот број на гласови од пратениците од малцинските заедници. Истото правило се применува и за назначувањето на Народниот правобранител, членовите на Судскиот совет, судиите на Уставниот суд како и членовите на Советот за безбедност.

Формирана е Комисија за меѓуетнички односи што ги разгледува прашањата поврзани со односите меѓу заедниците и му поднесува предлози на Собранието за разгледување. Комисијата е составена од 19 члена кои се именувани од страна на Собранието (седум етнички Македонци, седум етнички Албанци и по еден член од секое национално малцинство).

Собранието ги ратификува меѓународните договори. Во случај на вонредни состојби Владата може да донесува правосилни уредби.

Постапка за гласање доверба на Владата може да се покрене од страна на една шестина од вкупниот број пратеници. Постапка за интерпелација во врска со работата на кој било државен функционер, Владата или кој било нејзин член поединечно, како и во врска со прашањата што се однесуваат на работењето на државните органи може да се покрене од страна на минимум пет пратеници. Пратениците имаат право да и поставуваат прашања на Владата, а Владата редовно одговара на пратеничките прашања во последниот четврток од секој месец. Работата на Собранието е транспарентна и започнувајќи од почетокот на 2005 година посебен национален телевизиски канал редовно ги емитува седниците на работните групи и пленарните седници со превод на албански јазик.

Согласно со Уставот и Законот за референдум и граѓанска иницијатива од 1998 година, Собранието може да распише референдум за определени прашања во полето на своите надлежности со мнозинство од гласовите на вкупниот број пратеници. Собранието, исто така, е должно да распише референдум во случај на

собрани 150 000 потписи од граѓани. Законот за референдум беше ревидиран во септември 2005 година за да се избегне можноста за доведување на законодавството во прашање преку референдум по негово донесување од страна на Собранието согласно принципот за двојно мнозинство.

Земјата има повеќепартиски систем. Регистрирани се 75 политички партии, од кои 14 се застапени во Собранието. Не постојат пречки за основање на партии. Согласно изборното законодавство, тие добиваат средства од државата за покривање на трошоците за предизборните кампањи пропорционално со бројот на пратенички места што ги освоиле на претходните парламентарни избори.

Работата на Собранието

По стекнувањето на независноста, парламентарни избори беа одржани во 1994, 1998 и 2002 година, и сите резултираа со формирање на мултиетнички коалициони влади.

Последните парламентарни избори се одржаа во септември 2002 година. Коалицијата „За Македонија заедно“ освои 60 од вкупно 120 пратенички места. Истата формираше владина коалиција со ДУИ (15 пратенички места).

„За Македонија заедно“ се состои од: СДСМ (44 пратенички места), ЛДП (11), Демократската партија на Турците (2), Демократска лига на Бошњациите (1), Обединета партија на Ромите (1) и Демократската партија на Србите (1). Партиите од опозицијата го имаат следниот број на пратенички места: ВМРО - Народна партија (13); ВМРО - Демократска партија за македонско национално единство (10); Демократска партија на Албанците (7), Либерална партија на Македонија (6), Земјоделска народна партија (4), Партија за демократски просперитет (2), Социјалистичка партија (1), Национална демократска партија (1) и Нови демократски сили (1). Повеќе од една половина од пратениците беа избрани за првпат, а бројот на избрани жени (20, вклучувајќи ја првата избрана жена - етничка Албанка) е најголем досега. Собранието ја одржа својата конститутивна седница на 3 октомври 2002 година.

Изборите од 2002 година беа оценети главно како слободни и фер избори, но, исто така, беа предмет на одреден број на критики од страна на Меѓународната мисија за набљудување на изборите на ОБСЕ-ОДИХР. Во 2004 година, претседателските избори во април и референдумот за децентрализацијата во ноември открија одредени недостатоци во изборниот процес ОБСЕ -ОДИХР упатија определен број на критики и препораки во кои ги посочија истите. Локалните избори што се одржаа во март 2005 година, иако се одржаа согласно заложбите на ОБСЕ и на мирољубив начин, повторно покажаа сериозни неправилности. Набљудувачите нагласија дека властите не презеле соодветни мерки за спречување на таквите неправилности, како и дека најголемиот број од актерите не се зложиле доволно за почитување на владеењето на правото. Ваквите критики и конечниот извештај на ОБСЕ-ОДИХР ги поттикнаа властите да реагираат. За првпат беа поднесени

определен број кривични пријави во врска со неправилностите и измамите и беа изречени првите пресуди. Согласно препораките на ОДИХР, беа преземени првични мерки за зајакнување на капацитетите на Државната изборна комисија, имено преку доделување на статус државни службеници на вработените во истата. Исто така, се започна со ревизија на законот за избор на пратеници. Без навремено и соодветно спроведување на препораките од ОБСЕ- ОДИХР и силна решеност за преземање санкции за сите неправилности, севкупниот интегритет на наредните парламентарни избори во 2006 година ќе биде доведен во прашање. Покрај мерките што треба да бидат преземени од страна на државните власти, однесувањето и заложбите на политичките партии ќе бидат одлучувачки за ефективна примена на правилата.

По измените на Уставот од 2001 година, пратениците може да го употребуваат албанскиот јазик на пленарните седници на Собранието. Истиот може да се употребува и на состаноци на комисиите.

Собранието добива годишни извештаи од Државниот ревизор, Народниот правобранител и Државната комисија за спречување на корупцијата и расправа за истите на пленарни седници. Јавниот обвинител, Народната банка на РМ, Заводот за статистика и Агенцијата за државни службеници исто така поднесуваат годишни извештаи до Собранието. Иако Собранието во сегашниот состав им посвети повеќе внимание на овие извештаи во споредба со претходните состави, треба да се подобри понатамошната работа за некои од наодите или некои од препораките со најмногу критики од овие институции (ова особено, од Народниот правобранител и Државниот ревизор).

Собранието функционира на задоволителен начин и неговите овластувања се почитуваат. Иако опозицијата главно ја врши својата улога, најголемата опозициска партија на етнички Албанци (Демократска партија на Албанците) се воздржуваат од учество во работата на Собранието од април 2005 година.

Во јуни 2003 година Собранието донесе Декларација за парламентарната димензија на процесот на интеграција во ЕУ, со којашто се предвидува една седница годишно да биде посветена на овој процес.

1.1.2. Извршна власт

Улога и структура

Одлуката за назначување Претседател на Влада ја донесува Претседателот на Републиката. Собранието ја става на гласање довербата во Владата и нејзината програма. Министрите се одобруваат од страна на Собранието, на предлог на Претседателот на Влада. Владата е одговорна пред Собранието. Претседателот на Влада и нејзините членови заеднички се одговорни за одлуките на Владата, а секој министер е поединечно одговорен за неговиот ресор.

Сегашната влада ја раководи премиерот Бучковски, кој ја престапи својата Влада пред Собранието во ноември 2004 година. Во неа учествуваат СДСМ, ДУИ и ЛДП.

Владата се состои од Претседател на Влада, три потпретседатели и 14 министри. Таа добива поддршка од Генералниот секретаријат, три основни комисии, два советодавни комитети (Правен совет и Економски совет) и Секретаријат за законодавство. Секретаријатот за законодавство дава стручно мислење за конзистентноста на нацрт-законите и на останатите правни акти со Уставот, со останатите закони што веќе се во сила, со меѓународните договори што се ратификувани од страна на Собранието, како и со *acquis* на Заедницата. Владата донесува годишни програми за работа, главно со законодавен карактер.

Структурата и задачите на државната администрација се утврдени со Законот за организацијата и работата на органите на државната управа од 2000 година со којашто се утврдуваат 14 министерства и останати органи на јавната администрација. Владата е одговорна за работата на сите органи на јавната администрација во коишто се вклучени министерствата, другите административни органи и тела на јавната администрација. Министерствата и организациите на јавната администрација се централни тела. Подрачните единици се основани на ниво на општини или градови за вршење на определени должности.

Секретаријатот за европски прашања е одговорен за координација на работите поврзани со евроинтеграциите. Истиот е под надлежност на Потпретседателот на Владата задолжен за европска интеграција.

Со Уставот е уредено дека правото на **локална самоуправа** е една од основните вредности на организацијата на државата. По потпишувањето на охридскиот Рамковен договор и последователните амандмани на Уставот беше воспоставена нова основа за натамошен развој на локалната самоуправа. Во 2002 година беше донесен нов Закон за локална самоуправа за уредување на структурата и општите овластувања на општините. Општините се членки на Заедницата на единиците на локалната самоуправа. Во февруари 2003 година беше донесена програма за спроведување на процесот на децентрализација, со која се предвидува дека истиот треба да се заврши во 2007 година.

Во август 2004 година за надополнување на законот од 2002 година, беа донесени Законот за територијална организација, Законот за финансирање на единиците на локалната самоуправа и Законот за градот Скопје. Бројот на општини беше намален од 123 на 84. Градот Скопје има 10 општини. Локалните избори во март-април 2005 година се одржаа согласно новата структура. Овластувањата што се пренесени на општините се однесуваат на јавните услуги, урбаното и руралното планирање, заштитата на животната средина, локалниот економски развој, културата, локалното финансирање, образованието, социјалното осигурување и здравствената заштита.

Согласно Уставот, **армијата и полицијата** се под цивилна контрола. Концептот за национална безбедност и одбрана беше донесен во 2003 година и истиот ги дава потребните појаснувања за потребната координација во случај на криза. Согласно Законот за внатрешни работи, Министерството за внатрешни работи е надлежно за внатрешната безбедност на државата. Министерството има Биро за јавна безбедност, коешто вклучува Оддел за полиција, гранична полиција и криминална полиција и Управа за безбедност и контраразузнавање. Министерството беше реорганизирано за потребите на спроведување на Стратегијата за реформи на полицијата што беше донесена во август 2003 година со цел да се зголеми ефикасноста на полицијата и да се изгради полициска служба што е ориентирана кон заедницата.

Во тек се реформи на Министерството за одбрана и на армијата, водени од перспективите за членство во НАТО. Реформите, коишто треба да се завршат, веќе резултираа со намалување на воените сили. Реформата, исто така, ги зема предвид целите на Рамковниот договор, во поглед на правичната застапеност.

Цивилната контрола на разузнавачките служби се гарантира со Законот за агенција за разузнавање од 1995 година.

Функционирање на извршната власт

Законот за државните службеници што беше донесен во 2000 година го уредува статусот, правата, обврските, одговорностите и системот на плати и надоместоци на државните службеници. Како што е предвидено со законот, беше основана Агенција за државни службеници за поддршка на спроведувањето на законот. Определени категории државни службеници, како што се вработените во армијата и вработените во униформи во Министерството за внатрешни работи, Царината или Управата за јавни приходи, се уредени со посебни законодавни акти. Треба да се забележи дека државните службеници претставуваат само дел од персоналот на јавната администрација, додека останатите службеници се предмет на општиот закон за работни односи.

Согласно Законот за државни службеници, постапката за селекција се заснова на принципот на заслуги. Се објавува оглас за слободните работни места и по стручниот испит (освен за помладите соработници и службеници од понизок ранг), кандидатите се избираат од страна на комисија што е формирана во кадровата служба, врз основа на список што го изготвува Агенцијата за државни службеници. Конечната одлука ја донесува претпоставениот функционер на кадровата служба. Незадоволните кандидати може да поднесат жалба против одлуката до Агенцијата за државни службеници. Меѓутоа, во практиката, правилата што го уредуваат вработувањето и изборот на кандидатите не ги спречуваат политичките интервенции и останува да се обезбеди целосно спроведување на законот. Системот за унапредување, мобилност и дисциплински мерки се уште не е целосно воспоставен како што е предвидено со законот. Во септември 2005 година беше донесен Закон за изменување и дополнување на Законот за државни службеници со

цел да се подобрат постојните одредби за вработување и мобилност и дополнително да се зајакне Агенцијата за државни службеници.

Етичкиот кодекс на државните службеници беше донесен во ноември 2001 година и изменет во 2004 година, со кој се предвидува дисциплинска одговорност во случај на прекршување на Кодексот. Меѓутоа, во практика, ова сè уште ретко се применува и спроведувањето треба да се зајакне. Законот за управната инспекција предвидува Национален инспекторат за администрација (во рамки на Министерството за правда) што ќе врши контрола врз примената на правилата на постапката и вршењето на дејноста од страна на државните службеници, со цел да се обезбеди почитување на начелата на законитост, професионален интегритет, ефикасност, давање отчет и одговорност. За целосно спроведување на Законот се потребни дополнителни капацитети и ресурси.

Спроведувањето на системот за оценување на државните службеници започна во 2005 година, додека новиот систем за плати и надоместоци делумно влезе во сила во 2004 година и неговото целосно спроведување се планира да започне во јануари 2006 година.

Постапките и одлуките на државните службеници за граѓанските права и обврски на поединците се засноваат на Законот за општа управна постапка. За секоја административна одлука може да се поднесе жалба пред второстепен управен орган. Ако жалбата не биде прифатена, може да се поведе постапка пред суд. Меѓутоа, второстепените апелациони тела на владата можат, во практика, да претставуваат пречка за делотворниот пристап на граѓаните до правдата и може да резултираат со долги одлагања пред донесување на каква било одлука од страна на второстепениот управен орган. Со реформите на јавната администрација и стратегијата за реформи на правосудството се предвидува ревизија на административните постапки. Првиот чекор беше направен со донесувањето на новиот Закон за општа управна постапка во мај 2005 година, наменет за зајакнување на граѓанските права. Транспарентноста на администрацијата ќе се зајакне доколку се донесе соодветна правна рамка за пристапот на јавноста до документите. Законот во моментот е на разгледување во Собранието.

Граѓаните може да поднесуваат жалби до **Народниот правобранител** кој го избира Собранието со мандат од осум години. Функцијата народен правобранител беше воведена со Законот за Народен правобранител од 1997 година. Со уставните измени од 2001 година беше донесена нова правна рамка за зајакнување на неговата улога, првенствено преку зголемување на неговите овластувања, отворање на шест регионални канцеларии под раководство на заменици на Народниот правобранител и утврдување на посебен буџет за канцеларијата на Народниот правобранител. Со уставните измени, исто така, се воведо принципот за двојно мнозинство за изборот на Народниот правобранител и неговите заменици. Регионалните канцеларии беа отворени во ноември 2004 година и замениците на Народниот правобранител беа избрани во јули 2005 година. Народниот правобранител ги истражува граѓанските жалби за бирократска злоупотреба и

дискриминација од страна на државните органи како и поединечни државни службеници. Покрај истражувањето на поединечни случаи, Народниот правобранител проучува и други прашања поврзани со заштитата на уставните и законските права што ќе му бидат ставени на знаење од страна на други извори (како на пр., јавните медиумите) и поднесува извештаи за нерегуларностите во работата на органите и телата на јавната администрација.

Во 2004 година Народниот правобранител прими 1933 нови жалби и покрена 26 истраги. Од вкупниот број на 3202 претставки што беа обработени во 2004 година, беа утврдени 569 прекршувања и 720 истражни постапки се во тек. 73% од утврдените прекршувања беа решени врз основа на препораките на Народниот правобранител. Ова покажува дека и покрај определеното подобрување на степенот на соработка, нивото на свесност и соработка сè уште претставува проблем. Во 2004 година има покренато постапки само за 40% од вкупниот број на извештаи што се поднесени до државните органи. Во областите што се однесуваат на политички осетливите прашања, Народниот правобранител се соочува со тешкотии при истражувањето во жалбените постапки. Конкретно, соработката со Министерството за внатрешни работи сè уште не е на задоволително ниво. Подобрувањето на последователните мерки на Собранието согласно годишните извештаи на Народниот правобранител ќе ја олесни неговата работа. Народниот правобранител треба, исто така, да ги искористи своите овластувања за подготвување специјални извештаи и да бара од Собранието да презема дејства.

Како дел од реформите на јавната администрација, во тек е реформа на Генералниот секретаријат на Владата од 2003 година, насочена кон поврзување на стратешкото планирање и буџетирањето. Како резултат на ова, Владата подготвува документ со кој се утврдуваат стратешките насоки и максималните расходи за различните министерства, кои треба да бидат спроведени од страна на Министерството за финансии. Беше започнато спроведување на функционална анализа речиси во сите министерства, но преостанува истата да се заврши и да се преточи во соодветни мерки.

Прашањата за евроинтеграциите порано беа координирани од страна на Секторот за европска интеграција, а сега се под надлежност на Секретаријатот за европски прашања. Една од задачите на овој Секретаријат е да обезбеди поддршка за Меѓуминистерската работна група за интерација во ЕУ што беше формирана во 2003 година и Поткомитетот за усогласување на законодавството што беше формиран во 2001 година. Секретаријатот поднесува тримесечни извештаи до Владата за постигнатиот напредок во спроведувањето на ССА. Поткомитетот за усогласување на законодавството ги изготвува годишните Национални планови за приближување на законодавството. Сите министерства во својот состав имаат одделенија за европска интеграција. Беа формираны работни групи за усогласување на законодавство со *acquis*, а исто така беше формирана и мрежа на европски координатори. Меѓутоа, голем број од овие одделенија не се доволно кадровски екипирани и имаат премногу обврски поради фактот што се задолжени и за меѓународната соработка. Тековно се спроведува план за зајакнување на

капацитетот на човечките ресурси на овие одделенија.

Со измените на внатрешните правилници на Владата се зајакна и улогата на владините комисии (за политички систем, за економски систем, за човечки ресурси и одржлив развој) во поглед на усогласувањето на националната политика со политиките на ЕУ и *acquis*. Започнувајќи од октомври 2003 година, секој нацрт-закон што се поднесува до Владата мора да содржи изјава за усогласеност со законодавството на ЕУ.

Во март 2005 година Владата одлучи да формира Национален совет за евроинтеграции, составен од пратеници во Собранието и претставници на граѓанското општество. Иако истиот би можел да игра значајна улога во јакнењето на вкупната општествена согласност за прашањата поврзани со ЕУ како и во давањето ревизија на постигнатиот напредок, сепак Советот сè уште не е воспоставен.

Не постои централна институција за **обука** на државните службеници, но во мај 2002 година Агенцијата за државни службеници ги утврди основните начела на политиката за обука („Систем за обучување на државни службеници“). Во ноември 2004 година, наместо да основа Центар за обука, Владата донесе одлука да го зајакне капацитетот на Агенцијата за државни службеници за да ги координира програмите за обука што треба да ги подготват различните административни органи на централно и локално ниво. Во 2000 година Секторот за европска интеграција подготви Стратегија за обука на државните службеници за прашањата поврзани со ЕУ, и по ова беа изготвени двегодишни планови. Од 2003 година, државниот буџет финансира стипендии за постдипломски европски студии во странство. По завршување на студиите, овие студенти се должни да работат во администрацијата во период од три години.

Спроведувањето на **процесот за децентрализација** на оперативно ниво започна во јули 2005 година. Истото беше одложено со организирањето на референдумот во ноември 2004 година по иницијатива на противниците на законите за децентрализација што беа донесени за време на летото. Меѓутоа, резултатот од референдумот ги потврди овие закони и пошироката јавност го поддржи процесот. Планот за пренесување на надлежностите и ресурсите беше донесен во април 2005 година од страна на Министерството за локална самоуправа. Беше ангажирана Заедницата на единиците на локалната самоуправа за помош при процесот на пренесување на надлежностите. Најголемиот дел од правната рамка за децентрализацијата беше воспоставена во периодот меѓу септември 2004 година и јуни 2005 година. Во јуни 2005 година беше донесена Уредба за методологијата при распределбата на ДДВ. Меѓутоа, општините сè уште не покажале доволно капацитет за управување со нивните расходи и способност за создавање приходи. Несигурноста во поглед на финансиската состојба е зголемена со нивото на долговите на општините што се проценува на околу 47 милиони евра. Ова ја натера Владата да донесе План за решавање на долговите на општините во јули 2005 година. Воспоставувањето на транспарентни одговорни администрации на локално

ниво, коишто ќе можат да управуваат со новите надлежности, и првенствено со новите фискални надлежности, ќе претставува особен предизвик. Во моментот се чини дека не постои никаков систем за финансиска контрола. Со цел да се спречи злоупотребата на јавните фондови на локално ниво, како и за минимизирање на ризикот од измама и корупција, воспоставувањето на внатрешни контроли и ревизии во најскоро можно време е од суштинско значење. Треба да се разјасни и прашањето за арбитражата на спорните прашања меѓу општините и државата (во отсуство на административни судови и/или посреднички административни органи што се овластени за толкување на распределба на надлежностите на локалното и национално ниво).

Што се однесува до развојот на професионална локална администрација, Законот за државни службеници ќе се применува и за нововработените локални функционери. Ќе бидат потребни значајни напори за да се обезбеди спроведувањето и за да се спречи вклучување на политиката. Беше направена програма за обука заклучно со 2005 година. Информирањето во сите општини и воопшто во граѓанското општество и јавноста треба да се подобри со цел подобро да се образложи процесот.

Министерството за внатрешни работи и Полицијата постепено се реструктурираат во согласност со Стратегијата за реформи во Полицијата од август 2003 година и анексот на истата од јануари 2004 година. Реформата претставува среднорочен процес, кој, според Акциониот план од декември 2004 година, треба да биде завршена во 2007 година. Првите чекори се веќе преземени, главно за општата организација во министерството за внатрешни работи, пренесувањето на граничната контрола од Министерството за одбрана во Министерството за внатрешни работи и воспоставувањето на граничната полиција, но сè уште треба да се преземат клучни чекори за подобрување на полициските стандарди и да се направи полицијата ефикасен и сигурен сервис. Ефективното и навремено спроведување на реформите во полицијата, вклучувајќи ги и релевантните одредби од Охридскиот рамковен договор, останува клучно прашање, исто така, за меѓуетничката доверба и понатамошната стабилност во земјата, потребен ќе биде силен политички поттик за да се постигне успех. Во овој контекст, донесувањето на новиот Закон за полиција и распределбата на соодветни буџетски средства се од исклучителна важност (*види, исто така, Поглавје 24 – Правда, слобода и безбедност*).

Општото **ниво на безбедност** е подобро постепено од 2001 година. По планот за повторното влегување на полицијата во поранешните кризни области, направен во 2002 година, полициското присуство е обезбедено на територијата на целата држава. Довербата од страна на сите заедници е подобрена, главно благодарение на првичните резултати добиени од реформата во полицијата, и особено, воспоставувањето на етнички мешаните патроли. Ова е значајно постигнување и е направено со заслуга на сите засегнати страни. Не се случиле посериозни инциденти од есента 2003 година и нема никакви последици од инцидентите во Косово од март 2004 година. Сепак, сè уште постојат делови од земјата во

поранешните кризни области, каде што полицијата мора да се воздржува од преземање рутински активности со цел да се избегне можна ескалација. Летото 2005 година, Владата добро се справи со криминалните инциденти, коишто можеа да го загорат кредибилитетот и положбата на Министерството за внатрешни работи. Исто така, ќе биде потребно посебно внимание за справување со значителниот квантитет на нелегално оружје, кое сè уште циркулира во земјата.

1.1.3. Правосудство (види, исто така, Поглавје 23 – Правосудство и основни права)

Улога и структура

Правосудниот систем е организиран хиерархиски во три степени. Дваесет **иосновни судови** дејствуваат како судови од прв степен. Од 1996 година, овие основни судови имаат општа надлежност, што значи дека истите не се специјализираат во граѓанско, кривично, трговско или семејно право, туку секој суд во принцип може да решава секаков вид на предмет. Ова може да има влијание врз ефикасноста на правосудниот систем и конзистентноста на пресудите, при што во контекст на реформите во правосудството се разговара за начини за повторно воведување на оддели со посебни надлежности во судовите. Истражните судии се надлежни за пред-кривичните постапки во кривичните предмети. Три **апелациони судови** во Скопје, Битола и Штип одлучуваат по жалбите против одлуките на основните судови.

Врховниот суд е највисокиот суд кој одлучува по жалбите против одлуките на апелационите судови, како и по жалбите против одлуките на 14-те владини второстепени комисији, на тој начин добивајќи улога на првостепен управен суд. Врховниот суд обезбедува усогласено спроведување на законите од пониските судови.

Уставниот суд е составен од девет судии што ги избира Собранието за необновлив период од девет години. Уставниот суд одлучува за сообразноста на законите со Уставот и сообразноста на другите прописи со Уставот и законите и ги штити основните човекови права и слободи. Тој, исто така, одлучува во врска со судирот на надлежности помеѓу трите гранки на власта, судирот на надлежности помеѓу државните органи и единиците на локалната самоуправа, како и за одговорноста на Претседателот на Републиката. Според Уставот, Уставниот суд не се смета за дел од правосудството.

Републичкиот судски совет е тело кое е надлежно да предлага членови при изборот, , разрешувањето и дисциплинските одлуки на судиите, при што одлуките ги донесува Собранието. Истиот е составен од седум членови-правници избрани од Собранието.

Судиите и обвинителите ги избира и разрешува Собранието. Има 635 судии и 193

обвинители и заменици обвинители. Понатаму, 2 301 службеници се вработени во судовите (2127) и во Јавното обвинителство (174). Судските службеници се државни службеници чиј статус е утврден со Законот за државни службеници.

Работата на судството

Независноста на правосудството е начело утврдено во Уставот и Законот за судови. Меѓутоа, во реалноста постојат одредени препреки за целосна независност на судиите од политичките влијанија. Одлучувачката улога на Судскиот совет и Собранието при изборот на претседател на Врховниот суд, претседателите на другите судови и судиите доведе до партиско-политичко влијание. Улогата на Собранието во дисциплинските постапки, исто така, не е во согласност со меѓународните стандарди и отвора можност за политичка вмешаност.

Независноста, како и квалитетот на судството, се ослабени и како резултат на отсуството на сеопфатен систем за унапредување врз основа на заслуги како и соодветен дисциплински систем за судии.

Исто така, правосудството има сериозни проблеми во ефикасноста, предизвикани од процедурални и практични фактори. Недостатокот од инструменти за управување и преоптовареноста на судовите со административни задачи, недостатокот од транспарентност при работните постапки на судовите, злоупотребите на процедуралните дупки во законите, доцнењата на правосилните пресуди, како и недостатоците при извршувањето на пресудите поради, на пример, слабостите во доставата на судските покани и налозите за присуство на рочишта, претставуваат едни од најсериозните недостатоци што треба да се решат.

Во комбинација со овие недостатоци, големиот број прекршочни и извршни предмети со кои треба да се справат судовите, резултира со голем број заостанати предмети, што исто така, има влијание врз правилното функционирање на судството. Истите недостатоци се јавуваат и во Врховниот суд чии задачи се попречени од големото оптеретување со управни предмети. Од вкупно 5000 предмети кои во моментот се наоѓаат во постапка пред Врховниот суд, најголемиот дел се управни предмети од прв степен (околу 10% се граѓански жалби и 1 до 2% се кривични жалби).

Во ноември 2004 година Владата донесе Стратегија и Акционен план за реформи во правосудството, кои како главна цел го имаат зголемувањето на независноста и ефикасноста на судството. Реформите влијаат врз структурата на судството и наложуваат промени во Уставот. Стратегијата утврдува низа мерки кои ги вклучуваат промените при изборот и обуката на судиите, овозможувајќи професионален систем и систем заснован врз основа на заслуги за селекција и развој во кариерата (укинувајќи ја улогата што ја има Собранието при изборот и разрешувањето на судиите и обвинителите). Во Стратегијата е вклучена и реформата во Судскиот совет како и создавањето на посебно надзорно тело за следење на работата на судиите. Реформите, исто така, опфаќаат начини за

олеснување на оптовареноста со предмети во судовите, преку промени во внатрешната организација на судовите (двоен систем на првостепени судови и виши судови, и воспоставување на специјализирани одделенија во основните судови), пренесување на надлежноста за управните предмети од Врховниот суд на понизок(ски) суд(ови), како и пренесување на надлежноста за прекршоците на управни органи. Законот за основање академија за обука на судии и обвинители е наоѓа во собраниска процедура. Главните принципи изложени од страна на Владата за измени во Уставот беа одобрени од страна на Собранието во мај 2005 година со широко мнозинство. Нацрт амандманите беа претставени од Владата во јуни, а во август, Собранието ги утврди 15-те нацрт амандмани, кои беа ставени на јавна дискусија.

Некои промени во законодавната рамка веќе се спроведени. Есента 2004 година беа изменети Кривичниот законик и Законот за кривична постапка, за да се скрати судската постапка и да се ограничи опсегот на злоупотреба на правата на странките и нивните адвокати. Во мај 2005 година, се донесе нов Закон за извршување, со цел укинување на одделната постапка за извршување на пресудите и создавање приватизиран систем за судски извршители под контрола на Министерството за правда. Истиот ќе се применува од 2006 година, по претходното донесување на подзаконски акти и неопходните подготвителни мерки за воспоставување на системот. Во септември 2005 година се донесе нов Закон за парнична постапка со цел воведување на промени кои ќе ја подобрат ефикасноста на судските постапки. За да се овозможи спроведувањето на овие промени, ќе биде потребна нова подзаконска рамка. Постепено се зголемува употребата на алтернативни методи при решавање на спорите во трговските предмети.

Откако ќе бидат усвоени, спроведувањето на мерките утврдени во Стратегијата за реформата во правосудството, ќе бара значителни напори од страна на властите. Ова ќе мора да вклучи значително зголемување на распределените буџетски средства (приближно 20 100 000 евра за судството и 3 200 000 евра за Јавното обвинителство). Финансиската состојба на судовите е тешка и во некои случаи не им дозволува да ги реализираат нивните најосновни потреби, што би можело да ја намали независноста на судството. Инфраструктурата и опремата се дополнителни сериозни проблеми.

1.1.4. Антикоруписката политика (види Поглавје 23 – Правосудство и основни права).

Меѓународните извештаи и истражувања укажуваат дека корупцијата претставува сериозен и широко распространет проблем кој влијае врз многу аспекти на општествениот, политичкиот и економскиот живот и покрај интензивирањето на напорите за борба и зголемената свест за нејзиниот негативен ефект врз успешната транзиција на земјата.

Причините за корупција се многубројни. Истите ги вклучуваат честите тајни административни постапки за различни спорови на граѓани и претпријатија со

државната администрација, недостатокот од транспарентност и сообразност со овие постапки, сложениот и нетранспарентен систем на издавање лиценци и дозволи за различни активности, дискрециони права на одредени владини службеници, недостатокот од добро дефинирани правила за судирот на интерес и сè уште нејасното управување со државни средства (вклучувајќи го земјиштето во државна сопственост, концесиите и јавните набавки).

Република Македонија ги ратификуваше Казнената Конвенција за корупција и Граѓанската Конвенција за корупција на Советот на Европа и Конвенцијата за перење пари, откривање, заплена и конфискација на имотната корист прибавена со кривично дело. Беше ратификуван и потпишан и Дополнителниот Протокол на Конвенција за корупција од областа на кривичното право. Беше потпишана и Конвенцијата на ОН за борба против корупцијата, но истата сè уште не е ратификувана, а во наредниот период треба да се потпише Конвенцијата на ОЕЦД за борба против поткуп на странски носители на јавни функции во меѓународни деловни трансакции. Државата е член на Групата држави против корупција (GRECO) од октомври 2000 година. Од 17-те препораки направени од страна на GRECO во 2002 година, 15 делумно или целосно беа спроведени. Треба да се направат напори за спроведување на останатите две. Тековните предлози на Владата предвидуваат неопходни уставни промени.

Република Македонија има донесено различни антикорупциски мерки. Покрај индиректното инкриминирање на корупцијата преку низа меѓусебно поврзани кривични дела во Кривичниот закон, во 2002 година беше донесен Закон за спречување на корупцијата. Согласно законот, во ноември 2002 година беше формирана Државна комисија за спречување на корупцијата како консултативно и превентивно тело. Во 2003 година, Комисијата донесе Национална програма за спречување и сузбивање на корупцијата, а во јуни 2005 година и Анекс за мерките за спречување на корупцијата на локално ниво. Според истиот закон, голем број службеници и избрани претставници се должни да поднесат изјава за имотот до Државната комисија кога истите се именуваат и избираат. Законот беше изменет во 2004 година за да се прошири оваа обврска и на државните службеници во администрацијата. Оваа обврска беше делумно спроведена и покренати се неколку постапки во случаите во кои службениците немаат поднесено изјави за имот.

Во 2003 година, во Министерството за внатрешни работи се формира единица за професионални стандарди за истрага, меѓу другото, на случаи на корупција во полицијата. Добиени се првите резултати од истата: разрешени се полициски службеници, а поведени се и дисциплински мерки и кривични постапки против полицајците, како и против судиите и судските службеници. Во 2005 година се формираа нови оддели во Министерството за внатрешни работи и во Јавното обвинителство за борба против организираниот криминал и корупцијата. Постепено се воспоставува соработка помеѓу истите. Во последните две години, тројца судии беа осудени, а неколку други, вклучително и поранешен претседател на суд, се во моментот под истрага или во предсудска постапка. Целокупната координација и соработка помеѓу службите за спроведување на законот (вклучувајќи го и Јавното обвинителство, полицијата, финансиската полиција,

Дирекцијата за спречување на перење пари и судството) треба да се зајакнат и целосно треба да се спроведат постојните меморандуми за разбирање. Сè уште постои забуна во врска со надлежноста и слабостите при собирањето и истрагата на важни докази.

И покрај постигнатиот напредок во спроведувањето на Националната програма за спречување и сузбивање на корупцијата, сè уште останува многу да се направи. Покрај формалното спроведување на програмата, потребни се понатамошни напори за обезбедување на ефективно спроведување на донесените одредби. Спроведувањето на правилата за јавни набавки ќе треба да се зајакне за да може полесно да се откриваат случаите на измама и корупција. Ќе треба целосно да се спроведат законодавните одредби за финансирање на политичките партии, особено Законот за финансирање на политичките партии кој влезе во сила во јануари 2005 година. За ова ќе биде потребно да се подобри контролата од Државен завод за ревизија.

И покрај ова, ефективностa на Државната комисија за спречување на корупцијата зависи од соодветното ниво на соработка помеѓу државните тела. Упатствата донесени во 2004 година за олеснување на оваа соработка придонесоа за подобрување на ситуацијата. Подобрата соработка со Јавниот обвинител, исто така, би ја унапредила ефективностa на активното дејствување против корупцијата.

Во последните две години проследени се одредени случаи на корупција од висок профил, а неодамна, исто така, низа случаи во врска со пирамидалната шема на даночна евазија беа гонети. Меѓутоа, во целост, резултатите од судските постапки беа бавни. Низа стари случаи на корупција (особено во контекст на приватизацијата, располагање со особено важни државни средства, компании и земјиште, прикривање данок и измама) останаа нерешени. Треба да се зајакне независноста на службениците и судиите кои се надлежни за истрагите.

Напредокот во спроведувањето на Државната програма за борба против корупцијата и на активностите по препораките од Државната комисија за спречување на корупцијата и од Државниот завод за ревизија, вклучувајќи го и Собранието, како и решавање на слабостите на институциите и недостатокот од транспарентност на државните одлуки, и понатаму ќе ја покажува политичката волја за решавање на феномените на корупцијата. Борбата против корупцијата, исто така, би имала корист од напредокот во зајакнувањето на независноста и ефикасноста на правосудството, како и целокупните реформи во администрацијата, вклучувајќи ја овде и деполитизацијата на јавната администрација.

1.2. Човекови права и заштита на малцинствата (*види, исто така Поглавје 23 – Судство и основни права*)

Почитување на меѓународните правила за човекови права

Република Македонија има голем број законски одредби кои го гарантираат почитувањето на човековите права и правата на малцинствата. Уставот ги утврдува основните права и слободи. Овие права, исто така, се вклучени во одредени меѓународни конвенции, од кои најважна е Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи, заедно со дополнителните главни протоколи. Во целост, ова претставува – во согласност со членот 6 од Договорот за Европска унија – дел од *acquis*, кој мора најпрво да биде ратификуван од страна на сите земји што сакаат да пристапат кон ЕУ.

Од ноември 1995 година Република Македонија е член на Советот на Европа и ја ратификуваше Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи, а дополнителните протоколи на истата во април 1997 година. Поединци можат да го изнесат својот случај пред Европскиот суд, доколку истите сметаат дека нивните права биле прекршени според оваа конвенција.

Помеѓу другите *меѓународни инструменти за заштита на човековите права и малцинствата*, Република Македонија ја ратификуваше и Европската конвенција за спречување на тортурата, Европската повелба за регионални јазици и јазици на малцинствата, како и Европската социјална повелба од 1996 година. Земјата ги ратификуваше клучните постојни конвенции на ОН во полето на човековите права и нивните протоколи.

Во согласност со членот 118 од Уставот, ратификуваните спогодби се дел од внатрешниот правен поредок на Република Македонија и имаат предност пред обичното национално законодавство.

Од ноември 1998 година, Европскиот суд за човекови права донесе три пресуди во врска со Република Македонија и еден спор беше решен со пријателска спогодба. Во два случаи, Судот одлучи дека имало прекршување на Конвенцијата, а во еден случај одлучи дека немало прекршок. Прекршоците беа во врска со заштитата на сопственоста според Протоколот 1, член 1 од Европската конвенција за заштита на човековите права. Во моментот има 300 жалби против Република Македонија што се во тек на постапка пред судското тело за одлучување.

Граѓански и политички права

Пристапот до правдата е загарантиран со Уставот. Според законот, **правната помош** е достапна во предметите од кривично и граѓанско право, од страна на Адвокатската комора, но нивото на спроведување на оваа одредба, особено во граѓанското право, не е задоволително и треба да се зајакне. Законот за кривична

постапка предвидува дека за одредени кривични постапки се назначува адвокат во својство на бранител. **Смртната казна** е укината во 1990 година и е забранета според Уставот во 1991 година. Република Македонија го потпиша Протоколот 13 од Конвенцијата за заштита на човековите права и основни слободи во врска со укинувањето на смртната казна во сите околности, која влезе во сила во ноември 2004 година. **Тортурата и нехуманиот и деградирачки третман, како што е присилната или задолжителна работа**, се забранети со Уставот.

Република Македонија ја ратификуваше Европската конвенција за заштита од тортура и нехуман или деградирачки третман или казна од 1987 година, која влезе во сила во октомври 1997 година и донесе сеопфатна законодавна рамка за борба против тортурата и нехуманиот или деградирачки третман или казнување во државните институции. Забележано е подобрување во истрагата на жалбите за неправилен третман, но истражните механизми сè уште не се целосно спроведени и има укажувања на тоа дека многу случаи поминуваат неказнети. Треба да се решаваат уште низа други проблематични области.

Според Уставот, забрането е **приведувањето без налог**. Никој не смее да биде приведен или притворен без судски налог во писмена форма. Секое лице што е приведено има право на жалба до судот, кој одлучува за законитоста на лишувањето од слобода и истото мора веднаш да биде информирано за причините за приведување. Покрај ова, Уставот предвидува исплата на компензација на секое лице што е неправедно приведено. Времетраењето на **притворот пред судење** е прецизно утврдено со закон, со гаранции за лицето што е лишено од слобода, кои се во согласност со меѓународните стандарди. Тековното процедурално законодавство предвидува случаи каде што притворот пред судење е задолжителен, со што противречи на Обичајното право утврдено од Европскиот суд за човекови права. Постојат одредени недоразбирања во врска со употребата на „информативни разговори“ од полицијата, иако Врховниот суд одлучи дека истите не можат да бидат задолжителни.

Напорите за борба против **трговијата со луѓе** се поддржани со донесувањето на Националната програма за борба против трговија со луѓе и нелегална миграција во 2002 година, во согласност со меѓународните стандарди и формирањето на Национална комисија во 2001 година. Изготвен е Акционен план за борба против трговијата со деца, но истиот сè уште не е усвоен. Кривичниот законик беше изменет и дополнет во 2004 година со што трговијата со луѓе и нелегалната трговија со мигранти се карактеризира како криминална дејност (*види, исто така, Поглавје 24 – Правда, слобода и безбедност*).

Приватноста е загарантирана. Неколку уставни одредби се однесуваат на приватноста на личниот и семејниот живот, слободата и доверливоста на кореспонденцијата и другите форми на комуникација, приватноста на личните податоци и неповредливоста на домот. Тоа право може да се ограничи единствено со судска одлука и налог за претрес. Уставот беше изменет и дополнет за да утврди специјални истражни техники за борба против организираниот криминал. Сепак,

прислушувањето на телекомуникациите продолжува и покрај отсуството на соодветна правна рамка. Овој правен вакуум треба брзо да се реши и да се обезбеди соодветна правна контрола.

Слободите на мислење, свест и религија се гарантирани со Уставот. Разумните приговори врз религиозна основа се дозволени според Законот за одбрана. Правото на граѓаните да основаат приватни образовни институции се гарантира со Уставот, на сите нивоа, освен во основното образование. Уставот ја признава Македонската православна црква (МПЦ), Исламската религиозна заедница во Македонија, Католичката црква, Евангелско-методистичката црква и Еврејската заедница како религиозни заедници. Други религиозни групи можат да се основаат според условите предвидени за Законот за религиозни заедници и религиозни групи, кој во моментот се наоѓа во постапка на ревизија. Меѓутоа, според меѓународните експерти, нацрт ревизиите не се целосно во согласност со барањата на Европската конвенција за заштита на човековите права. Предложеното законодавство ќе треба да се усогласи со меѓународното право во оваа област. Понатаму, неколку набљудувачи укажаа на проблемите со мали религиозни групи и заедници поврзани со имотните прашања и недостатокот од храмови, како и тешкотиите со кои се соочуваат членовите на „Охридската архиепископија“ основана во 2004 година во рамките на Српската православна црква (СПЦ), која не ја признава автономијата на Македонската православна црква (МПЦ). Тие, исто така, се поврзани со членот 8 во постојниот Закон за религиозни заедници и религиозни групи, кој предвидува дека за една религиозна вероисповед може да постои само една религиозна заедница. Проблемот доби нов тек по неуспехот на преговорите помеѓу двете цркви и осудувањето на поранешниот владика на МПЦ во август 2005 година, назначен како егзарх од СПЦ, за „поттикнување на национална, расна и верска омраза“, во согласност со Кривичниот законик. Важно е да се интензивира дијалогот помеѓу МПЦ и СПЦ со добра волја и врз основа на почит кон религиозната толеранција. Покрај ова, треба да се употребат сите законски можности за решавање на ова прашање, на начин што ќе биде одраз на воспоставениот начело на религиозна толеранција. Надлежните тела треба да обезбедат дека ќе се почитува ефективната религиозна слобода за сите верници и секоја вероисповед.

Слобода на изразување е гарантирана со Уставот. Меѓутоа, постои загриженост во врска со случаите на клевета, кои во согласност со Кривичниот закон, можат да доведат до парични казни и затворски казни, и кои би можеле да доведат до затворање на новинари и покрај постоењето на изземање за „слободата на јавно изразување и мислење“. Сепак, имаше случаи на осудувања на неколку новинари, и повеќето од нив се во жалбена постапка пред Врховниот суд.

Ситуацијата со **медиумите** покажува дека постојат голем број електронски медиуми со 30 државни и 123 комерцијални радиодифузери. Печатените медиуми се плуралистички и разновидни, но постои одреден степен на концентрација на сопственост. Друга карактеристика на медиумите се нивните политички и економски врски, а една од причините за истото е што медиумите не можат да се потпрат единствено на нивниот пазар, туку им требаат дотации/спонзорства од

Владата, политички партии или компании поврзани со политичките субјекти. Потребни се соодветни механизми за да се обезбеди независност на медиумите, особено посилен и независен Совет за радиодифузија. Законот за радиодифузија е во постапка на ревизија, со цел да се справи со недостатоците во функционирањето на државниот радиодифузен сервис (МРТВ) и независноста на радиодифузното тело и треба целосно да се земат предвид коментарите од Советот на Европа и Комисијата (*види, исто така, Поглавје 10 – Информатичко општество и медиуми*).

Професионализмот во медиумите значително би се подобрил, доколку програмите за обука на новинарите дополнително се развијат и доколку се реформира образованието за новинари. Истражното новинарство, исто така, би можело да се подобри, ако се усвои соодветна правна рамка за пристап до информациите. Улогата на медиумите во информирањето на јавноста за прашањата во врска со ЕУ е од исклучителна важност и истата треба да се зајакне. Медиумите сè уште често усвојуваат ставови каде што преовладуваат етнички врски. Иако е направен напредок од овој аспект, медиумите би можеле да имаат поголема улога при промоцијата на социјална кохезија и зајакнување на меѓуетничките односи.

Правото на глас се гарантира и е утврдено со Уставот за сите граѓани на возраст над 18 години и изборите се организираат единствено во земјата (граѓаните кои се наоѓаат надвор од земјата не се во можност да гласаат).

Слободата на здружување и собирање е гарантирана со Уставот. Законот за здруженија на граѓани и фондации влезе во сила во 1998 година. Здружение може да основаат најмалку пет македонски државјани. Странците што живеат повеќе од една година во земјава можат, исто така, да основаат здруженија. Меѓутоа, државјани и странци не можат да основаат заеднички здруженија. Законот не дозволува правни лица да основаат здруженија, ниту здруженијата да имаат политички или религиозни цели. Ова имаше негативни последици врз социјалниот дијалог, бидејќи компаниите не можеа да создадат свои работнички здруженија, туку едноставно можеа само да се приклучат кон Стопанската комора.

Уставот ги забранува сите форми на **дискриминација**, вклучувајќи ги и оние врз расна основа, боја и етничка припадност. Не постојат посебни кривични одредби што ја забрануваат ксенофобијата, а и недискриминацијата врз основа на сексуалната ориентација не е предвидена како таква. Хомосексуалноста е дискриминирана во 1996 година. Во јули 2005 година беше донесен нов Закон за работни односи, кој категорично ја забранува дискриминацијата врз основа на раса, боја на кожата, пол, здравствена состојба, религиозни, политички и други верувања, сексуална ориентација или врз основа на кои било други лични околности. Спроведувањето на постоечките одредби во врска со дискриминацијата би можело понатаму да се олесни со донесувањето на законодавството против дискриминацијата (*види, исто така, Поглавје 19 – Социјална политика и вработување*).

Уставот го гарантира **правото на сопственост**. Меѓутоа, странските државјани сè уште се предмет на одредени ограничувања утврдени со закон, главно во врска со сопственоста на земјоделско земјиште (странските државјани можат единствено да добијат концесија или долгорочен закуп со согласност од Министерот за правда, со претходно мислење од Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство). Странските физички и правни лица можат да бидат сопственици на недвижен имот под услов на реципроцитет. Во случај на наследство, странските државјани мора да го исполнуваат условот на реципроцитет. Странските државјани не можат да поседуваат градежно земјиште, освен долгорочен закуп за целите на изградба на деловен објект и канцеларии, по согласност од Министерот за правда. Катастарот покрива само 45% од националната територија. Подготвена е реформа за модернизација на Катастарот, со цел да покрива 100% од територијата на земјата до 2010 година.

Процесот на враќање на имотот одземен за време на југословенскиот комунистички режим е регулиран со законот донесен во 1998 година и беше изменет и дополнет во 2000 година. Процесот е веќе започнат. Меѓутоа, од 2002 година, спроведувањето на одлуките во врска со имотите што не можат да се вратат и се решаваат со компензација за сопствениците со обврзници се соочува со проблеми, поради доцнењето во одлучувањето на комитетот од втор степен за национални административни прашања од полето на денационализацијата.

Забележано е активно учество на **невладините организации** во создавањето на државната политика, во полето на борба против корупцијата, социјалната грижа и услуги, прашањата од областа на животната средина или за заштита на човековите и правата на малцинствата, еднаквоста помеѓу половите, активностите во врска со бегалците и хуманитарните активности и поддршка на процесот за децентрализација. Бројот на регистрирани НВО и фондации е околу 5700. Направен е напредок во изградбата на мрежи на организации. Од 2002 година, Владата обезбеди финансиска поддршка за некои НВО, иако без јасни и транспарентни критериуми. Развојот на професионални организации и граѓански здруженија сè уште е попречуван поради недостатокот на финансиски средства и истиот главно останува зависен од надворешните средства, без разлика дали се јавни или странски. Владините иницијативи, како што се даночните олеснувања и подобрата координација помеѓу државните органи и НВО, остануваат неопходно средство за понатамошно олеснување и поддршка на развојот на граѓанското општество.

Економски и социјални права

Во декември 2004 година, Република Македонија ја ратификуваше **Европската социјална повелба** од 1961 година и Протоколот бр. 2 што го реформира контролниот механизам, кој влезе во сила во март 2005 година. Земјата го потпиша, но сè уште не го има ратификувано Протоколот бр. 1.

Владата донесе Национален план за **еднаквост на половите** во 2002 година. Утврдени се низа политики за подобрување на еднаквите можности, вклучувајќи го

националниот Акционен план за вработување од 2004 година, Националната стратегија за намалување на сиромаштијата од 2002 година, Стратегијата за развој на образованието од 2004 година и Националната програма за развој на културата од 2003 година. Позитивната дискриминација, исто така, е аспект од спроведувањето на Охридскиот рамковен договор.

Основното **образование** е задолжително и бесплатно. Можат да се основаат приватни училишта, освен во основното образование. Високите образовни институции можат да бидат во сопственост на државата или во приватна сопственост. Меѓутоа, буџетот за образованието останува ограничен. Влијанието на тековниот процес на децентрализација на образовниот систем останува за понатамошна оценка.

Како наследник на поранешната сојузна Република Југославија, Република Македонија пристапи кон конвенцијата на ОН за правата на **децата**. Донесени се национален Акционен план за деца и национална стратегија за млади, додека сеуште се изготвува Национален план за борба против трговија со деца. Формиран е посебен оддел за заштита на правата на децата во рамки на Канцеларијата на јавниот правобранител. Истиот е член на Европската мрежа на правобранители за деца. Законот за семејства и Кривичниот закон беа изменети и дополнети во 2004 година, со цел поефикасно да се спречи домашното насилство, но останува да се види спроведувањето на новите одредби и нивното влијание. Домашното насилство, сексуалната злоупотреба и силувањето се прашања за кои може ќе бидат потребни мерки, вклучувајќи ја и ревизијата на дефиницијата за силување во кривичниот закон.

Во 2001 година донесена е Национална стратегија за правата на **лицата со посебни потреби**. Нејзиното спроведување се следи од координационо тело, меѓутоа, има недостаток од средства. Може да се направи само ограничен напредок. Обезбедени се правни олеснувања за да се промовира вработувањето на лицата со посебни потреби, а Законот за вработување на лицата со посебни потреби предвидува активности во таа насока.

Не постојат пречки за воспоставување на **синдикати**. Правото на штрајк е гарантирано, со некои ограничувања. Има две главни синдикални здруженија, здружението на независни синдикати и Унијата на синдикати, а основано е и трето здружение (Здружение на слободни синдикати).

Општествениот дијалог останува многу формален, поради слабостите на општествените партнери и треба истиот да се подобри. Двостраниот општествен дијалог и секторскиот дијалог практично и не постојат. Развојот на организации на работодавци е тешка задача, поради законите за здруженија и монополската положба на Стопанската комора наследена од претходниот систем. *(види, исто така, Слобода на здружување и собирање (погоре) и Поглавје 19 - Социјална политика и вработување).*

Малцински права, заштита на малцинствата и културни права

Република Македонија ја потпиша и ја ратификуваше Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства (која влезе во сила во февруари 1998 година), како и Конвенцијата на ОН за граѓански и политички права. Европската повелба за регионални јазици и јазици на малциствата е потпишана и се чека нејзино ратификување. Државата склучи билатерален договор за заштита на националните малцинства со Србија и Црна Гора.

Според пописот на населението, домаќинствата и становите, кој беше спроведен во ноември 2002 година и беше следен од меѓународни експерти, 64,2% од населението се етнички Македонци, 25,2% се етнички Албанци, 3,9% Турци, 2,7% Роми, 1,8% Срби, 0,8% Бошњаци, 0,5% Власи и 1,0% останати етнички заедници. Шесте национални малцинства, во смисла на Рамковната конвенција за заштита на националните малцинства, (Албанци, Турци, Роми, Власи, Срби и Бошњаци) сочинуваат 35,8% од населението.

Покрај обврските преземени со Европската конвенција, како основна рамка за политиката што се однесува на малцинствата во Република Македонија се смета Охридскиот рамковен договор од 2001 година. Уставот утврдува правна рамка за правата на малцинствата и е под големо влијание на Рамковниот договор кој предизвика голем број измени во Уставот и законодавството, измени кои ќе обезбедат високо ниво на заштита на правата на малцинствата.

Спроведувањето на Рамковниот договор има значително влијание врз подобрувањето на етничките односи. Тоа е голем потфат. Градењето доверба меѓу етничките групи останува услов за постигнување одржлив развој, додека дополнителните напори за поттикнување на чувството на одговорност за процесот и зближување на заедниците е од клучно значење. Во тој поглед, покрај континуираното спроведување на главните начела на Договорот, спроведувањето на процесот на децентрализација доби клучно значење бидејќи го поттикнува учеството на граѓаните во демократскиот живот и го зајакнува идентитетот на заедниците. Во согласност со Рамковниот договор и Законот за локална самоуправа од 2002 година, во општините, каде што најмалку 20% од населението и припаѓа на одредена малцинска заедница (20 од вкупно 48 општини), постепено се основаат Комитети за меѓуетнички врски. Нивната улога треба да се зајакне со цел истите да имаат значаен придонес во понатамошните иницијативи на локално ниво.

Нивото на **застапеност на малцинствата** во јавната администрација и јавните претпријатија, на централно и локално ниво, е значително подобро. Направени се значителни напори за опфаќање на клучните принципи на „правична застапеност на заедниците кои не се мнозинство“ во Рамковниот договор. Стратешките мерки беа донесени во 2003 година и беа изготвени посебни програми за обука. Свкупната застапеност на претставниците на малцинствата во администрацијата е зголемена од 16,7% во декември 2002 година на 20,5% во јули 2005 година. На пример, застапеноста на етничките албанци е зголемена од 11,6% на 15,3% во текот на

истиот период. Најголем напредок е постигнат во секторот за безбедност. Во Министерството за внатрешни работи, застапеноста на претставниците од немнозинските заедници е зголемена од 12,1% во декември 2002 година на 19,5% во јули 2005 година. Поконкретно, делот на полицајци во униформи што им припаѓаат на немнозинските заедници е поголем. Утврдени се детални планови за поголема правична застапеност во вооружените сили, каде што застапеноста на малцинствата е зголемена од 8,5% во декември 2002 година на 16% во декември 2004 година. Застапеноста на етничките Албанци е зголемена од 3% во 2002 година на 10,2% во 2004 година, додека процентот на останатите малцинства изнесува 5.8%.

Нема утврдени планови за останатиот дел на јавниот сектор, вклучувајќи го и судството, каде што поголемата застапеност ќе придонесе за поголема доверба на малцинствата во судскиот систем.

Зголемувањето на учеството на малцинствата во јавниот сектор е напор што треба да се одржува среднорочно. Единствено со внимателно посредство на владата и силна политичка волја може да се одржи овој процес. Среднорочна стратегија за правична застапеност на сите малцинства ќе претставува олеснување на овој процес.

Уставот им дава на претставниците на малцинските заедници право на основно и средно **образование** на сопствениот јазик. Тоа право е спроведено. Меѓутоа, инцидентите во некои училишта укажуваат на потребата, различните засегнати заедници да обезбедат дека тоа придонесува кон промовирање на културните идентитети и, истовремено, на социјалната кохезија. Пристапот до високото образование е друга област, каде што е постигнат суштински напредок во последните години, и е едно од прашањата опфатени со Рамковниот договор. Во 2001 година, Универзитетот на Југоисточна Европа стана првиот приватен универзитет во кој албанскиот, македонскиот и англискиот јазик се користеа како работни јазици, со поддршка на меѓународната заедница. Законот за високо образование беше изменет и дополнет со цел да предвидува позитивна акција во процесот на запишување на државните универзитети (во Скопје, Битола) и во 2004 година беше отворен третиот Државен универзитет во Тетово. Во практика, овој нов универзитет беше заснован на т.н. „Тетовски универзитет“, кој немаше никаков правен статус. Првата академска година започна во 2004/2005 година.

Како резултат на овие напори, бројот на студенти што припаѓаат на малцинствата се зголеми од 12,6% од вкупниот број на студенти запишани во 2001/2002 на 20,6% во 2004/2005 година. Особено, бројот на етничките Албанци се зголеми од 6,7% на 15,5%. Во 2004/2005 година, студентите – припадници на српската заедница беа застапени со 1,5%, припадниците на турската заедница со 1,3%, влашка заедница со 0,8% и од ромската заедница со 0,3%.

Со уставните измени од 2001 година, секој јазик што го зборуваат повеќе од 20% од населението ќе се смета за **официјален јазик**. По спроведувањето на пописот во

2002 година, албанскиот јазик беше признат како официјален јазик. Може да се користи во комуникацијата со централната администрација и со локалната администрација во општините, каде што бројот на етничките Албанци изнесува најмалку 20% од населението. Матичните книги во тие општини треба да се водат на двата јазика. Другите јазици може, исто така да се користат на општинско ниво, доколку така одлучат општините. Употребата на албанскиот јазик е призната во Парламентот и во судските постапки. Спроведувањето на овие одредби е започнато, меѓутоа дополнителниот напредок бара поголеми вложувања. Законот за радиодифузија наметнува обврска за јавните национални радиодифузери да емитуваат програми на јазиците на сите заедници и Македонската радиотелевизија, својот трет канал го пренамени за такви програми. Беше донесен пакет-закони, според кои личните карти и пасошите ќе се издаваат на македонски и на албански јазик. Законите за личните карти важат од мај 2003 година и за пасошите од декември 2004 година. Истиот принцип ќе се спроведе и за возачките дозволи.

Исто така, коалициските партнери се договорија, иако тоа не беше формално утврдено во Рамковниот договор, да се донесе закон за употреба на јазиците, со цел да се надолжни бројот на посточеките секторски закони, со кои се утврдува употребата на албанскиот јазик.

Јавниот правобранител, исто така, има улога во обезбедувањето дека не постои дискриминација на малцинствата. Во согласност со Рамковниот договор, тој треба да посвети особено внимание на заштитата на принципите за недискриминација и правична застапеност во сите нивоа на јавните органи и другите области од јавниот живот. Новиот Јавен правобранител избран во 2004 година презеде обврска за поголема активност во оваа област, меѓутоа сè уште е рано правилно да се суди за неговата ефективност.

По осамостојувањето, **Ромите** учествуваат во политичкиот живот преку основање политички партии. Само една ромска партија има свој претставник во Собранието. Сепак, ромската заедница се соочува со многу тешка економска и социјална состојба, голем процент на невработеност, ниско ниво на образование, зависност од социјална помош и недостаток на здравствена заштита. Со цел поголема интеграција на Ромите во општеството, во јануари 2005 година, владата донесе Национална стратегија за Ромите. Сите надлежни министерства имаат обврска за планирање средства во нивните буџети заради спроведување на активностите и за таа цел беше основана работна група за координација на активностите на владата со цел спроведување на целите од Стратегијата и Декадата на Ромите (2005-2015 година).

Бројот на **внатрешно раселените лица (ВРЛ)** е намален од огромниот број од 76 000 по кризата во 2001 година, на околу 1 420 во 2005 година. Охридскиот рамковен договор предвидува аранжмани за враќање на ВРЛ, вклучувајќи и обезбедување безбедни услови, реконструкција и „заживување“ на областите зафатени од кризата. Планот за враќање на полицијата е спроведен, имено преку создавање мешани полициски патроли заради олеснување на нивната работа во таа

област и реконструкција на полициските станици и изградба на нови полициски станици во областите, каде што е потребна засилено обезбедување. Опсежната програма за реконструкција е речиси завршена (повеќе од 6 000 куќи се реконструирани). Условите за враќање на лицата што сè уште сакаат да го сторат тоа, вклучуваат решавање на нерешените прашања за завршување на програмата за реконструкција (околу 200 куќи), но главно се однесува на подобрена економска состојба и дополнително зајакнување на владеењето на правото.

Во земјата сè уште има 2 200 бегалци од Косово. Во септември 2003 година, привремената заштита за бегалците од Косово беше укината. Новиот Закон за азил и привремена заштита влезе во сила во август 2003 година и на задоволителен начин, во целост ги задоволува европските и меѓународни стандарди. Бегалците имаа право да поднесат поединечни пријави за признавање на нивното право на азил. Меѓутоа, мора да се забележи дека, до сега многу мал број лица се признати како бегалци, а најголемиот број апликанти добиле хуманитарна заштита што всушност претставува статус со ограничени права и времетраење. Барателите на азил и бегалците се соочуваат со потешкотии во поглед на нивниот капацитет за реализирање на нивните права, а исто така има и недостаток од соодветни прифатни центри. Министерството за труд, надлежно за давање совети на бегалците и обезбедување меѓуминистерска и меѓуагенциска координација во спроведувањето на законот, има недостаток од ресурси. Владината комисија, која претставува надлежен орган за разгледување на жалбите по првостепените одлуки за статусот на бегалци останува нетранспарентна и зависна (*видете, исто така Поглавје 24 - Правда, слобода и безбедност*).

1.3. Регионални прашања и други обврски утврдени во заклучоците на Советот на ЕУ од 29 април 1997 година

Регионална соработка

Република Македонија е активна членка на неколку регионални и подрегионални иницијативи, како што се Пактот за стабилност, Процес за соработка во Југоисточна Европа (ПСЈИЕ), Централно-европска иницијатива (ЦЕИ) и Иницијативата за соработка во Југоисточна Европа (ИСЈИЕ). Република Македонија особено, зема активно учество во иницијативите поврзани со Клучната транспортна мрежа во ЈИЕ и основањето на Енергетска заедница за Југоисточна Европа. Исто така, истата учествува во активностите што произлегуваат од Јадранско-Јонската иницијатива и од Дунавските и Сегединските процеси.

Република Македонија потпиша и ратификуваше Договор за сукцесија во врска со распределбата на имотот на поранешна Сојузна Република Југославија.

Државата потпиша договори за слободна трговија со сите земји од регионот, како што е предвидено во Меморандумот за разбирање во врска со олеснувањето и либерализацијата на трговијата, потпишан во јуни 2001 година во рамките на Пактот за стабилност.

Односите со **Албанија** се добри. Меморандумот за соработка во процесот на европска интеграција им даде поттик на билатералните односи, а се разгледува и можноста за склучување договор за добри меѓусоседски односи. Заедничките цели што се однесуваат на членството во НАТО и учеството во Јадранската повелба, исто така, ги зајакнаа односите меѓу двете земји. Големиот број билатерални договори обезбедуваат правна рамка за развој на оваа соработка, вклучувајќи ги и договорите за прекугранична соработка, соработка меѓу министерствата за правда во областа на меѓусебната правна помош, потпишан во април 2005 година, како и договор за соработка во борбата против тероризмот, организираниот криминал и недозволена трговија. Во јули 2005 година беше потпишан Договор за реадмисија и Договор за заштита и одржлив развој на Охридското Езеро. Договорот за слободна трговија беше потпишан во март 2002 година и влезе во сила во јули 2002 година.

Односите со **Бугарија** се развиени во многу области и значително се подобрани од почетокот на 1990-тите години. Двете земји се вклучени во голем број договори за соработка. Нивната соработка се фокусира на трговијата, регионалниот развој, инфраструктурата, судската соработка и заедничките напори за остварување на заедничките стремежи кон евро-интеграција. Меморандумот за соработка во врска со помагањето на напорите на земјата за европска интеграција беше потпишан во август 2004 година. Договорот за слободна трговија беше потпишан во 1999 година, а влезе во сила во јануари 2000 година.

Односите со **Србија и Црна Гора** се нормализираа во 1996 година. Двете земји се заложиле за развој на нивната соработка и потпишаа голем број билатерални договори, вклучувајќи и договор за граница во 2001 година. Договорот за слободна трговија беше потпишан во 1996 година, и во тек се преговори за потпишување нов договор. И покрај религиозниот спор меѓу Македонската православна црква и Српската православна црква и дополнителните тензии создадени во летото 2005 година поради затворањето на г. Вранишковски, нема поголеми негативни влијанија врз односите меѓу двете земји. Владите на двете страни треба да се воздржат од мешање во религиозните прашања со цел да се спречи ризикот од разгорување на националистичките стремежи.

Што се однесува до **Косово**, Република Македонија ја поддржува Резолуцијата на Советот за Безбедност на ОН 1244, заземајќи став дека идниот статус на Косово не треба да предизвика дестабилизација во регионот. Врз основа на договорот за демаркација на границата од 2001 година, Владата ја започна демаркацијата на границата. Меѓутоа, сè уште не е можно да се заврши физичката демаркација на границата од косовска страна. Трговските односи со Косово се во развој, и во март 2005 година, во Приштина беше отворена Канцеларија за трговски врски. Времената спогодба за слободна трговија со УНМИК беше потпишана во септември 2005 година.

Односите со **Босна и Херцеговина** се развиваат на политичко ниво, но сè уште

постои потреба од развој на односите на економско ниво. Беа потпишани неколку билатерални договори, на пример, за редовен воздушен сообраќај и социјално осигурување. Разговорите за склучување на договори за екстрадиција и заемно извршување на судски пресуди од областа на кривичната материја се завршени, а се разгледува можноста за склучување договор за заемна правна помош и екстрадиција. Договорот за слободна трговија беше потпишан во април и влезе во сила во јули 2002 година.

Односите со **Хрватска** се добри и бележат развој во последните неколку години, пред сè поради заедничките стремежи на двете земји кон евро-интеграција. Во согласност со член 12 од Договорот за стабилизација и асоцијација, билатералниот договор за регионална соработка беше склучен во септември 2004 година, а ратификуван во февруари 2005 година. Двете земји, исто така, соработуваат и во рамките на Јадранската повелба со цел да постигнат напредок кон членството во НАТО.

Односите со **Грција** бележат напредок во последните неколку години. Грција е најважниот инвеститор во земјата (57% од вкупните странски инвестиции) и трговијата постојано се подобрува. Меѓутоа, спорот со името на земјата остана отворено прашање уште од 1993 година. Во 1993 година, Република Македонија беше призната во ОН под привременото име на Поранешна југословенска Република Македонија. Во Резолуциите бр. 817/93 и 845/93 на Советот за безбедност на ОН, Советот за безбедност на ОН ги поттикна Република Македонија и Грција да ги продолжат напорите за брзо решавање на ова прашање под покровителство на Генералниот секретар на ОН. Во 1995 година, со Времената спогодба се создаде рамка за билатерални односи, во која покрај другото се вели, дека разговорите меѓу двете страни за изнаоѓање компромис, ќе продолжат под покровителство на ОН. Член 11 (1) од овој договор гласи *„По влегувањето во сила на овој договор, ... [Грција] се согласува да не ја оспори апликацијата или членството на ... [Република Македонија] во меѓународни, мултилатерални и регионални организации и институции во кои членува... [Грција]; меѓутоа, ... [Грција] го задржува правото за приговор на какво било членство наведено погоре доколку и под услов ...[Република Македонија] во таквите организации или институции се именува под име различно од она наведено во став 2 од Резолуцијата 817 на Советот за безбедност на ОН (1993 година)²“.*

Во 2005 година, Посредникот на ОН поднесе предлог, којшто не беше прифатен од страните како заедничка основа во преговорите. Напорите треба да се засилат преку конструктивен пристап, со цел брзо да се изнајде заедничко и заемно прифатливо решение во рамките на Резолуциите 817/93 и 845/93 на Советот за безбедност на ОН и во интерес на регионалната соработка и добро-соседските односи.

² „Поранешна Југословенска Република Македонија“

Соработка со Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија

Република Македонија остварува целосна соработка со Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија (МКСЈ). Соработката е уредена со Законот за кривична постапка.

Како одговор на одлуката донесена од страна на МКСЈ, во октомври 2002 година, Министерството за правда, во ноември 2002 година, предаде пет случаи во надлежност на МКСЈ; „Лидерите на ОНА“; „Градежните работници на Маврово“; „Резервите со вода во Липково“; „Љуботен“ и „Непроштено“. Амнестијата предвидена со Законот за амнестија од 2002 година, кој е донесен непосредно по донесувањето на Охридскиот рамковен договор, не се применува на лицата што се под надлежност или обвинети од страна на МКСЈ.

Врз основа на истрагата спроведена од ноември 2002 година, во соработка со властите, на 9 март, МКСЈ одлучи да поднесе обвинение за две лица во врска со случајот Љуботен. Двете обвинети лица беа пренесени во Хаг, едното од страна на хрватските власти, а другото од страна на властите на Република Македонија, веднаш по барањето за помош од страна на Трибуналот.

Земајќи ги предвид Резултатите на Советот за безбедност при ОН, Трибуналот одлучи да не продолжи со истрагите за другите случаи и да ги врати на националните власти заради можни понатамошни истраги. Одлуките што треба да се донесат по однос на овие случаи, по нивното враќање од МКСЈ, ќе треба внимателно да се разгледаат.

Меѓународен кривичен суд

Република Македонија го ратификуваше Римскиот статут на 6 март 2002 година. Меѓутоа, и покрај препораките на Европската комисија, во ноември 2003 година, потпиша и ратификуваше билатерален договор за имунитет со Соединетите Американски Држави. Договорот не е во согласност со „Водечките принципи на ЕУ за договорите меѓу земја членка на Римскиот статут на Меѓународниот кривичен суд и Соединетите Американски Држави во врска со условите за предавање лица на судот“ од 2002 година. Исто така, билатералниот договор не содржи оперативни одредби, со кои се осигурува истрага и гонење од страна на националното судство и обемот на лицата што се опфатени со договорот, не се во согласност со препораките утврдени во водечките принципи на ЕУ.

1.4. Општа оценка

Република Македонија има стабилни демократски институции што функционираат правилно, почитувајќи ги ограничувањата во нивните надлежности и соработувајќи меѓусебно. И покрај повторените препораки дадени од страна на ОБСЕ - ОДИХР по изборите од 2002 година, локалните избори во 2005 покажаа низа сериозни

неправилности. Навременото и соодветно спроведување на препораките од ОБСЕ – ОДИХР како и заложбата на политичките партии ќе бидат одлучувачки за да се обезбеди целосен интегритет на следните парламентарни избори. И покрај тоа што опозицијата генерално има нормална улога во функционирањето на институциите, сепак, една опозициона политичка партија одлучи да апстинира од работата во Собранието почнувајќи од април 2005 година.

Постои силна заложба за спроведување на Охридскиот Рамковен договор и започнувајќи од 2001 година направен е важен напредок кој се покажа суштински за зајакнувањето на стабилноста во земјата. Заради понатамошно зацврстување на климата на доверба како консолидирање на достигнувањата, Владата треба да продолжи со ефективно спроведување на Договорот.

Владеењето на правото постепено се консолидира. Од кризата во 2001 година, направени се значителни напори за реформи во полицијата. Сепак, останува да се преземат чекори за да се обезбеди владеење на правото на целата територија. Ова вклучува продолжување на реформите во полицијата што е значајно за поефикасно остварување на полициската служба како и превенција од можно ескалирање на инциденти. Исто така, треба да се продолжат напорите за подобрување на независноста и ефикасноста на судството, започнувајќи со измените на Уставот во согласност со препораките на Советот на Европа. Нивото на корупција останува високо и влијае на многу аспекти од економскиот, социјалниот и политичкиот живот во земјата. Затоа, потребно е понатамошно зајакнување на ефикасноста во борбата против корупцијата.

Нема поголеми проблеми во областа на почитувањето на човековите права. Направени се бројни/повеќе уставни и законодавни измени што обезбедуваат високо ниво на заштита на правата на малцинствата. Важно е да се продолжи со правилно спроведување на овие законски одредби.

Земјата целосно соработува со Меѓународниот кривичен суд за поранешна Југославија. Република Македонија ратификуваше билатерален договор за имунитет со САД во врска со Меѓународниот кривичен суд, што не е во согласност со релевантните водечки принципи на ЕУ. Земјата е посветена на регионална соработка. Потребни се континуирани напори во оваа област, особено со цел да се реши прашањето за името со Грција, во интерес на добрососедските односи.

2. Економски критериуми

Во 1993 година, Европскиот совет во Копенхаген ги дефинираше следните економски критериуми за пристап во ЕУ:

- постоење на функционална пазарна економија;
- капацитет за справување со притисокот на конкуренцијата и пазарните сили во рамките на Унијата.

Овие критериуми се поврзани. Најпрво, функционалната пазарна економија ќе може подобро да се справи со притисокот од конкуренцијата. Второ, во контекст на членството во Унијата, функционалниот пазар е всушност внатрешниот пазар. Без интеграција во внатрешниот пазар, членството во ЕУ ќе го загуби економското значење, како за Република Македонија така и за нејзините партнери.

Една земја-кандидатка мора постојано да се заложи кон економските обврски што произлегуваат од членството. Оваа неповратна заложба е потребна со цел да се обезбеди сигурност дека секој дел од проширениот пазар на ЕУ ќе продолжи да функционира според заеднички правила. Капацитетот за прифаќање на *acquis* има неколку димензии. Од една страна, Република Македонија треба да биде способна за преземање на економските обврски што произлегуваат од членството, на тој начин што единствениот пазар ќе функционира непречено и правично. Од друга страна, за капацитетот на земјата за справување со притисокот од конкуренцијата на внатрешниот пазар потребна е поволна економска средина, како и флексибилност на економијата и соодветно ниво на човечки и физички потенцијал, особено инфраструктура. Во спротивно, притисокот на конкуренцијата може да се смета премногу интензивен од страна на одредени општествени групи, и може да се јави потреба од заштитни мерки кои, доколку се спроведат, би го ослабнале единствениот пазар.

2.1. Економски развој

Република Македонија е мала, континентална економија со население од 2 милиони жители и БДП во износ од 4,2 милијарди евра (2004 година). Тоа се околу 0,04% од БДП на ЕУ-25. БДП по жител изнесува околу 2100 евра по тековниот девизен курс, кој во однос на куповната моќ, изнесува околу 25% од просекот во ЕУ-25. Во последните години прирастот на населението, просечно се движи околу 0,2% годишно, додека годишниот прираст во групата на работоспособно население, од средината на 90-тите до денес, во просек изнесува околу 1,3%. Околу 60% од населението живее во урбани подрачја. Разликите во примањата меѓу главниот град и руралните подрачја се значителни.

Макроекономска состојба

Економијата на земјата беше една од најнеразвиените во рамките на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ). Одделувањето од традиционалните пазари во 1991 година и загубата на финансиската поддршка од сојузниот буџет на СФРЈ ја влошија економската рецесија, која веќе фрли сенка на последните години од членството во СФРЈ. Згора на тоа, економијата беше попречена со затворањето на клучните трговски патишта север-југ поради конфликтите во регионот. Во текот на поголемиот дел од првата половина на 90-тите, економијата се соочуваше со санкциите на Обединетите нации кон остатокот на СФРЈ. Понатаму, во 1994-1995 година, Грција наметна трговско ембарго на Република Македонија поради спорот со името на земјата.

Како што е случајот со многу други новоформирани независни економии во транзиција, првите години од транзицијата беа обележани со голем пад во економската активност. Клучни фактори беа прекинувањето на традиционалните производствени врски и финансиските посредувања, загубата на преференцијалните трговски договори и нагло зголемување на инфлација, која достигна 1700 проценти во 1992 година. До 1994 година, економската активност опадна на околу три-четвртини од нивото пред осамостојувањето. Во текот на 1993 година и почетокот на 1994 година властите спроведоа мешавина на политики ориентирани кон стабилизација, преку водење цврста фискална политика, со што се ограничи порастот на кредити и плати, а домашната валута се врза со германската марка. Како резултат на тоа, инфлацијата беше доведена до едноцифрен процент и производството повторно заживеа. Сепак, трговското ембарго од страна на Грција во периодот од 1994-1995 година го забави заздравувањето на економијата.

Периодот од 1996-2000 година се карактеризира со релативна економска стабилност и бавни, но важни, структурни реформи. Приватизацијата беше забрзана и се преземаа првите чекори за либерализација на пазарот на работна сила. Трговскиот режим беше либерализиран во 1996 година. Во средината на 1997 година дојде до девалвација на валутата, што не предизвика ниту значително забрзување на инфлацијата ниту забележително подобрување на извозот. Во 1999 година, војната во соседно Косово доведе до неочекуван прилив на голем број бегалци од албанска етничка припадност. Несигурноста создадена со војната во Косово, истотака имаше негативно влијание врз финансискиот пазар, што доведе до создавање на пречки кај ликвидноста и притисок врз курсот на валутата. Кризата во 2001 година доведе до период на зголемена економска несигурност. Во 2001 година, регистриран е пад на БДП за 4,5% во 2001 година, а финансиските трошоци од кризата го доведоа дефицитот во јавниот сектор до 7% од БДП.

Од 2001 година, економијата се врати на позитивни стапки на раст, иако обновата се одвива бавно. До 2004 година, реалниот производ беше за 17% повисок од нивото од 1996 година но се уште понизок од нивото пред осамостојувањето за 10%. Од номинална гледна точка, во 2004 година БДП изнесуваше 265 милијарди денари (4,3 милијарди евра). Грубата пресметка на големината на неформалниот

сектор укажува дека околу една третина од стопанските дејности не може да се регистрираат, особено во услужниот сектор со ниска додадена вредност и во малите претпријатија.

Република Македонија – Главни економски трендови
(од 30 септември 2005 година)

		2000	2001	2002	2003	2004	2005	
Бруто домашен производ	ann.%ch	4,5	-4,5	0,9	2,8	2,9	3,7	прва половина
Приватна потрошувачка	ann.%ch	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	
Вкупно акумулиран постојан капитал	ann.%ch	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	
Невработеност ¹	%	34,8	33,9	34,8	39,6	39,3	38,0	прва половина
Вработеност ¹	ann.%ch	0,3	-1,7	-0,1	-1,9			
Плати	ann.%ch	4,4	1,1	6,4	4,9	3,5	2,2	јан-јул
Салдо на тековната сметка	% од БДП	-1,9	-6,5	-9,5	-3,3	-7,7	N.A.	
Директни инвестиции (СДИ, нето)	% од БДП	4,5	11,8	2,1	2,0	2,8	N.A.	
Индекс на трошоци за живеење	ann.%ch	6,6	5,2	2,3	1,1	-0,4	0,4	јан-сеп
Каматна стапка (3 месечно депо)	%р.а.	11,2	10,0	9,6	8,0	6,5	6,6	јан-сеп
3-месечни приходи од Т.В.	%р.а.	N.A.	N.A.	N.A.	N.A.	8,49	10,3	јан-сеп
Берза	Индекс	N.A.	1000	1095	1179	1352	1775,6	јан-сеп
Девизен курс МКД/ЕУР	Вредност	60,7	60,9	61,0	61,3	61,3	61,3	јан-сеп
Номинален еф. девизен курс	Индекс	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	N/A	
Состојба на буџет на централна влада ²	% од БДП	2,5	-6,3	-5,6	-0,1	0,7	N/A	
Долг од јавен сектор ²	% од БДП	48,0	48,8	42,9	39,0	37,6	N/A	

1: LFS податоци; 2: GFS податоци

Извор: Евростат, ECOWIN, национални извори

Финансиите на централната влада бележеа значителен дефицит во првите години по осамостојувањето, меѓутоа речиси беа урамнотежени во втората половина на 1990-тите години. Сепак, кризата од 2001 година и последиците од истата доведоа до зголемување на јавните трошоци, што резултираше со значителен општ владин дефицит. Во 2003 и 2004 година, јавните финансии повторно беа скоро урамнотежени. И покрај тоа, системот на социјална заштита претставува главна расходна ставка на јавните финансии. Што се однесува до нивото на јавниот долг, Република Македонија се наоѓа во релативно поволна положба, со вкупен долг на јавниот сектор во однос на БДП од 44% на крајот од 2004 година. Нешто повеќе од 60% од овој долг (27% од БДП) се финансира од надворешни извори.

Екстерните сметки покажуваат значителен дефицит. Главните фактори за оваа нерамнотежа се трговските сметки, кои значително се влошија во втората половина на 1990-тите години и достигнаа повеќе од 20% од БДП во првите години по 2000. Трговскиот дефицит, што се зголемува, укажува на зголемен увоз на стоки, кој не е следен со соодветно зголемување на извозот. Трговскиот дефицит во голема мера се финансира со тековните трансфери кои изнесуваат околу 10% БДП (надоместоци за вработените, донации, итн.) и, во помала мера, преку СДИ, кои изнесуваат околу 2% БДП во последните години. Вкупниот надворешен долг изнесува околу 45% од БДП на крајот на 2004 година.

Република Македонија се придружи на бретонвудските близнаци во 1993 година и оттогаш добива значителна техничка и финансиска поддршка. Земјата, исто така, добива поддршка и од ЕУ во вид на КАРДС проекти, а користеше и макрофинансиска помош.

Структурни промени

По осамостојувањето на Република Македонија, структурата на економијата во голема мера ги одразуваше специфичните карактеристики на економскиот и социјалниот систем во СФРЈ, во чиј состав Македонија беше интегрирана речиси пет децении (1944-1991). Иако се засноваше на комунистичките принципи, Југославија разви многу специфичен економски модел, каде голем дел од средствата за производство беа во „општествена сопственост“ (т.е. не ги поседуваше државата туку вработените), со релативно висок степен на локална самоопределба. Како резултат на тоа, стопанските субјекти имаа споредбено високо ниво на слобода и независност. Приватна сопственост на средствата за производство беше можна, а цените во голема мера се утврдуваа од пазарните процеси. Сепак, една важна карактеристика на овој систем е *de facto* либералното ограничување на буџетот за општествените претпријатија, што им овозможи на политички добро поврзаните претпријатија лесен пристап до кредити од банкарскиот сектор и можност за акумулирање огромни заостанати долгови на неплатени даноци, социјални придонеси или обврски кон други претпријатија. Оваа практика им овозможуваше на неликвидните претпријатија да опстанат, дури и за сметка на влошување на состојбата во финансискиот сектор и стабилноста на цените.

Во текот на петте децении кога Република Македонија беше дел од СФРЈ, нејзината економска структура претрпи значајна преориентација и модернизација, со силно нагласување на транспортната инфраструктура и индустријализација. Овие напори го трансформираа главно земјоделското стопанство во полуиндустријализирано, со посебен акцент на текстилната и метална индустрија. Како и во голем број економии во транзиција, реструктурирањето започна со структура со која доминираше производството (48% од додадената вредност во 1990 година, вклучувајќи го и рударството). Уделот на трговскиот сектор беше релативн висок (речиси 20% од вкупната додадена вредност), додека уделот на земјоделството изнесуваше околу 10%. Туризмот учествуваше со само 2%. За време на првата половина на 1990-тите години се чинеше дека стопанството е видоизменето. Достапните податоци, за овој период, укажуваат на значително намалување во важноста на производството и рударството и зголемување на улогата на земјоделството, додека нивото на трговијата е речиси постојано. Овој тренд исто така се забележува во структурата на вработувањето, со намалување на вработеноста во производниот сектор, додека вработеноста во услужниот сектор, како на пример во транспортот и јавната администрација, се зголемуваше. Уделот на земјоделството во вкупната вработеност е од големо значење (ако се вклучат и неплатените членови на семејствата, учеството на лицата во земјоделскиот сектор изнесува околу 22% во 2003 година).

Структурата на стоките за извоз беше високо концентрирана пред осамостојувањето, со произведени стоки (произведено железо, текстил, итн.) кои сочинуваат повеќе од 75% од вкупниот извоз. Оттогаш опфатот на групите различни стоки во одредена мера е разновиден, одразувајќи ја разновидноста на трговските партнери. Што се однесува до увозот, уделот на индустриските меѓупроизводи опадна, додека уделот на производите за широка потрошувачка се зголеми. Во однос на трговските партнери, Република Македонија беше ориентирана кон пазарите на поранешна Југославија (каде што се извезуваа околу три-четвртини од индустрискиот учинок на земјата). Во голема мера, тоа се должи на повластените трговски договори меѓу поранешните членки на СФРЈ. Трговијата со други непосредни соседите беше на релативно ниско ниво за време на периодот во Југославија, бидејќи Албанија значително ја намали меѓународната трговија, додека трговијата со земјите од Советот за заемна економска помош (СЗЕП) се соочуваше со политички пречки. И покрај тоа, во споредба со економиите во транзиција кои тргуваа или во рамките на Советскиот Сојуз или преку договори со СЗЕП, трговската интеграција со западните земји беше на релативно високо ниво. Меѓутоа, ембаргото наметнато од страна на Обединетите нации врз остатокот од СФРЈ и трговската блокада од Грција имаа големо - иако, веројатно во голема мера, само привремено - влијание врз регионалниот трговски тек. Уделот на извозот и увозот во и од ЕУ се зголеми од околу 43% од вкупната трговија во 1990 година на околу 55% во 2004 година, во одредена мера поради зголемената трговија со Грција. Уделот на извозот во поранешна СФРЈ (Србија и Црна Гора, Хрватска, Словенија и Босна и Херцеговина) „се поврати“ од 22% во 1992 година на околу 30% во 2000 година, но повторно се намали на околу 28% во 2004 година.

Република Македонија - главни показатели на економската структура (2004)		
Број на население (просек)	<i>милиони</i>	2,0
БДП по глава жител	<i>€ стандард на куповна сила % од ЕУ-25 Просек</i>	25 пр
Удел на земјоделството во: - бруто додадена вредност ¹ - вработување ¹	<i>% од вкупно % од вкупно</i>	13,4 10,1
Вкупен акумулиран постојан капитал	<i>% од БДП</i>	16,3 н
Вкупен надворешен долг на целото стопанство	<i>% од БДП</i>	38,0
Извоз на стоки И услуги ¹	<i>% од БДП</i>	37,9 н
Удел на странски директни инвестиции	<i>милиони евра евра по глава жител</i>	115,0 56,7
Стапка на вработеност	<i>% од 15-64 возрасна група</i>	33,8
Долгорочна стапка на невработеност	<i>% од работна сила</i>	33,5
1: 2003; пр: процена; п: прогноза; н: национални ресурси; Извор: Евростат		

Состојбата на пазарот на работна сила беше тешка уште во времето на осамостојувањето на земјата, но оттогаш уште повеќе се влоши. Како резултат на економската криза во СФРЈ во доцните 1980-ти години, Република Македонија стана независна земја со стапка на невработеност од приближно 24%. Преструктурирањето на економијата доведе до општо намалување на побарувачката на работна сила, бидејќи ниската динамика на порастот и неповолната бизнис клима не успеаја да создадат доволен број на работни места. Големото даночно оптоварување за регистрираната работна сила и недостатокот на флексибилност во законодавството од областа на трудот кои би овозможиле хонорарни работни места и работни места со договор на одредено време, се дополнителни големи причини за ниското ниво на создавање работни места во Република Македонија. Како резултат на тоа, стапката на учество, т.е. уделот од работоспособното население (15-64 години) кое е и економски активно, остана на значително ниско ниво (околу 55% од работната сила во 2004 година), особено во однос на женската популација и, уште повеќе, во однос на етничките малцинства. Стапката на вработеност во основа остана статична и на особено ниско ниво, со помалку од 40% од работоспособното население регистрирано како вработено. Официјалната регистрирана стапка на невработеност се искачи на околу 39% од работоспособното население во 2004 година. Сепак, официјалната регистрирана стапка на невработеност исто така вклучува лица кои се регистрирани како невработени со единствена цел да влезат

во системот на здравствено осигурување. Агенцијата за вработување беше основана во 1997 година. Буџетот на Агенцијата изнесува околу 3% од БДП (127 милиони евра во 2004 година). Придонесите за невработеност претставуваат околу 16% од приходите додека буџетските придонеси претставуваат околу 80% (2,5% од БДП). 97% од нејзините трошоци се однесуваат на надоместоци за невработеност.

По осамостојувањето, властите успеаја да ги воспостават институциите кои се потребни за функционирање на пазарната економија. Важни примери се основањето на, во голема мера, независна Народна Банка во 1992 година, основањето на берзата во 1996 година, создавањето на надзорните и регулаторните тела од финансискиот сектор во доцните 1990-ти години, и основањето на Трезорот во 2000 година. Модернизацијата на даночниот систем започна, иако претстојат уште доста важни предизвици, од кои најзначајни се подобрувањето на наплатата на даноците и намалување на неформалниот сектор. Во финансискиот сектор, тензијата создадена со пропаѓањето на пирамидалната шема во 1997 беше надмината, додека други предизвици, како што се слабото управување и постоењето на голем број на релативно мали банки, се уште остануваат.

Во главно, темпото на спроведување реформи беше релативно бавно. Во одредена мера, ова ги одразува периодите на финансиска криза и тешкотии предизвикани од регионалните или етничките конфликти. Сепак, дури и во периоди на релативна економска стабилност (на пр. од 1996 до 2000 година, или по 2001 година) напредокот во однос на реформите беше бавен во повеќе области или постигна резултати под оптималните очекувања.

Социо – економски развој

Економските и социјалните разлики помеѓу осумте НУТС III региони се релативно големи, и покрај малата географска површина на земјата. Особено се значителни разликите во инфраструктурното субвенционирање и нивоата на приходи помеѓу главниот град и руралните области. БДП по глава на жител според стандардот на куповната моќ е речиси двапати повисок во областа на главниот град (приближно 50% од просекот на ЕУ, во споредба со националниот просек од околу 25% од просекот на ЕУ). Сепак, се чини дека социјалните разлики се продлабочуваат. Во текот на периодот од 1998 до 2001 година, регионот на главниот град беше единствениот со позитивен раст на приходот по глава на жител. Мобилноста на работната сила се чини дека е релативно ниска и покрај значителните разлики во стапките на невработеност помеѓу регионите, кои се движат од 30% до 50% од работната сила.

2.2. Оценка во смисла на Копенхашките критериуми

Постоење на функционална пазарна економија

Постоењето на функционална пазарна економија бара пред се либерализација на

цените, како и на трговијата, и воспоставување на применлив законски систем, вклучувајќи ги и сопственичките права. Макроекономската стабилност и консензусот околу економската политика го зголемуваат учинокот на пазарната економија. Добро развиени финансиски сектор и отсуството на позначајни пречки за влез и излез на пазарот ја подобруваат ефикасноста на економијата.

Се чини дека постои значително широк политички консензус во поглед на основите на економската политика. По осамостојувањето, властите набрзо ја согледаа потребата за стабилизација на економијата. Со техничка и финансиска поддршка од страна на бретонвудските институции, Република Македонија спроведе програма за економска стабилизација, со силен акцент врз постигнувањето на стабилност на цените и солидни јавни финансии. Соочувајќи се со тешка рецесија по осамостојувањето, властите успеаја да ја стабилизираат економијата за релативно краток временски период. Сепак, во однос на реформите од втората генерација, како што се модернизацијата и јакнењето на институциите (јавна администрација и независни надзорни и регулаторни агенции), се чини дека властите биле помалку решителни. Потребните реформи беа често оставани настрана поради политичките околности, како на пример кризата од 2001 година или референдумот за новите општински граници во ноември 2004 година. Како резултат на тоа, напредокот на политички чувствителните структурни реформи, како либерализацијата на пазарот на трудот или затегнувањето на наплатата на приходи, добија динамика во текот на последниот период. Општо гледано, изгледите за пристапување поттикнаа значително забрзување на процесите на политички чувствителните реформи, како што се либерализацијата на пазарот на трудот или интензивирањето на реформите во правосудниот сектор. Во август 2005 властите и ММФ потпишаа нов стандард-бај аранжман за периодот од 2005 до 2008 година, со посебен нагласок на структурните реформи. Згора на тоа, во соработка со Светската банка, беа подготвени серија важни проекти за структурни реформи кои веќе влегоа во фаза на примена.

Реалната стапка на пораст на БДП остана релативно ниска по закрепнувањето од нарушувањето на традиционалните трговски врски и кризата од 2001 година. По острата рецесија во периодот од 1991 до 1993 година, што доведе до пад на нивото на производство на околу три четвртини од нивото пред независноста, во периодот помеѓу 1996 и 2000 година економијата почна да заживува. Кризата од 2001 година резултираше со остро намалување на производството за 4,5%. Оттогаш, економскиот раст е позитивен, но релативно низок. Во текот на целиот период од 1996 до 2004 година, просечниот годишен раст забележа многу скромни 1.8%. Како резултат на ова, до 2004 година економските резултати беа на ниво на околу 90% од нивото пред независноста. За време на овој период економскиот раст беше воглавно поттикнуван од приватната потрошувачка и извозот, додека придонесот кон растот од инвестициите и јавната потрошувачка остана низок. Имајќи ги предвид ниските стапки на искористеноста на капацитетите и високата невработеност, аспектот на понудата би овозможил значително повисоки стапки на раст. Во 1999 година економијата беше погодена од косовската криза, која предизвика обемен, но краток прилив на бегалци. И покрај големите тензии на финансиските пазари, влијанието врз економијата остана во ограничени рамки.

Земајќи го предвид малиот обем на економијата, подложна на силни влијанија од индивидуалните економски случувања, како што се затворањето или отворањето на неколку, мали по број, но релативно важни компании, истата се чини дека ги преживеала надворешните шокови изненадувачки добро. Сепак, постоењето на значаен неформален сектор, кој овозможува приходи за домаќинствата, како и приливот на значителни трансфери од странство (надоместоци за работниците, грантови итн.) би можел да помогне во одржувањето на побарувачката на ниво кое не е поддржано од домашно создадените приходи.

Трговкиот баланс и тековната сметка покажуваат значителни и постојани дефицити. Во текот на периодот од 1996 до 2004 година, тековната сметка прикажа просечен дефицит од околу 6,2% од БДП. Реалните биланси флукутираа помеѓу -10% од БДП во 1996 година и -0,9% во 1999 година. Главните извори на оваа неуррамнотеженост беа постојаниот и значителниот трговски дефицит, со годишен просек од околу 16% од БДП (со флукутации помеѓу -9,3% во 1996 година и -21,4% во 2002 година). Стоковната размена (увоз и извоз) изнесуваше околу 85% од БДП. Увозниот и извозниот тек на стоквната размена се тесно поврзани, прикажувајќи стабилно ниво на увоз за домашни потреби, како што е потрошувачката, како и висока увозна содржина на извозот. Извозот и увозот на услуги изнесува околу 17% од БДП, со релативно урамнотежен увоз и извоз. Досега, дефицитот на тековната сметка беше финансиран преку трансфери од странство, изнесувајќи во просек 12% од БДП. Голем дел од овие трансфери (околу 10% од БДП) се однесува на надоместоци од работниците. Значителните надворешни неуррамнотежености се доста чести во случајот на економиите во забрзан развој, кои увезуваат капитални стоки со цел да ги модернизираат своите производни капацитети. Сепак, во случајот на Република Македонија постоењето на значителен дефицит во трговскиот биланс и покрај релативно ниското ниво на раст и слабите инвестиции би можел да претставува показател на значителна макроекономска неуррамнотеженост.

Невработеноста продолжи да се искачува на доста високо ниво и речиси воопшто не соодветствува со економскиот раст. Република Македонија го започна процесот на транзиција кон пазарна економија во 1991 година со висока стапка на невработеност од околу 24% од работната сила. Слабата економска динамика и процесот на приватизација на поранешните претпријатија во општествена сопственост понатаму го зголемија нивото на невработеност, кое се искачи на околу 39% во 2004 година. Истовремено, стапката на учество остана на околу 55%. Досега, се чини дека порастот на вработеноста е, пред се, стимулиран од процесот на реструктурирање и речиси воопшто не реагира на забрзувањето на економските активности. Во главно, растот на вработеноста досега беше многу низок или негативен, водејќи до општо намалување на официјално регистрираните вработени лица за околу 0,3% во просек, годишно. Значителен удел од невработеното работоспособно население се невработените на подолг рок. Таквата структурна невработеност ќе биде тешко да се намали, дури и во периоди на засилен раст. Сепак, поради значењето на неформалниот сектор во однос на вработувањето, официјалните податоци за пазарот на трудот содржат висок степен на несигурност.

Во јули 2005 година Законот за работни односи беше значително изменет со цел да се поедностават постапките за вработување и отпуштање на работници и да се олеснат новите облици на вработување како што се договорите за хонорарна работа и договорите за вработување на определено време. (*види исто Дел 3, Глава 19 – Социјална политика и вработување*)

По краткиот период на хиперинфлација, Република Македонија покажа успех во одржувањето на ниски стапка на инфлација. За време на првите години по осамостојувањето (1991 – 1995), инфлацијата изнесуваше во просек 400% годишно, со највисоко ниво од околу 1700% во 1992 година. Сепак, програмата за стабилизација усвоена во 1994 година со особен фокус врз одржувањето на строга фискална и монетарна дисциплина, со контролирање на надоместоците и врзување на девизниот курс со надворешна валута помогна прилично брзо да се намалат притисоците од инфлацијата. За време на периодот од 1996 до 2004 година, инфлацијата на потрошувачките цени во просек изнесуваше 2,3%, со највисоки вредности од 6,6% и 5,2% во 2000 и 2001 година. Базичната инфлација прикажа сличен профил. Актуелниот главен индикатор на инфлација се чини застарен, со прехранбени продукти кои заземаат околу 50% од потрошувачката кошница. Државниот Завод за статистика и Евростат работат на воведувањето на ажуриран индикатор на инфлација, кој треба да биде објавен во текот на 2005 година.

Монетарната политика се движи кон поддршка на стабилноста на цените. Народната банка, основана во 1992 година, е во голема мера независна. Откако првично беше обврзана да ја прилагоди кредитната побарувачка на банкарскиот сектор, во 1994 година Народната банка се насочи кон построга контрола на монетарните агрегати со цел кредитниот раст да се доведе во иста линија со економскиот развој. Во 2002 година Законот за Народната банка беше усогласен со Европскиот *acquis*, што доведе до значително зајакнување на независноста на Народната банка. Според сегашниот закон, главната цел е одржување на стабилноста на цените. Политиката во однос на каматните стапки е исто така подредена на оваа цел. Со цел да се одржи стабилноста на цените, Народната банка спроведе политика на одржување стабилен девизен курс во однос на еврото уште од 1995 година. Со цел да се повлече вишокот ликвидни средства од пазарите на пари, Народната банка двапати неделно организира аукции за записи на Народната банка со рок на доспевање од 7 и 28 дена. Досега, политиката на Народната банка во однос на каматните стапки имаше само ограничено влијание врз стапките за заеми и депозити во банкарскиот сектор, иако се забележува одредено влијание врз девизното работење во овој сектор. На крајот на 2004 година девизните резерви на Банката изнесуваа приближно 2.9 месеци од проектираниот увоз на стоки и услуги.

Девизниот курс во однос на еврото остана стабилен. Република Македонија воведо сопствена валута во април 1992 година во форма на купон со вредност еднаква на југословенскиот динар. На 5 мај 1993 година беше воведена официјалната валута, македонскиот денар (МКД), кој ги замени купоните. Валутата беше де факто фиксирана во однос на германската марка во 1994 година. Во 1997 година властите се одлучија на девалвација од 15%. Оттогаш, девизниот курс во

однос на еврото остана во голема мера стабилен, во вредност од 60,5 – 61,5 МКД за 1 евро. Дури и за време на настаните во Косово од 1999 година и кризата од 2001 година, стабилноста на девизниот курс беше одржана. Со цел да се одржи ваквата стабилност на девизниот курс, Народната банка користи операции на отворен пазар, девизни интервенции и промени на каматните стапки. Во оваа смисла, Народната банка неодамна ја зголеми каматната стапка на записи на Централната банка со рок на доспевање од 28 дена, на 10%.

Дефицитот во јавниот сектор е под контрола но квалитетот на управување е слаб. Во поглед на приходите, централната власт зафаќа околу една третина од БДП. Ова е под просекот на ЕУ со 25 земји членки, но е сепак релативно високо ниво, ако се земе предвид нивото на приходи во економијата. Досега општинските власти играа доста ограничена улога. Сепак, нивните одговорности и финансиските ресурси ќе се зголемат во текот на следните две години поради тековната фискална децентрализација. Понатаму, општиот владин сектор го вклучува социјалното осигурување и неколку вон-буџетски фондови. Во главно, ефикасноста на јавниот сектор се чини слаба, со преголема вработеност во одредени области, како што се здравствените служби, и критичен недостаток од вработени во други области, како што се службите за ревизија и контрола на трошоците. Потребно е спроведување на значителни реформи во јавната администрација и јавното сметководство. И покрај неколкуте кризни периоди, јавните финансии останаа урамнотежени, посебно поради ограничувањата на трошоците. Клучните слабости се во голема мера континуирано неурамнотежениот систем на социјално осигурување и заостанатите обврски. Децентрализацијата на надлежностите од областа на јавните финансии на пониско ниво на администрација ќе биде значаен предизвик во смисла на одржувањето контрола на стандардите и борбата против корупцијата. Досега, централната власт беше внимателна во поглед на децентрализирањето на даночната наплата и одредувањето на трошоците. Со оглед на понекогаш слабиот административен капацитет, овој пристап се чини разумен. Како резултат на реформата во пензискиот систем од 2000 година, беше воспоставен втор пензиски столб (задолжителни пензиски придонеси во приватни пензиски фондови). Од 1 јануари 2006 година дел од придонесите за социјално осигурување ќе бидат распределени и во овој приватен столб. Јавниот долг се наоѓа на се уште релативно ниско ниво од 37% од БДП (2004) и остана во голема мера стабилен. Одржливоста на долгот се чини дека не е под ризик.

Збирот од политики успеа во стабилизирањето на економијата по првичните турбуленции, но не успеа да го поттикне економскиот раст, стапката на вработеност и структурните промени. Набргу по осамостојувањето, фискалната и монетарната политика беа насочени кон стабилизирањето на економијата. Инфлацијата бргу се смири и билансите во јавниот сектор се подобрија. Сепак, иако оваа политика беше доста ефикасна во првичната фаза на економска стабилизација, мерките од аспект на понудата беа со помал успех. Приватизацијата не успеа да привлече нови домашни или странски инвестиции, невработеноста остана на високо ниво, а недоволните административни и регулаторни реформи го спречија подобрувањето на бизнис климата. Како резултат на сето ова, економската

динамика и структурните промени останаа значително под нивниот потенцијал. Брзината на структурните реформи се зголеми дури неодамна.

Либерализацијата на цените и трговијата е во голема мера завршена. Земјата наследи систем на цени од СФРЈ во кој цените беа во голема мера слободно определувани. Сепак, по осамостојувањето, постоеше систем на контрола на цените кој опфаќаше околу 40% од производите вклучени во малопродажната потрошувачка кошница. Во рамките на програмата за структурно прилагодување, владата постепено ја намалуваше контролата на цените. Од 2003 година цените во енергетскиот сектор се определуваат од страна на Регулаторната комисија за енергетика. Уделот на регулирани цени во рамките на кошницата за индексот на трошоците на живеење се намали од околу 20% во средината на 1990-те на 11,3% во средината на 2005 година. Сепак, структурата на цените и трошоците се чини дека е нарушена со државната помош и слабата наплата на даноците. Трговијата беше либерализирана во голема мера, поради членството во СТО и потпишувањето на голем број билатерални спогодби за слободна трговија. Понатаму, Спогодбата за стабилизација и асоцијација со Европската Унија предвидува јасен правец кон либерализација на трговијата.

Уделот на приватниот сектор во создавањето продукт достигна високо ниво од 75% од БДП во 2003. Засега, јавниот сектор се уште обезбедува јавни услуги, како што се образование, здравство, снабдување со вода и електрична енергија итн. Приватизацијата на електроенергетскиот сектор е предвидена за 2006 година. Либерализацијата на железниците е во процес на подготовка. Секторот на телекомуникации беше приватизиран во 2001 година. Важна тема во поглед на основањето на приватни компании е се уште незавршената регистрација на земјиштето и недвижниот имот. Во релативно голем број на случаи, постапката за враќање на сопственичките права за поранешните имоти во општествена сопственост е суште незавршена. Клучните слабости во оваа смисла се сеуште незавршениот катастар и бавноста на судскиот систем во решавањето имотно - правни спорови.

Приватизацијата на компаниите во општествена сопственост е во голема мера завршена, додека номиналната вредност на државната сопственост сеуште изнесува околу 22% од БДП. Пред осамостојувањето, истовремено постоеја две форми на јавна сопственост: општествена сопственост, која беше сметана како сопственост на работниците, и државна сопственост. Приватизацијата во најголема мера се фокусираше на претпријатијата во општествена сопственост и се одвиваше во повеќе фази. Првиот бран на приватизација им даде право на менаџерите и вработените да ја избираат постапката за приватизација, што доведе до серија на претпријатија откупени токму од страна на менаџерите или вработените. Во средината на 1990-те години и во 2000 година беа направени понатамошни обиди за забрзување на процесот на приватизација, фокусирајќи се на најголемите загубари. До крајот на 2003 година, приватизацијата на претпријатијата во општествена сопственост беше во голема мера завршена, а државата се уште поседува акции во одреден број на претпријатија, со номинална вредност од 22% од

БДП (околу 930 милиони евра на крајот на 2004 година). Сепак, во многу случаи, реалната пазарна вредност би можела да биде значително пониска. Најзначајниот поединечен државен имот се чини дека е стопроцентната сопственост на претпријатието за електрична енергија, со номинална вредност од околу 680 милиони евра (16% од БДП). Раздвојувањето на активностите на производство и пренос и продажбата на (делови на) производството на електрична енергија се предвидени за 2006 година. Најголемиот имот во државна сопственост (220 милиони евра, 5% од БДП) претставува поседувањето малцински пакети акции во околу 530 претпријатија. До крајот на 2004 година, главните иматели на тие акции беа централната власт (77,5 милиони евра, 1,8% од БДП), Пензискиот фонд (74 милиони евра, 1,7% од БДП) и Агенцијата за приватизација (63 милиони евра, 1,5% од БДП). Агенцијата за приватизација е во процес на затворање и нејзиниот преостанат имот ќе му биде префрлен на Пензискиот фонд и владините институции.

За време на процесот на приватизација, голем дел од претпријатијата беа продавани преку повластена продажба на акции на менаџерите и вработените. Овој пристап помогна во зголемувањето на прифаќањето на приватизацијата од страна на вработените и во создавањето на приходи за покривање на јавните трошоци поврзани со транзицијата. Сепак, тој истовремено доведе и до забавување на структурното прилагодување поради тоа што во многу случаи новите сопственици ги немаа потребните средства (или намери) да го модернизираат и реструктурираат нивното претпријатие. Како резултат на сето тоа, остана блок на неликвидни претпријатија, кои преживеаја со помош на политички мотивирани заеми од банкарскиот сектор, или преку избегнување на плаќањето даноци, социјални придонеси или обврски кон други претпријатија. Згора на тоа, недостатокот од ефективна финансиска контрола истотака им овозможи на многу закупувачи да извлечат корист од процесот на приватизација. Слабата економска успешност на некои приватизирани претпријатија, во комбинација со обемните заостанати долгови (даноци, социјални придонеси итн.), ги доведе истите до состојба на стечај и враќање во јавна сопственост поради фактот што државните власти беа нивни најголеми доверители.

Значителните пречки за влез и излез од пазарот се чини дека ја кочат економската експанзија. Малиот број на влезени и излезени субјекти од пазарот покажува сериозни пречки за основање на нови компании или за затворање на неликвидните. Бавните административни и судски постапки за прашања како на пример издавањето лиценци или стечајните постапки се чини дека се најголемите пречки во однос на влез и излез од пазарот. Ова има негативно влијание врз економската динамика, бидејќи ги забавува структурните промени. Политичката интервенција и нееднаквиот третман на барањата за лиценца доведоа до понатамошни нарушувања, со што се намали предвидливоста на административните одлуки и се намали довербата на бизнис секторот. Понатаму, се чини дека е тежок пристапот до финансиски средства, особено за малите и средни претпријатија. Со цел да се олесни основањето на нови компании, во тек се подготовки за старт на едношалтерскиот систем за регистрирање и добивање на

лиценци. Планирано е ваквата служба да стане функционална од 1 јануари 2006 година. Банкарскиот сектор не насочува доволно средства кон приватниот сектор. На малите и средни претпријатија им е посебно тежок пристапот до пазарот на капитал. Високите каматни стапки, нерешените имотно-правни прашања и недостигот од залог се важни пречки за пристап до пазарот на капитал. Недостатокот од разновидни финансиски инструменти и недоволната конкурентност на банкарските институции се придодаваат кон тешкотиите. Законодавството во областа на стечајната постапка е во процес на измени. Досега, стечајните постапки често се покажале како долготрајни, додека пак трансформацијата на претпријатијата многу често била блокирана поради тешкотиите околу постигнувањето договор за исплата на заостанатите долгови. Недоволниот капацитет на судството да се справи со економските случаи претставуваат пречка во оваа смисла.

Во главно, правниот систем се уште не нуди доволно јасни решенија во областа на имотно-правните прашања и има потреба од понатамошна модернизација и зајакнување. Во изминатиот период беа усвоени важни амандмани на законската рамка. На пример, Законот за трговски друштва беше подобрен во 2004 и 2005 година, а во септември 2005 година беа донесени и Законот за ревизија, Законот за едношалтерски систем и водење на трговски регистар и регистар на други правни субјекти. Сепак, значаен дел од законодавството од областа на економијата се уште се чини застарено и има потреба од коренити промени со цел да се усогласи со меѓународните стандарди. Правната сигурност и примената на законодавството се исто така важно прашање. Недоволно јасните решенија во областа на сопственичките права е уште една пречка за економска активност. Регистрацијата на сопственичките права е во релативно рана фаза. Досега се регистрирани сопственичките права за само 45% од земјишните парцели и 30 до 40% од останатите недвижности. Властите предвидуваат целосна регистрација до 2009 година, со значителна техничка и финансиска поддршка од странство. Важни причини за бавниот напредок се ограничените ресурси, но и бавните судски постапки. (види исто Дел 1, Политички критериуми)

Додека стабилноста на финансискиот сектор е подобрена, степенот на финансиско посредување е се уште низок. По осамостојувањето, финансискиот систем на Република Македонија беше рудиментиран и насочен, во голема мера, кон обезбедувањето на политички наменски кредити за претпријатијата во општествена сопственост. Супервизорските и прудентните стандарди следење беа доста ниски. По првичната фаза на неконтролиран раст на кредити, Народната банка започна со подигнување на супервизорските стандарди. Со цел да се приватизираат банките во државна сопственост, значителен износ од неотплатени заеми требаше финансиски да се реструктурира. Како резултат на тоа, финансиското реструктурирање во банкарството е релативно високо, но посредувањето е се уште ниско.

Како и во многу други економии во транзиција, банките доминираат во финансискиот сектор. Банкарското работење е регулирано со Законот за банки

усвоен во 2000 година, со што значително се засили законската и надзорната рамка за банкарскиот систем. Во подготовка се амандмани кои ќе ги зајакнат стандардите за супервизија и прудентните стандарди. Бројот на банки се намали од околу 25 во првата половина на 1990-те години, на 20 во средината на 2005 година. Со оглед на големината на економијата, ова е релативно висок број. Истиот вклучува 8 филијали на странски банки кои работат на финансискиот пазар на земјата. Дополнително, постојат и 15 штедилници чија главна функција е да привлечат депозити од домаќинствата. И покрај големиот број на банки, овој сектор е мал во поглед на БДП, со учество од околу 41% (на крајот на 2004 година). Концентрацијата во банкарскиот сектор е релативно висока, со три најголеми банки кои учествуваат со околу 65% од вкупните средства во банкарскиот сектор, околу 75% од вкупната кредитна активност и околу 65% од вкупните депозити. Како резултат на тоа, конкурентноста е релативно ниска, иако се чини дека во изминатиот период бележи зголемување. Со исклучок на една помала банка за развој која е 100% во државна сопственост, секторот е во приватна сопственост. Уделот на странска сопственост е релативно висок, покривајќи околу 47% од секторскиот капитал. Две од трите најголеми банки се во странска сопственост, странските инвеститори се носители на мнозински пакети во 8 банки, од кои шест се 90% во сопственост на странски субјекти.

Нивото на банкарско посредување е ниско но бележи значително засилување во изминатиот период. Во 2004 година, бруто соодносот меѓу БДП и кредитите се искачи на малку повеќе од 20%, што изнесува околу 49% од вкупната актива. Главните причини за ниското ниво на посредување се искуството со ненаплатливи заеми (пред се поради поранешните претпријатија во општествена сопственост со пристап до „меки“ заеми), недостаток од кредитовредни проекти, недоволна законска рамка за постапување во однос на заложувањата и гаранциите, ниско ниво на економска активност и, последователно, ниска побарувачка за инвестиции, недоволна расположливост на податоци во врска со доверителите (сметководство, извештаи итн.) и висок удел на краткорочни депозити. Каматната маргина е релативно голема, и изнесува 6%, но е во процес на намалување. Големите разлики делумно ја одразуваат неповолната структура на средствата, со релативно високо учество на големи депозити во странските банки. Понатаму, оперативната ефикасност на локалните банки е релативно ниска.

Во последните неколку години беше забележано одредено подобрување во однос на квалитетот на кредитите и сигурноста на комерцијалните банки. На крајот на 2004 година, ненаменските заеми класифицирани како "C", "D" и "E" (нестандардни, сомнителни, и со загуба) сеуште учествуваа со, релативно високи, 13,3% од вкупната актива, споредено со 29% од 1999 година. Овие вредности во најголема мера ги одразуваат слабостите во билансите на состојба на помалите банки. Нефункционалните заеми се важно прашање, со 7,6% учество во групата "E" и уште 10% од вкупните кредити класифицирани "D" во 2004 година. Учесството на долгорочни кредити се зголеми од 38% од вкупните кредити во 1999 година на 43% во 2004 година. Значителен удел од заштедите (35% од вкупните средства) се сеуште депонирани во странство, што ја одразува недоволната доверба во

стабилноста на финансискиот систем. Степенот на „доларизација“/“евроизација“ е релативно висок. Ова е делумно резултат од кризата во 2001 година, кога домаќинствата се ориентираа кон странските валути.

Просечниот коефициент на адекватност на капиталот на банките, иако во опаѓање, е доста висок. На крајот од 2004 година истиот изнесуваше 23% (во споредба со 8% кои се бараат согласно Директивата за соодветност на капиталот на ЕУ), што е повеќе одраз на ограничената улога на банките отколку на силната профитабилност. Показателите на ефикасноста на банките се исто така високи (на пример поврат на основен капитал: 6,23%), иако учеството на нефункционалните заеми е исто така релативно високо. Профитабилноста на секторот е релативно ниска со поврат на средства (актива) од околу 1% (2004).

Уделот на небанкарскиот сектор е многу мал, а отсуството на меѓународните инвеститори забележително. Досега нема основани инвестициски фондови во Република Македонија, веројатно поради недоволната политичка стабилност. Македонската берза има 62 компании кои котираат со вкупна капитализација на пазарот која претставува 16% од БДП. (види исто Дел 3, Глава 9 – Финансиски служби)

Капацитетот за справување со притисокот на конкуренцијата и пазарните сили во рамките на Унијата

Способноста за исполнување на овој критериум зависи од постоењето на пазарна економија и стабилна макроекономска рамка, која дозволува економските фактори да донесуваат одлуки во предвидлива клима. Потребен е истотака и задоволителен обем на човечки и физички капитал, вклучувајќи ја инфраструктурата. Постои потреба од реструктурирање на државните претпријатија, а сите претпријатија треба да инвестираат со цел да ја подобрат својата ефикасност. Истовремено, колку повеќе претпријатијата имаат пристап до надворешни финансии и колку повеќе истите бележат успех во реструктурирањето и иновирањето, толку поголем ќе биде и нивниот капацитет на прилагодување. Во основа, колку повеќе една економија ќе се интегрира во Унијата пред пристапувањето, толку ќе има поголема способност да ги преземе обврските од членството. Обемот на производи разменети со земјите-членки на ЕУ сведочат за истото.

Република Македонија успеа повторно да ја поврати економска стабилност но не успеа да го ослободи потенцијалот за економски раст. И покрај негативните надворешни шокови кои произлегоа од регионалните и етничките конфликти, властите успеаја да ја стабилизираат економијата до средината на деведесеттите години. Беше постигната стабилност на цените, а сметките во јавниот сектор се приближија до рамнотежа. Финансискиот сектор се чини стабилен, иако посредувањето е доста слабо. Приватизацијата е во голема мера завршена и цените и надворешна трговија се, пред се, определени од пазарните сили. Основните елементи на законската рамка за функционална пазарна економија се во главно воспоставени. Сепак, дефинирањето на сопственичките права се уште не е

заокружено, а влезот и излезот пазарот се попречени од нетранспарентните постапки, недоволното посредување во банкарскиот сектор и бавните административни и судски постапки. Општо земено, темпото на спроведување на структурните реформи е бавно, со што се избегнати социјални тешкотии, но е одложено и структурното прилагодување, додека економската динамика и создавањето работни места се наоѓаат на ниско ниво. Создавањето на високата стапка на невработеност е последица на недоволната флексибилност на законската и институционалната рамка, и ја наметнува потребата од справување со структурните пречки во економијата. Клучните предизвици во оваа смисла се подобрувањето на бизнис климата преку зајакнување на владеењето на правото и преку јакнење на институционалните капацитети, особено во поглед на спроведувањето на правото, ревизијата, управувањето и административните капацитети.

Во главно, нивото на образование на работната сила се намали во последните две децении. Образовниот систем на Република Македонија се состои од четири нивоа: (1) претшколски установи и образование, (2) основно образование, (3) средно образование и стручно образование (ССС) и (4) терцијарно образование. Најчесто достигнувано ниво на образование е средното образование (ISCED ниво 4), кое е постигнато од околу 50% од работната сила. Мнозинството од оваа група (околу 65%) посетуваат стручно образование, кое нуди образование за не-академски професии. Уделот на лицата со завршено високо образование во работната сила е околу 15%. Образованието за возрасни е недоволно развиено.

Посетеноста во основното образование е висок, што се одразува во релативно висока стапка на писменост. Меѓутоа, недоволните инвестиции во повисоките нивоа на образование во текот на последните две децении имаа негативно влијание врз севкупниот квалитет и важност на образованието. Образовните програми станаа застарени, со што граѓаните со завршено високо образование често влегуваат во пазарот на трудот со застарени вештини, со кои имаат ограничена корист за работодавачите. Како резултат, стапката на невработеност за оние со завршено средно образование е висока и периодите без работа се долги. Слабите можности на пазарот на трудот резултираа со зголемен број на студенти. Сепак, поради непроменетото субвенционирање на ресурси на универзитетите, соодносот студент/професор е влошен, зголемувајќи се од 23 студенти на еден професор во раните 1990-ти, до бројка од 30 студенти десет години подоцна. Меѓународните процени на способноста на студентите во разни области, како на пример ПИСА, укажуваат на релативно ниска ефикасност на образовниот систем. Емиграцијата на високообразовни студенти е сериозен проблем. *(Исто така види Дел 3. Поглавје 26 – Образование и култура, и Поглавје 19 – Социјална политика и вработување.)*

Уделот на инвестиции во БДП беше релативно низок во последните години. Во периодот од 1996-2004, вкупно акумулираниот постојан капитал просечно изнесуваше околу 16% до 17%, што е неповолно за една економија во развој. Ваквиот низок удел одразува висок степен на несигурност и слаб пораст во овој период. Меѓутоа, за да се модернизира економијата, ќе се бара значајно да се

зголеми учеството на инвестиции. Јавните инвестиции беа особено ниски, бидејќи оваа категорија на трошоци беше често користена за да се подмират (намалат) јавните трошоци во однос на строгите таргети за дефицитот.

Приливите од СДИ останаа многу ниски во изминатите години. Главните причини за неволноста на странските инвеститори се поврзани со политичката нестабилност во регионот, законската несигурност и административните бариери за странските инвестиции, но истотака и релативно високите единични трошоци на работната сила кои произлегуваат од ниската продуктивност. Во периодот од 1996-2004, годишните приливи на СДИ се искачија во просек до 3% од БДП. Во 2001 година приватизацијата на телекомуникацискиот сектор доведе до врв во приливите, кои достигнаа 12% од БДП. Во последните години нивото на приливи беше околу 2% од БДП. Во 2004 приливите се зголемија до 2.9% од БДП. Голема пречка за СДИ се комплицираните бирократски процедури. За да се подобри бизнис климата и да се зголеми привлечноста на земјата за СДИ, властите планираат да основаат едношалтерски систем, лоциран во централниот регистар, за регистрација и лиценцирање. Во подготовки е новиот Закон за трговски друштва. Друга мерка за зголемување на приливите на СДИ беше основањето на Агенција за промоција на странски инвестиции, која работи од јануари 2005 година.

Квалитетот на основната инфраструктура е во согласност со нивото на приходи на економијата. Меѓутоа, две децении на ограничено ниво на одржување доведоа до деградација на постојната инфраструктурна мрежа. Железничката мрежа страда од недоволно инвестиции и премногу персонал. Во моментот, железничката фирма МЖ, која е во загуба и во државна сопственост, е во процесот на реструктуирање со можност за приватизација. Во почетокот на 2005 година, од повеќе од 3600 вработени, 755 беа отпуштени. Меѓутоа, понатамошното намалување на вработувањата е потребно за да се усогласи со нивоата на продуктивност на слични услуги. Планот за реструктуирање предвидува делба на оваа железничка фирма на посебни единици за одржување и транспорт. Главната патна мрежа е се уште во релативно добра состојба. Меѓутоа, земајќи ја предвид состојбата во земјата како транзитна земја, патната инфраструктура за долги релации е недоволно развиена. Истото важи и за транспортните поврзувања на балканскиот регион, кои ја попречуваат трговијата со соседните земји. За да се пресретнат предизвиците кои претстојат, потребно е да се направи надградба на основната инфраструктура. Јавното истражување и развојните трошоци останаа значително под 1% од БДП, со продолжена тенденција на опаѓање од 0,4 од БДП во 2000 година до 0,2% во 2003 година. (Исто така види Дел 3, Поглавје 14 – Политика за транспорт, Поглавје 21 – Трансевропски мрежи, и Поглавје 25 – Наука и истражување.)

Реструктуирањето на претпријатијата беше бавно и недоволно. Степенот на реструктуирање на претпријатијата беше многу низок, што веројатно е блиско поврзано со пристапот на приватизација, што беше во полза на интерни откупувања и напори да се задржат постојните структури. Ова помогна да се избегне економска нестабилност, но како резултат, структуралната промена беше бавна. Во областа на мрежните индустрии, како на пример телекомуникациите, приватизацијата водеше

кон странско вклучување, значителна модернизација и зголемена конкурентност. Подготовките за реструктурирање на секторите за електрична енергија и за железничкиот сообраќај изгледа дека се релативно добро напреднати и треба да донесат позитивни резултати до 2006 година. Најважниот напредок во овој поглед беше брзото зголемување на бројот на МСП. Ова, до одреден степен го одразува недостатокот од инвестициски капитал кој е потребен во индустриското реструктурирање.

Структурата на економијата беше предмет на диверзификација, но сепак се одвиваше со многу бавно темпо. Како и многу други транзициски економии, Република Македонија се соочи со промена во економската структура, со опаѓање на уделот на индустрија и зголемување на учеството на услугите. Уделот на индустријата опадна од 29% од вкупната додадена вредност во 1997 година, на околу 24% во 2003 година. Истовремено, учеството на услуги се зголеми од 51% од БДП во 1997 година на околу 56% во 2003 година. Најважниот момент во развојот е значителниот пораст во трговијата и транспортот, како одраз на компаративната предност на земјата, која е крстопат на важни север-југ и исток-запад транспортни рути. Секторските промени исто така се одразуваат и на статистиката на вработување. Уделот на индустријата во вработувањето опадна од 28% во 1997 година на 25% во 2003 година, додека уделот на трговијата се зголеми од 12,9% во 1997 година на 14,7 во 2003 година.

Бројот на мали претпријатија значително се зголеми, иако нивниот удел во вработувањето е се уште релативно низок. Процесот на транзиција резултираше со значителен пораст на бројот на претпријатија, делумно како резултат на трансформацијата на поранешните големи фирми во мали, но исто така, во поголема мерка, и поради основање на нови фирми. Главното зголемување во бројот на претпријатија се случи во првата половина на 1990те години, искачувајќи се од 2000 во 1989 година на околу 33 500 во 1997 година. Во 2003 година нивниот број понатаму се зголеми на 39 199. Меѓутоа истовремено, вработувањето во овие претпријатија опадна од 432 400 во 1989 година на 283 142 во 1997 година и 262 728 во 2003 година. Најголем дел од зголемувањето на бројот на претпријатија е заради постоењето на мали претпријатија со најмногу 50 вработени, кои во 2003 година достигна 98% од вкупниот број на претпријатија. Бројот на средни и големи претпријатија остана стабилен на 600 или околу 1,5% од сите претпријатија. Меѓутоа, овие 1,5% вработуваат околу 58% од работната сила во индустријата и службите. Во просек, малите претпријатија вработуваат 2,9 вработени, додека средните и големите 246,5 вработени. Многу малиот обем на малите претпријатија и нискиот број на средни претпријатија можат да бидат индикатори на тешкотиите за ширење на новооснованите претпријатија. Недостигот од финансиско посредување и недоволно искуство, како и практично знаење, претставуваат тесни грла во управувањето со големите претпријатија. (Види Дел 3, Поглавје 20 – Политика за претпријатија и индустрија.)

Бизнис климата е една од клучните слабости на економијата на Република Македонија. Административните процедури, како на пример постапки за издавање

дозволи, се сметат за комплицирани, непредвидливи и бавни. Трошоците за најмување и отпуштање на вработени се релативно високи. Во овој контекст, функционирањето на судството е уште една слабост. Исто така, корупција во мали размери, особено во пониските слоеви на администрацијата, е сериозен проблем. Процесот на добивање лиценци е полесен за луѓето со „добри врски“. Слабоста на системот за катастар е уште една пречка за инвестициите.

Индириктната државна помош се уште води кон големи нарушувања на однесувањето на пазарот. Правната рамка за државна помош е дефинирана од меѓународните обврски на земјата кои произлегуваат од нејзиното членство во СТО и националните одредби кои дозволуваат државна помош во одредени случаи како на пример за социјални цели (обесштетување при природни незгоди итн.) регионален развој и промовирање на МСП. Во моментот нема на располагање прецизни податоци за реалниот обем на директна државна помош. Меѓутоа, има индикации дека индириктната државна помош, во облик на акумулирани заостанати долгови од даноци и социјални придонеси, води кон значително нарушување на конкурентната состојба на претпријатијата на пазарот. Таквата индириктна помош може да донесе и поголеми проблеми од директните субвенции. (Види Дел3, Поглавје 8 – Политика за конкурентност.)

Продуктивноста на работната сила е релативно ниска, одразувајќи недоволни инвестиции и специјализација во индустрии со релативно ниска додадена вредност. И нивото на продуктивност на работна сила и стапката на зголемување на продуктивноста на работна сила останаа ниски, одразувајќи слаб пораст на економската активност во комбинација со стабилна ситуација на вработување. Номиналната додадена вредност по вработено лице се зголеми од 6500 евра во 1996 година до 8300 евра во 2004 година. Ова е малку повисока вредност од таа на соседните земји, но сепак околу 10% пониска од вредноста на почетокот на транзицијата. Меѓутоа, ако се погледне на периодот од 1996-2004 година, просечниот годишен пораст на продуктивноста на работната сила беше 1,9%, во голема мера компензирајќи за загубите во продуктивност во текот на првите години на независност. Значајни придобивки во поглед на продуктивноста беа постигнати во одредени сектори на економијата. На пример, во рударската индустрија продуктивноста на работната сила се зголемува во просек по 8% секоја година, додека во секторот на транспорт, продуктивноста на работната сила се зголеми за 7%. Истовремено, реалните зголемувања на платите беа над нивото на продуктивност, што водеше до влошување на единичните трошоци за работна сила. Реалниот ефективен девизен курс (базиран на трошоците за единична работна сила) се намали во 1997 година (поради номинална девалвација за речиси 16%) но оттогаш се зголеми. Во комбинација со влошувањето на трошоците за единична работна сила, ова имплицира значителна загуба во однос на конкурентност на цените.

Трговската интеграција со ЕУ е умерена но со тенденција на зголемување. Во споредба со повеќето економии во транзиции, трговската интеграција со Западна Европа беше релативно висока кога земјата беше дел од СФРЈ, додека трговијата со

соседните земји (Бугарија, Романија, Албанија) беше релативно ниска. Оваа состојба се смени до одреден степен за време на 1990тите, делумно поради регионални конфликти. Трговијата со ЕУ-25, како пазар со голема куповна моќ, дополнително ја зголеми својата важност. Уделот на извоз во Европската Унија се зголеми од 45,3% во 1999 година на 54,7% во 2003 година, додека уделот на увоз од Европската Унија се зголеми од 40,7% во 1999 година на 43,7% во 2003 година. Меѓутоа, стоковната композиција на извозот е се уште високо концентрирана за неколку производи, додека за текстилните производи и облека изнесува околу 30% од вкупниот извоз, а производите од железо и цинк, околу 25%. Зголемената трговска интеграција со Европската Унија, до одреден степен го одразува влијанието на Времената спогодба за трговија и трговски прашања помеѓу Европската Унија и Република Македонија, која стапи во сила на 1 јуни 2001 година, и на Спогодбата за стабилизација и асоцијација, кој стапи во сила на 1 април 2004 година, кои резултираа со постепена и асиметрична либерализација на трговијата со индустриски и земјоделски производи помеѓу Европската Унија и земјата. *(Види Дел3, Поглавје 30 – Надворешни односи.)*

2.3. Општа оценка

Во Република Македонија постои широк политички консензус за фундаменталните елементи на економските политики. Економијата достигна висок степен на макроекономска стабилност, со ниска инфлација, урамнотежени јавни финансии и ниски јавни долгови. Либерализацијата на цените и трговијата, како и приватизацијата, се во голем дел завршени. Финансискиот сектор делува стабилен. Работната сила е опремена со солидно основно образование и расположливоста на земјата со транспортна и телекомуникациска структура е прилично добра. Економската интеграција со ЕУ добро напредува.

Сепак, функционирањето на пазарната економија е попречено од институционалните слабости, како што се бавните и неефикасни административни постапки, недостатоци во судството и ограничен напредок при регистрација на земјиштето и сопственичките права. Како резултат на тоа, деловната клима не води до поттикнување на инвестиции, особено странски директни инвестиции, и развој. Згора на тоа, функционирањето на финансискиот и пазарот на работна сила е недоволно, што го попречува намалувањето на особено високата невработеност и го спречува пристапот на претпријатијата до кредити. Домашните и странски инвестиции беа недоволни, што резултираше со низок развој на продуктивноста и вложување на конкурентноста. Постојењето на значителен неформален сектор води кон големи дисторзии во економијата. Стоковата структура на извозот не е балансирана. Поради тоа, во оваа фаза, економијата ќе се соочува со големи тешкотии во одржувањето на конкурентските притисоци на единствениот пазар. Справувањето со назначените слабости преку продолжување со структурните реформи треба да придонесе кон подобрување на функционирањето на пазарната економија и нејзината конкурентност.

3. Способност да се преземат обврските за членство

Во јуни 1993 година во Копенхаген, меѓу критериумите за пристапување, Европскиот Совет ја вклучи и „способноста да се преземе одговорност за обврските за членство, вклучувајќи и почитување на целите на политичка, економска и монетарна унија“.

Во апликацијата за членство врз основа на Договорот, Република Македонија безрезервно ги прифати основните цели на Унијата, вклучувајќи ги нејзината политика и инструменти. Овој дел од Аналитичкиот извештај ја испитува способноста на земјата да ги преземе обврските за членство – а тоа се правната и институционална рамка, позната како *acquis*, со чие посредство Унијата ги става во сила своите цели.

Како што се развиваше Унијата, *acquis* стана се поригорозно и преставува поголем предизвик за идните пристапувања отколку во случаите во минатото. Способноста на Република Македонија да го спроведе *acquis* ќе биде од централна важност за нејзиниот капацитет да функционира успешно во рамки на Унијата.

Во тој поглед, усогласувањето со *acquis* е потребно меѓутоа не е доволен услов за да се задоволат обврските за членство во Европската унија. Република Македонија исто така мора да ги преземе сите потребни мерки за да го создаде потребните структури за спроведување, за да ги доведе нејзините административни и правосудни капацитети до потребното ниво и да обезбеди ефективно спроведување. Затоа, во секое од поглавјата подолу, вклучена е анализа и проценка за административните и правосудните капацитети на земјата.

3.1. Поглавја на *acquis*

Овој дел од Аналитичкиот извештај ја следи структурата на 33 поглавја за преговарање, во кои *acquis* е поделена со цел да се спроведат пристапните преговори. Секое поглавје ја испитува тековната состојба и изгледите на Република Македонија. Описот и анализата во секое поглавје почнува со кратко резиме на *acquis* и се споменуваат одредбите на Спогодбата за стабилизација и асоцијација, каде што е релевантно. На крај, секое поглавје вклучува и кратка проценка за способноста на земјата да ги преземе обврските за членство во среднорочна перспектива. За целите на овој Аналитички извештај, и без преудидира за можен иден датум за пристапување, среднорочната перспектива во проценките беше дефинирана за период од пет години.

Поглавје 1: Слободно движење на стоки

Принципот на слободно движење на стоки подразбира дека со прозиводите може слободно да се тргува од еден дел од Унијата во друг. Во многу сектори, овој општ принцип е дополнет од хармонизирана регулаторна рамка, која го следи „стариот

пристап“ (кој наметнува прецизни спецификации на производите) или „новиот пристап“ (кој наметнува општи услови за производите). Хармонизираното Европско законодавство за производите, кое треба да се транспонира, го претставува најголем дел од *acquis* во ова поглавје. Исто така, многу е важно постоењето на соодветен административен капацитет за да се забележат ограничувања на трговијата и да се применат хоризонтални и процедурални мерки во области како стандардизација, оценка на сообразноста, акредитација, метрологија и надзор над пазарот.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) содржи бројни обврски од областа на слободно движење на стоки, како на пример основање на слободна економска зона. Ова имплицира постепено намалување или елиминација на трговските тарифи помеѓу засегнатите страни. Спогодбата за стабилизација и асоцијација исто така предвидува и постепено хармонизирање на техничките регулативи и стандарди на Заедницата, како и метрологија, акредитација и постапки оценка на сообразноста.

Што се однесува до **општите принципи**, Република Македонија треба да се осигура дека нејзиното законодавство, вклучувајќи ги експлицитно како и имплицитно применливите мерки, е во согласност со Член 28-30 од Договорот за ЕЗ и соодветното правосудство на Европскиот Суд на правдата (со особен акцент на принципот за заемно признавање.)

Во областа на **хоризонталните и процедуралните мерки**, Република Македонија усвои ново законодавство за стандардизација, акредитација и метрологија во 2002 година. Исто така, се стремеше кон постепена хармонизација со принципите на *новиот и глобален пристап* преку усвојување на нов закон за технички услови за производи и оценка на сообразноста.

Во областа на *стандардизацијата*, во сила е рамковен закон од јули 2002 година. Новите принципи во врска со стандардизацијата се доброволно користење на стандарди, транспарентност, консензус и јавна расположливост. Во моментот, има 11 610 македонски стандарди. Најголем дел од овие стандарди се задолжителни, бидејќи беа усвоени под Законот за стандардизација од 1995 година и се уште не се отповикани. Досега како национални стандарди на Република Македонија се усвоени само пет Европски стандарди (ЕН).

Институтот за стандардизација на Република Македонија (ИСРМ) е член на Меѓународната организација за стандардизација (ИСО) и асоцијативен член на Меѓународната електротехничка комисија (ИЕЦ) како и придружен член на Европскиот комитет за стандардизација (ЦЕН) и Европскиот комитет за електротехничка стандардизација (ЦЕНЕЛЕК). ИСРМ планираше да се пријави за членство во Европскиот институт за телекомуникациски стандарди (ЕТСИ) во текот на првата половина од 2005 година. Се проценува дека на ИСРМ ќе му бидат потребни пет до шест години за да добие полноправно членство во ЦЕН и ЦЕНЕЛЕК.

Подготвена е работна програма за усвојување на ЕН стандарди, вклучувајќи база на податоци за хармонизирани стандарди, со учество на технички комитети и треба да го придружува транспонирањето на директивите за нов и глобален секторски пристап. Меѓутоа, во моментот не се располага со временска рамка за нивно усвојување.

Работата во иднина ќе се однесува на зајакнување на кадровските служби во ИСРМ, обезбедување на нова опрема за информациска технологија и да се основаат технички комитети. Во моментот ИСРМ, постоечкото ниво на 12-член персонал е очигледно недоволно. Сегашниот број на технички комитети е дваесет, вклучувајќи повеќе од 200 домашни експерти. Се планира основање на уште четириесет технички комитети за да се усвојат Европските стандарди како национални стандарди на Република Македонија. Потребно е дополнително финансирање за да се зголеми бројот на вработени, да се ограничи обука, да се зајакнат капацитетите на информатичка технологија, како и да се пренесат Европските стандарди како национални стандарди.

Институтот за *Акредитација* на Република Македонија (ИАРМ) е јавно непрофитно тело кое е основано со Законот за акредитација. Истиот се пријави за здружено членство во Европската соработка за Акредитација (EA) во октомври 2004 година.

Се уште треба да се основа функционална инфраструктура за *оцена на сообразноста*. Треба да се развие мрежа на независни тела за оцена на сообразноста. Постои наследена мрежа на лаборатории, органи за сертификација и инспекциски органи, чиј статус беше базиран на старата правна рамка и старите принципи за одобрување, овластување и акредитација. Во иднина, истите ќе бидат акредитирани во согласност со Законот за акредитација и релевантните меѓународни и Европски стандарди. Досега се поднесени околу 30 апликации за акредитација, но врз основа на новото законодавство не е акредитиран ниту еден орган. Исто така, се бара законодавство кое се однесува на органи за означување и известување за оцената на сообразноста; треба да се идентификуваат релевантните органи и да се регулираат нивните задачи и процедури.

Новиот Закон за безбедност на производите е во подготовка. Во овој Закон ќе се транспонира општата Директива за безбедност на производите (*види Поглавје 28 – Заштита на потрошувачите и здравствена заштита*.) Исто така, овој Закон ќе вклучува општи одредби кои се однесуваат на техничките барања за производите, постапките за оцена на сообразноста, СЕ обележување како и надзор над пазарот. Со помош на новиот закон би се надминале недостатоците на Законот за пропишување на техничките барања за производите и оцена на сообразноста од 2002 година.

Законот за *метрологија* е рамковниот закон од областа на метрологијата врз основа на кој се основа Биро за Метрологија во состав на Министерството за

економија. Сегашната инфраструктура на метрологијата е целосно ориентирана кон правна метрологија. Во одредени области кои не се традиционални за правната метрологија, постоечката научна метрологија (сеизмологија, генетика и биохемија) треба да се интегрира во метролошкиот систем. Тешко е да се обезбеди можност за следење на мерните инструменти во Република Македонија, особено поради несоодветна опрема и недоволен број на технички персонал. Посебната владина Регулатива за одобрени лаборатории вовеле партнерски договор во Бирото за метрологија. Ова е привремен аранжман за максимум три години и ќе биде отповикан кога ќе се имплементира новиот систем кој налага компетентност на лаборатории, калибрација, сертификација и тела за инспекција.

Република Македонија има систем кој налага производителите да ги задоволат задолжителните технички барања пред да влезат на пазарот. Системот се базира на Законот за пазарната инспекција од 1997 година и Законот за заштита на потрошувачите од 2004 година. Структурата за надзор над пазарот пропишана од новиот пристап се уште треба да се развива и пред-пазарните контроли мора постепено да се исфрлат од употреба. Нацрт-законот за безбедност на производителите и Нацрт-законот за пазарна инспекција треба да придонесат во креирањето на посеопфатен систем за надзор над пазарот.

Во моментот, Државниот пазарен инспекторат кој функционира во состав на Министерството за економија, е главниот орган за надзор над пазарот, меѓутоа постојат и други власти кои се исто така активни во оваа област. Помеѓу нив во тек на развивање е мрежа за размена на информации како и координативно тело за сите активности за надзор над пазарот. Јавните или надворешно ангажираните лаборатории ќе треба да бидат ставени на располагање на властите за вршење на надзор над пазарот.

Република Македонија се уште го нема транспонирано поголемиот дел од **законодавството за специфични сектори**. Што се однесува до секторите опфатени во *директивите за стариот пристап*, постојат големи разидувања со *acquis* на кои треба да се работи, како на пример во областа на моторни возила. Исто така, ќе треба да се усогласи и Законодавството кое се однесува на козметика, претпакување, текстил, обувки, медицински производи за употреба кај човекот, медицински производи за ветеринарна употреба, хемикалии, стакло и дрво.

Република Македонија се уште го нема транспонирано поголемиот дел од *директивите за области опфатени со новиот и глобален пристап*. Засега, усвоено е само законодавство за усогласување во областа на безбедност на играчките и новиот Закон за градежништво, кој стапи во сила во јуни 2005 година. Прво треба да се транспонира делот од *acquis* кој се однесува на ниско напонска опрема, електромагнетска компатибилност, машини, едноставни садови под притисок, уреди што согоруваат гасни горива, бојлери за топла вода, медицински апарати, ин-витро дијагностички медицински апарати, лифтови, критериуми за енергетска ефикасност во домаќинските уреди за замрзнување, ладилници и нивните комбинации, рекреативни пловила, радио и комуникациска приклучна опрема,

неавтоматски мерни инструменти, компресорска опрема и опрема за лична заштита.

Што се однесува до **процедуралните мерки**, Република Македонија се уште ја нема транспонирано директивата за обезбедување информации во областа на технички стандарди и регулативи. Надворешно-гранични проверки на увезените производи се изведуваат од страна на Државниот пазарен инспекторат и Државниот санитарен и здравствен инспекторат. Пред да отпочне царинската постапка, овие инспекторати ги проверуваат декларациите и инструкциите за употреба на одредениот производ. Треба да се воспостави постапка при која царинските власти ќе ги проверуваат производите во согласност со законодавството на Заедницата.

Законот за заштита на културното наследство, кој стапи во сила на почетокот на 2005 година, цели да го хармонизира законодавството на Република Македонија со Директивата за *враќање на предмети на културата* кои нелегално се отстранети од територијата на земјите-членки на Европската Унија. Земјата исто така прифати голем број на релевантни меѓународни конвенции од оваа област. Што се однесува до лесно оружје, новиот Закон за оружје беше усвоен во јануари 2005 година, со цел да се усогласи националното законодавство со *acquis*.

Заклучок

Иако Република Македонија ги презема првите чекори за да го усогласи националното законодавство со начелото за слободно движење на стоки, повеќето елементи на *acquis* се уште не се поставени.

Поточно, **хоризонталните и процедурални мерки и законодавството за производи** треба да се усогласат со законодавството на ЕУ. Рамковното законодавство за техничките прописи за производи и постапки за проценка на сообразноста треба да се усогласи со *acquis*. Воспоставена е основната поделба на функциите на стандардизација, акредитација и метрологија, но потребно е понатамошно спроведување на мерките. Постојните структури за спроведување мора да се подобрат и ќе мора да се воспостават нови структури за спроведување (на пример, за стандардизација, оценка на сообразноста и надзор на пазарот). Административните капацитети мора да се зајакнат. Ќе бидат потребни големи напори за транспонирање на директивите.

Во главно, во полето на слободно движење на стоки, Република Македонија ќе мора да прави значителни и постојани напори за да го усогласи своето законодавство со *acquis* и ефикасно да го спроведува и применува среднорочно. Сепак, земјата можеби нема да е во можност да одговори на барањата за членство во ЦЕН и ЦЕНЕЛЕК среднорочно освен ако не се забрзаат напорите.

Поглавје 2: Слободно движење на работна сила

Според ова поглавје, *acquis* пропишува дека граѓаните од една земја-членка на ЕУ имаат право да работат во друга земја-членка. Работници мигранти во Европската унија мора да се третираат на истиот начин како и работниците кои се нејзини жители, во однос на условите за работа, социјалните и даночни предности. *Acquis* исто така вклучува и механизам за координација на националните одредби за социјална безбедност за осигурани лица и членовите на нивните семејства кои се селат во друга земја-членка.

Што се однесува до **пристап на пазарот на трудот**, сегашното законодавство на Република Македонија налага граѓаните на Европската унија да се пријавуваат за работна дозвола (според Законот за услови за вработување за странски државјани.) Во овој поглед, не се прави разлика помеѓу граѓани на Европската унија и други странски државјани. Понатаму, на сите странски државјани кои имаат добиено дозвола за престој во Република Македонија ќе им биде издадена работна дозвола со иста важност. Истото се однесува на работници мигранти кои имаат привремена дозвола за престој.

До моментот на пристапување кон Европската унија, Република Македонија мора го спроведе делот од *acquis* кој се однесува на слободно движење на работници. Националното законодавство мора да обезбеди дека сите државјани на Европската унија ќе бидат во можност да се вработат во Република Македонија без било какво ограничување и без да подлежат на програма за работна дозвола. Законот исто така ќе пропише дека државјаните на Европската унија кои го имаат искористено правото да се вработат, имаат право да живеат во земјата.

Понатаму, националното законодавство ќе мора да го овозможи правото на членовите на семејството да живеат во земјата, правото да се вработат, правото на самовработување, и правото на децата на вработените во Заедницата да бидат примени во образовни институции под истите услови како и државјаните на Република Македонија.

Во однос на вработување во јавниот сектор, во моментот само државјани на Република Македонија можат да работат како државни службеници. Законодавството ќе треба да се адаптира за да се земе предвид *acquis* (вклучувајќи го особено обичајното право) за вработување во државните служби и да ја извршуваат јавната власт.

Во врска со идното учество на Република Македонија во мрежата на Европската служба за вработување (**ЕУРЕС**) и да се осигураат јазичните вештини на потенцијалните советници на ЕУРЕС вниманието треба да се сврти кон подготовки за поврзување во Европскиот портал за мобилност на вработување за да се обезбеди расположливост на сите слободни работни места кои се објавени на интернет страницата на Јавната служба за вработување.

Во врска со **координацијата на системите за социјално осигурување**, системот на Република Македонија ги вклучува сите традиционални гранки на социјално осигурување кои се во состав на правилата за координација на Заедницата. Системот ги вклучува придобивките и специфичностите слични на оние кои се вклучени во системите на многу земји-членки на Европската унија. Се базира на принципот на задолжително осигурување во земјата на вработување, и содржи јасни дефиниции на вработени и самовработени лица како и членови на семејството. Законодавството за социјално осигурување на земјата не предвидува третман на дискриминација во однос на државјани од други земји.

Фондот за пензиско и инвалидско осигурување, Фондот за здравствено осигурување како и Агенцијата за вработување ќе бидат одговорни за примената на одредбите на Заедницата во однос на координацијата на системи за социјално осигурување. Република Македонија веќе собра малку искуство во оваа област со примената на нејзините билатерални аранжмани за социјално осигурување со земјите-членки, кои обично се базираат на истите принципи како и правилата за координација на Заедницата. Во последните неколку години земјата склучи осум билатерални аранжмани за социјално осигурување со други земји, вклучувајќи три земји-членки на Унијата. Понатаму, земјата има преземено стари аранжмани за социјално осигурување склучени од страна на бивша Југославија со тринаесет земји-членки.

Развојот на адекватен административен капацитет за целосно да се применат Регулативите 1408/71 и 574/72 од пристапувањето ќе биде најголемиот предизвик на земјата во оваа област. Исто така, потребни се подготвителни мерки за воведување на Европска картичка за здравствено осигурување.

Заклучок

Во главно, Република Македонија ќе треба да направи понатамошни напори во областа на движење за работници среднорочно. Поточно, ќе треба да се развие доволен административен капацитет за да се спроведат ЕУ правилата за координација на системите за социјална заштита.

Поглавје 3: Право на основање и слобода на обезбедување услуги

Земјите членки мора да осигурат дека правото на основање на физичките и правни лица во Европската Унија во која било земја-членка и слободата на обезбедување прекугранични услуги не е попречено од националното законодавство, подложно на исклучоците одредени во Договорот. *Acquis* исто така ги усогласува правилата за регулирани професии за да се обезбеди заедничкото признавање на квалификации и дипломи помеѓу земјите-членки; за одредени регулирани професии мора да се следи заеднички минимален наставен план за обука за да се добијат квалификации автоматски признати во сите земји-членки на Европската унија. Што се однесува до поштенските услуги, *acquis* има за цел да отвори сектор за поштенски услуги за

конкуренција на постепен и контролиран начин во рамка која обезбедува универзална услуга.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација предвидува постепена либерализација на правото на основање и обезбедување на услуги помеѓу Европската унија и Република Македонија.

Во врска со **слободата на основање**, регулаторната рамка на земјата треба да се приспособи за да се осигура дека се укинати сите останати бариери за физички и правни лица од Европската унија. Законот за трговски друштва го регулира основањето на трговски друштва и нивно субвенционирање и не дискриминира во однос на субвенции од странски фирми во поглед на нивните права и обврски. Според Законот за движење и престој на странци и Законот за основање на работен однос со странски државјани, вработувањето на странци зависи од добивањето на работна дозвола, што е предуслов за одобрување на привремен престој. Ваквите предуслови треба да се елиминираат за да се осигури сообразност со *acquis*.

Што се однесува до **слобода на обезбедување услуги**, Република Македонија ќе мора да ги отстрани бариерите за обезбедување на прекугранични услуги од страна на физички и правни лица од Европската унија. Нејзиното законодавство не прави разлика помеѓу странски субјекти кои обезбедуваат услуги на привремена основа и оние кои обезбедуваат услуги преку постојано воспоставување. На пример, Законот за трговски друштва пропишува дека странските субјекти мора или да основаат филијала или пак подружница за да можат да обезбедуваат услуги во земјата. Ваквото барање не е во согласност со *acquis*. Исто така, се регулирани голем број на економски активности и се бараат дополнителни дозволи за да се практикуваат истите, вклучувајќи ги условите за реципрочитет или други ограничувања. Оправдувањето на такви системи за издавање дозволи мора да биде проценето детално за да се осигури дека нејзините цели, опсег и практична примена се во сообразност со *acquis* и дека сите мерки кои не се во сообразност со *acquis* ќе мора да бидат изменети или отповикани.

Во областа на **заемно признавање на професионални квалификации**, опсегот на регулирани професии во земјата ги вклучува и професиите опфатени со директивите на ЕУ за координација на обука. Потребни се приспособувања на правната рамка за да се достигне сообразност со *acquis* на пр. во однос на наставниот план за минимални критериуми за обука. Исто така, ќе биде потребно да се укинат сите критериуми во врска со националност, престој и познавање на јазик, како и клаузули за реципрочност. Во врска со заемното признавање, законодавството на земјата предвидува само признавање на странски високо образовани квалификации, но не и странски професионални квалификации. Признавањето на странските квалификации се базира на Законот за високо образование и се изведува преку експертски комисии основани во состав на релевантни институции за високо образование. Не е јасно до кој степен во пракса ова признавање им дава пристап на регулираните професии, и во секој случај ќе покрива само признавање на квалификации за високо образование. Земјата ќе треба

да обезбеди административни структури и постапки за да дозволи специфично заемно признавање на професионални (наспроти високо образовни) квалификации.

Правната рамка за **поштенски услуги** се базира на Законот за поштенски услуги кој беше донесен во 2002 година и според тоа не може да ги земе предвид измените на Директивата за пошта од истата година. Законот веќе го приближува законодавството на земјата до *acquis* до одреден степен. Во секој случај, остануваат значителни разлики, особено во врска со некои аспекти на универзалните услуги, овластувањата и постапките на известување, резервирана област, принципи на сметководство, регулирање на цените на полето на универзалните поштенски услуги, и квалитетот на критериумите на услугите. Во моментот не постои независно регулаторно тело и Министерството за транспорт и врски ја има улогата на регулатор. Затоа не е јасно како може да се постигне оперативна независност од универзалниот давател на услуги. Откако ќе се воспостави независно регулаторно тело на полето на поштенските услуги, ќе бидат потребни соодветни ресурси за да осигури ефективно функционирање на истите.

Заклучок

Треба да се укинат пречките за воспоставување или обезбедување на прекугранични услуги од физички или правни лица од ЕУ. Законодавството за признавање на странски професионални квалификации треба да се усвои и за оваа цел треба да се воспостават административни структури и постапки. Треба да се донесе поштенска политика врз основа на Директивите за пошта.

Во главно, Република Македонија ќе треба да направи понатамошни напори за да го усогласи законодавството со *acquis* во овие области и ефективно да се спроведува и применува среднорочно.

Поглавје 4: Слободно движење на капитал

Земјите—членки, со одредени исклучоци, мора да ги отстранат сите ограничувања во однос на движењето на капитал и во рамките на Европската унија и помеѓу земјите—членки и трети земји. Исто така, *acquis* вклучува правила за прекугранични плаќања и извршување на налози за пренос на хартии од вредност. Директивата за борба против перењето пари и финансирањето на тероризмот наметнува потреба од банки и други стопански субјекти, особено кога станува збор за ставки со висока вредност и за големи парични трансакции, за идентификување на клиентите и пријавување на одредени трансакции. Клучниот фактор за борба против финансискиот криминал е создавањето на ефикасни административни капацитети и капацитети за применување на законот, вклучувајќи и соработка помеѓу властите за супервизија, за спроведување на правото и обвинителството.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација поставува распоред за либерализација на капиталот во текот на годините кои следат по нејзиното ратификување. Исто

така, таа предвидува слобода и конвертибилност на трансферите и уплатите на тековните сметки.

Во поглед на **движењето на капиталот и плаќањата**, Република Македонија ги презеде обврските од членот VIII од членовите од спогодбата со ММФ и оттука целосната конвертибилност на тековните сметки во јуни 1998 година. Во текот на периодот 1996–2004 вкупните странски директни инвестиции достигнаа вредност од приближно 1 милијарда евра. Повеќето од овие приливи потекнуваа од ЕУ–25 (84% во текот на истиот период). Приближно 47% од банкарскиот систем (кога станува збор за средства) потекнува од странство.

Законот за девизно работење, кој е во сила од октомври 2002 година, ги усогласува дефинициите со *acquis* и обезбедува рамка за прогресивна либерализација на капиталот. Директните инвестиции од страна на нерезидентни лица се либерализирани, со исклучок на неколку специфични домени (воена индустрија, природни, културни и историски богатства, трговија со оружје, трговија со наркотици). Портфолио инвестициите се делумно либерализирани. Инвестициите во државата на полето на недвижнините од страна на нерезидентни лица подлежат на одредби од специјални закони или на меѓународна спогодба за условите за реципроцитет. Според специјалните закони, на странските државјани може да не им биде одобрено правото на сопственост за изградба и земјоделско земјиште или за поседување на шуми. Во продолжение, инвестициите во областа на недвижнините се отежнати поради сериозните недостатоци на катастарскиот систем на земјата.

Исто така, усогласување со *acquis* ќе биде потребно во домените на правилата за инвестирање кои се однесуваат на институционалните инвеститори (пр. пензиски фондови), потоа на специјалните права за управување со приватизирани компании (пр. Македонски телекомуникации), како и во поглед на отстранувањето на преостанатите ограничувања во однос на краткорочното движење на капиталот.

Во однос на **платните системи**, Законот за девизно работење и Одлуката на Народната банка ги воспоставуваат основните правила за прекуграничниот платен промет. Меѓутоа, ќе биде потребно дополнително усогласување, пр. во однос на претходните барања за информации и договорите за компензација. Исто така, Република Македонија мора да воспостави ефикасни постапки за жалба и отштета за решавање на спорови во врска со прекуграничните трансфери. Земјата очигледно вложува значителни напори за донесување на основните принципи на Директивата на ЕЗ за финални порамнувања во рамките на актуелната ревизија на Законот за стечај.

Република Македонија во последните неколку години изгради **рамка за спречување на перење пари**. Нов закон за спречување на перење пари кој вклучува широк спектар на субјекти и кој исто така ја регулира областа за финансирање на тероризмот, стапи во сила во декември 2004 година. Во главно, Законот е усогласен со постојните директиви на ЕУ, иако треба да се разгледаат

одредени разлики. На пример, во случај на законски повластувања, Законот ги иззема правните професии од сите обврски, вклучувајќи ги обврските за поднесување извештаи, барањата за идентификување и обврската за водење евиденција, додека *acquis* предвидува изземање од обврската за поднесување извештаи само во случај кога е утврдена правната позиција на клиентот. Понатаму, Законот исто така бара усогласување со препораките на Оперативната група за финансиски активности. Република Македонија во 2000 година ја ратификуваше Конвенцијата на Советот на Европа за перење пари и Конвенцијата на Обединетите Нации за сузбивање на финансирањето на тероризмот во 2004 година. Перењето пари се смета за кривичен прекршок и сите кривични дела според законодавството на државата се предикативни дела. Меѓутоа, потребно е претходно обвинение за споменатите кривични дела, што го спречува кривичното проследување на кривичните дела во поглед на перењето пари. Не е јасно дали се забранети анонимни сметки и анонимни штедни книшки.

Досието за применување на одбранбени системи на земјата во поглед на перењето пари загрижува, особено откако ефикасноста на овие системи сериозно е попречена од корупцијата и многубројните парични трансакции.

Се чини дека свеста за борба против перењето пари меѓу институциите кои поднесуваат извештаи како и повратната информација на субјектите кои поднесуваат извештаи е ограничена. Повеќето од пријавите за сомнителни трансакции се поднесени од страна на банките, додека другите субјекти кои подлежат на Законот ретко го прават тоа. Тешко е да се потврди дали субјектите кои поднесуваат извештаи ги исполнуваат своите обврски, како што се идентификувањето и проверката на клиентите, поднесувањето извештаи и обука на членовите на персоналот со оглед на тоа дека супервизијата на небанкарските институции е сè уште во развој. Прекршувањето на обврските според Законот може да подлежи на санкции, но не е јасно дали овие санкции се разубедувачки.

Финансиската полиција е орган за применување на правото во рамките на Министерството за финансии кој прибира информации и истражува финансиски криминал, вклучувајќи го и перењето пари. Нему му е потребно дополнително зајакнување во поглед на персоналот, опремата и обуката. Финансиската полиција е поддржана од страна на Дирекцијата за спречување на перење пари (ДСПП), која претставува административна единица на Министерството финансии и која дејствува како единица за финансиско разузнавање. ДСПП која нема надлежност за истрага, дејствува како посредник помеѓу субјектите кои подлежат на Законот и институциите за применување на правото како што се Финансиската полиција, Министерството за внатрешни работи и Јавното обвинителство. Забележани се големи парични трансакции. Неопходно е појаснување на улогите на различните институции за спроведување на правото.

Во последните неколку години состојбата на ДСПП е подобрена. Недостигот на технички и човечки ресурси во голема мера е надминат и воспоставена е соработка со соседните земји. Поради сето ова, ДСПП стана членка на Егмонд групата.

До сега, нема кривични гонења, обвиненија, конфискувања или заплenuвања на полето на перењето пари, додека бројот на истрагите останува многу мал. Се чини дека ова се должи особено на проблемот во однос на докажување на предикативните дела, недостигот на техничко знаење, ресурси и на искуство како и корупцијата. Во продолжение, потребно е можностите за замрзнување, заплenuвање или конфискување дополнително да се подобруваат.

И покрај тоа што се преземени институционални мерки за поттикнување на соработката помеѓу ДСПП, супервизорите и телата за применување на законот во рамките на Република Македонија, ваквата соработка треба дополнително да се зајакнува. Република Македонија потпиша Меморандуми за разбирање кои овозможуваат соработка со најблиските соседи (освен со Грција). Сепак, до сега немало ниедно барање за заемна правна помош. Соработката и размената на информации со другите земји треба значително да се подобри.

Заклучок

Во главно, Република Македонија ќе треба да направи понатамошни напори за да го усогласи законодавството со *acquis* и ефективно да се спроведува и применува во областа на движење на капиталот и плаќање среднорочно. Земјата оствари напредок во воспоставувањето на механизми за спречување на перење пари. Сепак, потребно е понатамошно усогласување со меѓународните стандарди, а применувањето на законодавството продолжува да биде многу слабо.

Поглавје 5: Јавни набавки

Acquis за јавни набавки вклучува основни начела за транспарентност, рамноправен третман, слободна конкуренција и не-дискриминација. Во дополние, специфичните правила на ЕУ се применуваат при координацијата на доделувањето на јавните договори за работи, услуги и снабдување за вообичаените договорни страни и за специјални сектори. Исто така, *acquis* во оваа област ги специфицира правилата за постапките на ревизија и за расположливост на правни лекови. За таа цел, потребни се специјализирани тела за имплементација.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација предвидува дека компаниите на заедницата основани во Република Македонија имаат пристап до постапките за доделување договори во кои тие мора да бидат третираны исто како национални компании почнувајќи од 1 април 2004 година. Најдоцна до 1 април 2009 година истото ќе важи за компании од Заедницата кои не се основани во земјата.

Со оглед на тоа што се чини дека **општите начела** кои важат за јавни набавки во внатрешниот пазар се спроведени, сепак сите одредби од директивите за јавни набавки сè уште не се транспонирани.

Основниот правен акт кој го регулира **доделувањето на јавни договори** е Законот за јавни набавки донесен во март 2004 година. Значителен број на мерки за имплементација на Законот исто така беа донесени во 2005 година и се развиваат оперативни инструменти како што се стандардните документи за понуда. Законодавството на Република Македонија во голема мера се чини дека е во согласност со *acquis* од оваа област во класичните сектори (снабдување, работа и услуги) иако ќе бидат потребни одредени дополнителни изменувања. Усогласување на законодавството во секторот за комунални услуги сè уште е во рана фаза. Исто така, законодавството ќе треба да се измени за да ги опфати новите директиви донесени во 2004 година. Истото важи и за концесиите кои се регулирани со одделен закон од 2002 година. Во поглед на модернизирањето на Законот за јавни набавки започнати се подготвителни активности.

Во однос на *административниот капацитет*, Законот за јавни набавки предвидува воспоставување на Биро за јавни набавки со одговорност *меѓу другото* за следење на спроведувањето на овој Закон, за подготвување на стандардна тендерска документација и за издавање на оперативни инструменти за потребите на договорните власти. Во мај 2004 година беше воспоставен Сектор за јавни набавки во рамките на Министерството за финансии за да служи како основа за основање на Бирото за јавни набавки (БЈН). Неодамна беше назначен директор на БЈН и во тек се активности за воспоставување на организациската структура и нивоата на персонал на БЈН како и активности за дефинирање на внатрешните процедурални правила. Ова е неопходен предуслов за постигнување на професионално и праведно работење со тендери.

Што се однесува до системот на **правни лекови**, има две нивоа на административен преглед: според комисијата за јавни набавки на договорниот субјект и според Апелационата комисија за јавни набавки во рамките на Владата. Одлуките на Апелационата комисија се подложни на судска ревизија. Иако законодавството на Република Македонија се чини во голема мера во согласност со Директивата за правни лекови, треба да се обрне внимание на одредени битни прашања. Законодавството особено го ограничува спектарот на страни кои можат да пристапат кон користење на правни лекови; дводневниот рок за доставување на жалби изгледа премногу краток. Ефикасноста на системот ќе треба значително да се зголеми со цел да се обезбеди лојална конкуренција и да се спречи корупцијата и измама.

Заклучок

Додека моментална состојба овозможува почетна точка за развој на ефективен систем за јавни набавки, земјата ќе мора да направи значителни и постојани напори за да го усогласи своето законодавство со *acquis* и ефикасно да го спроведува и променува среднорочно.

Поглавје 6: Право на трговски друштва

Acquis од областа на трговски друштва вклучува правила за основање, регистрација, спојување и поделба на трговските друштва. Во доменот на поднесување на финансиски извештаи, *acquis* одредува правила за доставување на годишни и консолидирани сметки, вклучувајќи ги и поедноставените правила за мали и средни претпријатија. Примената на меѓународните сметководствени стандарди е задолжителна за некои субјекти од јавен интерес. Во продолжение, *acquis* предвидува правила за одобрување, професионален интегритет и независност на законските ревизии.

Република Македонија направи важен чекор со приближувањето на своето законодавството кон законодавството на ЕУ со усвојувањето на новиот **Закон за трговски друштва** во мај 2004 година. Со закон се предвидени барањата за минимален капитал а воедно постојат заштитни клаузули за заштита на одобриениот капитал. Постојат различни обврски за заштита на доверителите. Правото на информација е едно од основните права на акционерите. И правилата за заштита на малцинските акционери се добро развиени, иако спроведувањето треба да се провери во праксата. Од трговските друштва се бара да објавуваат информации за поважните одлуки кои влијаат на нивното работење. Во главно, оваа правна рамка обезбедува добра основа за понатамошно усогласување со *acquis* на правото на трговски друштва.

Во поглед на *административниот капацитет*, засега клучна улога во регистрирањето на трговските друштва имаат трите регистарски судови (во Скопје, Битола и Штип). Постапката за регистрирање е крајно сложена и просечниот временски период кој е потребен за регистрирање од денот на поднесување на барањето до крајното регистрирање на трговското друштво е поголем од 50 дена. Нивото на компјутеризација и информатичка систематизација е значително ниско. Во последниве неколку години приближно една третина од трговските друштва нема доставено годишни финансиски извештаи. Предвидено е во текот на 2005 и 2006 година надлежностите на судовите постепено да бидат пренесени на Централниот Регистар (административен субјект со 30 локални канцеларии), кој ќе биде одговорен за воспоставување на едношалтерски систем и за доделување на единствен регистарски број на секое трговско друштво. Исто така, има планови за целосно систематизирање и компјутеризирање на информатичкиот систем кој се однесува на трговските друштва. Овие планови претставуваат битен чекор за подобрување на деловното опкружување во земјата и треба да бидат спроведени што е можно побрзо.

Неодамнешното донесување на Законот за едношалтерски систем и за водење на трговскиот регистар и регистар на други правни лица, Правилникот за водење на трговскиот регистар и за начинот на упис во трговскиот регистар и Уредбата за начинот, постапката на уписот и органот кај којшто се врши упис на претставништвата на странските трговски друштва се очекува да резултира со

побрзи и поефикасни постапки за регистрирање на трговските друштва и претставништва на странски компании .

Главните правни акти во областа на **деловното сметководство** се Законот за трговски друштва од 2004 година и Правилникот за сметководствени стандарди (донесен пред новиот Закон за трговски друштва). Во главно Меѓународните сметководствени стандарди (МСС) сè уште не се применуваат, иако се преведени и Законот за трговски друштва пропишува дека финансиските извештаи за 2005 година треба да се подготвуваат во согласност со овие стандарди. Постојат специфични сметководствени прописи за банките и осигурителните компании. Законот за трговски друштва го овластува Министерството за финансии да издава прописи за сметководствените извештаи на трговските друштва кои не ги применуваат МСС, односно малите трговски друштва, иако до сега не се издадени такви прописи. Според Законот за трговски друштва, извештаите на сите големи и средни акционерски друштва и друштва со ограничена одговорност како и друштвата кои котираат на берзата мора да подлежат на законска ревизија. Секое трговско друштво кое има контролно влијание врз едно или повеќе трговски друштва е обврзано да изготвува консолидирани сметководствени извештаи согласно МСС. Сите консолидирани сметководствени извештаи мора да подлежат на ревизија.

Во поглед на *административниот капацитет*, во 1997 година беше основана Комисија за сметководствени стандарди за следење, усогласување и објаснување на Меѓународните сметководствени стандарди. Сепак, до средината на 2005 година Комисијата сè уште не беше во функција. Применувањето на барањата за сметководственото и финансиско известување беше на ниско ниво и тоа се одрази на квалитетот на финансиските извештаи. Ниедна од надлежните јавни институции нема капацитет да обезбеди задоволување на барањата за откривање на податоци и поднесување извештаи. Затоа ова спроведување треба да биде од приоритетно значење.

Главниот правен акт во областа на **ревизијата** е новиот Закон за ревизија, донесен од Собранието во септември 2005 година. Новиот Закон воведува модерна регулаторна рамка која вклучува барања за независност на ревизорот и обезбедување на квалитетна ревизија. За да бидат овластени, ревизорите мора стекнат соодветно високо образование и да имаат минимум професионално искуство од три до пет години (во зависност од областа на искуство), како и да положат професионален испит организиран од страна на Министерството за финансии, чијшто квалитет се подобри од 2002 година. Новиот Закон наметнува барања за продолжување на професионалното образование. И покрај тоа што во 1998 година Министерството за финансии го издаде Кодексот на етика на ИФАК (Меѓународна федерација на сметководители) загрижува независноста на ревизорите, која не ги задоволува стандардите од препораката на Комисијата за независноста на ревизорите од мај 2002 година. Ова прашање треба да подлежи на ефикасно спроведување на новиот Закон.

Во однос на *административниот капацитет*, Министерството за финансии е одговорно за овластување на ревизорите во моментов. 20 ревизорски куќи се лиценцирани и 136 ревизори се овластени до сега, иако сите не се во јавна служба. Законот за ревизија предвидува трансфер на повеќето од овластувањата на Министерството во овој домен на независно јавно контролно тело (Совет за унапредување и надзор на ревизијата) и здружение на професионални ревизори (Институт на овластени ревизори). Спроведувањето на овие одредби треба да го зајакне регулирањето и јавната контрола на ревизорската професија. Телото за контрола треба да биде соодветно финансирано и треба да поседува капацитет за да обезбеди развој на професијата во насока на најдобрите меѓународни практики. Меѓународните стандарди за ревизија на македонски јазик последен пат беа издадени во 2004 година. Во главно, спроведувањето на стандардите за ревизија и квалитетот на ревизијата треба да биде дополнително подобро.

Заклучок

Новиот Закон за трговски друштва и Законот за ревизија претставуваат позитивни чекори во законодавната област, но сега е потребно ефективно спроведување. Има итна потреба за продолжување на реформите во процесот за регистрирање на трговските друштва за да се намалат сложените и долги постапки. Треба да се обрне внимание и на применувањето на барањата за објавување. Применувањето на барањата за финансиско известување треба да се подобри за да се обезбеди доверливо корпоративно финансиско известување, за што се потребни определени напори за зацврстување на административниот капацитет. Треба да се обезбеди соодветно управување на ревизорската професија.

Во главно, Република Македонија ќе треба да прави значителни и одржливи напори за да го усогласи законодавството со *acquis-om* во областа на правото на трговски друштва и, особено, ефективно да го применува и спроведува среднорочно.

Поглавје 7: Право на интелектуална сопственост

Acquis од областа на правата на интелектуална сопственост одредува усогласени прописи за правна заштита на авторското право и сродните права. Специфичните одредби се однесуваат на заштита на бази на податоци, компјутерски програми, полупроводнички топографии, сателитско емитување и кабелско реемитување. Во областа на правата на индустриска сопственост, *acquis* поставува усогласени правила за правна заштита на трговски марки и дизајн. Специфичните одредби се применуваат на биотехнолошките пронајдоци, лекови и производи за заштита на растенија. Исто така, *acquis* утврдува трговска марка на Заедницата и дизајн на Заедницата. Најпосле, *acquis* содржи усогласени прописи за применување на авторските права и на сродните права како и на правата за индустриска сопственост. Потребни се соодветни механизми за спроведување, а особено ефикасен капацитет за применување.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација на Република Македонија ѝ наметнува обврска до јуни 2006 година да гарантира степен на заштита на правата за интелектуална, индустриска и трговска сопственост слични на оние кои постојат во Заедницата вклучувајќи ефективни средства за остварување на ваквите права. Обврската, *помеѓу другото*, опфаќа авторски права вклучувајќи го и авторското право за компјутерски програми и сродните права, права поврзани со бази на податоци, патенти (што вклучува дополнителни сертификати за заштита), индустриски дизајн, трговски марки и работни ознаки, топографии на интегрирани кола, географски ознаки, вклучувајќи ознаки за потеклото, како и заштита од нелојална конкуренција како што е наведено во членот 10а од Париската конвенција за заштита на индустриска сопственост и заштита на необјавени информации за техничко знаење.

Република Македонија пристапи кон Светската трговска организација во април 2003 година и оттука таа е страна во Спогодбата ТРИПС. Исто така, таа е страна во некои основни меѓународни спогодби во оваа област, како што е Бернската конвенцијата (Заштита на литературни и уметнички дела), Париската конвенција (Заштита на индустриската сопственост) и Римската конвенција (Заштита на уметници-изведувачи и фонограмски продуценти и радиодифузни организации). Таа пристапи кон Договорот на СОИС (Светска организација за интелектуална сопственост) за авторското право во 2003 година, а кон Договорот за изведбите и фонограмите на СОИС во 2004 година. Земјата настојува да пристапи кон Договорот за патент и кон Договорот за трговска марка. Таа потпиша договор со Европската организација за патенти кој е обновен. Постојното законодавство предвидува мерки за спречување и контрола при увоз на фалсификувани и пиратски производи, вклучувајќи го и новиот Закон за царинска управа со што понатаму се усогласува законодавството на земјата со *acquis*. Случаите за интелектуална и индустриска сопственост се решаваат во обичните судови, кои често немаат доволно капацитет ефикасно да го применат законодавството во оваа област.

Во однос на **авторските и сродните права**, основен правен акт е Законот за авторското право и сродните права од 1996 година, последен пат изменет во јануари 2005 година, кој исто така ја опфаќа заштитата на бази на податоци и на сателитско емитување и кабелско реемитување. Со овој закон националното законодавство повеќе се усогласува со *acquis*. За заштита на полупроводници постои посебен закон.

Меѓутоа, управувањето со колективните права и спроведувањето не е во чекор со правната рамка. Треба да се направат дополнителни чекори за да им се обезбедат средства на носителите на правата да ги реализираат нивните права и за борба со пиратеријата.

Во поглед на **правата за индустриска сопственост**, основниот правен акт е Законот за индустриската сопственост од 2002 година, последен пат изменет во

2004 година. Во март 2004 година беа донесени повеќе правилници за спроведување (опфаќајќи патенти, индустриски дизајн, трговски марки итн.). Може да се патентираат лекови и хемикалии, но не постојат посебни прописи за биотехнолошки пронајдоци, а компјутерските програми не може да се патентираат. Во декември 2004 година беа донесени прописи за издавање дополнителни сертификати за заштита и тие во голема мера се во сообразност со *acquis*, иако се неопходни понатамошни законодавни промени во оваа област.

Државниот завод за индустриска сопственост (ДЗИС) е телото кое е одговорно за регистрирање на барањата за патенти, дизајн и трговски марки (како и за географски ознаки). Акцискиот план за спроведување на Европското партнерство предвидува неколку мерки за зајакнување на административниот капацитет на ДЗИС.

Усвоен е Женевскиот акт од Хашката спогодба за меѓународен депозит на индустриски дизајн.

Во однос на **спроведувањето**, нема веродостојни статистички податоци кои би овозможиле прецизна проценка на нивото на пиратеријата и фалсификувањето во Република Македонија. Следејќи ги најновите изменувања на Законот за авторското право и сродни права, Државниот пазарен инспекторат сега е надлежен за применувањето на Законот за авторски права. Новиот Закон за царински мерки за заштита на правата за интелектуална сопственост и Законот за извршување се формулирани за да го овластат Државниот пазарен инспекторат да ги спроведува и правата за индустриска сопственост. Полицијата и Министерството за култура се исто така активни во оваа област. Покрај тоа новиот Закон за царинска управа, донесен во 2005 година, дополнително ги регулираше обврските на царинските службеници во случај на кршење на правата за интелектуална сопственост. Од јуни 2005 година, царинските службеници имаат право да конфискуваат пиратски стоки *по службена должност*. До тогаш, тие единствено можеа да постапуваат по жалба, што ги правеше неактивни.

Беше воспоставено Координативно тело за авторското право и сродни права од страна на Министерството за култура во мај 2003 година, но тоа нема моќ за донесување одлуки. Во јуни 2004 година, Владата од него побара да изготви програма за подигање на свеста и за едукација во поглед на авторските права, како и Акциски план за ефикасно спроведување на овие права. Би било корисно да се создаде интернет алатка за размена на информации помеѓу телата за спроведување.

Заплenuвањата на пиратските и фалсификуваните стоки остануваат ограничени, особено на границите. Исто така, додека казнените прописи и законите за индустриска и интелектуална сопственост допуштаат заплenuвање и уништување на опрема која се користела за создавање на пиратски производи, телата за спроведување на законите наводно не успеваа тоа да го реализираат во пракса. Имаше само мал број на судски одлуки за правата за интелектуална и индустриска сопственост во областа на граѓанските спорови. Целосниот опсег за можните

криминални санкции не се користи во праксата во последните неколку години. Санкциите кои беа применети немаа разубедувачки ефект, бидејќи цените на одредени пиратски стоки (особено компактните дискови) се намалија во изминатите години.

И покрај најновите подобрувања во одредени сектори, како што се зголемена употреба на легален деловен софтвер во јавниот сектор, применувањето на авторските права сè уште не е на задоволително ниво. Ова делумно се должи на фактот што инспекторите, полицијата, обвинителите и царинските службеници имаат недостиг на неопходна опрема и експертиза за детектирање и правно гонење на прекршоците.

За да се обезбеди соодветно примена на законодавството, би требало да се промени уставниот поредок на земјата, без повреда на правото на судска ревизија, така што Државниот пазарен инспекторат, полицијата и другите тела за спроведување би можеле непосредно да изрекуваат казни или други санкции, без да мора да поминуваат низ судска процедура.

Заклучок

Република Македонија направи значителни напори за да го усогласи своето законодавство со *acquis*. Сепак, ефективното применување на правата за интелектуална и индустриска сопственост е клучен предизвик на кој треба да се одговори преку комбинација на политичка одлучност и распределбата на адекватни човечки, финансиски и технички ресурси, особено на ниво на управување со колективни права, спроведување на законот, обвинителство и судството. Доколку не се преземат такви чекори, земјата нема да биде во можност да ги задоволи барањата на *acquis* среднорочно.

Поглавје 8: Конкуренција

Acquis од областа на конкуренција ги опфаќа политиките за антитруст и за контрола на државната помош. Тоа вклучува правила и постапки за борба против антиконкурентското однесување од страна на претпријатијата (рестриктивни договори помеѓу претпријатијата и злоупотреба на доминантна позиција), за внимателно следење и оценување на спојувањата помеѓу претпријатијата и спречување на властите да доделуваат државна помош која ја нарушува конкуренцијата на внатрешниот пазар. Генерално, правилата за конкуренција се директно применливи во целата Унија, и земјите-членки мора во целост да соработуваат со Комисијата при нивното применување.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација предвидува режим на конкуренција кој треба да се применува во трговските односи помеѓу ЕУ и Република Македонија врз основа на критериумите од членовите 81 и 82 од Договорот за ЕЗ (договори помеѓу претпријатија, злоупотреби на доминантна позиција), членот 86 (јавни

претпријатија и претпријатија со специјални или ексклузивни права) и членот 87 (државна помош). Независно оперативно јавно тело треба да биде овластено со надлежности неопходни за целосно применување на овој режим на конкуренција. Исто така, Спогодбата пропишува специфични дисциплини за државна помош за секторот за челик, вклучувајќи ја и обврската на земјата да достави програми за конверзија и реструктурирање на нејзината индустрија за челик до Комисијата.

Во секторот за **антируст**, новиот Закон за заштита на конкуренцијата стапи во сила во јануари 2005 година. Законот го отсликува *acquis* во оваа област и ги опфаќа сите сектори. Се подготвува секундарно законодавство кое ќе ги содржи регулативите на Заедницата за групни изземања, *de minimis* правилата и спојувањата. Законот предвидува групни изземања и индивидуални изземања од забраната за рестриктивни договори. Рокот за застареност за гонење на картели е само две години и треба да се усогласи со прописите на ЕУ (пет години). Дефиницијата за службена тајна исто така треба да биде усогласена бидејќи во моментот претпријатијата треба сами да одлучат што опфаќа овој термин. Законот треба да пропише дека претпријатијата треба да го оправдаат повикувањето на принципот на доверливост согласно објективни стандарди. Заради уставните ограничувања, казни можат да изречат само судовите врз основа на барање на Комисијата за заштита на конкуренцијата. Со цел да се обезбеди правилно спроведување на законодавството, треба да се измени уставниот поредок на земјата, без да се влијае врз правото на судска ревизија, така што Комисијата за заштита на конкуренцијата ќе може директно да изрекува казни или други санкции, без да поминува преку судска инстанца. Ова е особено важно во врска со можноста за судски застој, во комбинација со кратки рокови за застареност, може да го сведе изрекувањето на казни на теоретска можност.

Во врска со *административниот капацитет*, Комисијата за заштита на конкуренцијата (КЗК) е одговорна за спроведување на Законот за заштита на конкуренцијата. Нејзините пет члена беа избрани од страна на Собранието во февруари, 2005 година. КЗК е независна и е должна да одговара само пред Собранието. Бројот на персонал засега е недоволен. Сè уште останува да се види дали персоналот ќе биде доволен за да може да се справи со изменетиот обем на работа согласно новиот Закон. Во склад со новата законска и институционална поставеност, институционалниот капацитет на КЗК треба да биде засилен преку поддршка за образование и обука, како и низ развивање на постапките и механизмите за институционална комуникација меѓу КЗК, секторските регулатори, надлежното тело за државна помош, државни органи и здруженија на потрошувачите. Во дополнение, истражните постапки треба да се зајакнат, треба да се развијат јасни упатства и толкувања на правото за конкуренција, промовирање на транспарентноста и одговорноста преку ширење на информации, кампањи за подигање на јавната свест и објавување на решените случаи и донесените одлуки.

Земајќи го предвид скорешното стапување во сила на законската рамка, сè уште нема доволно информации кои што се однесуваат на досието за спроведување на КЗК, иако има донесено определен број на одлуки според старото законодавство за

конкуренција (15 биле донесени во 2004 година). Досега не се започнати истраги за картели. Ниту една од одлуките на КЗК досега не била објавена; оваа практика треба да се измени, особено со цел да се создаде свест за правилата за конкуренција помеѓу претпријатијата и да се изгради сигурна репутација на КЗК. Понатаму, веродостојното досие за спроведување треба да биде комбинирано со активно ангажирање во пропагирање за конкуренцијата со овозможување знаењето и информациите од ова поле да бидат достапни за претпријатија, организации на потрошувачи, државни органи, други јавни тела, судски тела и општата јавност.

Законот за **Државна помош** беше донесен во март 2003 година и неговото спроведување започна во јануари 2004 година. Секундарното законодавство и упатствата исто така беа донесени, вклучувајќи и правила за доделување помош за спас и реструктурирање на претпријатија со потешкотии. Некои измени и дополнувања ќе бидат потребни со цел последното да се усогласи со новите упатства усвоени во октомври 2004 година. Деловникот за работа на Влада им наложува должност на сите владини агенции и оддели да ја известуваат Комисијата за државна помош (КДП) за сите нивни предвидени мерки за помош, иако во пракса изгледа дека ова правило се почитува само делумно. Во иднина, Република Македонија ќе треба да донесе прописи за хоризонтални мерки за помош, како и методологија за одредување на нивото на компензација за претпријатија на кои им е доверено вршење на услуги од општ економски интерес. Ќе треба да се вложи многу работа со цел да се осигури дека индустриските политики на земјата се сообразни со прописите за Државна помош.

Во поглед на *административниот капацитет*, КДП е надлежното тело одговорно за набљудување и контрола на Државната помош. Трите члена на КДП имаат постојани работни места како државни службеници во министерствата и треба да ги извршуваат нивните задачи како Комесари дополнително со овие работни места. Комисијата нема свои канцеларии и финансиски е зависна од буџетот на Министерството за економија. Покрај своите членови, административниот персонал се состои само од двајца вработени. Ова предизвикува загриженост за способноста на КДП да ги спроведе прописите за Државна помош ефективно и независно.

Ќе бидат потребни значителни напори за да се зацврсти институционалниот капацитет на КДП. Дополнително, образованието и обуката на персоналот треба да се поддржат, да бидат воспоставени транспарентни постапки за комуникација помеѓу КДП, КЗК, одделот за индустриска политика при Министерството за економија и други релевантни државни органи, да се подобрат процедурите за постапување по случаи и спроведување на истраги, да се развие систем за следење и проценување на сегашната структура на Државната помош, да се организираат и спроведат кампањи за подигање на јавната свест. Сè уште има ниска свесноста кај државните органи и широката јавност, вклучувајќи го и деловниот сектор, за процесите за известување и за функционирањето на системот за контрола на државната помош воопшто. Затоа е потребно да се негува култура на Државна помош на сите нивоа на јавната администрација на земјата.

Посебен проблем поврзан со нарушување на конкуренцијата со државна помош е високиот степен на избегнување на плаќање на придонеси за социјално осигурување и даноци, што го загрозува воспоставувањето на еднакви пазарни услови за сите претпријатија. Широко распространетото и системско неплаќање на придонеси за социјално осигурување и даноци од страна на многу индустриски претпријатија води кон нелојална конкуренција и не е прифатливо за територија што треба да биде интегрирана во внатрешниот пазар.

Понатаму, КДП ќе треба да се концентрира многу повеќе на воспоставувањето на веродостојно досие за спроведување. Само со правилна примена на прописите за државна помош КДП ќе може да спроведе соодветна дисциплина помеѓу давателите на државна помош и деловната заедница.

Заклучок

Постигнат е напредок во врска со донесувањето на соодветни и ЕУ компатибилно законодавство за антитруст и државна помош. Сега е битно да се донесе релевантното законодавство за спроведување и видливо да се спроведат правилата за антитруст и државна помош. Потребно е земјата да промовира конкуренција преку поттикнување на либерализација, подобрување на практиките за јавни набавки, и пристап кон приватизација што ќе ја поттикне конкуренција.

Со цел правилата за антитруст да биден ефикасен инструмент, на Комисијата за заштита на конкуренција треба да и се дадат ефикасни средства за директно да го спроведе законот и да изрекува санкции, вклучувајќи и казни.

Недостатокот на административен персонал и адекватни простории на Комисијата за државна помош ја намалува нејзината способност соодветно да ја изврши својата задача и треба да се справи со истиот. Исто така треба да се обезбеди нејзината можност да дејствува самостојно. Транспарентноста треба да се унапреди преку воспоставување на сеопфатен попис и пријавување на сите мерки за помош кои се во сила. Широко распространетото неплаќање на придонеси за социјално осигурување и даноци од голем број на претпријатија, може да доведе до значителни деформации во конкуренцијата и не е компатибилно со внатрешниот пазар. Треба да се направат напори за да се поправи состојбата.

Генерално, Република Македонија ќе треба да прави значителни и постојани напори за го усогласи законодавството со *acquis* и да го спроведе среднорочно. Земјата може да не е во можност ефективно да го спроведе законодавството во среден рок освен ако Комисијата за државна помош и Комисијата за заштита на конкуренцијата успеат да воспостават веродостојно досие за спроведување.

Поглавје 9: Финансиски услуги

Acquis во областа на финансиски услуги вклучува правила за одобрување, работење

и супервизија на финансиски институции во областите на банкарство, осигурување, дополнителни пензии, услуги за инвестиции и пазари на хартии од вредност. Финансиските институции можат да работат ширум ЕУ, во согласност со принципот за контрола на домашната земја, или преку основање филијали или преку обезбедување услуги на прекугранична основа.

Банкарскиот сектор е далеку најразвиената компонента на финансискиот сектор во Република Македонија. Степенот на финансиско посредување од страна на банките, кое иако е во постепен пораст, сепак е сè уште ограничено со оглед дека вкупните депозити и бруто заемите изнесуваат околу 30% за првите и 20% проценти за вторите од БДП. Ова се должи, *помеѓу другото*, на ограничените можности за инвестиции и на ризиците поврзани со законската и судската рамка, како што се несоодветна законска рамка за залог и гаранции, како и долги и несоодветни стечајни постапки. Понатаму, довербата во банкарскиот систем сè уште нема целосно закрепнато од распадот на пирамидалните штедилници во 1997 година. Давањето на заеми од страна на банките на приватниот сектор е сè уште во главно краткорочно. По одредената консолидација во втората половина на 90-тите, бројот на банките е останат стабилен во последните неколку години (20 во средината на 2005 година), додека бројот на мали штедилници е 15. Во секторот доминираат трите најголеми банки, кои изнесуваат приближно две третини од вкупните средства. Коефициентот на адекватност на капитал е сè уште висок (25% на крајот на 2004 година) но постепено се намалува како што се зголемува издавањето на заеми од страна на банките. Приватизацијата на банкарскиот систем е речиси завршена, иако Владата сè уште поседува мал дел во извесен број банки. Банките поседувани од странство (вклучувајќи две од трите најголеми банки) учествуваат со 49% во вкупните средства на крајот на 2004 година.

Главното законодавство за банкарскиот сектор се состои од Законот за банките, Законот за банки за микрофинансирање и глава 2 „Штедилници“ од Законот за банки и штедилници. Законот за банките, кој го регулира работењето на банкарскиот систем и банкарскиот надзор од страна на Народната банка беше изменет во 2003 година. Банките се формирани како акционерски друштва, додека штедилниците се формирани како акционерски друштва или друштва со ограничена одговорност. Условите за признавање и работење како банка бараат понатамошно усогласување со *acquis*. Законот за банките во моментот наложува почетен капитал од 3,5 милиони евра во денарска противвредност (9 милиони евра за банки кои извршуваат извесни активности кои вклучуваат прекуграничен платен промет, трансакции на странски валути и трговија со хартии од вредност); се планира измените да го зголемат барањето за почетен капитал на 5 милиони евра во денарска противвредност до крајот на 2005 година. Бараниот минимален коефициент на адекватност на капиталот е 8%, но Народната банка може да го зголеми на 16%. Кредитните институции на ЕУ можат да основаат филијали, но битен дел од банкарското *acquis*, вклучувајќи прашања како прекугранични услуги, основање подружници и јазични барања сè уште не се составен дел на законодавството. Законот за Фондот за осигурување на депозити се чини ги има вградено во голема мера начелата на соодветната директива на ЕУ.

Народната банка се чини е независна институција во поглед на извршувањето на своите активности, вклучувајќи ја и својата функција како банкарски супервизор. Се чини дека Банката ги задоволува меѓународните стандарди во поглед на својата оперативна независност и се чини дека има соодветни ресурси (во моментот има 34 вработени во Дирекцијата за банкарска супервизија и 6 во Дирекцијата за банкарска регулатива). Сепак, праксата на банкарска супервизија треба да продолжи да се развива и зајакнува, вклучувајќи ја и ризично базираната супервизија. Приоритет треба да се даде на обука на персоналот за рамката на нови капитални барања, што претставува клучен предизвик за банкарските супервизори.

Осигурителниот сектор, вклучувајќи го и приватното пензиско осигурување останува мал и неразвиен. Бруто пишаните премии изнесуваа приближно 82 милиона евра или околу 2% од БДП во 2003 година; обете бројки всушност постепено се намалуваат од доцните 90-ти години. Секторот страдеше поради лошо управување. Бројот на осигурителни компании се зголемил од четири во 2001 година на девет на крајот на 2004 година. Само една од нив нуди животно осигурување. Неживотното осигурување изнесува 98% од бруто пишаните премии, каде доминира осигурување на моторни возила од одговорност за штети причинети на трето лице со 44% од вкупниот приход на бруто премии (бројки од 2003 година). Пазарот е високо концентриран. Поранешната државна осигурителна компанија доминира и во моментот главно е во странска сопственост. Иако Република Македонија неодамна се префрли на систем на пензиско осигурување со три столба, приватните пензиски фондови од вториот столб, кои ќе управуваат со задолжителни придонеси, сè уште не се функционални.

Главното законодавство на полето на осигурување го сочинува Закон за супервизија на осигурување донесен во 2002 година и дел 5 од Законот за осигурување; вториот го регулира задолжителното осигурување на моторни возила. Секундарното законодавство исто така е донесено. Општо земено, регулаторната рамка изгледа мошне напредната земајќи го предвид нивото на развој на домашниот пазар. Сепак, недостигаат некои битни начела и потребни ќе бидат значајни измени со цел да се доведе законодавството во сообразност со *acquis*. На пример, во поглед на капиталните барања, потребните резервни фондови се значително под барањата на *acquis* за сите класи на осигурување. Слично на тоа, минималните износи за компензација на сите лични повреди и материјална штета се далеку под износите определени во *acquis* за осигурување на моторни возила. Иако кај осигурувањето на моторни возила осигурувањето од одговорност на штети причинети на трето лице е задолжително, има присуство на значителен број на неосигурени автомобили. Соодветни мерки треба да се преземат за да се намали размерот на неосигурени автомобили на повисоко ниво на справување.

Осигурувањето е регулирано и надгледувано од страна на специјализирани оддели при Министерството за финансии. Одделението за супервизија на осигурувањето има тројца вработени и е одговорно за теренска и вонтеренска супервизија, додека Одделението за систем на осигурување има двајца вработени и е одговорно за

издавање дозволи и регулирање. Првото одделение има само еден вработен актуар. Постојното осигурително законодавство се чини дека обезбедува основни овластувања за надзор и налага обврски за поднесување на извештаи за осигурителните активности. Сепак, Одделението за супервизија на осигурувањето нема доволно високо ниво на независност и постојните закони не се извршуваат во доволна мера. Затоа, мора да биде формирано независно тело надлежно за супервизија, кое ќе има соодветни овластувања и ресурси, вклучувајќи и доволен број на обучен персонал.

Пазарите за хартии од вредност во земјата се мали. Македонската берза (МБ) работи на двостепен пазар. Од 2002 година сите компании кои ги исполнуваат барањата на МБ за котирање на берзата се обврзани своите акции да ги стават на котација на МБ. Како последица, имаше значително зголемување во бројот на компании кои котираа на берзата во 2003 година и зголемување од 64,3% (од година на година) во пазарната капитализација за акции. И покрај тоа, целосната пазарна капитализација, вклучувајќи акции како и обврзници, останува мала, на приближно 15,1% од БДП во 2004 година. Понатаму, целосниот обрт на акции на официјалниот пазар претставуваше 3,2% од пазарната капитализација во 2004 година (зголемување од 2,0% во 2003 година), кое наведува на ограничена пазарна ликвидност. И покрај стапувањето во сила на Законот за инвестициони фондови во 2000 година, досега се нема оформено индустрија за инвестициони фондови.

Главните законски акти за секторот за хартии од вредност и управување со фондови ги вклучуваат Законот за хартии од вредност, донесен во 2000 година кој има претрпено неколку измени, Законот за преземање на акционерските друштва, донесен во 2002 година и Законот за инвестициони фондови, донесен во 2000 година. Во главно, иако се направени одредени напори со цел да се усогласи домашното законодавство со извесни аспекти на *acquis*, законската рамка која ги регулира пазарите на хартии од вредност и колективните инвестициони претпријатија сè уште не претставува основа за неопходното усогласување.

Македонската комисија за хартии од вредност (КХВ) е надлежното регулаторно и надзорно тело на секторот за хартии од вредност. Нејзиниот Одбор е составен од Претседател и шест члена, назначени од Парламентот по предлог на Владата. КХВ во моментов има девет вработени. Таа е независна агенција, одговорна пред Парламентот, но ѝ недостига извршна функција. Во иднина треба да добие соодветни надзорни и извршни овластувања. КХВ сè уште нема склучено формален меморандум за разбирање или други спогодби со домашни или странски надлежни тела, ниту пак има направено значајни обиди за да се координира со странските соодветни тела.

Централниот депозитар за хартии од вредност, акционерско друштво во согласност со Законот за хартии од вредност, води евиденција во дематеријализирана форма. Модерен е и ефикасен и се служи со најдобрите меѓународни искуства.

Заклучок

Република Македонија оствари напредок во приближувањето на својата правна рамка за финансиски услуги со *acquis*, а банкарската супервизија е релативно напредната во однос на меѓународните стандарди и стандардите на ЕУ. Сепак, законодавството како и соодветната рамка за надзор, вклучувајќи го и извршувањето, треба значително да се зајакнат, особено во однос на секторот за осигурување и пазарите на хартии од вредност, кои остануваат мали и недоволно развиени.

Во главно, земјата ќе мора да направи понатамошни напори за да го усогласи своето законодавство со *acquis* и за ефикасно да го спроведе и примени на среднорочен план.

Поглавје 10 : Информативното општество и медиумите

Acquis вклучува специфични правила за електронски комуникации, за услуги од информатичкото општество, особено електронска трговија и услуги со условен пристап, и за аудиовизуелни услуги. Во областа на електронски комуникации, *acquis* се стреми кон елиминирање на пречките во ефективното работење на внатрешниот пазар во телекомуникациските услуги и мрежи, кон поттикнување конкурентност и да ги заштити интересите на потрошувачите во тој сектор, вклучувајќи универзална достапност на модерни услуги. Во поглед на аудиовизуелната политика, *acquis* наложува усогласување на законодавството со Директивата за телевизија без граници, која ги создава условите за слободното движење на телевизиски емитувања низ ЕУ. *Acquis* се стреми кон воспоставување на транспарентна, предвидлива и ефективна регулаторна рамка за јавно и приватно емитување во согласност со европските стандарди. *Acquis* исто така наложува и капацитетот за учество во програмите на Заедницата Медиа плус и Медиа обука.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА) пропишува дека Република Македонија го усогласува своето законодавство со *acquis* за телекомуникации, како што беше во 2001 година (вообичаено се нарекува *acquis* од 1998 година) до 1 април 2005 година.

Во поглед на **електронските комуникации и информатичките технологии**, ССА налага обврска за укинување на доделените ексклузивните права особено за фиксна телефонија и услуги за изнајмување на линии, до јуни 2004 година. Дополнително, Република Македонија требало да го има постигнато “крајното усогласување со *acquis*” во април 2005 година, што значи дека сите основни почетни услови за либерализација и усогласување морало да бидат поставени дотогаш, како што се пресметувањето на трошоци и/или транспарентност во тарифирањето, референтна понуда за меѓусебно поврзување - интерконекција (интерконекцијата да биде комплетно овозможена врз основа на недискриминаторни услови), избор на

носителите и предизбор, како и преносливост на фиксни броеви. Ова се однесува особено на преодните обврски на оператори со значителна пазарна моќ (ЗПМ). Разврзувањето на локалните јамки, кое се покажува како сè повеќе важно за развојот на конкурентноста и распространувањето на широкопојасните услуги, исто така требаше да биде спроведено. Сепак, отворањето на пазарот беше попречено од недостаток на заложби на политичко ниво, кое заедно со лошо проектираните регулаторни институции доведе до одложување на усвојувањето на овие важни мерки за либерализација. Република Македонија мора да обезбеди дека нема да се појават понатамошни прекршувања на своите обврски од ССА.

Новиот Закон за електронски комуникации, кој стапи во сила во март 2005 година го замени Законот за телекомуникации од 1996 година како главна законска рамка. Новиот закон е добро приближување кон *acquis* од 2002 година и обезбедува преодни обврски во поглед на конкурентните заштитни мерки за оператори со ЗПМ. Правилната имплементација на Законот треба да создаде доволно услови за понатамошна либерализација. Некои важни рокови поставени во Законот за усвојување на неопходните подзаконски акти за спроведување треба да се потврдат. Дополнително, новиот Закон наложува сите постоечки концесии за електронски комуникации да се усогласат со неговите одредби.

Законот за електронски комуникации ја воспоставува Агенцијата за електронски комуникации како нов посебен управен орган. Агенцијата започна да функционира во јуни 2005 година. За да се транспонира и спроведе *acquis*, таа ќе мора да покаже дека е способна да работи како целосно независен регулаторен орган кој има овластувања и ресурси да ја спроведува политиката на либерализација. Треба да постојат ефективни постапки за спроведување на одлуките на регулаторот, а исто така и ефикасни жалбени постапки. Особено, постапките не треба да создадат можности за злоупотребување на жалбениот систем за одлагање на спроведувањето на одлуките на регулаторот. Покрај тоа, треба да се воспостави јасен работен план и соодветна организација за донесување на подзаконските акти. Ќе биде потребна и координација меѓу Агенцијата и другите релевантни институции, како што се Министерството за транспорт и врски и Комисијата за заштита на конкуренцијата.

Во полето на **услугите на информатичкото општество**, Република Македонија ја ратификуваше Конвенцијата за интернет криминал на Советот на Европа, но сè уште нема донесено домашно законодавство за електронска трговија или услуги со условен пристап.

Во **аудиовизуелниот** сектор, главното законодавство е Законот за радиодифузна дејност донесен во 1997 година. Тој воведува систем на концесии за приватниот сектор, ја назначува Македонската радио-телевизија како јавен радиодифузен сервис и го воспоставува Советот за радиодифузија како независно регулаторно тело. Статусот и активноста на јавниот радиодифузен сервис е утврден со засебен закон. Република Македонија е потписничка страна на Конвенцијата за прекугранична телевизија на Советот на Европа.

Законот за радиодифузија од 1997 година не ги исполнува барањата на Директивата

за телевизија без граници, затоа што не содржи одредби за начелата на надлежност, прикриено рекламирање, пренос на настани од големо значење и промоција на европските дела. Меѓутоа, нов закон за радиодифузија, кој е во голема мера усогласен со *acquis* веќе е составен и е доставен до Парламентот. Со него би требало да се обезбеди независност на регулаторните тела, како и на јавните радиодифузери. Постапките за ревизија на одлуките на Советот за Радиодифузија би требало да бидат усогласени со *acquis*.

На други прашања исто така треба да се обрне внимание. Особено е важно е да се осигури дека законодавството за клевета, како што е изменето во 2004 година, ги рефлектира европските стандарди (*види исто така дел 1.2.1. – Граѓански и политички права*).

Во поглед на *административниот капацитет*, независноста и овластувањата на Советот за радиодифузија треба да се зајакнат. Независноста на јавниот радиодифузер, Македонската радио-телевизија треба да се зголеми и да се зајакнат регулаторните органи за медиумите. Исто така постои потреба од стратегија во радиодифузниот сектор.

Заклучок

Во однос на електронските комуникации и информатичките технологии, Република Македонија во моментот не ги исполнува своите обврски од Спогодбата за стабилизација и асоцијација (ССА). Иако квалитетот на мрежата и приватизацијата на оператор ќе овозможеше значително отворање на пазарот, земјата оствари мал напредок при либерализација на пазарот за електронски комуникации. Сепак, донесувањето на нов Закон за електронски комуникации кој, *меѓу другото*, воспоставува независен регулаторен орган, создаде нова динамика за конкуренција на пазарот. Македонските власти сега се соочуваат со нови предизвици за спроведување на подзаконски акти. На регулаторниот орган треба соодветно да му се доделат овластувања и ресурси, а треба да се обезбеди и неговата политичка независност. Заштитните мерки за конкуренција на значителните субјекти на пазарната моќ треба да се обезбедат како приоритетно прашање.

Земјата треба да донесе законодавство за електронска трговија и услуги со условен пристап.

Во областа на аудиовизуелната политика, треба да се донесе нов Закон за радиодифузија во согласност со европските стандарди и *acquis* на Комисијата од областа на аудиовизуелната политика. Зацврстувањето на независноста, капацитетот и моќта за спроведување на одлуките на регулаторните тела за медиуми е исто така неопходно.

Во главно, Република Македонија ќе треба да прави значителни и постојани напори да го усогласи своето законодавство со *acquis* во областа на електронските комуникации, информатичките услуги и аудиовизуелната политика и истото ефективно да го спроведува и применува среднорочно. Земјата треба да преземе

Во главно, Република Македонија ќе треба да прави значителни и постојани напори да го усогласи своето законодавство со *acquis* во областа на електронските комуникации, информатичките услуги и аудиовизуелната политика и истото ефективно да го спроведува и применува среднорочно. Земјата треба да преземе итни мерки за да ги исполни своите обврски од ССА во областа на електронските комуникации.

Поглавје 11: Земјоделство и рурален развој

Поглавјето за земјоделство опфаќа голем број на обврзувачки правила, од кои голем број се директно применливи. Соодветното применување на овие правила и нивното ефикасно спроведување и контролата од страна на ефикасната јавна администрација се суштински за функционирањето на Заедничката земјоделска политика (ЗЗП). Спроведувањето на ЗЗП наложува воспоставување на системи за управување и квалитет какви што се платежната агенција и Интегрираниот административен и контролен систем (ИСАК), и капацитетот за спроведување на мерките за рурален развој. Земјите-членки мораат да бидат во можност да го применуваат законодавството на ЕУ за програмите за директна поддршка на (плаќање) фармите и да ги имплементираат заедничките пазарни организации за различни земјоделски производи.

Земјоделството е важен сектор за стопанството на Република Македонија. Бруто додадената вредност (БДВ) од земјоделството учествуваше со скоро 12% во вкупниот БДП во 2003. Ако на ова се додадат преработувачките активности, овој удел се зголемува на околу 18% во БДП. Уделот на земјоделството (вклучително и ловството и шумарството) во вработувањето изнесуваше 13,9% во 2003 година, што значи опаѓање од претходните 17,3% во 2001 година, според домашните статистички податоци. Во земјоделството најмногу преовладуваат мали и многу поделени семејни фарми. Во 2003 година постоеја 456 000 хектари (ha) на обработена површина која ја поседуваа 178 000 семејства кои живеат во рурални области, со просек од 2,6 ha по семејство. 54% од семејствата поседуваа помалку од 1 ha обработена површина, а само 14% поседуваа 3 ha или повеќе. Повеќето фарми се поделени на четири или повеќе парцели кои не се граничат меѓу себе. Земјиштето кое порано беше во државна сопственост беше национализирано во 1993 година, и до 2002 година околу 95% од поранешните општествени фарми беше приватизирано. Многу мал дел од овие фарми се профитабилни, бидејќи внатрешната приватизација резултираше со многу мал нов капитал и мал број на промени во управувањето. Според податоците на Светската банка, во 2002 година приватните фарми обработувале околу 80% од обработливата површина, а 13% биле постојани пасишта. Приватните фарми одговориле позитивно на можностите што ги создаде економската транзиција. Земјоделското производство на поединечните фарми постојано е во пораст и во 2002 година изнесуваше 24% над производствените нивоа кои беа забележани по осамостојувањето на земјата. Спротивно на тоа, производството во земјоделските претпријатија значително опадна. Во 2002, земјоделските претпријатија работеа со капацитет од 40% во споредба со производственото ниво во 1990.

Од 2001, повластената трговија со земјоделски производи се регулира со Времената спогодба за стабилизација и асоцијација (ССА), согласно која Република Македонија има бесцарински пристап до Заедницата за нејзиниот извоз на сите основни земјоделски производи, со исклучок на „јунешкото месо“ (baby-beef), виното и шеќерот, кои подлежат на царински квоти. Говедското месо е исклучено од повластениот третман. Ценовниот систем за влез на овошје и зеленчук е прекинат според автономните трговски мерки (АТМ). За возврат, Република Македонија се согласи постепено да ги намали трговските бариери за увоз од ЕУ со цел постигнување на значителен степен на либерализација до 2011 година.

Трговските преференцијали за одредени видови вина, вклучително и реципрочното признавање, заштита и контрола на имињата на вина и ознаки за алкохоли и ароматизирани пијалаци се опфатени во Дополнителниот протокол за вино на Спогодбата за стабилизација и асоцијација (моментално без листи за географски ознаки и традиционални изрази).

Извозот на земјоделски производи кој најмногу се состои од тутун и од тутунски производи и вино учествуваше со 17% во вкупниот извоз во 2003 година, додека пак увозот на земјоделски производи изнесуваше 15% од вкупниот увоз. Главни трговски партнери се ЕУ и Србија и Црна Гора.

Трговијата со основните земјоделски производи со ЕУ-25 во 2004 година изнесуваше вкупно 63 милиони евра за увоз во ЕУ и 122,8 милиони евра за извоз од ЕУ-25. Трговскиот биланс во корист на Заедницата се намали од 69,4 милиони евра во 2003 година на 59,6 милиони евра во 2004 година.

Во врска со **хоризонталните прашања**, сè уште не постои еквивалентна структура на *платежната агенцијата или* Интегрираниот административен и контролен систем (*ИАКС*). Во Република Македонија треба да се направат значајни промени за да се спроведе *acquis* од оваа област.

Постојат два различни катастри: Катастарот на земјиште претставува база на податоци за земјиште и корисници/сопственици на земјиште, но тој не ги идентификува јасно сопственичките права, додека пак Катастарот на недвижен имот претставува правно дефиниран систем на севкупната физичка сопственост и на законските компоненти на недвижен имот. Голем дел од земјоделското земјиште сè уште не е регистрирано во Катастарот на недвижен имот, што го попречува правилното функционирање на пазарот на земјиште. Добивањето информации од Катастарот на земјиште, во отсуство на софистицирана опрема навистина е бавно и комплицирано.

Надзорот во земјоделскиот сектор го спроведува Државниот инспекторат за земјоделство со 26 инспектори, од кои 23 се лоцирани во регионалните единици; на граничните премини се распоредени 16 инспектори. Меѓутоа, не постои интегриран систем на контрола. Компјутеризацијата генерално е на многу ниско ниво. Освен тоа, не постои систем за идентификација и регистрација на одобрение за исплата

Управувањето со директни плаќања на ЗЗП ќе наложи воведување на неопходни инструменти од самиот почеток, односно платежна агенција со доволен број на обучен персонал и оперативен Систем за идентификација на земјишни парцели (СИЗП). Искуството покажува дека ова е тешка и долготрајна задача, но може да се постигне доколку се донесат добри клучни одлуки како приоритет на самиот почеток на процесот: воспоставување на административна структура (платежна агенција и орган СИЗП), почетно планирање на целокупниот процес и соодветни финансиски средства.

Државниот завод за статистика е одговорен за прибирање и анализирање на сите статистички податоци во земјата. Министерството за земјоделство нема засебна единица одговорна за земјоделски информатички системи.

Основа за Мрежа за сметководствени податоци на ниво на фарма (МСПФ) постои. Националната агенција за поттикнување на земјоделството започна со систем за следење на фармите во 2001 година со поддршка од Светската банка и Статистиката на Шведска. Овој систем вклучува податоци за 800 фарми, а беше обезбедена и финансиска и техничка помош за надзор и процена на квалитетот на податоците кои се собираат и обработуваат. Целта на Националната агенција за поттикнување на земјоделството во иднина е развој на системот за следење на фармите со цел да го трансформираат во функционална МСПФ мрежа. Меѓутоа, сите активности на Националната агенција за поттикнување на земјоделството зависат од тоа колку средства има на располагање.

Во поглед на државната помош, некои програми/проекти целосно се финансираат од државниот буџет, додека пак други се ко-финансирани од меѓународни организации како УСАИД, Меѓународниот фонд за развој на земјоделството, Шведската агенција за меѓународен развој или Светската банка. Неколку мерки, какви што се *Продажба на ѓубрива*, *Купони за дизел гориво*, *Обезбедување на мазут*, *Доделување на државно земјоделско земјиште за користење на определени категории на лица*, на прв поглед делуваат како да се спротивни на прописите на Заедницата за државна помош во земјоделскиот сектор.

Се чини дека Република Македонија веќе има систем за заштита на традиционални имиња на производи, кој сепак во одреден поглед отстапува од *acquis*.

Политиката на земјата во поглед на земјоделскиот и прехранбениот сектор во главно се заснова на пазарни/ценовни механизми и во основа опфаќа пазарни интервенции преку вообичаена заштита и трговски ограничувања. Сè до 2003 година, цените на одредени земјоделски производи беа субвенционирани, но од 2004 година се вовеле нова програма на „директна помош“ по хектар или глава на добиток за одредени производи. Меѓутоа, сумата што секој корисник ја добива не е фиксна, туку зависи од рапределбата на буџетот за таа година и од вкупниот број на барања/молби.

Согласно Законот за поттикнување на развојот на земјоделството, започнувајќи од 2004 година, производителите на пченка и јачмен (17% од вкупната обработлива

почва во земјата) и производителите на сончоглед добиваат неповратни субвенции по хектар земја. Пченицата (21% од вкупната обработлива почва) не беше вклучена во овој систем ниту во 2004 ниту во 2005 година, но земјата предлага плаќање за пченица за 2006 година.

Други постоечки мерки за житните култури се царини и царински квоти, повластен царински третман за увозни и увозно/извозни дозволи. Освен царините, за протеинските семиња, производството на скроб, ориз, сушена сточна храна и мешункасти растенија, лен и коноп, маслиново масло, зеленчук, памук, свилена буба, хмељ, компири, говедско и телешко месо не се применуваат никакви други мерки на поддршка. Складирање резерви на „производи кои не се сметаат за храна“ не се применува. Одредени програми се засноваат на плаќања по глава за овчо месо (субвенција за одржување и зголемување на стадото овци) и за свинско месо (стимулација за вештачко осеменување).

Врз основа на десетгодишна програма, неколку годишни планови беа подготвени од 1999 година со цел да се поттикне користењето на вештачки ливади и пасишта за производство на стока. Оваа мерка повеќе е поврзана со животната средина и руралниот развој отколку со управување со пазарот. Корисник на помошта е Јавното претпријатие за пасишта, кое е одговорно за воспоставување на управа и финансиски планови. Компатибилноста на ова јавно претпријатие со одредбите на ЕУ за пазарот треба да се проверат.

Во врска со шеќерот, моментално две мерки се во сила: помош за производство на шеќерна репка (плаќање поврзано со количината на произведената шеќерна репка која всушност ѝ се продава на шеќерната индустрија) и увозни царини и повластени царински квоти. Се потврдува дека не постои механизам кој би соодветствувал со клучните инструменти за управување утврдени со тековната Заедничка пазарна организација (ЗПО) за шеќер (контрола на производството, меѓу-професионални спогодби, систем за интервенција кај цените, итн.). Производствената стимулација која се применува во случајот со шеќерната репка во форма на директно плаќање се заснова на произведена количина и таа не е во сообразност со *acquis* и би требало да се укине по пристапувањето.

Во однос на *специјализираните култури*, производството на зеленчук значително учествува во глобалниот земјоделски БДП (пред сè компири, пиперки, домати, грав и дињи/лубеници), и со овошје чие производство е помало (јаболка, праски, кајсии и сливи). Не постојат пазарни стандарди за овошје и зеленчук и не постои никаков орган за инспекција. Забележано е постоење на одредени *производствени организации* кои имаат различни функции. Не постои никаква поддршка за воспоставување на производствена организација и оперативни фондови. Донекаде постои *систем за известување на цени*: Државниот завод за статистика прибира податоци за цените на неделна основа од различните пазари и ги објавува извештаите еднаш месечно. Постои *поддршка* само за набавување на материјали за подобрување на овоштарниците, како и поддршка преку царини, вклучително и повисоки сезонски царини за одредени зеленчуци. Ваквите мерки се сообразни со ЗПО. Не постои поддршка за обработка на овошје и зеленчук ниту мерка која треба

да се повлече.

Одгледувањето на маслинки е со ограничено значење. Тоа започна во 1999 година и вкупниот број на насади кон крајот на 2003 година изнесуваше 36 770. Имајќи го предвид ограниченото одгледување, не постои компјутеризиран систем за одгледување на маслинки. Не се применуваат никакви други мерки освен царините.

Во врска со *виното*, покрај субвенција за засадување на нови лозови насади, која може да се добие само кога се користи високо квалитетен сертифициран материјал за насад, не се применуваат никакви други програми за помош кои би можеле да се сметаат за слични со оние кои се утврдени за виното во ЗПО (ископување, приватно складирање, дестилација, користење на шира од грозје, извозна субвенција). Законот за индустриска соопственост вклучува аранжмани за заштита на географските ознаки, согласно Договорот за трговските аспекти на правата од интелектуална сопственост (ТРИПС). Административниот капацитет сè уште не е доволно усогласен со *acquis*. Овластувањата на инспекторите се во согласност со одредбите на Заедницата, бидејќи инспекторите се овластени да вршат проверки во текот на целиот производствен процес, од засадување, преку обработка на растенијата па сè до пуштањето во промет, вклучително и соодветната документација. Подготовките за воспоставување на регистар на лозови насади се во тек. Се чини дека барањата се добро разбрани, но неопходниот софтвер и хардвер сè уште не се инсталирани. Заклучено е дека внесувањето на податоците и прелиминарните контроли треба да ги вршат самите винарски визби, што е невообичаена практика.

Производството на *тутун* е во опаѓање. Во овој сектор се применуваат царини и царински квоти. Странските директни инвестиции од 6,6 долари во тутнската индустрија се одвиваа во периодот помеѓу 1996 и 2002 година.

Мекото пченично семе го сочинува најголемиот дел од *семенското* производство, кое значително е опаднато во последните години. На производителите на семенски материјал им се исплаќаат субвенции врз основа на претходно склучени договори.

Во врска со производите од *животинско потекло*, може да се заклучи дека не се применуваат никакви ЗПО мерки во млечната индустрија. Единствен инструмент на земјоделската политика во овој сектор сега е веќе непостојаната поддршка на цената на млекото за количини продадени на млекарите од 2002 година. Не се направени никакви планови за воведување на систем за управување со квоти за млеко ниту пак мерки за интервенции на пазарот. Имајќи ја предвид малата големина на фармите за производство на млеко, хигиената на свежото млеко би можела да биде проблематична. Ова би можело значително да ја намали конкурентноста на млечната индустрија (покрај другите фактори како можните високи трошоци за собирање на млекото и неискористените капацитети за обработка).

Во секторот на *говедско месо*, освен царините не се применуваат никакви други мерки на земјоделската политика. Законодавството кое опфаќа класификација на

месото од говедски трупови треба уште да се развива и треба да се воспостават потребните административни структури. Особено внимание треба да се посвети на севкупната организација на системот за класификација на трупови, на ефикасната обука на луѓе кои ќе работат (оценувачите) на класификацијата како и на инспекторите, и на воспоставувањето на соодветни постапки за контрола. Врз основа на системот за класификација на труповите може исто така да се развие и систем за известување на цени. Правилното спроведување на законодавството за системот за класификација на трупови и системот за известување на цени е од основно значење за можно применување на мерки за поддршка на пазарот како што се помош за приватно складирање, јавни интервенции, итн..

Република Македонија делумно го поддржува *секторот за свинско месо* преку премиите кои се плаќаат по глава. Ваквиод вид на поддршка не е во сообразност со ЗПО за свинското месо и би требало да биде прекинат по пристапувањето на Република Македонија во ЕУ. Земјата ќе треба да ги разработи соодветните административни механизми за да ја воведат програмата на Европската унија за приватното складирање на свинското месо, како и извозното повраќање на средства. Исто така, ќе треба и да се примени ЕУРОП класификацијата за месото, која ќе треба да биде поврзана со домашниот систем за известување за цените. Ќе треба да се примени ЗЗП за барањата за свинското месо, особено неделните извештаи на производителите во однос на цената на стандардното месо со Е квалитет на труповите, како и на прасечкото.

Во однос на *овчето и козјото месо*, треба да се воведат систем кој треба да обезбеди неделни репрезентативни цени за известување на цената на јагнешкото месо. Во земјата се применуваат увозни квоти и извозни субвенции кои се плаќаат по килограм, за разлика од системот на Европската унија по принципот прв доаѓа прв добива квота, кој е усвоен и се применува во однос на сите трети земји од 2004 година па навака и го има заменето системот на лиценцирање. Република Македонија применува плаќање по глава, што не преставува проблем во однос на усогласеноста со ЗЗП. Треба да се примени систем за идентификација и регистрација на овци и кози, во согласност со сегашното *acquis*.

Во однос на *јајцата и живината*, не се применува никаква политика на поддршка освен субвенции при селекцијата и царинските давачки. Треба да се основа тело за контрола, кое ќе врши ефикасни контроли за компатибилноста со пазарните стандарди за јајцата и пилешкото месо, а истовремено ќе подготвува и четворомесечни и годишни извештаи. Би требало да се собираат и обработуваат податоци за неделните цени (од големопродажните маркети и пакерите), како и месечни, четворомесечни и годишни статистики за несењето (од живинарските фарми и надворешната трговија со пилиња).

Во однос на **руралниот развој**, вработувањето во примарните сектори е високо (над 50% во руралните области), што укажува на фактот дека во наредните години ќе дојде до значително реструктурирање, а со самото тоа и усвојување на соодветни придружни политики (обука, поддршка за диверсификација, мерки за предвремено пензионирање, развој на вработувањето надвор од земјоделието, итн.). Низа на

програми и мерки кои спаѓаат во широката област на „рурален развој“ се спроведуваат од низа различни институции. Сепак, во моментот не постои севкупна стратегија или кохерентна рурална развојна политика за да се интегрираат различните иницијативи, а истотака не постои институција која има целосна одговорност за развојот на руралната политика. Се чини дека не постои интеграција помеѓу различните мерки кои се преземаат, ниту пак постои соработка меѓу различните програми, како би се дошло до развој на додадените вредности. За да се одговори на овој недостаток, на почетокот на 2004 година беше оформено ново одделение во Министерството за земјоделство, кое е одговорно за координација на развојот во руралните области. Се преземаат напори да се зајакне капацитетот за руралниот развој, во согласност со пристапот во Европската унија. Беше основана „стратешка група“ во рамките на Министерството за земјоделство за да се работи на прашања поврзани со руралниот развој, но се чини дека нејзините активности се сè уште во почетна фаза и дека не се водат посериозни разговори и консултации со останатите релевантни тела. Од вкупниот буџет на Министерството за земјоделство, висок дел од оперативните средства е наменет за мерките за руралниот развој. Активностите кои се финансираат вклучуваат пошумување и ревитализација на руралните села, како и по традиционални земјоделско развојни шеми. И покрај тоа што овие две мерки финансиски преставуваат само мал дел од вкупните оперативни средства, тие претставуваат доказ дека Министерството за земјоделство не се концентрира само на земјоделските теми, туку истовремено развива пошироко гледиште за руралниот развој.

Одржувањето и реновирањето на системите за наводнување, во моментот преставуваат главни активности во областа на руралниот развој и за нив се одвојува значителен дел од државното финансирање. Постоечките мерки за рурален развој се состојат во некои случаи и од активности кои не се среќаваат во голема мерка во финансиските програмите на ЕУ за рурален развој (на пример средства за рурални кредити, микро-кредитни линии и слично), но истите се доста значајни за државите кандидати. Постојат некои значајни елементи како што се обука за бизнис менаџмент, која се обезбедува за потенцијалните корисници на земјоделските заеми, како и средства за советодавни и дополнителни услуги. Се чини дека постојат многу малку земјоделско-еколошки активности, и покрај тоа што се обезбедува мала поддршка за органските фарми. Некои мерки вклучуваат и работи кои не се компатибилни со *acquis* на ЕУ во областа на руралниот развој (на пример субвенции/заеми за набавки). Ќе треба да се основа агенција за рурален развој најдоцна до моментот на пристапување во ЕУ, но по можност и порано, со цел да се имплементира соодветната пред пристапна помош.

Заклучок

На полето на земјоделството, Република Македонија ќе мора да прави значителни и постојани напори за да го усогласи своето законодавство со *acquis* и ефикасно да го спроведе и примени среднорочно. Некои мерки кои моментално се во сила во нејзината земјоделска политика не се во согласност со *acquis* и треба постепено да се усогласат пред пристапувањето. Земјата ќе треба да започне со времени

подготовки за да се постават основните инструменти за управување со Заедничката земјоделска политика (ЗЗП), особено платежна агенција која е во сообразност со ЕУ и Интегрираниот административен и контролен систем (*ИАКС*). Треба да се обрне соодветно внимание на зајакнување на административниот капацитет за управување со заедничките пазарни организации и со активностите за рурален развој.

Поглавје 12: Безбедност на храна, ветеринарство и фитосанитарна политика

Ова поглавје ги опишува детално прописите во областа на безбедност на храната. Општата политика за безбедноста на храната ги поставува прописите за производство на храната. Понатаму, *acquis* обезбедува детални прописи во областа на ветеринарството, кои се од огромно значење за зачувување на здравјето на животните, нивното благосостојба како и безбедноста на храната од животинско потекло на Внатрешниот пазар. Во фитосанитарната област, прописите на ЕУ се однесуваат на прашања поврзани со квалитетот на семето, производите за заштита на растенијата, штетните организми и исхраната на животните.

Во областа на **безбедноста на храната**, рамковното законодавство (основниот закон за Безбедност на храната и производите и материјалите кои се во допир со храната) беше усвоено и истото има за цел да постигне првично усогласување со општите прописи за безбедност на храната, како и со барањата кои се изразени во *acquis*. Секундарното законодавство е во фаза на подготовка и се однесува на следните области: етикетање, презентација и рекламирање, контакт материјали, етикетање на храната, адитиви, загадувачи, храна за посебни прехранбени потреби (вклучувајќи формули за доенчиња и деца, жита и останата бебешка храна, храна за специјални медицински потреби), додатоци на храната, генетски модифицирана храна, хигиена и микробиолошки барања. Усвојувањето и спроведувањето на оваа законска рамка ќе претставува значаен чекор кон приближување кон *acquis*, и покрај тоа што одредени области не се опфатени со сегашната законска програма (брашна, минерални води, јонизирачка радијација, брзо замрзната храна).

Во однос на службените контроли, се прават напори за развој на годишни контролни планови, со упатства и општи правила за инспекциите на централно и локално ниво.

Сепак, би требало да се обезбеди почитување на ваквите планови и да се обрне соодветно внимание на правилната примена на побараните информации (на пример елементите кои се потребни за плановите за следење на остатоци од производи кои се користат во ветеринарството, лекови, користење на хормони, детали за методите на анализа и слично).

Општо, капацитетот на лабораториите во државата е мал и би требало да биде дополнително развиен. Не постојат акредитирани лаборатории, методите на

анализа не се потврдени бидејќи недостасува законска основа, а во некои случаи, како на пример за лабораториите кои се овластени да ги тестираат ветеринарните остатоци, способноста на лабораториите не е јасно дефинирана.

Недостасуваат тела за проценка на храната и контролни активности во чувствителните области како што се новите производи и генетски модифицираните организми, а истите би требало да бидат основани.

Особено внимание би требало да се обрне на координативните активности на формираните Дирекции за храна, ветеринарство и заштита на растенијата (тела во рамките на Министерството за здравство и Министерството за земјоделство), со цел да се избегне дуплирање на проверките и да се обезбеди обединување на контролните планови и активностите на лабораториите. Затоа, би можело да се предвиди воведување на координативен протокол, со цел да се развијат и повеќегодишни интегрирани контролни планови долж ланецот на исхрана, како и со цел да се надградат стандардите за хигиена во соодветните установи. Во ова би можело да се вклучат и останатите власти кои се вклучени во контролите за безбедност на храната, како што е Министерството за животната средина.

Во ветеринарниот сектор, основните законски одредби се Законот за ветеринарно здравство, законот за безбедност на храна во однос на производите од животинско потекло, Законот за фармацевтски дроги и Законот за регистрација и идентификација на животните. Управата за ветеринарство при Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство е надлежна за идентификација на животните, прашања поврзани со здравјето и благосостојбата на животните, како и безбедноста на производите од животинско потекло. Република Македонија го започна процесот на транспонирање на европското законодавство со усвојувањето или примената на рамковното законодавство. Новото *acquis* поврзано со хигиената треба да биде транспонирано. Капацитетите на ветеринарната служба треба да се зајакнат значително и на централно и на локално ниво.

И покрај тоа што е забележан напредок во ракувањето со Трансмивни Спонгиоформни Енцефалопатии (ТСЕ) и животинските нус производи, Република Македонија треба да го докаже својот капацитет за усогласување на законодавството со *acquis* (особено компатибилноста со ТСЕ), спроведувањето и контрола на примената на законодавството, како и воспоставување на потребните системи за собирање и третирање. Основните елементи на контролниот систем потребен за внатрешниот пазар постојат, но мора да се зајакнат. Во моментот се воспоставува систем за идентификација на животните и регистрирање на нивните движења, особено за говеда, овци и кози. Истиот ќе треба да се оцени, во моментот кога ќе стане оперативен.

Ветеринарните контроли на увозот од трети земји како и увозните правила за живи животни и месни производи во Република Македонија, би требало да се усогласат со меѓународните санитарни и фитосанитарни обврски (СПС) и како и со *acquis* на ЕУ. Контролите се вршат на осум гранични места за инспекција. Треба да

се ревидира административната организација, постапките на увоз и контролните аранжмани. Основните животински болести и системи за контрола на здравјето на животните треба да биде усогласено со законодавството на ЕУ и институционалните барања. Треба да се воведат Планови за акција за болести кои се на Листата А.

Во однос на *јавното здравје во земјоделско-прехрамбените капацитети*, сите капацитети треба да се проверат за усогласеност со законодавството на ЕУ. Најверојатно, поголем дел од капацитетите ќе има потреба од значителни инвестиции за да се подобри нивната состојба. Би требало да се создаде национална програма која ќе вклучи и финансиска поддршка. Секој капацитет кој сака да биде во согласност со законодавството на ЕУ би требало да биде предмет на план за надградба. Новите хигиенски потреби кои произлегуваат од *acquis*, треба да бидат итно транспонирани и затоа има потреба од ревизија на сегашната примена на законодавството.

Република Македонија постигна голем напредок во однос на општите мерки за животинските болести, и покрај тоа што треба да се оцени ефикасноста на спроведувањето на истите. Ова исто така е случај и со капацитетот на лабораториите кои вршат следење на остатоците. Основните принципи на законодавството на ЕУ за благосостојбата на животните не се сеуште транспонирани во националното законодавство. Законот за стока, кој го покрива основното зоотехничко законодавство треба да се усогласи со *acquis*.

Државата треба да направи значителни напори за да го усогласи управувањето со националните систем за ветеринарни контроли, системот на ветеринарните контроли на увозот од трети земји и прописите за увоз, со барањата на ЕУ, особено во однос на бројот и обуката на инспекторите.

Во **фитосанитарниот** сектор, Република Македонија го започна процесот на транспонирање на законодавството со усвојување и усогласување на рамковното законодавство. Основните законски одредби кои се однесуваат на секторот се содржат во Законот за Заштита на растенијата. Со овој закон се поставуваат прописите за заштита на здравјето на растенијата (заштита на растенијата и растителни производи, заштита на здравјето на растенијата во трговијата и увозот) и заштита на растителните производи (регистрација, производство, трговија со заштитени растителни производи, заштита од штетни последици и нивната примена на луѓе и животни, здравје на растенијата и животната средина). Законот исто така овозможи правна основа за основање на национална служба за заштита на растенијата, Дирекција за заштита на растенијата во рамките на Министерство за земјоделство, шумарство и водостопанство. Фитосанитарната служба има недостаток на лабораториски капацитети. Во моментот не постои единствено функционално тело за здравјето на растенијата. Бројот на вработени се намалува и е недоволен.

Во однос на *растителните сорти*, Република Македонија треба да ги транспонира аспектите поврзани со маркетингот и заштитата на правата на одгледувачите. Ќе треба да се транспонираат значајни директиви на ЕУ во областа на семето и семените материјали. Во моментот не постои тестирање за утврдување на разликите, униформноста и стабилноста (ДУС), а истовремено и не постои лабораторија за тестирање, акредитирана од страна на Меѓународната асоцијација за тестирање на семето (ИСТА). Република Македонија не е членка на Меѓународната унија за заштита на новите видови на растенија (УПОВ).

Во областа на здравјето на растенијата/штетни организми, државата делумно го има транспонирано *acquis*. Би требало да се воведо концептот на заштитени зони во националното законодавство, и би требало да се продолжи со транспонирање на контролните директиви на ЕУ. Десетте гранични места за инспекција, кои во моментот ги вршат контролите при увоз имаат потреба од нова опрема. Република Македонија е потписничка на Меѓународната конвенција за заштита на растенијата (ИППЦ) и членка на Европската и медитеранската организација за заштита на растенијата (ЕППО).

Прашањето за заштита на растителните производи треба да биде решено во согласност со *acquis*. Законодавството за следење на остатоците и капацитетите треба да се развие.

Аспектите на хигиена на растенијата не се покриени со сегашното законодавство.

Република Македонија треба да обезбеди дека било кој меѓународен ветеринарна и фитосанитарна спогодба која државата ја има склучено е во согласност со *acquis*.

Заклучок

На полето на безбедноста на храна, Република Македонија презеде чекори за усогласување на своето законодавство со барањата на ЕУ. Сепак, треба да се продолжи со напорите за завршување на составувањето на законодавството, да се обезбеди ширење на информации за новото законодавство до сите заинтересирани страни и истото ефективно да се спроведе среднорочно. Треба да се дефинира стратегија со цел да се осигури соодветна соработка помеѓу сите значајни власти како и развивање на административниот капацитет потребен за спроведувањето на *acquis*.

Земјата направи напор за да го започне усогласувањето со стандардите на ЕУ во ветеринарниот и фитосанитарниот сектор. Неопходни се значајни напори за да се постават системи кои се усогласени со *acquis* на ЕУ особено во поглед на внатрешни контроли и контроли на увозот. Сè уште постојат значајни празнини, и потребни се значителни напори за да се консолидираат неодамнешните реформи и да се модернизира правната рамка и понатаму да се приспособи администрацијата. Земјата исто така треба да ги идентификува правните и институционалните приоритети на кои треба да работи во иднина. Посебно внимание треба да се обрне

на обучување на инспектори и персонал во администрацијата, модернизирање на лаборатории и на поддржувањето на напорите со цел да се усогласи секторот за преработка на храна со барањата на ЕУ за јавното здравје.

Во главно, Република Македонија ќе мора да направи значителни и постојани напори за да го усогласи своето законодавство со *acquis* и ефикасно да го спроведува и применува среднорочно.

Поглавје 13: Рибарство

Acquis од областа на рибарството се состои од регулативи, кои не бараат транспонирање во националното законодавство. Сепак, потребно е воведување на мерки за подготовка на субјектите и администрацијата за учество во заедничката политика за рибарството, што ја опфаќа и: пазарната политика, управувањето со ресурсите и флотата, инспекцијата и контролата, структуралните дејства и контролата на државната помош. Во некои случаи, потребно е прилагодување на веќе постоечките договори и конвенции за рибарство со трети земји или со меѓународните организации.

Договорот за стабилизација и асоцијација ја регулира повластената трговија со риби и рибни производи.

Што се однесува до **управувањето со ресурси и флота**, годишниот лов на слатководна риба изнесува околу 1400 тони, од кои 45% се фатени во трите природни езера (Охридско, Преспанско и Дојранско езеро). Остатокот од рибите се ловат во рибниците. Доминантни видови риби се пастрмката и крапот, застапени последователно со една половина и една петтина од вкупниот годишен риболов соодветно. На езерата и рибниците преовладуваат само мали пловни објекти. Нема развиено индустрија за преработка на риба.

Голем дел од законодавството на Заедничката политика за рибарство не применува за Република Македонија, бидејќи земјата нема пристап на море (управување со ресурси, технички правила, квоти, инспекција и контрола, регистер на флоти, систем за следење на пловни објекти итн.). Земјата не е вклучена страна во ни една меѓународна спогодба за рибарство.

Релевантни делови од *acquis* се **структурните и пазарни политики**. Ќе биде потребно Република Македонија да воспостави администрација која ќе биде одговорна за елементите на овие политики. Во моментот, во земјата не постои управа кој е специјализирана за областа на рибарството. Оваа администрација, на пример, ќе треба да ги подготви потребните национални планови, како и оперативната програма за рибарството и да управува со структурните проекти, како и да се справува со општите рекламни стандарди и барањата за информирање на потрошувачите.

Заклучок

Со оглед на тоа што поголемиот дел од соодветното *acquis* не се однесува на Република Македонија, интегрирањето во Заедничката политика за рибарство не треба да претставува особена тешкотија.

Поглавје 14: Сообраќајна политика

Законодавството за транспорт на ЕУ цели кон подобрување на функционирањето на внатрешниот пазар со промовирање на сигурни, ефикасни, нештетни за шивотната средина и лесно употребливи транспортни услуги. *Acquis* за областа на сообраќајот ги покрива секторите на патниот сообраќај, железницата, внатрешната пловидба, комбинираниот транспорт, воздухопловството и поморскиот сообраќај. Се однесува на техничките и сигурносните стандарди, безбедноста, социјалните стандарди, контрола на државна помош и либерализацијата на пазарот во контекст на внатрешниот пазар на транспорт.

Соработката помеѓу Европската Заедница и Република Македонија во однос на транспортните прашања датира уште од Договорот на полето на транспорт од 1997 година. Договорот го либерализира транзитот низ Заедницата и низ земјата и поставува услови за соработка на билатералните односи за внатрешен транспорт, вклучувајќи го и развојот на соодветни приоритетни инфраструктурни објекти. Освен тоа, Спогодбата за стабилизација и асоцијација утврдува одредени обврски.

Во областа на **патниот сообраќај** правилата кои во моментот се применуваат не се во согласност со *acquis*. *Пристапот кон пазарот* за транспорт на стоки и патници и во националните и во меѓународните операции е регулиран, но критериумите за вршење на дејноста (финансиски положба професионална компетентност и добар углед) не се применуваат. Правилата на валидност и контрола на лиценците не се во согласност со *acquis* ниту, пак, е постоечката можност на пристап на пазарот од страна на оператори од трети земји. Во областа на социјалното *acquis*, постоечките правила не се во согласност со пристапот на Заедницата кон времетраењето/должината на возењето. Периодите за одмор и употребата на тахографи (направа за мерење на брзината, изминатите километри и моментот во кој возачот на камиони и некои видови на автобуси зел одмор) не се задолжителни; последниве може да се заменат со дневник.

Што се однесува до *транспортот на опасни материјали*, земјата е потписничка на Европскиот договор за меѓународен копнен превоз на опасни материи (АДР). Меѓутоа, обврските од АДР не се применуваат во однос на услугите во земјата, а контролите се вршат само на границите наместо низ целата земја. Не постои законодавство за транспорт на опрема под притисок, а треба да се воведат и систем за квалитет во однос на акредитација на тела за инспекција на транспортот на опрема под притисок. Законодавството на земјата не е целосно во согласност со *техничкото acquis*, за издавање на возачка дозвола, тежина и димензии. Постои

законодавство за организациско уредување за тестирањето на возната состојба на патиштата. Меѓутоа, техничките проверки на патиштата треба да се изведуваат по случаен избор низ целата земја. Барањата за документи за регистрација и правилата за направите за ограничување на брзината не се во согласност со *acquis*.

Во однос на *фискалните acquis за тежки возила*, Република Македонија наплатува годишен надомест од корисниците (патна такса) на јавните патишта, кои ги плаќаат домашните и странските корисници. Дополнително на тоа, се наплатуваат патарини на автопатиштата и националните патишта. Употребата на двоен систем на наплата на патна такса и патарина не е во согласност со *acquis* и патарината не се однесува на трошоците за инфраструктура, како што се бара во *acquis*. Во земјата не се наплатува годишна такса на возила. Во однос на *сигурноста на патиштата*, податоци за сообраќајни незгоди што се собираат и обработуваат генерално се во согласност со барањата за CARE базата на податоци.

Што се однесува до *административниот капацитет*, одговорностите на секторот за патен сообраќај главно лежат кај Министерството за транспорт и врски. Спроведувањето се врши во соработка со Министерството за внатрешни работи. Значи, со цел да се обезбеди ефективно спроведување на *acquis*, соработката помеѓу овие две министерства и тековниот капацитет во Министерството за транспорт и врски треба да се зајакнат. Освен тоа, законодавството треба да се применува позаострено, особено преку обезбедување доволно нивоа на контрола за примена на стандардите на ЕУ на полето на социјалното законодавство и техничките барања.

Во **железничкиот сектор**, постојниот рамковен закон не е во согласност со *acquis*. Треба да се донесе ново законодавство за спроведување на првиот и вториот железнички пакет, како и директиви за интероперабилност. Треба да се обезбеди одделување на сметките на управувањето на инфраструктурата и оперативата/работата на железницата. Сегашниот оператор, Македонски железници, во моментот се реструктурира, со цел да се одделат оперативата и инфраструктурата. Неговото раководство е формално независно но, *de facto*, неговата автономија е ограничена, со оглед на тоа што Одборот на директори го назначува Владата, која ја усвојува и годишната програма. Компанијата е целосно во државна сопственост и е во лоша финансиска состојба; многу е задолжена и не може да поднесе инвестиции за одржување и развој. Сегашниот закон не предвидува поделба на патничкиот и товарниот железнички сообраќај и, со цел да се минимализира можниот иден ризик од недозволиви вкрстени субвенции, ваквата поделба е препорачлива. Тоа, исто така, овозможува воведување на обврски за јавниот железнички транспорт (ОЈТ) без компензација, практика која не е во согласност со *acquis*. Наместо тоа, обврските на јавниот транспорт треба да се предмет на тендер. Треба што поскоро да се формира регулативно тело, кое е независно од инфраструктурата и од било која обврска на железницата. Исто така, треба да се формира тело за безбедност, која ќе биде одговорна за издавање сертификати за безбедност.

На полето на *превоз на опасни материјали*, Република Македонија, иако е потписник на Европскиот договор за меѓународен превоз на опасни материјали (РИД), не ги применува исправно одредбите од истиот во националниот сообраќај. Контроли се вршат само на границите.

Административниот капацитет во оваа област треба значително да се зајакне, како и капацитетот во поглед на спроведувањето на новото *acquis* за железница

Внатрешниот воден сообраќај во Република Македонија е ограничен на услуги за внатрешни патници (туристи) на природни и вештачки езера. *Acquis* на ЕУ е само маргинално релевантно за земјата.

Комбиниран превоз практично не постои. Земјата планира да развие можности за комбиниран превоз во регионален контекст и е потписник на Меморандумот на разбирање за поддршка и развој на комбиниран превоз во земјите од Југоисточна Европа од септември 2003 година.

На полето на **воздушниот сообраќај**, останува да се транспонира и да се примени значителен дел од *acquis*. Република Македонија е членка на Меѓународната организација за цивилно воздухопловство (ИКАО), Европската конференција за цивилно воздухопловство (ЕСАС) и Евроконтрол, но сè уште не е полноправна членка на Здружените воздушни управи, што навестува дека и натаму треба да бара дополнително регулирање преку правилата за безбедност. Новиот закон за воздухопловство е во последната фаза на подготовка и би требало да резултира со значително усогласување со *acquis* за воздухопловство. Во овој момент, сепак, законодавството за лиценцирање за воздушни транспортери и одредби за земјено ракување, одредување на слотови, системи за компјутерска резервација и цени остануваат да се усогласат. Договорот за хоризонталниот воздушен транспорт, кој обезбедува реципрочен пристап до авионскиот пазар, беше парафиран на 31 март 2005 година, а земјата учествува и во преговорите за договор во Европската заедничка воздухопловна област (ЕСАА), што наметнува потреба од забрзано транспонирање на *acquis* за воздухопловство. Препораките од мисијата за проценка на ЕСАА спроведена во јуни 2005 треба да се реализираат.

Значително треба да се зајакне *административниот капацитет*, како и поделбата на задачите помеѓу различните организации со одговорности во областа на цивилното воздухопловство, односно потребно е нивно подобро дефинирање. Треба да се спроведе институционалната и структурната реорганизација на Управата за цивилна воздушна пловидба согласно планот.

Република Македонија е континентална држава без ниедно пристаниште и, привремено, без поморски регистер. Па, според тоа, *acquis* што се однесува на поморскиот сообраќај не е релевантно. Бездруго, земјата е потписничка на Конвенцијата на Меѓународната поморска организација (ИМО) од 1948 година.

Заклучок

Во главно, земјата ќе мора да направи значителни и постојани напори за да го усогласи своето законодавство со *acquis* во областите на внатрешен сообраќај и на воздухопловство и ефикасно да го спроведува и применува во среднорочни рамки. Особено, овие напори треба да бидат насочени кон понатамошно усогласување во поглед на пристап на пазар, социјални прописи, технички прописи и фискални одредби во патниот сообраќај и усогласување со пакетите за железница, како и законодавството за транспорт на опасни материји. На полето на воздухопловство, треба да се направат напори во поглед на безбедноста и функционирањето на пазарот.

Со цел да се осигури ефективно спроведување на *acquis* за сообраќај, административните структури на земјата треба да бидат значително зајакнати соодветните сообраќајни модули.

Поглавје 15: Енергетика

Целите на енергетската политиката ЕУ вклучуваат подобрување во конкуретноста, сигурноста во снабдувањето со енергија и заштита на околината. *Acquis* за енергетиката содржи правила и политики, особено во однос на конкуренцијата и државната помош (вклучувајќи го и секторот на јаглен) внатрешниот енергетски пазар (отворање на пазари за струја и гас, промоција на обновливите извори на енергија), енергетска ефикасност, нуклеарна енергија и нуклеарна безбедност и заштита од радијација.

Република Македонија има неколку домашни извори на енергија (цврсти горива, обновливи извори на енергија и геотермални извори). Во значителна мера зависи од увозот на нафта, природен гас, електрична енергија и тврдо гориво. Потрошувачката на енергија се состои главно од нафта, плин и тврди горива. Увезената нафта главно се употребува во процесот на трансформација – рафинерии (нафтени производи, топловодно греење, петрохемија) – и за производство на термална енергија. Производството на електрична енергија во голем дел се заснова врз термалното производство на струја, кое за претворање главно користи тврдо гориво и плин. Побарувачката на енергија на земјата во најголема мера ја одредува индустријата, домаќинствата, терцијарниот сектор и транспортот. Постои рафинерија во Скопје, која е поврзана со нафтовод со Солун.

Република Македонија е потписник на Атинскиот меморандум на разбирање за основање на регионален пазар на енергија за југоисточна Европа. Во мај 2005 година беше парафиран Договор за енергетска заедница, кој има цел за создавање на регионално интегриран пазар за електрична енергија и природен гас како дел од поширокиот пазар на ЕУ.

Во однос на **сигурноста на резервите** и особено резервите на нафта, земјата во моментот има резерви за 43-дневна потрошувачка. Законот за стокови резерви од

2004 година предвидува постапно зголемување на нафтените резерви до 90-дневна потрошувачка, како што се бара во *acquis*, до 2010 година. Бирото за стокови резерви е одговорно за раководење со нафтените резерви. Административниот капацитет на ова тело треба да се зајакне.

На полето на **конкурентност и внатрешниот пазар на енергија**, најважниот дел од законодавството е Законот за енергетика, изменет во 2003 година. Законот го регулира енергетскиот пазар како целина и содржи специјални одредби за електрична енергија. Меѓутоа, не е во согласност со новата Директива за електрична енергија и не ги вклучува структурните и функционалните аспекти на идниот пазар за електрична енергија. Главните разлики во сегашната ситуација се непостоењето на одредби за отворање на пазарот, пристап на трети страни и постапки за одобрување на нови капацитети. Во моментот, државната компанија има речиси монополска позиција во секторот на електрична енергија. Понатамошни напори се потребни кон отворање на пазарот.

Регулаторната комисија за енергетика беше основана во 2003 година, како независно правно лице. Сепак, нејзините активности не се усогласени со оние утврдени со Директивата за електрична енергија.

Со цел да се усогласи со *acquis*, за внатрешниот енергетски пазар, земјата треба да усвои нов закон за енергетика, закон за пазар на електрична енергија и потребните подзаконски акти. Потребно е да се основа Агенција за енергија, со задачи и овластувања јасно одделени од Регулаторната комисија за енергетика, за да го надгледува спроведувањето на реформите во секторот за енергија и да воспостави отворен, конкурентен пазар.

На полето на цврсти горива, земјата произведува 7,5 до 8 милиони тони лигнит годишно, но нема производство на камен јаглен. Домашното производство на лигнит е покриено со општото законодавство за државна помош, но не постои одредена програма за државна помош. Речиси целиот лигнит се употребува за производство на електрична енергија. Не се предвидува никакво реструктурирање во секторот.

Што се однесува до **енергетската ефикасност и изворите на обновлива енергија**, постоечкиот Закон за енергетика не е во согласност со релевантното *acquis*. Треба да се донесе нов закон и со подзаконски акти. Програмата за ефикасна употреба на енергија до 2020 година е усвоена во 1999 година, по што следеше стратегија во 2004 година за основање на потребните институции, зајакнување на административните капацитети и изведување на технички активности (енергетска ревизија, енергетски кодови, стандарди за опрема). Специјални програми се направени за ефикасност на енергијата во домовите, канцелариите, јавните згради, индустриските објекти и уличното осветлување.

Што се однесува до производството на електрична енергија, 19% е од хидроенергетски извори, има потенцијал за дури и поголемо производство на

обновлива енергија од хидроенергетски извори, биомаса и биогаз. Земјата очекува да е во можност да ја оствари целта за обновлива енергија од 22% од целосното домашно производство. Сепак, воведувањето на двете, ефикасност на енергија и обновлива енергија, е попречено од ниската цена на електричната енергија, која не ги покрива сите трошоци.

Во областа на **нуклеарната енергија и нуклеарната безбедност**, сите нови кандидати за пристапување мора да постават високо ниво на безбедност. Република Македонија нема ниедна нуклеарна инсталација за производство на електрична енергија или истражување и нема објекти за циклус на нуклеарно гориво. Дополнително, Република Маледонија нема намера за развој на нуклеарни капацитети. Според сегашното национално законодавство, никакви овластувања за купување, поседување или продавање на нуклеарен материјал не се дадени, ниту пак е дадено овластување за физичко ракување со нуклеарни материи, освен за медицински цели. Договорот за верификација со IAEA, кој содржи протокол за мали количества, е веќе во сила. Сепак, земјата треба да потпише и да го ратификува Дополнителниот протокол на Договорот за мерки за заштита. Значителни понатамошни напори се потребни за да се обезбеди целосно и правилно спроведување на законодавството за **заштита од радијација**.

Заклучок

Република Македонија моментално е далеку од задоволување на барањата на *acquis* за неколку клучни аспекти од поглавјето за енергетика и ќе треба да направи значителни напори за да го усогласи своето законодавство и ефективно да го спроведува и применува среднорочно. Особено потребни се напори во областа на законодавството за внатрешниот пазар на електрична енергија и гас, енергетска ефикасност и обновливи извори на енергија. Административниот капацитет на земјата треба да биде значително зајакнат во сите енергетски сектори. Треба да се даде посебно внимание на Регулаторната комисија за енергетика.

Поглавје 16: Оданочување

Acquis за оданочувањето го покрива во голем обем полето на индиректни даноци, имено данокот на додадена вредност (ДДВ) и акцизата. Ги утврдува обемот, дефинициите и принципите на ДДВ. Акцизата на тутунски производи, алкохолни пијалоци и енергетски производи се исто така предмет на законодавството на ЕУ. Што се однесува до директното оданочување, *acquis* покрива одредени аспекти на оданочување на приходи од заштеди на физички лица и на корпоративни даноци. Понатаму, земјите-членки се обврзани да се сообразат со принципите на Кодексот на Однесување за Оданочување на деловните субјекти кој цели кон отстранување на штетните даночни мерки. Административната соработка и взаемната помош помеѓу земјите членки е со цел да се обезбеди непречено функционирање на внатрешниот пазар и обезбедува алатки за спречување на избегнување и неплаќање на даноците внатре во Заедницата. Земјите-членки мора да се погрижат за тоа дека

се поставени неопходни капацитети за имплементација и спроведување кои вклучуваат поврзаност со релевантните компјутерски системи на ЕУ за оданочување.

На полето на индиректното **оданочување**, во Република Македонија постои систем на ДДВ. ДДВ сочинува повеќе од 25% од вкупните приходи на државата (во 2003). Сегашниот систем на ДДВ се темели на Шестата Директива на ЕУ за ДДВ и вклучува дефиниции на трансакции кои се предмет на оданочување, лица подложни на даноци, обврската за плаќање ДДВ и одредби за местото на промет на стоки и услуги. Странските претприемачи кои не се жители може да се регистрираат за ДДВ цели. Лицето кое е подложно на ДДВ нема обврска да се регистрира за ДДВ кога годишниот промет не надминува MKD 1 300 000 (околу € 21 300), кое е над прагот даден во *acquis*.

Во моментот во земјата се спроведува стандардна стапка на ДДВ од 18% и намалена стапка од 5%. Намалената стапка се применува на прехранбени производи, вода од системот на јавно водоснабдување и пишаните изданија. Во земјата не се применува стапка на ДДВ од 0%. Оттука, се чини дека овие одредби се во голем дел усогласени со *acquis*. Бидејќи важечката стапка во принцип е истата со таа која важи за домашните производи од слична природа, се чини дека нема дискриминација против увезените стоки. Изземањата од ДДВ без право на регрес за набавки на одредени стоки и услуги е во голема мера слично со одредбите во *acquis*.

Согласно *acquis*, набавките на стоки до и во слободните зони и слободните царински складишта се изземени. Меѓутоа, територијалната важност на Законот за ДДВ ги исклучува слободните зони, нешто што не е во согласност со *acquis na EU*. Одредени даночни ослободувања исто така, се даваат на овие слободни зони. Ова ќе треба да се оцени во однос на правилата дадени во Кодексот на Однесување за оданочување на деловни субјекти.

Правилата за ослободување од ДДВ се во најголем дел усогласени со *acquis*. Даночните обврзници, вклучително и странските фирми без претставништво во земјата имаат право на поврат на ДДВ платен при купување на стоки и услуги за деловни намени. Меѓутоа, Законот за ДДВ утврдува дека има одредени исклучоци од ова право на поврат, имено во случај на подароци, забава, превозни возила, хотелско сместување, фрижидери, аудио и видео опрема, теписи и уметнички предмети.

Законот за ДДВ предвидува посебни шеми кои важат за туристичките агенции и употребуваната стока кои се главно усогласени со *acquis*. Нема некои посебни

шеми за услуги кои се добавуваат по електронски пат или пак инвестиции во злато. Вакви шеми е потребно да се воведат.

Што се однесува до обврската за ДДВ (регистрирање, пријавување, фактурирање, водење евиденција итн.), законодавството е главно усогласено со *acquis*, но потребна е понатамошна хармонизација претежно на полето на фактурирање.

Акцизите претставуваа повеќе од 13% од вкупните приходи на Државата во 2003 година. Законот кој ги регулира акцизите (Закон за акцизи) веќе е во голема мера усогласен со директивите на ЕУ за акцизи, иако е неопходна понатамошна хармонизација на тоа поле.

Повеќето производи кои се дел од усогласениот систем на ЕУ за акцизи (пр. алкохол и алкохолни пијалоци, тутунски производи и минерални масла) подлежат на акциза. Меѓутоа, се уште треба да се спроведат одредбите на Директивата за Енергија, бидејќи во оваа категорија на производи единствено минералните масла се во моментот предмет на акциза. Структурата на давачки за акциза е главно усогласена со *acquis*, но се бара понатамошно усогласување, имено за пива и за полупроизводи.

Република Македонија неодамна вовеле акциза на патнички возила, што не е во потполна усогласеност со *acquis* зашто бара задоволување на одредени формалности при преминување граници доколку остане на сила по пристапувањето.

Што се однесува до стапките на давачките и до изземањата, одредени аспекти од законодавството ќе треба понатаму да се усогласат со *acquis*. Најмалата стапка на давачки за цигари и фино изработен тутун за пушење ќе треба да се зголеми за да ги достигне најниските нивоа кои се бараат во *acquis*. Во помала мера, некои од стапките кои важат за минерални масла и алкохолни производи исто така ќе треба да се зголемат. Што се однесува до производи од тутун, акцизите на цигарите се дискриминаторни во однос на увезените производи но воедначувањето на овие давачки се планира до 2007 година. Што се однесува до алкохолот и алкохолните производи, Република Македонија во моментот применува изземање од акцизата за вино и жесток алкохол за сопствена потрошувачка. Во случајот со жестоките пијалоци, нема одредби во законодавството на ЕУ за такви изземања. Во врска со минералните масла, се предвидува изземање за посебни возила кои ги користат Министерството за одбрана и Министерството за внатрешни работи. Ова не е дозволено во законите на ЕУ.

Одредбите за акцизни складишта како и други аспекти од директивата 92/12/ЕЗ за чување и промет на акцизни стоки веќе се интегрирани во законодавството. Меѓутоа, останува неопходно понатамошно усогласување на ова поле, главно за да се спроведи режимот на суспендирање кој важи внатре во Заедницата.

Во однос на *административниот капацитет*, Управата за Јавни Приходи е телото кое е одговорно за проценка, наплата и контрола на сите даноци и други видови јавни приходи (со исклучок на ДДВ и акцизата при увоз). Министерството за Финансии е одговорно за тоа, а во него се вработени 1 246 лица. Сочинето е од централа, 6 подрачни единици и 24 даночни единици. Јасно се дефинирани надлежностите и овластувањата на Даночната управа, како и правата и обврските на даночните обврзници. Информатичкиот систем на даночната управа веќе е делумно компјутеризиран, а во тек се активности за завршување на овој процес.

Според достапните податоци, големината на сивата економија е значителна (се проценува на повеќе од 45% во 2000/2001 година; *види исто така Поглавје 2 – Економски критериуми*). Згора на тоа, ефикасноста на наплата на даноците е многу помала од просекот во ЕУ. Стратегијата за контрола на ДДВ, акцизите и директните даноци ја утврдува Секторот за супервизија во Управата за јавни приходи. Се прават годишни планови за контрола заедно со тромесечните планови на работење. Управата за јавни приходи има вкупно 270 даночни инспектори, што сосем јасно се смета за недоволно. Даночните инспектори можат да вршат контрола на сите видови даноци.

Постои можност за жалба против одлуките на Управата за Јавни Приходи. Првостепениот орган е Министерството за финансии, а второстепениот е Врховниот Суд. Жалбата не го одложува извршувањето на одлуката.

Во Управата за јавни приходи основан е Сектор за внатрешна контрола и воведена е бесплатна телефонска линија заради справување со сериозниот проблем со корупција во даночната управа. Меѓутоа, досега се пријавени само пет случаи во кои дошло до отказ на вработениот. Ова се чини дека е недоволно.

По однос на **директните даноци**, Република Македонија ќе треба да вложи напори за да го усогласи законодавството на ова поле со *acquis*. Данокот на добивка учествува со помалку од 4% од вкупните приходи на Државата. Потребно е понатамошно усогласување на некои одредби кои се однесуваат на оданочување на камати, приходи од авторски права, дивиденди и хонорари кои ги исплаќаат фирмите во земјата на не-резидентите, со Директивата за матична фирма и нејзини подружници и со Директивата за камати и приходи од авторски права.

Понатаму, Република Македонија ќе треба да се подготви за воведување на прекугранична размена на информации со земјите - членки во врска со исплаќање камати на поединци кои се жители на ЕУ, како што се бара во Директивата за штедење. Транспонирањето на Директивата за припојување е неопходно за да се отстранат даночните пречки за преку гранично деловно реструктурирање.

Во моментот Република Македонија применува неколку шеми на повластени стапки на данок на добивка и приход. Овие мерки треба да се проценат во однос на критериумите дадени во Кодексот на Однесување за оданочување на деловни субјекти. Ако се смета дека се штетни даночни мерки, ќе треба да се повлечат поради усогласување со принципите на Кодексот на однесување.

По однос на **административната соработка и взаемната помош**, искуството во земјата е досега ограничено и за ДДВ и за акцизата. Треба да се оформат релевантни структури и постапки за собирање и размена на информации, како и за прекугранично враќање на даночен долг. Треба да се развијат информатички системи за размена на информации.

Во тој поглед, Системот за размена на информации за ДДВ(VIES), примената на ДДВ за електронски услуги, компјутерскиот систем за движење и следења на акцизни стоки внатре во Заедницата (EMCS), како и други акцизни системи (MVS, EWS/E and SEED) ќе треба да бидат целосно функционални до датата на пристапувањето. Ова бара огромни напори, стабилна организациска рамка, цврста заложба за посветување на потребните човечки и финансиски ресурси и разумен временски период (најмалку четири години).

Заклучок

Потребни се понатамошни дополнувања изменувања на системот за ДДВ за да се усогласи со *acquis*. Треба да се обрне внимание во главно на обврските за ДДВ и на одредени посебни шеми кои допрва треба да се воведат. Во поглед на акцизните давачки, законодавството во голема мера веќе е усогласено со *acquis*. Треба да се обрне внимание главно на спроведување на одредбите на Директивата за енергија, која предвидува усогласување на стапки за извори на енергија, освен минералните масла (како што е електричната енергија). Режимот на оданочување на тутунските производи треба да биде изменет со цел да се стави крај на постојната дискриминација помеѓу домашните и увезените производи. Во областа на директното оданочување, ќе бидат неопходни понатамошни напори со цел да се постигне целосно усогласување со *acquis*.

Капацитетот на даночната администрација наложува значително понатамошно зајакнување. Големината на сивата економија и нивото на даночното затајување од страна на стопанските субјекти покажуваат дека структурните мерки треба да се преземат итно за да се реформира политиката за контрола и да се подобри капацитетот за контрола. Треба да се продолжи со мерките за модернизација на даночната администрација и да се усвојат модерни технологии, а ќе бидат потребни силни и постојани напори за да се постигне целосна меѓусебна поврзаност со компјутеризираните системи на ЕУ. Борбата против корупција во рамките на Управата за јавни приходи треба да се зајакне за да се осигура недискриминаторна примена на законодавството за даноци. Дополнително, потребни се значителни напори со цел да се зајакне административниот капацитет на Управата за јавни приходи и во поглед на човечки и технички ресурси како и во поглед на административни структури и постапки така што законодавството за даноци ќе биде ефективно спроведено и применето на недискриминаторен начин.

Генерално, Република Македонија ќе мора да направи значителни и постојани напори за да го усогласи своето законодавство со *acquis* и ефикасно да го спроведува и применува на среден рок.

Поглавје 17: Економска и монетарна политика

Acquis во областа на економската и монетарната политика содржи специфични правила со кои се бара независност на централните банки во земјите членки, забранувајќи го директното финансирање на јавниот сектор од страна на централните банки и забранувајќи привилегиран пристап на јавниот сектор кон финансиските институции. По пристапувањето, се очекува од новите-земји членки да ги координираат своите економски политики. Што се однесува до нивните јавни финансии, тие особено ќе бидат предмет на одредбите на Процедурата за прекумерен дефицит, како и Пактот за пораст и стабилност. Националните централни банки на земјите членки ќе бидат предмет на Статутот на Европскиот систем на централните банки. Исто така, новите земји членки ќе бидат задолжени да бараат сообразност со утврдените критериуми во Договорот за усвојување на валутата евро. Се додека земјите не го усвојат еврото, тие ќе учествуваат во Економската и монетарна унија како земји членки со дерогација и сериозно ќе ја третираат својата девизна политика, односно како прашање од заеднички интерес.

Независноста на централните банки е во голем дел спроведена во Република Македонија. Всушност, Законот за Народна банка, донесен во 2002 година е скоро во согласност со законодавството на ЕУ. Законот пропишува дека Банката ниту ќе бара, ниту пак ќе прифаќа инструкции од други надлежни органи, и дека истата е единствената институција која е одговорна за монетарната и девизната политика во земјата. Примарната цел на Банката е да оствари и одржи стабилност на цените. Банката е финансиски независна, и од општа гледна точка, таа го поседува соодветниот административен капацитет за ефикасно да ги извршува своите функции.

Меѓутоа, потребно е некои од одредбите содржани во Законот за Народна банка да бидат дополнително подобрени. Во однос на личната независност на членовите на Советот како и во врска со одговорноста на централната банка, одредбите кои се однесуваат на независноста на банката треба дополнително да се усогласат со *acquis*. Особено, одредбите кои се однесуваат на разрешување на членовите на Советот треба поблиску да го одразуваат Статутот на ЕСЦБ, додека обврските за известување за монетарната политика треба единствено да бидат изложени со цел да ги спречат сите можности за надворешно влијание.

Што се однесува до забраната на директно финансирање на јавниот сектор од страна на централната банка, Законот недвосмислено ја наведува забраната за давање кредити директно на државата, но не и на други јавни институции. Можното покривање на разликата помеѓу приходите и расходите на Народната банка од страна на државните должнички хартии од вредност може да вклучи

облик на монетарно финансирање до степен што Банката е обврзана истите да ги стекне.

Во однос на забраната за **привилегиран пристап**, сите постоечки акти кои овозможуваат посебни правила или фактори за финансискиот сектор за давање на заем на јавниот сектор или за купување на јавни хартии од вредност, треба да бидат усогласени со *acquis*. Особено, Законот за супервизија на осигурување и Законот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување содржат одредби кои се однесуваат на инвестициите во одредени средства кои на ефективен начин може да му овозможат привилегиран пристап на јавниот сектор до финансиските институции.

Заклучок

Република Македонија не би требало да има поголеми тешкотии при применувањето на *acquis* на полето на економската и монетарната политика на среден рок. Сепак, некои аспекти на законодавството за независноста на централната банка, монетарното финансирање и привилегираниот пристап на јавниот сектор до финансиските институции треба да бидат усогласени со *acquis*. Подготовката на земјата за учество во третата фаза на ЕМУ како земја-членка со дерогација не би требало да претставува поголем проблем до пристапувањето.

Поглавје 18: Статистика

Acquis на полето на статистиката поставува барања за постоење на инфраструктура за статистика, која ќе се основа врз принципи како што се непристрасност, веродостојност, транспарентност, доверливост на поединечни податоци како и распределба на официјалната статистика. Институтите на државната статистика се во улога на точки за сигурност и повикување во однос на методологијата, обезбедувањето и распределбата на статистичките информации. *Acquis* ги покрива постапките, класификациите и методологијата за собирање податоци од различни области, како на пример од макроекономијата и статистички податоци за цените, демографија и општествена статистика, регионална и деловна статистика, потоа од областа на транспортот, надворешна трговија, земјоделство, животна средина, наука и технологија. Тука не е потребно транспонирање во националното законодавство, бидејќи поголемиот дел од *acquis* е во облик на регулативи.

Законот за државна статистика на Република Македонија, усвоен во 1997 година е делумно во согласност со Европските стандарди кои се однесуваат на оваа област. Законот ги одржува принципите на одговорност, професионална независност, непристрасност и доверливост. Меѓутоа, дефинициите кои се користат во законот (на пример терминот “официјална статистика” не е дефиниран) како и постапките за назначување на директорот и заменик директорот на Државниот завод за статистика (ДЗС) треба да бидат ревидирани. Законот може да добие поуниверзален облик, со тоа што ќе му овозможи на Заводот поголеми

ингеренции за директно спроведување на новите стандарди кои ќе се темелат на *acquis* како и на класификациите, без притоа да се појави потреба за усвојување на нов закон. Во моментот, усвојувањето и спроведувањето на законите кои се поврзани со статистика е бавен процес и го нарушува усогласувањето.

Заводот има водечка улога во рамките на **системот за статистика**. Директорот на Заводот е назначен од страна на Владата, и таа функција е во времетраење од четири години; меѓутоа, постои тенденција за почесто назначување на нови директори следствено на промените во Владата, и тоа може да го загрози принципот на независност. Во Заводот се вработени 239 лица, од кои 79 работат во осум регионални канцеларии. Во основа, овие осум регионални канцеларии собираат податоци и го извршуваат почетното обработување на прашалниците. Голем број од постоечкиот персонал на Заводот е соодветно квалификуван, но високиот трансфер на некои категории на персонал создава тешкотии. Во основа, обуката е обезбедена од страна на меѓународните организации и значајно е да се зголеми капацитетот од оваа област во земјата. Заводот е релативно добро опремен со информатичка технологија. Доколку се воведат мета-базите на податоци, тоа ќе се смета за дополнително подобрување.

Во рамките на Заводот постои систем за планирање и програмирање, и истиот е основан врз петгодишна Програма за статистичко истражување, којашто е креирана во соработка со други носители на официјални статистички податоци (Народната банка, Републички завод за здравствена заштита, Фонд за пензиско и инвалидско осигурување, Институт за хидрометеоролошки работи и Миннистерство за правда), како и главните заинтересирани страни. Треба да се размисли околу вклучувањето на Министерството за финансии во горенаведената програма. Склучени се договори помеѓу Заводот и надлежните владини тела, но истите се делумно спроведени во делот на сопствеништвото, трансфер на податоци и нови стандарди и методи. Од неодамна се утврдени работните групи со главните корисници на статистичките податоци и тие треба целосно да бидат функционални.

Практичната примена на следењето на Програмата за статистичко истражување не е доволно силна, бидејќи не постојат показатели за успешноста на работењето. Понатаму, не постои непосредна поврзаност помеѓу Програмата и буџетот. Со цел плановите да бидат пореални и да се овозможи следење на истите, тие треба да бидат поврзани со расположивите човечки и финансиски ресурси. Не постои систем на сметководство кој овозможува информации во врска со трошоците на одделни статистички производи. Доколку се воведат таков систем, тогаш Заводот ќе биде во можност подобро да го набљудува работењето, да изврши внатрешна ревизија како и да состави дополнителни планови.

Националните **класификации** кои се користат во националниот статистички систем се во согласност со барањата на ЕУ. Треба да се основа компјутеризирана база на податоци за класификација. Заводот треба да преземе чекори за склучување на договор со Еуростат, во врска со оние статистички региони кои се во согласност со НУТС (*Nomenclature des unites territoriales statistiques*). Понатамошното

обезбедување на **регионални статистички податоци** може да започне веднаш откако ќе бидат дефинирани статистичките региони (моментно, статистичките податоци се обезбедуваат на национално ниво, и делумно на општинско ниво).

Земјоделските статистики не се со соодветен квалитет, и напредокот скоро и да е стопиран поради континуираното одложување на земјоделскиот попис. Откако пописот конечно ќе се одржи, резултатите треба да се користат како основ за создавање на регистар на фарми, којшто ќе обезбеди подобра рамка за примероци за земјоделските анкети. Понатаму, се уште постојат големите разлики во земјоделските статистики кои треба да се разгледаат. На пример, не постојат статистички податоци за користење на земјиште и далечинско набљудување, воопшто не се изработуваат модели, ниту пак се разгледани безбедносните мерки за храната.

Статистичките податоци од областа на животната средина општо земено не се во согласност со барањата на ЕУ, иако се обезбедени некои основни статистички податоци, како на пример ниво на загаденост и отпад. Областа која се однесува на **статистичките податоци за транспорт** се соочува со сериозни слаби страни во однос на овозможување податоци за транспортот на стоки преку патишта, особено во случајот на мали претпријатија. Потребно е да се изработат интер-модални статистички податоци за товарен транспорт.

Во врска со **демографските и општествените статистички податоци**, во 2002 година се изврши националниот попис, кој беше во согласност со меѓународните принципи, чии резултати беа широко прифатени. Општо гледано, клучните статистички податоци се одржуваат во согласност со меѓународните препораки. Но сепак, недостатокот од регистрација на емигрантите и имигрантите го загрозува утврдувањето на нето миграцијата, и следствено на тоа, се загрозува пресметката на годишната проценка на популацијата. Редовно се спроведува Анкета за работна сила, иако треба да се преземат мерки за да се добие усогласен прашалник.

Во однос на **макроекономските статистички податоци**, националните сметки се делумно во согласност со стандардите на ЕУ, но потребно е значително подобрување, особено кога станува збор за националното сметководство. Пресметките за моќта на купување се обезбедени во согласност со барањата на ЕУ. Меѓутоа, се уште не е достапен Усогласен индекс на цени на потрошувачка. Треба да продолжи работата која се однесува на **Владина финансиска статистика**, особено во однос на општините. Исто така, треба дополнително да се развиваат статистичките податоци на јавниот дефицит.

Утврдена е рамката на **деловните статистички податоци**, но бидејќи недостасува оперативен регистар за деловни статистички податоци, истите не се целосно овозможени. Треба да се изврши деловен попис со цел да се изгради една хомогена основа за регистарот за статистички податоци. Заводот е се уште одговорен за административниот и регистарот за деловни статистички податоци. Потребно е

административниот регистар да биде префрлен во Централниот регистар, но датумот за пренос е одложен.

Квалитетот на **статистичките податоци за надворешна трговија** веќе е мошне добар, а се користи Усогласениот систем и Комбинираната номенклатура. Напорите за дополнително подобрување треба да продолжат, особено за изработка на алатки со кои ќе се овозможи отсликување на статистичките податоци со други Балкански и земји од ЕУ.

Заклучок

Основните принципи и рамката за обезбедување статистика се поставени во многу области. Не постојат сериозни разлики од *acquis* кои што не можат да се надминат во разумна временска рамка и со соодветни ресурси, иако треба да се пополнат бројни празнини пред статистичкиот систем на земјата да стане одржлив и усогласен. Административниот капацитет на ДЗС треба се зголеми за да се овозможи истиот да обезбедува статистички податоци кои се потребни во ЕУ. Треба да се зајакне координацијата помеѓу министерствата и агенциите вклучени во Националниот статистички систем. Стратешкото планирање треба да се поврзе со расположливоста со човечки и финансиски ресурси, вклучувајќи обучување на персоналот. Човечките ресурси треба да бидат зајакнати со цел да се дозволи времено спроведување на стратешките приоритети како што се пописот на земјоделството и пописот на стопанството. Треба да се воспостават оперативни регистри на деловните активности, населението и територијалните единици.

Во главно, статистичкиот систем на Република Македонија оствари извонреден напредок кон сообразноста со меѓународните стандарди и стандардите на ЕУ. Доколку неопходните човечки и финансиски ресурси се стават на располагање, земјата не би требало да има поголеми тешкотии при усогласувањето на своето законодавство со *acquis* и ефикасно да го спроведува и применува среднорочно.

Поглавје 19: Социјална политика и вработување

Acquis во социјалната сфера вклучува минимални стандарди во областа на трудовото право, еднаквоста, здравјето и безбедноста на работното место, и недискриминацијата. Земјите-членки учествуваат во социјалниот дијалог на европско ниво и во политичките процеси на ЕУ во сферата на политиката за вработување, социјалната вклученост и социјалната заштита. Европскиот социјален фонд е главниот финансиски инструмент преку кој ЕУ го поддржува спроведувањето на својата стратегија за вработување и придонесува кон напорите за социјално вклучување (правилата за спроведување се покриени во Поглавје 22, којашто се занимава со сите структурни инструменти).

Во однос на **трудовето право**, се чини дека националното законодавство, поточно новиот Закон за работни односи од 2005 г., покрива извесен број основни принципи

изготвени според *acquis* за трудово право на ЕУ, особено во однос на работното време и информирањето на работниците за поединечните услови за вработување. Нема одредби кои обезбедуваат соодветна заштита на работниците во случај на несолвентност на нивниот работодавец. Потребни се повеќе информации за да се процени правната состојба за други прашања покриени во *acquis*, како што е работата на одредено време, здравјето и безбедноста поврзани со работата на одредено време и привремената невработеност, распоредувањето на работниците по работни места и нивното вклучување, а особено нивното информирање и консултирање.

Основниот правен текст за **здравје и безбедност на работа** е Законот за заштита при работа. Иако тој покрива неколку области од *acquis*, поголемиот дел од законодавството изгледа застарен и затоа треба да се ревидира. Постојат разлики во однос на проценката на ризикот, консултирањето на работниците и нивното застапување во организации со помалку од 10 работници. Ќе бидат потребни понатамошни напори и за транспонирање на *acquis* на теми како азбест, опрема за работа, работни места, лична заштитна опрема, рачно ракување со товар, индустрии кои црпат минерали, канцерогени супстанции, опрема со екрани, безбедносни ознаки, хемиски, физички и биолошки агенси, експлозивни атмосфери и медицински третман на пловни објекти и на рибарски пловни објекти. Стратегијата што треба да се усвои во 2005 г. треба да го поплочи патот за појасен поглед на потребата за ажурирање на законодавството во согласност со *acquis* и да обезбеди план за преземање на главната акција на краток рок.

Административниот капацитет на Инспекторатот за труд треба значително да се зајакне во смисла на персонал и техничка опрема. Особено, треба да се подобрат способностите и знаењето на инспекторите. Во моментот, способноста на Инспекторатот за труд да спроведува ефикасни и разубедувачки санкции е, исто така, ограничена од слабостите на судскиот систем.

Во поглед на **социјалниот дијалог**, Економскиот и социјален Совет дејствува како трипартитно советодавно тело. Тој се состои од претставници на трите социјални партнери: Владата, Здружението на работници и Здружението на работодавци. Претставниците на социјалните партнери ги разгледуваат економските и социјалните прашања и се согласуваат за општите и заеднички економски и социјални интереси. Доминантниот синдикат е Сојузот на синдикати на Македонија. Тој организира околу 250 000 членови во 17 ограноци, но бројот на етничките Албанци е многу ограничен. Во однос на здруженијата на работодавците, треба да се разгледа улогата и застапувањето на стопанските комори. Одредбите од Законот за работни односи усвоен во јули 2005 г., кои за здруженијата на работодавците утврдуваат јасни критериуми на застапување и го елиминираат автоматското присуство на Стопанската комора во Економскиот и социјалниот совет, се чекор во вистинската насока. Има два национални колективни договори (еден со владата и еден со Стопанската комора) и 30 гранкови договори. Бидејќи одредбите од овие договори систематски не се почитуваат, тие сè уште не се покажале успешни во спречувањето индустриски конфликти.

Нема расположиви информации за бројот на колективните договори на ниво на претпријатија, ниту пак за нивното спроведување.

Република Македонија постојано има висока невработеност од почетокот на транзицијата. Ситуацијата во земјата се означува со висок степен на долгорочна невработеност, ниско и статично учество, и ниска и опаѓачка стапка на вработеност (*види го и делот за економски критериуми*). Официјалната стапка на невработеност е над 35% во последниве години, особено погодувајќи ги младите. Немањето сигурна статистика – главно атрибут на обемот на сивата економија, но исто така, и на немањето стандардни показатели, и слабата сигурност на податоците поради дисторзивните фактори, како што е значителниот број луѓе што се пријавуваат како невработени само за да имаат пристап до здравствена заштита – е сериозна пречка за проценување на пазарот на труд. Ова делумно објаснува зошто повлекувањата од работната сила беа релативно ограничени и зошто учеството е доста статично околу 60 до 62%. Реформите во **политиката за вработување** отпочнаа дури неодамна. Освен ревизијата на прописите за труд, политиката за вработување во моментов се трансформира во концепт на активни мерки на пазарот на труд насочени кон подобрување и создавање нови можности за работа, кон активирање на невработените и кон развивање на човечките ресурси. Мерките главно ги применува Агенцијата за вработување. Сепак, постои потреба да се модернизира администрацијата на ова поле и да се обезбедат адекватни ресурси. Во 2003 г., Република Македонија усвои Национален акционен план за вработување во согласност со Насоките за вработување на ЕУ, но, потребен е крупен напор за понатаму да се развие капацитет за анализа, стратешко креирање политика, спроведување и проценка на политиките за вработување.

Во поглед на подготовките за **Европскиот социјален фонд (ЕСФ)**, Република Македонија ќе треба да ги подготви своите структури и да усвои ново законодавство за го зајакне својот административен капацитет за управување, спроведување, мониторинг, ревизија и контрола на мерките од типот на ЕСФ, и на национално и на регионално ниво. Една област каде што е потребен понатамошен напредок е усогласување на националните податоци за сиромаштијата со “Лакен” показателите за сиромаштија.

Неопходен е напредок во борбата против **социјалната исклученост**. Потребен е стратегиски повеќедимензионален приод кон социјалната исклученост и сиромаштијата во македонското општество како основа за идни програми за ранливите групи.

Мрежата за **социјална заштита** во земјата не ги покрива сите погодени групи поради недостиг на финансиски, човечки и институционални ресурси. Пензискиот и осигурителен систем ќе треба да се реформира за да одговори на демографските предизвици, за да се направи посоодветен, одржлив и прилагоден на промените во општеството. Во здравствениот сектор, еднаквиот пристап за сите и географските диспаритети на давање здравствена заштита се важни прашања што треба да се третираат. Ефикасноста на системот би можела да се подобри преку поголема

употреба на примарна и амбулантска заштита наспроти болничка заштита. Иако се направени важни напори, системот сè уште страда од поранешни потешкотии поврзани со кризата од 2001 г., и со последователното економско опаѓање.

Во областа на **недискриминацијата и еднаквите можности**, постојат некои антидискриминаторски одредби во член 9 од Уставот – кој ги покрива полот, расата и религијата, но не и возраста, инвалидноста и сексуалната ориентација -, во Кривичниот законик и во меѓународните инструменти за човекови права ратификувани од страна на земјата. Меѓутоа, националните мерки преземени досега во никој случај не се сеопфатни. Се бараат понатамошни напори за спроведување на законодавството на ЕЗ што се однесува на дискриминација врз основа на расно или етничко потекло, религија или верување, возраст, инвалидност и сексуална ориентација.

Основните правила за **еднаков третман на жените и мажите** се содржат во Законот за работни односи. Тој покрива еднаква плата, пристап до вработување и заштита на мајчинството, вклучувајќи породилно боледување, но не и родителско боледување. Возраста за пензионирање за државните службеници се разликува за пет години помеѓу мажите и жените и може да треба да биде изедначена во согласност со принципот на еднаков третман наведен во Спогодбата. Законот за работни односи воведува и одредби што ги регулираат штетите, но ќе треба да се отстрани горната граница. Неопходни се правни прилагодувања во врска со преголемата заштита на работничките. Постојат ограничувања за жените кои работат во ноќни смени во индустријата или градежништвото, и обично не им се дозволува на жените да вршат тешка физичка работа, работа под земја, работа во атмосфера со зголемен притисок или работа која може да биде опасна или штетна. Понатаму, неопходни се правни прилагодувања за воведување на родителско боледување во согласност со релевантните одредби на ЕЗ. Треба да се ублажи категоричната забрана на ноќна работа за бремените работнички. Законот треба да дозволи здруженија кои имаат легитимен интерес да гарантираат дека се применува принципот на еднаков третман, да се ангажираат, или во име, или во поддршка на жалителот, во било каква судска или управна постапка. Треба да се основа тело за еднаквост кое се бара според *acquis*. Ќе треба да се воведат правила кои се однесуваат на социјално осигурување според професијата.

Заклучок

Законодавството за труд, здравје и безбедност на работа треба да биде изменето во многубројни области и инспекцискиот капацитет ќе треба да биде значително зајакнат. Законодавството за еднакви можности помеѓу мажите и жените исто така треба дополнително да се развие. Неопходни се мерки за да се намали високото ниво на невработеност. Треба да се развие постратешки пристап кон вработувањето и истиот да се совпаѓа со соодветното градење на капацитети за анализа, спроведување и проценување. Потребен е стратешки пристап кон социјалната исклученост и сиромаштијата, и треба да се обрне внимание на подготовките за спроведувањето на ЕСФ.

Во главно, Република Македонија ќе мора да направи значителни и постојани напори за да го усогласи своето законодавство во областа на социјална политика и вработување со *acquis* и ефикасно да го спроведува и применува среднорочно. Земјата исто така треба да се подготви за учество во процесот на соработка развиен на европско ниво во полето на вработување, социјалната вклученост и пензии.

Поглавје 20: Политика за претпријатија и индустрија

Политиката на ЕУ за индустрија налага потреба од унапредување на индустриски стратегии кои ќе ја зголемуваат конкурентноста преку забрзано прилагодување кон структурните промени, поттикнувајќи создавање на средина која ќе биде наклонета кон создавање и развој на бизнисот низ целата ЕУ како и кон домашните и странските инвестиции. Исто така има за цел да ја подобри севкупната бизнис клима во која работат малите и средни претпријатија (МСП). Тоа вклучува приватизација и реструктурирање (види Поглавје 8- Политика за конкурентност). Политиката за индустрија на ЕУ се состои од принципи на политика и комуникација за индустриската политика. Форумите за консултации на ЕУ и Програмите на Заедницата, како и комуникациите, препораките и размената на најдобри искуства кои се однесуваат на МСП, имаат за цел да ја подобрат формулацијата и координацијата на политиката за претпријатија во целиот внатрешен пазар врз основа на заедничка дефиниција за МСП. Спроведувањето на политиката за претпријатија и индустрија бара соодветен капацитет на администрацијата на национално, регионално и локално ниво.

Република Македонија нема документ за **индустриска стратегија**, иако повеќето важни делови од креирањето на политиката се собрани во Националната стратегија за интеграција на земјата во ЕУ.

Принципот на *подобро регулирање* се однесува на тоа дека регулативата треба да има минимално негативно влијание врз конкурентноста. Република Македонија треба да направи значителен напредок на ова поле, бидејќи во моментот не постојат регулирани постапки за процена на влијанието на новото законодавство врз бизнисот. Некои министерства и универзитети повремено вршат проценка на очекуваното влијание од новите прописи, но тоа не се прави на систематски начин.

Во однос на *искористувањето на усогласеностите (синергиите) меѓу политиките*, многу од бараните елементи се расположливи меѓу инструментите на политиките употребени од страна на Владата, вклучувајќи програми и иницијативи за поттикнување на конкуренцијата меѓу компаниите и за развој на научните и технолошките капацитети во индустријата. Во секој случај, повеќето од иницијативите на ова поле се многу зависни од донатори и се сеуште во една рана фаза на развој.

Што се однесува до *принципот на комплементарни хоризонтални политики со мерки кои ги земаат предвид секторските специфичности* секторските политики во Република Македонија се многу помалку развиени од хоризонталните и конкретната врска меѓу нив допрва ќе се разгледува. Секторските политики се ограничени на програма за реструктурирање на индустријата за челик и воспоставување на пет кластери за јагне и сирење, туризам, вино, текстил, и информатичка и комуникациска технологија (ИКТ). Секторите кои страдаат од силна конкуренција од земјите со ниски трошоци, треба да бидат помогнати преку нивно осовременување и реструктурирање.

Индустријата во целост има скроман придонес во економијата. Нејзиниот дел во БДП се намали од 22,5% во 2000 година до 20,7% во 2003 година. Вработувањето во индустријата се намали од 160 591 во 2000 год. на 132 614 во 2003 год. Вкупниот број на претпријатија постепено се зголемува и застапа на 56 201 во 2003 год. 98% од овие претпријатија се мали (помалку од 50 вработени). Најважните индустриски сектори во однос на производството и вработувањето се прехранбените производи, основните метали и челик, текстил и облека и механичко/ електро инженерство.

Со дел од 20.9% од вкупното индустриско производство и 3.83% од вкупниот БДП, **индустријата на прехранбените производи и пијалоци** е најголемиот индустриски сектор. Тој вработува 12.8% од работната сила во индустријата, една третина од кои работат во производството на леб, пециво и колачи. Секторот се карактеризира со различни активности, од производство на сладолед и чоколадни производи до алкохолни пијалоци, пиво и сокови. Извозот изнесува скоро една четвртина од вкупното производство и оди најчесто во Србија и Црна Гора и во ЕУ. Нивото на СДИ е значително низок и понатаму се намалува во последните години. Главните компании за производство на храна и пијалоци се во приватна сопственост. Се поголемата конкурентност ја наметнува потребата од реструктурирање и подобрување на нивната конкурентност.

Секторот за *основните метали* придонесува со 8,6 % во вкупниот индустриски производ и 4.8% од вработувањето во индустријата. Тој е најголем извозен сектор со 30% индустриски извоз. Тој е скоро целосно во странска сопственост. Република Македонија извезува основни метали главно во Германија, Италија, Србија и Црна Гора, додека Украина, Србија и Црна Гора и Бугарија се главен извор на увоз. Производството во секторот се состои главно од производи од челик, иако земјата исто така произведува мали количини на бакар, алуминиум, цинк и никел. Рудниците се важни обезбедувачи на работни места во некои региони и претставуваат 2.6% од индустриското вработување. Во секторот за челик, продуктивноста постепено се приближува кон просекот на ЕУ и процесот на реструктурирање е во напредна фаза. Национална програма за реструктурирање и преобразба на челичната индустрија во Република Македонија е одобрена од страна на Владата и се анализира од Комисијата во делот на Протокол 2 од Договорот за стабилизација и асоцијација.

Неметални минерални производи (варовник, доломит, мермер) придонесуваат со 5.4% на вкупниот индустриски производ и 3.3% на вработување во индустријата. Главниот подсектор е производството на тули и плочки. Овој сектор се состои главно од мали фирми, иако има еден голем произведувач на цемент. Производството е стабилно во последните години иако искористувањето на капацитетите е релативно низок и бројот на компаниите и вработените почна да опаѓа.

Секторот за текстил и облека создава мал дел од вкупниот БДП (текстил 0.38% и облека 1.96% во 2003 год.) но придонесува во вкупната вработеност (8.5 % во 2003). Производството на долна облека, друга облека и додатоци и ткаење на текстил се важни производствени и извозни сфери. Договореното производство на облека достигна повисоко ниво од другото домашно производство од 2000 година наваму посебно во делот на долна облека. Странскиот капитал е присутен на ниско ниво. Додека вредноста на производството опадна од 2000 година наваму, подсекторот за облека расте во однос на вработувањето и забележува највисоки стапки на вработување меѓу индустриските сектори, достигнувајќи 25.7% од вкупната индустриска работна сила во 2003 година. Малите претпријатија придонесуваат со 59% во вкупната бруто додадена вредност и 62% во нивната вработеност. Индустријата за текстил и облека е главно ориентирана кон извозот и со придонес од 30% во вкупниот индустриски извоз, се рангира како втора најголема извозна индустрија.

Механичкото и електро инженерство изнесува 7,9% од индустриското производство и 10,5% од вработувањето во индустријата, иако производството постепено опадна помеѓу 2001 и 2003 година, главно поради помалиот извоз, кој е знак за намалена конкурентност. СДИ се мали и во 2003 година достигнаа помалку од третина од нивото од 2001 година.

Во дрвната индустрија, целулозата, хартијата, дрвото и дрвните производи и мебел се на релативно ниско ниво, додека *печатењето, издаваштвото и репродукцијата на печатените медиуми* се нешто поголеми, со 3.5% од бруто индустрискиот производ и 3.1 % од вработувањето во индустријата. Иако СДИ се многу скромни, оваа индустрија бележи значително зголемување на продуктивноста, за разлика од некои други подсектори кои се занимаваат со шумите.

Градежништвото покажува стабилни показатели во изминатите години. Бруто додадената вредност е малку пониска (6-7%) од просекот на ЕУ (8-10%). Секторот има висока стапка на вработеност, која изнесува 7.4% од вкупниот број работни места во индустријата и се состои од неколку големи компании и многу мали. СДИ опаднаа драматично во последните четири години. Земјата ја покрива националната побарувачка на домашниот пазар.

Информатичката технологија, опремата за транспорт, хемиската и фармацевтската и кожната и индустријата за обувки се сите многу мали.

Конечно, *туризмот* е една гранка со потенцијал и земјата развила стратегија за поддршка на оваа гранка. Капацитетот е стабилен во последните четири години, но се чини дека постои потенцијал за алтернативни форми на туризам (спорт, природни и рурални дестинации). На земјата би и се советува да развие маркетинг кампања за рекламирање и промовирање на главните туристички локалитети, вклучувајќи и одржлив развој и безбедносни аспекти.

Во однос на **приватизацијата и реструктурирањето**, **Закон за реструктурирање на претпријатијата што во своето работење искажуваат загуби** од 1995 водеше кон првиот бран на реструктурирање на 25 претпријатија кои претставуваат 13% од БДП, 55000 вработени и 80% на загуби во секторот за претпријатија. Од 25 претпријатија се формираа 160 помали претпријатија, повеќето од нив се во приватна сопственост. Вториот бран на реструктурирање, приватизација и/или ликвидација следеше во 2000 год. како дел од специјалниот акциски план направен по иницијатива на Светската банка кој вклучи други 40 загубари со повеќе од 10% вработени во овој сектор, десет од кои останаа да се реструктурираат и приватизираат со Законот за стечај. Реструктурирањето и приватизирањето на ЕСМ е планирано согласно посебниот закон кој беше усвоен во март 2004 год.

Странските инвестиции одиграа релативно скромна улога во процесот на приватизација бидејќи земјата не се сметаше за атрактивна локација за СДИ. Грин Филд инвестициите исто така беа ограничени, и покрај важноста на неодамна иницираната програма и Агенција за странски инвестиции. СДИ изнесуваше 2% од БДП во 2003 година.

Земјата презеде неколку иницијативи за подобрување на инвестиционата клима, на **деловното опкружување** и на конкурентноста на претпријатијата. Програма за унапредување на странските инвестиции беше донесена во 2003 год. Агенцијата за странски инвестиции почна со работа во 2005 година. Во соработка со Службата за странски инвестиции на Светската банка (ФИАС) беше изготвена студија за намалување на административните бариери во инвестирањето и за привлекување на странски директни инвестиции и Владата одговори со Акциски план за намалување на инвестиционите бариери.

Република Македонија има **Национална стратегија за развој на МСП (2002-2012)**, **Програма на мерки и активности за поддршка на претприемништвото и создавање конкурентност на малите и средни бизниси во Република Македонија(2003-2007)** и **Агенција за поддршка на претприемништвото на Република Македонија(АППРМ)**. Владата алоцира годишни финансиски средства за спроведување на Програмата. АППРМ неодамна стана активна и сеуште треба да изгради доверба. Воглавно, заедно со формирањето на **Националниот совет за претприемништво и конкурентност** во 2003, ова претставува соодветна институционална рамка за креирање на политика, иако различните елементи од оваа рамка сеуште не се доволно познати или вреднувани од самата деловна заедница. Бројот на МСП изнесува 99,2 % од претпријатијата во

земјата (93,3% се мали со помалку од 50 вработени), 76,6% од вработените, 69,1 % од БДП и 52,8% од извозот.

Постоечките **дефиниции за МСП** во Законот за јавни претпријатија не се во целост во согласност со новата препорака од Комисијата 2003/361/ЕЗ, која го дефинира претпријатието како субјект кој врши економска дејност, без разлика на неговата правна форма. Дефиницијата за МСП во РМ дефинира микро, мали и средни претпријатија како стопански субјекти. Дефиницијата за МСП е во согласност со прагот за бројот на персонал, но не целосно во согласност со прагот на годишен обрт и годишниот Биланс на состојба, истиот не е споменат воопшто за микро претпријатијата. Во препораката на Комисијата направена е разлика помеѓу автономни, партнерски и поврзани претпријатија, што не е случај во РМ.

Што се однесува до меката политика на *acquis*, земјата пристапи кон **Европската повелба за мали претпријатија** во 2003 година и учествуваше ефективно во процесот на спроведувањето, иако националниот координатор беше сменет три пати во последните две години. Структурата на десетте акциони приоритети во Повелбата се прикажани во овој Аналитички извештај за да се обезбеди кратка анализа на политиките за МСП во земјата.

Во однос на *образованието и обуката за претприемништво*, земјата има претприемнички образовни програми преку Меѓународната програма за јуниорски достигнувања, но ова е сеуште незадолжително и надвор од редовните образовни програми. Управувањето и бизнисот се воведени како задолжителни предмети во стручната обука. Универзитетското образование насочено кон претприемништво е подобро, главно како последица на се поголемиот број приватни универзитети. Постојат пост-дипломски студии за претприемништво на Економскиот институт во Скопје.

Во однос на *побрзо и поефтино започнување со работа* на претпријатијата, новиот Закон за јавни претпријатија (2004) обезбедува нова типологија на претпријатијата и се стреми да го забрза регистрирањето во судовите (види Поглавје 6 - Закон за јавни претпријатија). Законот го претстави концептот на едношалтерски систем за оваа намена, но тоа сеуште не се спроведува иако за тоа се зборува повеќе години. Не е возможна регистрација преку интернет. Иако постои напредок, отпочнувањето со работа на претпријатијата сеуште претставува голема пречка за претприемачите. Занаетчиите имаат поедноставни формалности при регистрација и принципот „молчењето значи одобрување“ важи за нивното барање за регистрација.

Принципот *подобро законодавство и регулатива* предлага проценки на влијанието на регулативата, донесувањето на документи едноставни за корисниците, поедноставување на правилата и изземање на малите претпријатија од некои регулаторни обврски. Во моментот, не постојат изземања од влијанието на регулативата или специфични регулаторни изземања за МСП. Само занаетчиите имаат корист од некои поедноставувања на регулативата. Административните бариери во инвестирањето треба да се намалат.

Спроведена е мала проценка за *распожливоста на МСП со вештини* и потребите од соодветна обука. Нов проект може да отпочне за основање на Опсерваторијата за МСП кој ќе се занимава со ова прашање. Организациите за деловни советување успешно се промовираат на локалниот консултантски пазар во земјата.

Во делот на *подобрување на интернет пристапот*, направен е напредок во издавањето на информации на интернет страници и усвоен е закон за е-потпис, но интернет страниците се еднонасочни и немаат можност за интерактивна употреба. Постојат бројни потешкотии при користењето на интернет услугите, како што е приодот до интернет, цената на ИКТ опремата и телефонските сметки. Исто така, претприемачите се само на почетокот на образовниот процес, откривајќи ја корисноста од интернетот и е-бизнисот. „Е-Македонија за сите“ иницијативата на Владата и развојот на порталот за информации за МСП од Агенција за поддршка на претприемништвото на Република Македонија(АППРМ), треба да се поддржи.

За *подобрување на пристапот на пазарот* на малите претпријатија, Република Македонија презема чекори за подобрување на општиот квалитет на производите во одредени области и да овозможи нивна продажба на националните и меѓународните пазари. Земјата ги хармонизира своите производи со меѓународните стандарди за квалитет, вклучително ИСО стандардите.

Во однос на *даноците и финансиските прашања*, постоечкиот даночен систем не овозможува изземање од даноци врзани со големината на фирмата. Во секој случај, данокот на вкупниот приход или профит е низок со 15% данок на профит и намалена стапка од 7,5% за претпријатијата кои се на списокот на берзата. Пристапот до финансиите е подобрен и направен е значителен напредок преку основањето на Прокредит банката. Мал број на приватни банки се брзо прилагодливи кон потребите на МСП, додека влегувањето на странски банки во домашните, исто така ги подобрува можностите за заеми. Во секој случај доделувањето заеми на МСП воглавно е сеуште попречено од конзервативните приоди кон доделување заеми и високите хипотекарни барања, засновани врз ниската управувачка култура меѓу МСП. Јавен гарантен фонд се уште не е воспоставен.

Република Македонија сеуште нема посебна програма за *зајакнување на технолошкиот капацитет* на малите претпријатија. Е-бизнисот не постои во земјата и не постои правна рамка за електронска трговија. Постоечките служби за поддршка на бизнисот, кои вклучуваат 20-на центри за поддршка на бизнисот и 7 инкубатори, постепено се развиваат ширум земјата но, посоефицирани и специјализирани служби, како што се ИТ инкубатори и технолошки паркови, треба да биде следниот чекор. *Претставувањето на малите претпријатија* е организирано преку Стопанските комори, кои се претставени во социјалниот дијалог и преку Националниот совет за претприемништво и конкурентност,

формирано во 2003 година од страна на Владата за да го подобрат дијалогот меѓу јавниот и приватниот сектор во однос на развојната политика.

Административниот капацитет на земјата за креирање и спроведување на политика за претпријатија и индустрија е ограничен. Во рамките на Министерството за економија, трите одделенија за индустриски и структурни реформи, унапредување на претприемаштвото и странски инвестиции, имаат вкупен персонал од 24 лица. Некои од надлежните национални и регионални агенции (Агенција за развој и инвестиции, Агенција за поддршка на претприемништвото на Република Македонија, Агенција за приватизација на Република Македонија, Центрите за поддршка на МСП и др.) можат да го надоместат овој недостаток на кадар, но и тие самите се сметаат за недоволно екипирани, за што престои утврдување на нивните квалификации.

Заклучок

Република Македонија треба да дефинира индустриска стратегија која придонесува кон развојот и иновацијата што ќе ја зголеми економската конкурентност. Потребен е посебен напор за да се подобри деловното опкружување и да се поедностават процедурите и режимот за издавање дозволи, како што се на пример оценките на влијанието на новата регулатива. Административниот капацитет за креирање и пласирање на политика е премногу мал, иако основната инфраструктура за политиката за мали и средни претпријатија е веќе поставена. Земјата треба да ја усогласи својата дефиниција за мали и средни претпријатија и понатаму да напредува во повеќето области кои се опфатени со Европската повелба за мали претпријатија. Приливот на СДИ и понатаму е недоволен и земјата треба брзо да ги подобри условите за домашни и странски инвестиции. Доколку ги продолжи своите напори, земјата треба да биде во можност да ги задоволи барањата на ЕУ на полето на претпријатијата и индустриската политика среднорочно.

Претпријатија и индустриска политика

- Да се продолжи со спроведувањето на Европската повелба за мали претпријатија. Да се воведат методот на ваучер за обука и советодавните услуги. Да се истражат можностите за поттикнување на плаќање на даноци за мали трговски друштва кои се на самиот почеток. Да се подобри застапувањето на МСП и пат за претставување.
- Да се воведат систематска оценка на влијанието на новата регулатива за претпријатија
- Да се обезбеди почеток и професионално независно управување со резервен фонд за заеми.
- Да се обезбеди ефикасна приемна на законодавството за електронски потпис.

Поглавје 21: Транс-европски мрежи

Ова Поглавје ја покрива политиката на транс-европските мрежи во областите на транспортот, телекомуникациските и енергетските инфраструктури, вклучувајќи ги насоките на Заедницата за развојот на транс-европските мрежи и мерки за поддршка на развојот на проекти од заеднички интерес. Основањето и развојот на транс-европските мрежи и унапредување на правилно меѓу-поврзување и интероперативност на националните мрежи е насочено кон целосно искористување на внатрешниот пазар и да придонесе во економскиот развој и во создавањето на работни места во ЕУ.

Во однос на **транспортните мрежи**, Република Македонија се наоѓа на релативно значајна сувоземна транспортна раскрсница во Регионот, лоцирана во пан-европските коридори VIII и X. Главната транспортна мрежна инфраструктура е опишана во Меморандумот за разбирање на главната регионална транспортна мрежа на ЈИЕ, потпишана во јуни 2004 година. Земјата, исто така, учествува во високата група за продолжување на главните транс-европски патишта во соседните земји и региони. Република Македонија вложува значителен процент од БДП во транспортната инфраструктура (3% во 2004 година). Нејзината инфраструктура овозможува доволен капацитет на патен и железнички транспорт, но нејзината состојба е рангирана од просечна до лоша.

Во однос на **енергетските мрежи**, Регионалниот енергетски пазар во Југоисточна Европа, кој ги покрива електричната енергија и гасот, отпочна со транзициона фазна програма прилагодена на специфичните карактеристики на регионот. Целта е да се реинтегрираат државните и под-државните енергетски пазари со намера за евентуално пристапување кон Внатрешниот енергетски пазар на ЕУ. Постои нафтовод меѓу РМ и Грција, и има планови за градење на нови нафтоводи кон Србија и Црна Гора, Бугарија и Албанија. Земјата веќе е поврзана со гасовод со Бугарија. Постоечката поврзаност на електричните системи со Србија и Црна Гора и Грција е зајакната, а во изградба се и нови далноводи кон Бугарија и Албанија.

Заклучок

Како непосреден сосед на ЕУ, Република Македонија е дел од некои важни инфраструктурни мрежи. Потребни ќе бидат значителни инвестиции со цел да се издигнат овие мрежи до потребното ниво на развој. Земјата не би требало да најде на некои поголеми тешкотии на ова поле среднорочно.

Поглавје 22: Регионална политика и координација на структурни инструменти

Во ова поглавје *acquis* се состои претежно од рамковни и имплементирачки регулативи, кои не е потребно да бидат транспонирани во националното законодавство. Во овој дел се дефинирани правилата за изработка, одобрување и спроведување на програми од Структурните фондови и Кохезиониот фонд, кои ја одразуваат територијалната организација на секоја земја. Овие програми се договараат и усогласуваат со Комисијата, но за спроведувањето се одговорни земјите-членки. Земјите-членки се должни да го почитуваат законодавството на ЕУ воопшто, на пример во деловите за јавни набавки, конкуренција и заштита на животната средина во изборот и спроведувањето на проекти. Потребно е земјите-членки да имаат институционална рамка и соодветен административен капацитет со цел да обезбедат квалитетна изработка на програми, спроведување, следење и оценка на соодветен и економичен начин од гледна точка на управување и финансиска контрола.

Во 2005 година Република Македонија вовеле **територијална организација** заснована на 84 самоуправни општини. Не постои друго ниво на регионална самоуправа. Во 2001 година Владата ја усвои НУТС класификацијата (*Номенклатура на територијалните статистички единици*) според која земјата сочинува една единица на НУТС I ниво, 8 единици на НУТС III, 34 единици на ниво НУТС IV, а по реформата оваа година, 84 единици на НУТС V ниво. Поради малата големина, целата територија на земјата сочинува еден НУТС II регион. Единиците НУТС III се чисто статистички и не соодветствуваат со административни тела. За да се овозможи определување на квалификација на регионите под Структурните фондови, земјата треба да постигне договор со Евростат за статистички региони кои се во согласност со НУТС регулативата.

Во отсуство на регионални административни тела меѓу општинското и државното ниво, се јавува проблем што општинското ниво не е хомогено, тоа е со голем број на мошне мали општини. Ова може да оневозможи изработка на програми за Структурните фондови на регионално ниво и ќе има негативно влијание на воспоставување на соодветни партнерски аранжмани и спроведување на децентрализиран пристап оддолу-нагоре.

Во однос на **правната рамка**, мерките на национална политика со определен регионален или локален фокус се опфатени со неколку закони (Закон за поттикнување на стопански недоволно развиените подрачја, Организација и работа на органите на државната управа, Локална самоуправа, Територијална организација на локалната самоуправа, Град Скопје итн.). Системите за одлучување, спроведување и надгледување се конкретно дефинирани во секој од законите.

Не постои конкретен закон за регионална политика. Иако ова не е неопходно за учество во регионалната политика на ЕУ, постојните закони треба да се усогласат

со обврските кои произлегуваат од регулативите на Структурните и Кохезионите фондови на ЕУ.

Успешната подготовка за учество во Структурните фондови и Кохезиониот фонд е тесно поврзана со усогласеност со правилата на ЕУ за јавни набавки, државната помош, животната средина и еднакви можности за зажите и жените (*види Поглавје 5 - Јавни набавки, 8 - Политика за заштита на конкуренција, 27 - Животна средина и 19 - Социјална политика и вработување*). Конкретно, преференцијални клаузули кои дискриминираат против компании од Заедницата не се дозволени, мора да се извршат темелни прегледи за државна помош, мора да се обезбеди почитување на правилата за јавни набавки и треба систематски да се врши проценка на влијанието врз животната средина пред да се спроведуваат проектите.

Во подготовка е нов Закон за буџетите, во кој би требало да бидат вклучени механизми за повеќегодишно програмирање на буџетите. Не постојат одредби кои би дозволиле буџетски трансфери меѓу програмите.

Не постои јасно дефинирана **институционална рамка** за спроведување на регионалната политика, а уште помалку за спроведување на Структурните и Кохезиони фондови. Законот за организација и работа на органите на државната управа го овластува Министерството за локална самоуправа да презема мерки во врска со регионалната политика во земјата. Релевантните надлежности во моментот се ограничени на стопански недоволно развиените подрачја. Потребно е да се дефинира кој орган ќе биде одговорен за дефинирање на регионалната политика (во смисол на Структурните и Кохезиони фондови) за целата земја во иднина. Јасни механизми за одлучување и ефикасно спроведување треба да се дефинираат на сите нивоа. Потребно е да се обрне посебно внимание на востановување на управни органи и механизми за спроведување и следење на програми и мерки на регионално ниво. Во догледно време, Република Македонија ќе треба да назначи органи за програмирање и спроведување на Структурните и Кохезиони фондови во согласност со прописите кои тогаш ќе важат.

Иако земјата има одредено искуство со меѓуресорни механизми (на пр. координирање на странска помош), тие сеуште не се користат за регионалната политика. За идно учество во Структурните и Кохезиони фондови, од земјата ќе се бара да востанови конкретни меѓуресорни координативни тела и да изработи релевантни постапки за координација.

Освен тоа, покрај јасното дефинирање на улогата на локалните или регионални власти во идното управување со Структурните и Кохезиони фондови, ќе треба да се разјасни и односот меѓу државното и регионалното ниво. Во овој момент, координацијата меѓу државното и локалното ниво не е ниту редовна ниту структурирана.

Иако новите општини имаат сопствени извори на финансирање, не е јасно дали овие извори ќе им овозможат да кофинансираат програми од Структурните или Кохезионите фондови во иднина.

По пристапувањето, Република Македонија ќе треба да ги има воспоставено потребните **административни капацитети** за учество во структурната политика на ЕУ. Освен посочување на министерствата и други управни тела вклучени во управувањето со Структурните и Кохезиони фондови и нивните одговорности, ќе треба да воспостави и делотворни стратегии и акциони планови за организациски развој и развој на човечки ресурси, кои ќе овозможат овие тела да изградат доволен административен капацитет за ефикасно спроведување на мерките на Структурните и Кохезионите фондови (вклучително финасиско управување и контрола како и следење и оценување). Во овој контекст треба да се обрне внимание и на изградување на доволен капацитет на нивото на корисници (т.е. особено на локално и регионално ниво), да се изгради редослед на проекти кои ги задоволуваат условите и критериумите, и потоа истите да се спроведат.

Во однос на **програмирање (изработка на програми)**, земјата има намера да изготви Национален развоен план (НДП) и Регионален развоен план до крајот на 2006 година, но работата на овие документи е едвај започната и не е дадена временска рамка.

Земјата има започнато со некои активности во однос на мерки на пазарот на работна сила кои донекаде се слични на мерките финансирани од **Европскиот социјален фонд**. Со оглед на тешката состојба на пазарот на работна сила во земјата, потребно е да се даде значително внимание на развојот на човечките ресурси во националните и регионалните развојни планови.

Не постои јасно дефинирана структура за спроведување на **принципот на партнерство**. Координацијата меѓу централното и локалното ниво во моментот е неформална и ад-хок. Потребно е да се воспостават партнерски структури за секој вид помош, кои ќе ја опфатат подготовката, спроведувањето, финансирањето, следењето и оценувањето на помошта.

Не постојат соодветни државни системи и механизми за **следење и оценување** на квалитетот и влијанието на развојните програми.

Ќе биде потребно да се воспостават **системи за финансиско управување и контрола** во согласност со барањата на Претпристапните фондови и Структурните фондови. Усвојувањето на новиот Закон за буџети и востановувањето на Централно одделение за финансирање и склучување договори во Министерството за финансии би биле корисни први чекори во таа насока.

Исто така, потребен е и напредок во однос на достапноста на релевантни регионални **статистички податоци**. Не се достапни податоци за БДП по глава на жител усогласени со НУТС III ниво. Затоа, земјата треба да ги зајакне своите

капацитети за подготовка на соодветни статистички податоци (БНП/кап/СКМ, стапки на невработеност) на НУТС III ниво за определување на области кои ги исполнуваат условите и критериумите, и за изработка на програми и следење на истите.

Заклучок

Механизмите за регионална политика на земјата се во многу рана фаза. Значителни и постојани напори за дефинирање на стратегии, создавање административни структури и постапки, градење или зајакнување на административниот капацитет на национално, регионално и локално ниво ќе биде потребно за да ѝ се дозволи на Република Македонија, среднорочно, да ги применува правилата на Заедницата и да ги насочува фондовите од структурните инструменти на ЕУ.

Поглавје 23: Правосудство и основни права

Областите правосудство и основни права се важни делови на општата политика на ЕУ за слобода, безбедност и правда. Политиките во оваа област имаат за цел да ја одржат и развијат Унијата како подрачје на слобода, безбедност и правда. Востановувањето на независно и ефикасно судство е од огромна важност. Непристрасност, интегритет и високи стандарди на судење во судовите се од суштинска важност во заштитата на владеењето на правото. За ова е потребна цврста заложба за отстранување на надворешни влијанија врз судството и обезбедување на соодветни финасиски ресурси и обука. Задолжително мора да постојат законски гаранции за правични судски постапки. Исто така, земјите-членки се должни делотворно да се борат против корупцијата бидејќи истата претставува закана за стабилноста на демократските институции и владеењето на правото. Потребни се цврста правна рамка и доверливи институции како основа за кохерентна политика на спречување и одвраќање на корупцијата. Земјите-членки се должни да обезбедат почитување на основните права и правата на граѓаните на ЕУ според гаранциите на таквите права во *acquis* и Повелбата за основните права.

Судство (*види и во Политички критериуми - Демократија и владеење на правото*)

Независност и непристрасност

Судиите ги избира и разрешува Собранието на предлог на Републичкиот судски совет, чии членови исто така ги именува Собранието. Претседателот на секој суд го предлага Судскиот совет а го одобрува Собранието. Собранието ги прифаќа или одбива предложените кандидати без никаква обврска да ја образложи својата одлука. Последица на решавачката улога на Собранието се партиско-политички влијанија.

За да стане судија, еден правник треба да ги исполни условите за квалификација и професионално искуство. Судскиот совет го проверува исполнувањето на овие

услови и, ако е потребно, бара мислење од судот во кој кандидатот претходно работел како стручен соработник (ова важи за најголемиот број кандидати). Министерот за правда и Претседателот на Врховниот суд учествуваат по службена должност на седниците на Судскиот совет и даваат необврзувачки мислења.

Судиите се избираат со доживотен мандат, гарантиран во Уставот. Судиската функција е неспојлива со извршување на други јавни функции, професии или членство во политички партии. Политичко организирање или активност во судството се забранети.

Дисциплински мерки против судиите изрекува Судскиот совет. Но, освен неформална опомена, единствените санкции се скратувања на платата и разрешување, кое мора да го одобри Собранието. Во практиката, оценувањето на работата на судиите е главно теоретско, особено поради ограничени ресурси на Судскиот совет (девет вработени). Граѓаните и странките во спор не можат да поднесат жалба или пријава до Судскиот совет туку тоа мора да го стори Претседателот на судот. Ова делумно го објаснува релативно малиот број дисциплински постапки. Судиите исто така уживаат имунитет во согласност со Уставот и Законот за судови; овој имунитет може да го одземе единствено Собранието на предлог на Судскиот совет. И покрај тоа што судиите треба да бидат заштитени во извршувањето на нивната функција, имунитетот треба да биде дефиниран на начин на кој би спречил евентуални злоупотреби. Здружението на судии има усвоен кодекс на етика за своите членови, но истиот не е правно - обврзувачки. Не постои кодекс кој се однесува на сите службеници во судството.

Обвинителите ги назначува и разрешува Собранието; нивниот мандат е шест години. Моќностите за политичко влијание беа намалени во 2004 година со донесувањето на Законот за јавното обвинителство, со кој се воведо Совет на јавните обвинители. Составен од девет члена, од кои седум се обвинители, Советот може да дава мислења при изборот на обвинители. По изборот, обвинителите се подредени единствено на нивната хиерархија и не се обврзани да постапуваат според инструкциите кои ги дава Министерот за правда.

Стратегијата за реформи во судството од 2004 година вклучува сеопфатни планови за реформа на системот на напредување (кариера) на судиите и улогата на Судскиот совет. Предвидените промени, во форма на уставни амандмани и основање на академија за обука на судии и обвинители, се очекува да се остварат на почетокот на 2006 година и би требало да ја намали улогата на Собранието при процесот на избор и да воведат практика на анонимни испити за идните судии. Изборот на обвинители исто така би требало да се промени, оставајќи само формална улога за Собранието. Но, улогата на Собранието во дисциплинските постапки не е дел од досега планираните реформи.

Ефикасност и квалитет

Континуирана *обука* на судиите, обвинителите и стручните соработници обезбедува Центарот за континуирана обука на судии (ЦКОС), кој работи од Март 1999 година во склоп на Здружението на судии на Македонија. Темите на програмите на обука се кривично, граѓанско, управно и трговско право како и правото на ЕУ и меѓународно право, регионална соработка, курсеви за информатичка технологија и јазици. Програми за обука во областа на *acquis* на ЕУ започнаа на почетокот од 2003 година. Не постои обука пред стапување на должност (иницијална обука). Предвидено е два проценти од вкупниот буџет на судството да се одвојува за обука, но ЦКОС нема трајно редовно финансирање гарантирано од државата. Реформирањето на обуката за судии и обвинители е една од главните компоненти во тековните реформи на судството, а основањето на академија за иницијална и континуирана обука (пред стапување на должност и за време на мандатот) се разгледува во Собранието. Потребно е да се зајакне и обуката за службениците во судовите и административниот персонал, кои досега ги користеа можности за обука на некои од курсевите на ЦКОС. Законот за основање на академијата би требало да биде донесен навреме со цел првиот избор да се изврши за академската 2006/2007 година. Законот би требало целосно да ги одразува примарните реформските цели за обезбедување поголема професионалност во судството. Исто така, ќе биде потребно да се гарантира соодветно и редовно финансирање од државата.

Инфраструктурата и опремата се сериозни проблеми за судството. Во тек е компјутеризација на судовите и LAN (Локална мрежа) се користи во сите судски нивоа, но не постои компјутеризирана мрежа која ги поврзува различните судови. Се прават напори за воспоставување на оперативна единица за информатичка технологија во Врховниот суд, која би управувала со заедничкиот правосуден информатички систем. Судовите немаат пристап до базите на податоци на другите органи за спроведување на законот. Во голем број случаи постои потреба за реновирање или реконструкција на објектите во кои се сместени судовите.

Востановувањето на посебен независен *буџет* за судовите во 2004 година беше позитивен чекор, но и покрај неодамнешните зголемувања, финансиската состојба на судовите сеуште е тешка и во некои случаи не им овозможува да ги покријат дури ни најосновните потреби. Сите судови во земјата имаат сериозни проблеми со оперативните трошоци и имаат високи долгови поради недостаток на средства. Оваа состојба би можела да ја ослабне независноста на судството. Буџетот за судовите во 2005 изнесуваше вкупно околу 20 милиони евра, споредено со приближно 19 милиони евра во 2004 година. Овој износ вклучува приближно 75% за плати, 4% за инвестиции и 17% за потрошен материјал и услуги. Во 2004 година беше востановен независен Судски буџетски совет, со кој претседава Претседателот на Врховниот суд, но сеуште нема доволна административна поддршка за да биде оперативен. Нивото на платите на судиите и јавните обвинители беше зголемено но сеуште е пониско во споредба со повеќето високи функционери.

Во март 2005 година вкупниот број на нерешени предмети беше 730 700 (од нив 296 000 извршни предмети и 227 000 “прекршочни” предмети, т.е. 71% од вкупниот број). Бројот на *заостанати нерешени* предмети е зголемен за околу една третина во споредба со крајот на 2003 година, што јасно ги покажува ограничувањата на можностите на судството да се справи со обемот на работа. Причините за големиот број заостанати предмети се идентификувани и вклучуваат прекумерен број дела дефинирани како прекршоци кои потпаѓаат под надлежност на судовите (опфаќаат не само полесни кривични престапи туку и голем број административни престапи) и недостатоци во системот на достава на судски покани и сегашниот систем на управно право.

Врховниот суд, како прва и последна инстанца за судска заштита од управни одлуки, е преоптоварен со управни предмети. Од вкупниот број од приближно 5000 нерешени предмети во Врховниот суд, само околу 10% се жалби од граѓански парници и 1 до 2% се жалби од кривични судења. Огромно мнозинство од овие предмети се управни спорови во прв степен. Во моментот девет судии (од вкупно 25) во Врховниот суд работат исклучиво на управни спорови. Предвидената реформа на правната рамка за управни спорови има за цел пренесување на надлежностите за управни предмети на првостепените судови, со тоа овозможувајќи Врховниот суд да стане второстепен управен суд .

Просечното времетраење на парничните постапки е девет и пол месеци во првостепена постапка, и еден месец и 24 дена во постапка по жалба. Кај кривичните предмети е девет и пол месеци. Сепак, кај тешките кривични предмети, постапките траат многу подолго (34% од предметите кои ги обработува Основниот Суд 1 во Скопје траат повеќе од една година). Можни се структурни подобрувања со цел забрзување на постапките, вклучително забрзување на расправите преку процесни и технички иновации и промени во законодавството кои би овозможиле поенергичен третман на злоупотребите на странките или нивните застапници. Специјализација на судовите исто така би овозможило подобрување во постапките со сложени предмети, трговски или кривични.

Стратегијата за реформа на судството од 2004 година предвидува повеќе промени во правната рамка со цел да се подобри ефикасноста и квалитетот на правосудниот систем, а некои од овие промени веќе се спроведуваат. Поголеми промени ќе претрпи правната рамка во делот за составот, изборот на членови и надлежноста на Судскиот совет, изборот и обука на судиите и обвинителите, надлежноста на судовите, како и повеќе процесни измени со цел зголемување на ефикасноста на правосудството. За целосно спроведување на реформите ќе бидат потребни значителни напори од органите на власта, како и преземање на неопходни финансиски заложби. Освен тоа, за некои од измените кои се однесуваат проблемите со постапките и надлежностите ќе бидат потребни уставни амандмани, за кои во тек е расправа во Собранието.

Законски гаранции, вклучително и пристап до правдата

Основните принципи како што се *правото на јавно судење, презумпција на невиност, пропишаност на кривичните дела со закон и пропорционалност* на казната за кривичните дела се гарантирани во Уставот и/или Кривичниот законик.

Притвор може да одреди единствено истражен судија на надлежен суд по барање од обвинителот. За кривични дела казниви со доживотен затвор не е потребно вакво барање и притворот може да го одреди судијата по службена должност. Законот за кривична постапка определува временски ограничувања за притвор пред судењето (до една година за кривични дела казниви со затвор во траење до 15 години, и до две години за дела казниви со доживотен затвор). Вкупното траење на притворот за време на истрага до подигнување на обвинението не смее да биде подолго од 180 дена. За полесни дела, за кои се пропишани постапки без расправа, притворот може да биде само во траење на времето потребно да се извршат одредени истражни дејствија, но не повеќе од 8 дена. Просечното времетраење на притворот се зголемува од 2001 година (од 39 дена на 46 дена во 2004). Притворот е задолжителен во случаи каде постои основано сомневање за кривично дело казниво со доживотен затвор, што е во спротивност со судската пракса на Европскиот суд за човекови права.

Во однос на *правото на правна помош*, бесплатната правна помош е регулирана во Законот за кривична постапка и Законот за парнична постапка од 1998 година. Правна помош обезбедува Адвокатската комора. Иако во кривичните предмети се обезбедува бесплатна правна помош, во практиката состојбата со парничните предмети е поинаква. Не постојат стандарди кои важат во целата земја за дефинирање на сиромашно или загрозено лице, практиката се разликува од суд до суд, и капацитетот на Адвокатската комора е низок.

Правото на одбрана е гарантирано во Уставот и подетално дефинирано во Законот за кривична постапка. Заслужува да се забележи дека обвинетите имаат право да бидат веднаш известени, на јазик кој го разбираат, за обвиненијата и доказите против нив. Обезбедени се преведувачки и толкувачки услуги и двојазични формулари се достапни во сите подрачја каде јазик различен од македонскиот е признаен како службен јазик. Законот за кривична постапка исто така го регулира правото на обвинетиот да располага со доволно време и можности за подготовка на одбраната. Принципот на присуство на обвинетиот како еден од предусловите за главна расправа е обезбеден. Правото на адвокат е гарантирано, како и правото на обвинетиот да ги испрашува сведоците. Во случај на судење (во отсуство) *in absentia*, Законот гарантира право на адвокат за одбраната, како и опција за повторно отворање на расправата. Потребно е внимателно натамошно развивање на правната рамка за заштита на сведоците, на начин кој ќе обезбеди безбедноста на сведоците соодветно да е избалансирана со правото на одбрана на обвинетиот.

Уставот вели дека законите и другите прописи не смее да имаат *ретроактивно дејство*, освен во случаи кога тоа е во полза на граѓаните. Ова се однесува на законските одредби за кривични дела и кривични санкции. Ако се смени закон откако е извршено некое кривично дело, се применуваат поблагите одредби.

Што се однесува до начелото (не суди двапати за ист случај) *ne bis in idem*, забраната за двојно судење или казна се вградени во Уставот и Законот за кривична постапка. Дозволени се вонредни правни лекови против правосилна пресуда, но тие може да бидат поднесени само во име на обвинетиот.

Судската пракса исто така ја отфрла можноста на судење во кривична постапка на лице кое веќе е осудено за прекршок врз основа на истите факти.

Мерки и политика за борба против корупцијата (*види и во Политички критериуми - Демократија и владеење на правото*)

Во Република Македонија се усвоени различни антикорупциски мерки.

Корупцијата е инкриминирана индиректно преку дефинирањето на повеќе кривични дела санкционирани во Кривичниот законик (како што се пасивен и активен поткуп, незаконски посредување и злоупотреба на службена должност и јавни овластувања). Перењето пари исто така е инкриминирано како посебно кривично дело.

Освен тоа, во 2002 година беше донесен Закон за спречување на корупцијата, во кој се дефинирани повеќе мерки и активности за спречување на корупција и судир на интереси, и според овој Закон истата година беше востановена Државната комисија за спречување на корупцијата. Оваа комисија подготви Државна програма за спречување и сузбивање на корупцијата во 2003 година и усвои Анекс со мерки за спречување на корупцијата на локално ниво во јуни 2005 година. Истата комисија ја отпочна својата работа со собирање на извештаи за имотната состојба на носителите на јавни функции. Во 2004 година обврската за пријавување на имотот се прошири и на државните службеници во државната администрација. Легислативната програма предвидена со Државната програма постепено се спроведува. Како консултативно и превентивно тело, делотворноста на Државната комисија за спречување на корупција зависи од соработката со државните органи. Упатството усвоено во 2004 година за соработка со органите на управата, јавните претпријатија и правните лица кои располагаат со државен капитал придонесоа кон подобрување на состојбата. Подобра соработка меѓу Државната комисија и Јавниот обвинител би ја подобриле борбата против корупцијата.

Воспоставени се конкретни антикорупциски структури. Во 2003 година во Министерството за внатрешни работи се создаде единица за професионални стандарди со задача да истражува случаи на корупција во полицијата, а во 2005 година се создадоа нови оддели за организиран криминал и корупција во Министерството за внатрешни работи и во Јавното обвинителство.

И покрај потпишаните меморандуми за разбирање, вкупната соработка помеѓу законодавните органи (вклучувајќи ги Јавното обвинителство, полицијата, финансиската полиција, Дирекцијата за спречување на перење на пари и судството) треба да биде зајакната. Сеуште постои конфузија околу надлежностите и слабости

во прибирањето и истражувањето на релевантни докази. Освен тоа, потребно е да се подобри независноста на службениците одговорни за истраги и судиите.

Општо земено, постои висок степен на корупција кој влијае на голем број аспекти на општествениот, политичкиот и стопанскиот живот. Сеуште останува многу да се сработи во спроведувањето на Државната програма за борба против корупцијата, целосно да се реализираат препораките на Државната комисија за спречување на корупцијата и, пред сè, да се реши прашањето на слабоста на институциите и недостатокот на транспарентност во одлучувањето и да се обезбеди спроведување на донесеното законодавство. Капацитетот за истрага и кривично гонење на корупцијата мора да биде зголемен а соработката помеѓу законодавните органи и управните органи како и меѓу Јавното обвинителство и Државната комисија за спречување на корупцијата треба да се подобри. Напредокот во овие области дополнително ќе ја покаже политичката волја за справување со појавите на корупција.

На меѓународно ниво, Конвенцијата на ОН против корупцијата е потпишана но сеуште не е ратификувана а Конвенцијата на ОЕЦД за борба против поткуп на странски носители на јавни функции во меѓународни деловни трансакции допрва треба да биде потпишана и ратификувана. По голем дел од 17-те препораки на ГРЕЦО во 2002 се преточени во делување. Четири од нив се делумно исполнети, а две треба допрва да се спроведат. Преостанатите две препораки се однесуваат на правила за имунитетот и за нив се потребни промени на Уставот за да бидат спороведени. Сегашните предлози на Владата за промени во Уставот ги вклучуваат потребните промени.

Основни права (види и во *Политички критериуми - Демократија и владеење на правото*)

Уставната и правната рамка се во согласност со Европската конвенција за заштита на човековите права и основни слободи, која е на сила во Република Македонија од Април 1997 година. Поднесени се барања до Европскиот суд за човекови права со повикување на членовите 2, 3, 4 и 5 од Конвенцијата, но сеуште се чека на пресудите.

Народниот правобранител (омбудсман) е институција која се вовеле во 1997 година. Народниот правобранител истражува поплаки од граѓаните за бирократски злоупотреби и дискриминација од страна на државните органи или поединечни државни службеници. Освен истраги во поединечни случаи, Народниот правобранител проучува и други прашања релевантни за заштитата на уставните и законските права за кои дознава од други извори (како што се јавните гласила), известува за неправилности во работата на органите и агенциите на државната управа. Општо земено, активностите на Народниот правобранител имаат силно влијание, кое може да биде подобро. Особено соработката од Министерството за внатрешни работи сеуште не е целосно задоволителна.

Уставот забранува *смртна казна, ропство и присилна работа.*

Што се однесува до заштитата на *интегритетот на личноста*, земјата ја потпишала но не ја ратификувала Конвенцијата од Овиедо за заштита на човекови права и човечкото достоинство при примена на биологија и медицина (Конвенцијата за човекови права и биомедицина) и два дополнителни протоколи - еден кој се однесува на трансплантација на органи и ткива, а другиот кој забранува клонирање на луѓе.

Тортура и нечовечно или понижувачко казнување се забранети со Уставот. Воспоставена е сеопфатна правна рамка за спречување на тортурата и деградирачко постапување, а службениците се обучени за нејзино спроведување. Забележано е подобрување во бројот на наводи на полициска тортура или малтретирање и во напорите на Министерството за внатрешни работи како и Јавното обвинителство во истражување на поплаки за малтретирање. Сепак, механизмите на истрага сеуште не се целосно спроведени и постојат показатели дека голем број случаи поминуваат неказнето. Состојбата во установите под надлежност на Министерството за внатрешни работи, Министерството за правда, Министерството за здравство и Министерството за труд и социјална политика треба да бидат подобро. Допрва треба да се направи осврт на повеќе проблематични области, како што е почитување на законските одредби за ограничување на полицискиот притвор, изведување за апсење, пристап до адвокат, пристап до лекар, евиденција на различните аспекти на полицискиот третман на уапсените лица, услови на притвор, како и употреба на “информативни разговори” од страна на полицијата за интервјуирање на граѓаните.

Законот за азил забранува протерување или екстрадиција во држава каде постои сериозен ризик дека лицето може да биде подложено на смртна казна, тортура или друг вид нечовечно или понижувачко постапување или казнување. Во поглед на нерешената ситуација со бегалците од Косово кои сеуште се наоѓаат во земјата, треба да се обрне особено внимание на почитување на начелото на “непротерување” во сите идни одлуки.

Правото на приватност е уставно гарантирано. Некои аспекти на *правото на стапување во брак* и засновање на семејство се опфатени во Уставот, а Законот за семејство понатаму ја дефинира заштитата. Постојат случаи на присилни бракови и потребно е да се стори повеќе истите да се спречат.

Што се однесува на правото на *заштита на личните податоци*, новиот закон за заштита на личните податоци и слободно движење на таквите податоци стапи на сила во февруари 2005 година. Во основа, законот е усогласен со главните одредби на *acquis* и со Конвенцијата на Советот на Европа од 1981 за заштита на лицата при автоматска обработка на лични податоци. Потребни се дополнителни напори за постигнување на усогласеност со препораката на Советот на Европа за регулирање на користењето на лични податоци во полицискиот сектор и дополнителниот протокол на Конвенцијата 108 кој се однесува на органите на супервизија и прекуграничен проток на податоци. Независно тело за супервизија беше

востановено во јуни 2005 година, но сеуште има потреба од дополнителни човечки ресурси.

Слободата на изразувањето ја обезбедува Уставот. Што се однесува до слободата на изразувањето во јавните гласила, Кривичниот законик ги класифицира како кривични престапи делата како што се “клевета” и “навреда”. И за двете може да бидат изречени парични и затворски казни (до една година ако делото клевета или дефамација имало “тешки последици”). Исклучок од инкриминација за навредливи 111 искази постои во повеќе околности, вклучувајќи “слобода на јавно изразување на мислата”.

Слобода на мислата, совеста и религијата се обезбедени во Уставот. Уставот ја признава Македонската православна црква, Исламската верска заедница, Католичката црква, Евангелско-Методистичката црква и Еврејската заедница како верски заедници. Други религиозни групи може да бидат основани според условите определени во Законот за верски заедници и религиозни групи. Сепак, потребно е да се обрне должно внимание за да се избегне примена на Законот која би водела кон потешкотии за вероисповед на сите групи.

Слободата на собирање и здружување се гарантира во Уставот. Законот за здруженија на граѓани и фондации стапи на сила во 1998 година. Здружение може да основаат најмалку пет државјани. Странци со престој подолг од една година исто така може да основаат здруженија. Неможноста за правни лица да основаат здруженија според овој Закон, како и да основаат здруженија со политички или религиозни цели, е пречка за развојот на граѓанското општество. Не постојат пречки во формирањето на политички партии.

Правото на сопственост е заштитено во Уставот но постојат определени законски ограничувања на купување земјиште или изградба од страна на странци.

Уставот забранува секаква форма на *дискриминација*, вклучувајќи по основ на раса, боја и етничко потекло. Кривичниот законик пропишува кривична одговорност за сите кои ја прекршуваат еднаквоста на граѓаните по основ на раса и за сите кои ги прекршуваат основните човекови права и слободи по основ на разлики во раса, пол, боја на кожата, етничко потекло или општествена положба.

Сепак, не постои конкретна кривична одредба за забрана на дела на ксенофобија, а недискриминација по основ на сексуална ориентација не е пропишана како таква. Хомосексуалноста беше декриминализирана во 1996 година. Нацрт законот за работни односи кој се разгледува во Собранието изречно би забранил дискриминација по основ на сексуална ориентација. (*види и Поглавје 19 - Социјална политика и вработување.*)

Права на државјаните на ЕУ

Што се однесува на *правото на глас и правото да се биде избирани како кандидат на избори*, само државјаните на земјата имаат право на глас според Уставот. Кога ќе дојде времето, на државјаните на Унијата со престој во земјата (а кои не се

државјани на земјата) ќе мора да им се овозможи гласање и кандидатура во избори за Европскиот парламент и во општинските избори.

Во однос на *правото на престој*, државјаните на ЕУ (и сите други земји) треба да побараат дозвола за престој подолг од три месеци. Странци кои законски престојуваат во земјата во период од три години непрекинато може да добијат трајна дозвола за престој доколку во земјата престојуваат за образование, специјализација, здравствена нега, професионална активност, брак со македонски државјанин, сопственост на недвижен имот и/или друга причина која оправдува престој во земјата подолг од три месеци.

Заклучок

Да се види заклучокот од Дел 1 – Политички критериуми.

Поглавје 24: Правда, слобода и безбедност

Политиките на ЕУ имаат за цел да ја одржат и натаму да ја развијат Унијата како регион на слобода, безбедност и правда. Земјите-членки треба да бидат соодветно опремени за адекватно да ја спроведуваат растечката рамка на заеднички правила, во поглед на прашања како што се граничната контрола, надворешната миграција, азилот, полициската соработка, борбата против организираниот криминал и тероризмот, соработката на полето на дроги, царинската соработка и судската соработка на кривични и граѓански предмети. Пред се, за тоа, потребен е силен и добро интегриран административен капацитет во органите за спроведување на законот и другите релевантни тела, кои мора да ги постигнат потребните стандарди. Од најголема важност е организацијата на полицијата да биде професионална, сигурна и ефикасна. Најдеталниот дел од политиките на ЕУ во врска со правдата, слободата и безбедноста е *acquis* од Шенген, со кој се уредува укинувањето на внатрешните граници во ЕУ. Меѓутоа, во поглед на новите земји-членки, значајни делови од *acquis* од Шенген се спроведуваат според посебна одлука на Советот, која се усвојува по нивното пристапување.

Договорот за стабилизација и асоцијација предвидува интензивна соработка помеѓу Република Македонија и ЕУ во поглед на прашања како што се визите, граничната контрола, азилот, реадмисијата на илегални мигранти и организираниот криминал и криминалот поврзан со дрога.

На полето на *acquis* од Шенген и надворешните граници, властите прават напори да го модернизираат и трансформираат нивното **управување со границите**. Меѓутоа, потребни се натамошни чекори и од законодавна гледна точка и од гледна точка на спроведувањето. Во декември 2003 година, Владата усвои Национална стратегија за интегрирано управување со границите. По тоа, уследи одлука за формирање

границите постепено на Министерството за внатрешни работи, како и за усогласување на законодавството со стандардите на ЕУ.

Целосниот пренос на надлежноста за безбедност на границите од Министерството за одбрана на Министерството за внатрешни работи беше завршен во август 2005 год. Меѓутоа, со оглед на многу кусиот, тримесечен курс низ кој помина персоналот од Министерството за одбрана, потребна е дополнителна обука. Треба да се предвиди длабинска проценка на потребите од обука на новата гранична полиција и изготвување на повеќегодишен план за обука. Останатите чекори кои треба да бидат преземени во рамките на реформата на режимот на управување со границите вклучува донесување и спроведување на Закон за обезбедување на границите (вклучително и одредби за стратегијата за интегрирано управување со границите) и нов Закон за странци (закон за миграции). Со цел да се оствари успешно спроведување на Стратегијата за интегрирано управување со границите, потребен е строго следење на односниот Акциски план.

За успешна работа на граничната полиција, потребни е дополнително унапредување на соработката помеѓу различните органи вклучени во управувањето со границите. Исто така, постои и потреба да се изградат главните бази на податоци во согласност со Барањата од Шенген и да се обезбеди нивна поврзаност. Техничката опрема и инфраструктурата на граничните премини треба да се подобрат. Во најмала рака, на сите гранични премини треба да ја има основната опрема во согласност со најдобрите шенгенски практики. На сите гранични премини треба да се користат пишани прирачници со кои се утврдуваат граничните постапки, во согласност со Шенгенскиот прирачник. Ќе треба да се воведат нови патни документи и документи за идентификација, со повисоки стандарди на квалитет и безбедност. На полето на **визната политика**, постигнати се значајни резултати. Во текот на изминатите две години, донесени се неколку закони, со цел да се модернизира визниот режим, согласно стандардите на ЕУ (Закон за движење и престој на странци, Закон за административни такси, Закон за преминување на државната граница, Правилата и упатствата за постапките за издавање визи). Со усвојувањето на новиот нацрт-Закон за странци (закон за миграции), се очекува визниот режим во Република Македонија да биде усогласен со основните одредби на ЕУ за визи (видови на визи, услови и постапки). Меѓутоа, откако новиот закон ќе влезе во сила, треба да се донесат мерки за спроведување на истиот. Во дипломатските мисии и во конзулатите треба да има опрема за откривање на фалсификувани документи, а соодветната обука на вработените треба да претставува приоритет. Усогласувањето со регулативата на Советот, во која се наведуваат третите земји чии државјани мора да поседуваат валидни визи при преминување на надворешните граници, како и оние кои се изземени од таквата обврска, е во напредна фаза. Во моментот, земјата нема визен режим во однос на шесте држави кои се на негативната визна листа на ЕУ, вклучувајќи ги Босна и Херцеговина, Србија и Црна Гора и Турција. И покрај привременото укинување на обврската за поседување виза во периодот помеѓу средината на јули и средината на декември 2005 година, граѓаните на најголемиот дел од новите земји-членки сè уште имаат обврска за добивање виза за влез во Република Македонија.

Во однос на електронската поврзаност на Министерството за надворешни работи и дипломатските и конзуларните мисии во странство, допрва треба да се формира визен центар во рамките на Министерството за надворешни работи, во чии рамки ќе постои и национален регистер, со база на податоци за сите издадени визи или одбиени барања за визи.

Во поглед на **миграцијата**, постои законодавна рамка која се однесува на дозволи за престој, семејно обединување и долгорочен престој. Најголемиот дел од дозволите за престој издадени од властите се однесуваат граѓаните на соседните земји. Во рамките на Националниот акциски план за миграција и азил, се планира воведување на мерки за постигнување напредок во интеграцијата, а странците ги имаат основните права како и правата на македонските граѓани предвидени со Уставот. Меѓутоа, потребно е ново законодавство за движење и престој на странците, со цел да се постигне целосна усогласеност со стандардите на ЕУ. Претстои донесување на новиот Закон за странци (закон за миграции).

Република Македонија, во контекст на нелегалната миграција е главно транзит земја, а не земја - дестинација. Владините извештаи зборуваат дека во првите десет месеци од 2004 год., од страна на надлежните власти биле приведени и/или вратени 1 122 лица, главно од Албанија. Бројот на приведени странци кои нелегално престојуваат во земјата и на лица кои се вратени е во постојан пораст во текот на последните три години, но е сè уште далеку помал од претходните години. Постои потреба од подготовка и спроведување на заедничка стратегија за борба против нелегалната имиграција и трговијата со луѓе.

Склучени се неколку договори за реадмисија, вклучително и со четири земји-членки. Меѓутоа, од особена важност е договорите со соседните земји кои се влезени во сила да се спроведуваат правилно. Мора да се обезбедат соодветни објекти за привремено сместување на нелегалните мигранти против кои се спроведуваат мерки на враќање. Треба да се изработат и да се промовираат програми за доброволно враќање.

Правото на **азил** е гарантирано со Законот за азил и привремена заштита, кој е во сила од 2003 год. Законот е во најголем дел во согласност со стандардите на ЕУ, иако е потребно да се донесат подзаконски акти, за да се обезбеди правилно спроведување на истиот. Тој содржи одредби за нормални и забрзани постапки, безбедни земји на потекло, принципот на невраќање, очигледно неосновани барања и хуманитарна заштита, но не содржи одредби за дополнителна заштита. Во редовната процедура, постојат две нивоа на административна постапка, по која следи судска постапка пред Врховниот суд. Во забрзаната постапка, наменета за случаи на очигледно неосновани барања или барања чија цел е злоупотреба на

Законот, не е предвидена можност за судска постапка. Принципот на невраќање треба да се почитува, во согласност со меѓународните обврски. Донесени се закони за евиденција на барателите на азил и лицата на кои им е одобрен статус на бегалци и хуманитарна заштита, како и закони за регулирање на условите за прием на барателите на азил. На барателите на азил не им е дозволено да работат до донесувањето одлука во врска со нивното барање, а со законот не се предвидува пристап до образование за тие лица, и покрај тоа што македонските власти потврдуваат дека таквиот пристап е овозможен во пракса. Потребно е натамошно прилагодување на законодавството, со цел да се постигне целосна усогласеност со критериумите и механизмите за определување на одговорната земја-членка (Даблин II). По големиот наплив на бегалци во 1999 година, бројот на баратели на азил опадна во изминатите неколку години. Во првите шест месеци од 2005 година, само 11 лица поднеле барање за азил. Сепак, земјата треба подобро да се подготви за можен голем прилив.

Постапувањето со барателите на азил и бегалците, вклучително и аспектите на процедурално постапување, треба да се подобри со цел да се достигнат меѓународните стандарди. Треба да се зголеми бројот на вработените на администрацијата надлежни за спроведување на реформите и за обработка на случаите на азил. Исто така, потребна е дополнителна обука, како и техничка и материјална поддршка за сите вработени, за да се зголеми нивната стручност, независност и транспарентност во поглед на случаите на азил. И покрај тоа што Националниот акциски план за миграција и азил предвидува одредени мерки на интеграција, допрва треба да се усвои политика за прием и интеграција. Треба да се основа нов прифатен центар. Во поглед на подготовките за потенцијално учество во Евродак, земјата треба да воспостави национална база на податоци за проверка на личните податоци на барателите на азил, вклучително и отпечатоци од прсти.

На полето на **полициската соработка и борбата против организираниот криминал**, постои голема потреба од поефикасна превенција и контрола на криминалот. Како важна земја на транзит и на дестинација на балканската маршрута кон Западна Европа за целите на трговијата со луѓе и за криумчарењето со оружје, дрога и украдени автомобили, Република Македонија има отпочнато сеопфатна реформа на организацијата на полицијата, вклучувајќи и специјализирани структури за борба против организираниот криминал (*види и дел 1.2, Политички критериуми*).

И покрај тоа што општите задачи, организацијата и овластувањата на полицијата главно кореспондираат со оние на земјите-членки на ЕУ, Владата со право ја утврдила сеопфатната и оперативната реформа на полициските служби, како и на Министерството за внатрешни работи, како еден од високите приоритети. Во февруари 2004 година, усвоена е Национална стратегија за реформи во полицијата, но акцискиот план за спроведување на реформите треба да се ажурира и да се

спроведе во рамките на зацртаните рокови. За спроведување на реформите потребни се значајни измени на законодавството, кои, меѓу другото, вклучуваат и донесување на нов Закон за полицијата и подзаконски акти. Успешното завршување на реформите на полицијата зависи од соодветното финансирање и обука. Треба да се зајакнат координацијата и соработката, како меѓу самите полициски органи, така и помеѓу полицијата и другите органи надлежни за спроведување на законот и судството. Земјата треба да воспостави интегриран разузнавачки систем за внатрешна употреба на органите, со цел да се поддржи заедничката борба против организираниот криминал, вклучително и добро структурирана и обучена единица, специјализирана за вршење тајни полициски задачи. Исто така, важно е да се обезбедат соодветни ресурси за заштита на сведоци, како и за зајакнување на капацитетот за истраги во случај на компјутерски криминал.

Потребно е натамошно подобрување на полициската опрема, инфраструктура и обука, особено во поглед на специјализираните области на истрага, како што е крим-техниката. Воведувањето на начелото на вршење полициски работи врз основа на разузнавачки информации е исто така важно. Мора да се обезбеди буџет за соодветните плати во полицијата. Сè уште не постои директорат за човечки ресурси и обука на стратегиско ниво. При вработувањето и обуката на полициски службеници треба да се има во предвид начелото на еднаква застапеност на етничките заедници. Процесот на децентрализација треба да продолжи.

Република Македонија има договори за билатерална полициска соработка со Албанија, Бугарија и Србија и Црна Гора, а член е и на Интерпол. Потребни се натамошни чекори за подготовка за склучување оперативен договор со Европол, особено во поглед на заштита на податоците. Како прв чекор, добредојден би бил стратегиски договор со Европол. Напорите за подобрување на регионалното спроведување на законите и судската соработка во регионот на Западен Балкан треба да продолжат и да се зајакнат.

Земјата ја има ратификувано Конвенцијата на ОН против меѓународниот организиран криминал од 2000 година и односните протоколи за трговија со луѓе и криумчарење со мигранти, како и Конвенцијата за компјутерски криминал на Советот на Европа од 2001 год. Регионалната и меѓу-агенциската соработка на полето на организираниот криминал треба да се зајакне, а Протоколот за огнено оружје останува да биде потпишан и ратификуван. Усвоен е Национален акциски план, со конкретни мерки насочени кон акции против организираниот криминал, согласно акцискиот план претставен на Форумот на ЕУ и Западен Балкан од ноември 2003 год.

Владата усвои одреден број законски одредби за борба против трговијата со луѓе, вклучително и одредби во Кривичниот законик, а спроведувањето на Законот е доста ефикасно, и покрај тоа што бројот на пресуди е мал во споредба со бројот на приведувања. Нацрт-Законот за странци (закон за миграции) и Законот за заштита на сведоци, донесени во мај 2005 година, вклучуваат одредби за помош и заштита на жртви на трговијата со луѓе, вклучително и право на престој на жртвите. Во 2002 година, Република Македонија усвои Национална програма за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција. Исто така, Владата формираше и Национална комисија за борба против трговијата со луѓе и илегалната миграција, како и подгрупа за борба против трговијата со деца.

Република Македонија го има спроведено најголемиот дел од структурните и законските реформи за борба против **перењето пари** (види и Глава 4 – *Слободно движење на капитал*). Единицата за финансиско разузнавање (ЕФР) е примена за членка на Егмонт групата во јуни 2004 год.

Утврдени се процедури за идентификација на клиентите, како и можноста за пристап до база на податоци во која се влеваат податоци од банките. Големите готовински трансакции се евидентираат. Воведени се постапки за замрзнување на средства во ЕФР и Јавното обвинителство. Усвоени се новите одредби за конфискација на незаконски стекнат имот. ЕФР склучи Меморандум за разбирање, со кој се овозможува соработка со главните соседни земји (со исклучок на Грција). Сепак, досега не е добиено ниту едно барање за заемна правна помош. За тоа е потребно да постои претходна пресуда за односните прекршоци, со што се попречува прогонот за перење пари, а не е регистриран ниту еден успешно решен случај на перење пари. Треба да се преземат итни мерки за да се обезбеди ефикасно спроведување на законите. Треба да се зајакне регионалната соработка и размената на информации во врска со сомнителни трансакции.

Во однос на заштитата на еврото од фалсификат, Република Македонија е членка на Меѓународната конвенција за сузбивање на фалсификувањето од 1929 година. Со Кривичниот законик е опфатено фалсификувањето на странски валути, вклучително и еврото, и се чини дека тие одредби се генерално во согласност со *acquis*. Извршните мерки се во надлежност на Министерството за внатрешни работи, кое ја консултира Народната банка во врска со прашања за политиката.

Република Македонија има ратификувано разни меѓународни инструменти за **борба против тероризмот**, како што е Европската конвенција за сузбивање на тероризмот од 1997 год. Десет од дванаесетте важечки конвенции на ОН за борба против тероризмот се ратификувани; потпишана е тринаесеттата Конвенција на ОН за сузбивање на акти на нуклеарен тероризам. Земјата е усогласена со заедничкиот став на ЕУ за примената на специфични мерки за борба против тероризмот. Генерално, видот на вклучените органи и министерства е сличен на структурите во земјите-членки. Меѓутоа, потребна е подобра дефиниција на улогите и одговорностите на поединечните служби. Со поддршка на меѓународната заедница,

направени се значителни напори во однос на специјализираната обука. Земјата треба во целост да ги спроведе осумте препораки на Единицата за финансиски активности (ЕФА) за финансирање на терористите. Треба да се воспостави ефикасна размена на информации за терористички групи и нивните мрежи за поддршка, како и законска рамка со која се дозволува употреба на цврсти истражни техники.

Република Македонија не е голем производител на незаконски **дроги**. Меѓутоа, таа е значајна земја на транзит на „Балканската маршрута“. Постигнат е одреден напредок во борбата против трговијата со дрога. Благодарение на поефективната постапка за спроведување, запланата на дроги во 2004 година се зголеми за околу 50 проценти во однос на претходната година. Законот за контрола на прекурзори, со кој македонскиот Закон се усогласи со Канцеларијата на ОН за дроги и криминал и стандардите на Европската Унија, влезе во сила во јуни 2004 год. И покрај тоа што Владата демонстрираше зголемена политичка волја за борба против трговијата со наркотици, операциите за борба против трговијата со наркотици често се попречени од неефикасната соработка меѓу органите и од недостатокот на централно стратешко планирање. Во тек е изготвување на нова нацрт-стратегија, со која се опфаќаат сите аспекти на политиката за дрога, како и соодветни акциски планови, а истите треба да се изработат согласно Стратегијата за дроги на ЕУ за 2005-2012 година и Акцискиот план за дроги на ЕУ за 2005-2008 година. Треба да се донесат подетални одредби за конфискација/заплена на имот во случаите на трговија со дроги. Системите за здравствена и социјална заштита сè уште не се подготвени за ефикасно справување со последиците од злоупотребата на дроги и зависноста од истите. Официјалните македонски статистички податоци во однос на злоупотребата на дроги и зависност од дроги се генерално несигурни.

Земјата е потписничка на Конвенцијата за дроги на ОН од 1988 година, Единствената конвенција за наркотички средства е од 1961 година и измените на истата со Протоколот од 1972 година, како и на Конвенцијата за психотропни супстанции од 1971 год.

За ефикасна **царинска соработка** потребно е одредено ниво на инфраструктура и опрема, вклучително и компјутеризација и истражни ресурси, како и воведување ефикасна организација на царинските служби, со доволен број на квалификувани и мотивирани вработени, кои покажуваат висок степен на интегритет. Република Македонија треба да започне со подготовки за ратификација и спроведување на Конвенцијата за заемна помош и соработка помеѓу земјите-членки (Неапол II) и Конвенцијата за користење на информатичката технологија за потребите на царината (ЦИС).

Во однос на **судската соработка на кривични и граѓански предмети**, Република Македонија има склучено договори за правна помош со неколку земји. Во врска со судската соработка во кривични предмети, признавањето и спроведувањето на странските судски одлуки е вградено во Законот за кривична постапка. Земјата е потписничка на Европската конвенција за заемна правна помош во областа на кривичните предмети од 1959 година и дополнителните протоколи кон истата од 1999 година, како и на Европската конвенција за трансфер на осудени лица. Потпишани се билатерални спогодби со одреден број соседни и други земји. Ратификувани се и неколку други клучни конвенции, вклучително и Хашките конвенции од 1954 и 1980 год. Успешната судска соработка во голема мера зависи од правилното спроведување на тековните судски реформи, чија цел е зајакнување на ефикасноста и независноста.

Потребни се подобрувања на обуката на судии и обвинители во области како што е меѓународната соработка и нови истражни техники.

Заклучок

Република Македонија направи напори да го усогласи своето законодавство со *acquis* во полето на правда и внатрешни работи. Исто така, Република Македонија почна да напредува во спроведувањето реформи во службите за спроведување на законот. Сепак, останува да се заврши значителен дел од работата со цел што повеќе да се усогласи законодавството со *acquis* како и да се трансформираат службите за спроведување на законот во ефективни институции кои би биле способни да ги извршуваат задачите со кои се соочуваат. Исто така, значајни инвестиции ќе бидат потребни и во делот за опрема и инфраструктура како и во зајакнувањето на административните капацитети.

Во главно, земјата ќе мора да прави значителни и постојани напори за да го усогласи своето законодавство со *acquis* во областа на правда, слобода и безбедност како и ефикасно да го спроведува и применува среднорочно.

Поглавје 25: Наука и истражување

Acquis на полето на науката и истражувањето не бара транспонирање на законодавството на ЕУ во националниот правен поредок. Административниот капацитет за имплементација е поврзан со постоењето на неопходни услови за ефикасно учество во Рамковните програми на ЕУ. За да се обезбеди целосна и успешно пристапување во Рамковните програми, земјите-членки треба да ги обезбедат неопходните капацитети за спроведување во сферата на истражувањето и технолошкиот развој, вклучително и соодветни кадри.

Република Македонија учествува во активностите на 6-тата Рамковна програма на Европските заедници за истражување и технолошки развој на ограничен начин, како трета земја.

Науката и истражувањето се во надлежност на Министерството за образование и наука. Советот за научно-истражувачка дејност има задача да предлага мерки и да дава препораки за унапредување и развој на науката и истражувањето. Правната рамка во доменот на истражувањето и технолошкиот развој е содржана во член 47 од Уставот, Законот за научно - истражувачка дејност, Законот за Македонската Академија на науките и уметностите, Законот за поттикнување и помагање на технолошкиот развој и Законот за поттикнување и помагање на техничката култура. Научно истражувачкиот систем се состои од 5 универзитетата, 30 истражувачки и развојни единици во индустрискиот сектор и 6 регионални центри за истражување.

Во 2002 г., Република Македонија потроши околу 0,27% од својот БДП на истражување и технолошки развој. Проценетиот деловен расход изнесува од околу 3 до 7% од износот распределен од државниот буџет. Според тоа, земјата е далеку под нивото на ЕУ до 2010 г. да се трошат 3% од БДП на истражување и технолошки развој. Во моментот, просекот на ЕУ е околу 2%. Земјата се поттикнува да стимулира инвестиции во истражување и иновации.

Целосното учество во Рамковните програми треба да биде првиот чекор кон спроведување на *acquis* на полето на истражувањето и бара градење политика за истражување, инфраструктура и соодветна институционална поставеност. Тоа, исто така, зависи од расположивиот буџет за плаќање на надоместокот за учество .

Освен владината волја да ја интегрира Република Македонија во Европскиот истражувачки простор не е одлучено за конкретна политика или акциски план за постигнување на ова. Земјата стана членка на меѓувладината рамка за Европска соработка во областа на научниот и техничкиот развој (COST) во 2002 г., и има учествувало во 12 COST акции. Досега, нејзиното учество во проекти на 6-тата Рамковна програма беше многу незначително.

Заклучок

Значајни измени во научните институции во земјава, како и значителни ресурси за подолг период ќе бидат потребни доколку Република Македонија сака да ги направи истражувањето и технолошкиот развој во земјата конкурентни на европско ниво. За успешно учество во Рамковната програма потребна е детална подготовка. И покрај тоа што не е многу веројатно оваа област да претставува поголем проблем при пристапувањето, ефективно учество во Европскиот истражувачки простор единствено би се постигнало во подолгорочен период.

Поглавје 26: Образование и култура

Областите на образование, обука, млади и култура се примарна надлежност на земјите-членки, а акцијата на ЕУ поддржува напори за развивање квалитетно образование и културна разновидност. *Acquis* вклучува правила за образование на децата на миграциските работници и акциски програми, резолуции и препораки на Советот. Земјите-членки треба да имаат правна, административна и финансиска рамка, за да обезбедат здрав финансиски менаџмент на образованието, обуката и програми за младите на Заедницата, како што се Леонардо да Винчи, Сократес, Младина и Култура 2000.

Во моментот, малку деца на европски државјани се запишани во училиштата во Македонија. До времето на пристапување, ќе треба да се усвојат соодветни мерки за **деца на работници мигранти**, за да се одговори на конкретните барања од *acquis*.

За ефикасно да се учествува во **Програмите на Заедницата** на полето на образованието, обуката и младите, Република Македонија ќе треба да направи значителни напори за востановување здрави структури на финансиско управување, вклучително адекватен систем за финансиска контрола.

Во однос на **реформите на образовно поле**, Владата усвои Национална програма за развој на образованието, заедно со акциски планови за сеопфатна реформа во оваа област. Наставните јазици во основните училишта се македонски, албански, турски и српски. Во областа на високото образование, Законот за високото образование, донесен во 2000 г. и изменети во 2003 г., обезбедува рамка за спроведување на принципите на Болоњскиот процес, кон кој земјата придонесува од 2003 г. Програмите Темпус и Еразмус Мундус ги проширија можностите за размена на студенти и партнерства со други европски универзитети.

Стручното образование и обука (СОО) во Република Македонија се засноваат на три до четиригодишни програми, како и на двегодишно специјализирано образование и програми за обука, од кои сите се развиени и регулирани од државата. За да се прилагоди системот на СОО кон социо-економските промени и барањата на пазарот на труд, земјата во моментот го трансформира средното стручно образование и обука и ја рedefинира улогата, структурата и наставните програми на пониското стручно образование, како и на пост-средното образование. Подобрувањата во оваа област треба да помогнат да се намали степенот на невработеност. Реформата треба да заврши со поставување структури за поддршка (вклучително и социјалните партнери), за да се подобри релеватноста на пазарот на работна сила и информираност за потребните квалификации, како и целокупен квалитет на образованието. Во моментот, не постои стратегија за учење на возрасни или поширока стратегија за развивање човечки ресурси.

Агенцијата за спорт и млади ги субвенционира невладините организации со годишно доделување грантови за **младински** проекти врз основа на дадени критериуми. Да се стане земја-членка на ЕУ подразбира земјата да ги прифати Заедничките цели за учество преку информации за младите, како што беше

одлучено од страна на Советот во ноември 2003 г., како и со Заедничките цели за волонтерски активности и за поголемо знаење и разбирање на младите, усвоени од Советот во ноември 2004 г. Земјата треба, исто така, да биде подготвена да го имплементира Европскиот пакт за млади. Таа веќе има корист од огранокот за трети земји на Младинската програма.

Се чини дека културната политика на Република Македонија е компатибилна со целите на Заедницата дефинирани во Спогодбата на ЕЗ.

Заклучок

Република Македонија не би требало да има поголеми потешкотии во примената на *acquis* во оваа област среднорочно, под услов да продолжат тековните напори за модернизација и истите да бидат ефективно спроведени и покрај неповолната буџетска и економска клима. Потребни се значајни напори за подготовка на ефективно учество во програмите на заедницата и за создавање на модерен образовен систем во согласност со политиките на ЕУ за вработување и социјалната политика.

Поглавје 27: Животна средина

Политиката на ЕУ за животната средина има за цел да го унапреди одржливиот развој и да ја заштити животната средина за сегашните и за идните генерации. Таа е заснована на превентивно дејствување, на принципот „загадувачот плаќа“, на сузбивање на еколошките штети во самиот извор, заедничка одговорност и интегрирање на заштитата на животната средина во другите политики на ЕУ. *Acquis* во областа на животна средина, опфаќа над 200 основни правни акти, коишто вклучуваат хоризонтално законодавство, квалитет на вода и воздух, управување со отпад, заштита на природата, контрола на индустриското загадување и управување со ризици, хемикалии и генетски модифицирани организми (ГМО), бучава и шумарство. Постигнувањето согласност со *acquis* бара значајни инвестиции. Силна и добро опремена администрација на државно и на локално ниво претставува императив за примената и спроведувањето на *acquis* во областа на животната средина.

Обезбедувањето на согласност со *acquis* на оваа област бара големи инвестиции, но истовремено носи значајни добивки за здравјето на луѓето и ги намалува скапите штети во шумите, објектите, пределите и рибниците (рибарството). Силна и добро опремена администрација на државно и на локално ниво претставува императив за примената и спроведувањето на *acquis* во областа на животната средина.

Уставот на Република Македонија ги штити клучните принципи на одржливиот развој и пропишува посебна заштита за сите природни ресурси, за флората и фауната. **Основната правна рамка** за заштита на животната средина се обезбедува со новиот Закон за животна средина, кој се применува од септември 2005 година.

Една од целите на Законот е да ја усогласи правната рамка со законодавството на Заедницата, но допрва треба да се донесат голем број подзаконски акти, пред Законот да може да се спроведе во целост. Покрај тоа, определени прашања од доменот на животната средина се регулираат со секторско законодавство, што покажува определена мерка на усогласеност со *acquis*. Не постои Национална стратегија за одржлив развој, а Вториот национален еколошки акциски план треба да се изготви, како приоритет.

Што се однесува до *административниот капацитет*, Министерството за животна средина и просторно планирање (МЖСПП) е одговорно за дефинирање и спроведување на политиката за заштита на животната средина. Тоа има обврска да изготвува извештај за состојбата на животната средина на секои три години. МЖСПП има недостаток од кадар, а особено му недостасува специјализиран кадар во областите како што се оценка на влијанијата врз животната средина, следење, интегрирано спречување и контрола на загадувањето и климатски промени. Лабораторијата за животна средина (12 вработени и добро опремена) врши мерења и анализи на загадувањето. Треба да се зголемат бројноста и квалификациите на кадарот, со цел да се обезбеди соодветна ефикасност во работењето. Просторниот информативен систем и Информативниот систем за животна средина опфаќаат управување со информациите за просторот, односно со податоците за животната средина. Државниот инспекторат за животна средина (8 инспектори во средината на 2005 година, од кои 4 во Скопје), којшто работи во состав на МЖСПП, врши надзор над спроведувањето на законите и другите прописи, како и над примената и придржувањето кон условите предвидени во поединечни дозволи. Јасно е дека бројот на инспекторите е недоволен, додека бројот на обвиненија за прекршување на прописите за животна средина укажува дека нивоата на спроведување се мошне ниски. Ова може да се припише на различни фактори, како што се недостатокот на човечки и финансиски ресурси, слабости на правниот систем и судството и недостатоци во законодавството.

Покрај МЖСПП, неколку други министерства и органи се директно одговорни за прашања од доменот на животната средина. Постојната фрагментираност делумно се надминува со усвојувањето на новите закони од областа на животната средина, коишто предвидуваат поголема интегрираност во управувањето со животната средина. Следењето на различните сектори на животната средина не е јасно дефинирано и координирано помеѓу надлежните институции и ситуацијата е слична како и во случајот на спроведувањето на прописите.

Администрацијата во областа на животната средина ќе треба значително да се зајакне, за да се спроведе *acquis*, како и за да се обезбеди потребното планирање и подготвување на стратегии за финансирање. На локално ниво, треба да се посвети посебно внимание со цел обезбедување единиците на локалната самоуправа да ги имаат потребните ресурси за ефикасно извршување на нивните надлежности.

За да се обезбеди соодветно спроведување на законодавството во областа на животната средина, ќе биде потребно да се промени уставниот поредок на земјата,

без да се оспорува правото на судска ревизија, така што Државниот инспекторат за животна средина и другите релевантни извршни органи ќе бидат во позиција да изрекуваат парични казни или други санкции непосредно, без да мора да минуваат преку судска процедура.

Република Македонија ги има потпишано или ратификувано основните меѓународни и/или европски договори и активно учествува во различни регионални иницијативи во областа на животната средина, како што е Регионалната програма за реконструкција на животната средина. Таа, исто така, соработува со Европската агенција за животна средина.

Во врска со **климатските промени**, земјата е страна на Рамковната конвенција на ОН за климатски промени. Исто така, таа е страна на Протоколот од Кјото, кој го ратификува во 2004 година.

Спроведувањето на Акцискиот план за намалување на емисиите на стакленички гасови, механизмот за чист развој и шемата за тргување со емисии ќе бараат значителни ресурси за управување, како и организациски структури.

Инвестициите во инфраструктурата за животната средина се мошне мали и ќе треба значително да се зголемат за да се исполнат барањата од *acquis*. Недостасува општ план за инвестирање во заштитата на животната средина, кој ќе ги утврди инвестициите што се потребни за имплементацијата на *acquis*, а недостасуваат и извори на финансиски средства. Ова ќе биде од посебно значење во областите како што се пречистување на води и управување со отпад. Основните економски инструменти предвидени во Законот за животна средина се државниот буџет и посебните надоместоци предвидени со Секторското законодавство кои се собираат од наплатата на такси, даноци и царински давачки, и кои ќе се користат за активности за заштита на животната средина.

Постојат механизми за **интеграција** на аспектите на заштитата на животната средина во другите политики, особено на ниво на стратешки документи и во секторите каде што врската со животната средина е јасна, како што се просторното планирање, енергетската ефикасност, здравството, земјоделството и истражувањата. Но, се чини дека нивното постојно користење е ограничено.

Што се однесува до **хоризонталното законодавство**, Република Македонија пристапи кон Архуската конвенција во 1999 година. Подготвена е Стратегија за спроведување на Архуската конвенција, а се изработени и насоки, но во моментот спроведувањето на Конвенцијата е само делумно. Усогласувањето со хоризонталното законодавство, особено во поглед на оценките на влијанијата врз животната средина и стратешкото оценување на животната средина, треба да се оствари како приоритетно прашање.

За **одговорноста за заштитата на животната средина**, Законот за животна средина, Законот за управување со отпадот и Законот за заштита на природата

содржат елементи на *acquis* за одговорност за заштитата на животната средина, во смисла на превенција и санација на штети во животната средина.

Активностите на **цивилната заштита** се регулирани со Законот за заштита и спасување, којшто содржи посебни мерки за заштита на животната средина во случај на катастрофа. Во моментот не постои национална стратегија за заштита и спасување.

Законската регулатива за **квалитет на воздухот** не е усогласена со *acquis*. Во тек се активности за идентификација на сите извори на загадување во земјата. Стандардите за квалитет на воздухот треба дополнително да се усогласат со Упатствата за квалитет на воздухот на Светската здравствена организација. Собирањето на податоците треба да се унифицира и треба да се подготви Национална програма за следење на квалитетот на амбиентниот воздух. Стандардите за квалитет на течните горива и за емисии на испарливите органски соединенија (VOC) треба дополнително да се усогласат со *acquis*. Земјата ја ратификуваше Стокхолмската конвенција за неразградливи органски загадувачки супстанции (POPs) во 2004 година.

Управувањето со отпадот претставува еден од најсериозните проблеми во областа на животната средина во Република Македонија. Законот за управување со отпад треба да се усогласи со *acquis* и треба да се ревидира политиката за управување со отпадот дефинирана во Националниот еколошки акциски план од 1996 година, со цел да се внесат цели, поврзани со *acquis*. Понатаму, постои потреба да се подготват и да се реализираат планови за управување со отпадот, во согласност со *acquis*. Регистерот и картите на загадувачи и загадувачки материи за цврст и за опасен отпад и за отпадните води беа завршени во јуни 2005 година. Недостатокот на соодветна инфраструктура го попречува соодветното одлагање на отпадот воопшто и посебно одлагањето на опасниот отпад. Во земјата постои само една депонија со дозвола (иако не ги исполнува барањата на *acquis*), наспроти околу илјада диви депонии, не постојат капацитети за инсинерација (согорување) (освен за медицински отпад) и не постојат капацитети за компостирање, а има само неколку капацитети за рециклирање. Опасниот отпад се извезува во согласност со Базелската конвенција. Одговорноста за управување со отпадот е поделена помеѓу неколку институции. Постои потреба да се зајакне административниот капацитет со заокружување на процесот на основање на релевантни институции и постапки, како и со зајакнување на капацитетот за спроведување, односно со инспектори.

Законот за води обезбедува законска основа за **квалитетот на водите** и нивно управување, иако не е заснован на концептот на интегрирано управување со водите. Покрај тоа, серија на закони, уредби и правилници регулираат одделни аспекти на управувањето со водите, класификацијата на водите, квалитетот на водите, водата за пиење, заштитата на водите, спречувањето на загадувањето во изворот, контрола на емисиите, црпењето на вода, складирањето и постапувањето со супстанциите коишто ги загрозуваат или потенцијално можат да ги загрозат водите. Тие обезбедуваат добра основа за усогласување со *acquis*. Постои

Водостопанска основа. Управувањето со водите се спроведува на ниво на речен слив, но надлежностите се фрагментирани. Постојат долготрајни проблеми со квалитетот на водата на реката Вардар, најголемата река во земјата. За да се постигне согласност со *acquis* на полето на квалитетот на водите, ќе бидат потребни големи инвестиции во доменот на пречистување на и снабдување со вода за пиење, како и во доменот на собирање и пречистување на отпадните води. Постои активна меѓународна соработка со соседните земји.

Законската основа за **заштита на природата** е содржана во Уставот, Законот за животна средина, меѓународните договори потпишани или ратификувани од страна на земјата и законите со кои се регулира користењето на некои природни ресурси. Најголем дел од законодавството на ЕУ за заштита на природата е транспониран во Законот за заштита на природата. Но, неопходни се големи напори за подготвување на подзаконските акти, како и за обезбедување на примена на законодавството. Конвенцијата за меѓународна трговија со загроени видови (CITES) е ратификувана, но Република Македонија не се придржува во целост кон нејзините одредби и од неа се бара (по одлука на Конференцијата на страните) да донесе соодветна законска регулатива до септември 2006 година. Заштитените подрачја опфаќаат 7,3% од територијата на земјата и се планира овој процент да се зголеми на 11,6%. Управувањето со заштитените подрачја е нецелосно, со исклучок на националните паркови, а во некои случаи тоа отсуствува, и покрај фактот што законската регулатива пропишува интегрална заштита во и вон заштитените подрачја.

Во поглед на **контрола на индустриското загадување и управување со ризици**, МЖСПП изготви инвентар на инсталации коишто ќе подлежат на интегрални еколошки дозволи, но системот за интегрирано спречување и контрола на загадувањето допрва треба да се воспостави во целост. Законот бара операторите на индустриските капацитети да подготват планови за усогласување, но се чини дека ова не се спроведува во практиката. Некои елементи од законодавството на ЕУ за контрола на опасностите од хаварии со присуство на опасни супстанции се транспонирани во националното законодавство, но целосното транспонирање треба да се заокружи. Потребно е зајакнување на капацитетот на МЖСПП и на другите заинтересирани субјекти (локалната самоуправа, претпријатијата) за спроведување на мерки на контрола на индустриското загадување и управување со ризици.

Законот за животна средина обезбедува основа за примена на **шеми за еколошка ревизија (EMAS) и еко-етикетирање**. Но, потребно е понатамошно усогласување на законодавството со *acquis* и мора да се воспостават структури за примена на EMAS и за примена на европската шема за еко-етикетирање.

Не постои општ закон за **генетски модифицирани организми (ГМО)**. Но, постојат неколку закони, коишто директно или индиректно регулираат одделни аспекти на ГМО. Изготвен е Национален преглед за биосигурност, а усвоена е и Национална стратегија за биолошката разновидност со акциски план. Законодавството што се

однесува на **биотехнологијата** е фрагментирано. Не постои целосен систем за заштита на **лабораториските** животни, како што се бара со законодавството на ЕУ.

Не постои рамковен закон за **хемикалии**, со кој би се регулирало управувањето со хемикалиите согласно законската регулатива на ЕУ. Ќе бидат потребни големи напори за да се постигне согласност на законската регулатива за хемикалии со *acquis* и таа да се спроведува ефикасно. Не постои официјален регистер на хемикалии според барањата на ЕУ, иако постои регистер на отрови и листа на средства за заштита на растенијата, но и двете треба да се усогласат со барањата на *acquis*. Во однос на „новите“ хемиски супстанции, според постојното национално законодавство, задолжително е идентификувањето само на отровите. Не постои надлежен орган за известување за „новите“ супстанции. Не постои единствена постапка за собирање на податоци и оценка на ризици за хемикалиите во согласност со законодавството на ЕУ, а отсуствува и интегрирано управување со хемикалиите. Оценката на здравствените ризици се регулира со Упатствата на Светската здравствена организација од 2000 година. Постојат посебни закони за запални и експлозивни супстанции и за прекурзори. Распределбата на надлежностите за управувањето со хемикалиите меѓу инволвираните институции не е јасно дефинирана. Не постои посебно законодавство за биоциди и ќе бидат потребни големи напори за да се постигне согласност со *acquis* во оваа област. Исто така, националното законодавство треба да се усогласи со законодавството на ЕУ за увоз и извоз на хемикалии и да се транспонира Ротердамската Конвенција за претходно усогласена процедура.

Потребни се напори за усогласување на националното законодавство со *acquis* во врска со спроведувањето на обврските што произлегуваат од Монреалскиот Протокол за **супстанциите што ја осиромашуваат озонската обвивка**. Национална програма за елиминација на супстанциите што ја осиромашуваат озонската обвивка беше донесена во 1996 година, од кога потрошувачката на супстанциите што ја осиромашуваат озонската обвивка се намали за 90%.

Во врска со **бучавата**, законодавството треба да се усогласи со *acquis*, а постојните национални стандарди (методите на мерење) треба да се хармонизираат со европските норми.

Што се однесува до **шумарството**, постои централизиран систем за собирање на податоци за сите шумски пожари. Иако од сопствениците на шумите и субјектите одговорни за управување се бара да преземаат превентивни мерки, не постои стратегија за превенција на шумските пожари. Прашањата на управување со шумарството се во надлежност на Министерството за земјоделство, шумарство и водостопанство.

Заклучок

Основните елементи на законодавната рамка се веќе поставени, иако голем дел од законодавството е неодамна донесено. Во одредени случаи спроведувањето и

примената се во нивните првични фази. Најголемите слабости на капацитетите за спроведување на земјата мора да се решат пред *acquis* -то да може да се спроведува на ефикасен начин. Процесот на собирање податоци треба да се зацврсти во одреден број области со цел да и се овозможи на земјата да го усвојува, спроведува и применува законодавството на задоволителен начин.

Административните капацитети треба значително да се зајакнат. Постои потреба да се реструктурира управувањето со надлежности кои во моментот се фрагментирани по различни министерства и тела. Во некои сектори има потреба јасно да се дефинираат надлежностите со цел да се обезбеди веќе постојното законодавство да се спроведува на најефикасен и најефективен начин. На локално ниво треба да се обрне посебно внимание со цел да се обезбеди единиците на локалната самоуправа да ги имаат ресурсите што им се потребни за да ги извршуваат своите надлежности на ефективен начин.

Во главно, Република Македонија ќе мора да прави значителни и постојани напори за да го усогласи своето законодавство со *acquis od областа на животна средина* и особено, ефикасно да го спроведува и применува истото среднорочно. Сепак, ефективна усогласеност со законодавството на ЕУ за кое е потребно високо ниво на вложувања и значителни административни напори (пр. во областа на управувањето со отпад и пречистување на води) може единствено да се постигне на долг рок.

Поглавје 28: Потрошувачи и здравствена заштита

Acquis од областа на заштита на потрошувачите ја покрива безбедноста на потрошувачките стоки како и заштитата на економските интереси на потрошувачите во голем број специфични сектори. Земјите членки треба да го транспонираат *acquis* во националното законодавство, да воспостават независна административна структура и спроведување на законодавството, што ќе придонесе за ефикасен надзор на пазарот и спроведување на *acquis*. Исто така треба да се обезбеди воведување на механизми за соодветно правно и вонсудско решавање на потрошувачките спорови, како и информирање и едукација на потрошувачите и запознавање со улогата на потрошувачките организации. Во продолжение, оваа глава ги покрива и специфичните обврзувачки правила од областа на јавното здравство.

Во Република Македонија **Законот за заштита на потрошувачите, кој е усвоен во 2004 година**, ги опфаќа директивите на ЕУ, кои се однесуваат на лажното и компаративното рекламирање, договори склучени надвор од работните простории, нечесни услови при склучување на потрошувачките договори, купување на права за користење на недвижности врз основа на едновремено користење од повеќе корисници, договори склучени на далечина, истакнување на цени на производите кои им се нудат на потрошувачите како и некои аспекти на продажба на потрошувачка стока и придружни гаранции. Во Законот за туризам треба да се транспонира директивата за пакет аранжмани. Од друга страна, пак, директивите за

општа безбедност на производите и за потрошувачките кредити се само делумно покриени со Законот за заштита на потрошувачите, а досега не е усвоено законодавство во кое се транспонирани директивите за продажба на финансиски услуги на потрошувачот од далечина и за судски налог за заштита на интересите на потрошувачите.

Главната **административна структура** за имплементирање и спроведување на законодавството од областа на заштита на потрошувачите е воспоставена. Таа се состои од: орган на државната управа целосно одговорен за општата потрошувачка политика (Министерство за економија), телата за надзор на пазарот, официјализирано тело за консултирање на потрошувачите со претставниците на потрошувачите (Совет за заштита на потрошувачот), како и невладините организации на потрошувачите.

Согласно **аспектите на општата безбедност** на производите, Државниот пазарен инспекторат, кој брои 157 инспектори, се чини дека повеќе се фокусира на заштита на економските интереси на потрошувачите, отколку на заштитата на интересите за безбедноста на потрошувачите. Поради тоа потребно е да се формира координативно тело за надзор на пазарните активности, бидејќи релевантните одговорности се поделени меѓу поголем број на одделни органи на државната управа. Исто така потребно е да определат дополнителни човечки и финансиски реурси за отворање лаборатории за тестирање, обуки, и т.н.

Механизмите кои им се на располагање на органите за државната управа за спроведување на законите треба да се зајакнат, како на пример истражните органи чија цел е да обезбедат докази за повреда на правилата, или моќ да побараат судски налог за брзо да го прекинат таквото работење. Во моментот, казните единствено може да ги донесуваат судовите, што ја ослабува оперативната ефективност на телата за надзор на пазарот. За да се обезбеди соодветно спроведување на законодавството, уставниот поредок на земјата треба да се промени, без повреда на правото на судска постапка, така што Државниот пазарен инспекторат и другите надзорни органи да можат директно да изрекуваат казни или други санкции, без да поминат во судска постапка.

Нема усвоено посебно законодавство за да се олесни **пристапот до правдата** од страна на потрошувачите. Законот за граѓанска постапка обезбедува општи начела во законодавството за постапки што се однесуваат на побарувања со мали вредности. Специфичните системи или процедури за алтернативно разрешување на споровите на потрошувачите, во согласност со релевантните препораки на Комисија, се уште не се развиени. Процедурите на вон судско решавање на спорови се уште не се предвидени во законодавството.

Во поглед на информирањето и едукацијата на потрошувачите, Република Македонија разви некои активности со поддршка на европските организации на потрошувачи. Таквите иницијативи треба да бидат поттикнувани и зајакнувани во иднина со цел да се разменува искуство и да се искористи најдобрата практика .

Во земјата се регистрирани две невладини **организации на потрошувачите**, Организацијата на потрошувачи на Македонија и Клуб на здруженија на граѓани-потрошувачи. Организацијата на потрошувачи на Македонија е поактивна и е полноправен член на ЕОП - Европска организација на потрошувачи. Таа се грижи за реализација на некои од главните функции на организациите на потрошувачите како што се давањето информации и совети на потрошувачите, ги претставува интересите на потрошувачите пред владата и деловниот сектор, врши компаративно тестирање на производите и се обидува да влијае врз законодавството и политиката кои се однесуваат на потрошувачите. Организациите на потрошувачи треба да бидат поддржани со цел зголемување на нивната улога во изградбата и имплементирањето на националната политика на потрошувачите, вклучително и по однос на надзор на пазарот (на пр. активно учество во активностите за стандардизација). Посебно внимание треба да се посвети на недостигот на финасиските средства кај нив.

Односите со другите земји во врска со проблемите на заштитата на потрошувачите (на пр. активностите на прекуграничната соработка, размената на информации и практикување на најдобрата пракса) се релативно добро развиени и Организацијата на потрошувачи на Македонија одржува постојани контакти и работи на проекти со здруженија на потрошувачите од земјите членки на ЕУ, како и со другите балкански земји.

Што се однесува до **јавното здравство**, нивото на финансирање на здравствениот сектор (како севкупно, така и во смисла на сооднос со јавниот буџет) како и нивоата на клучните ресурси во секторот на здравствената заштита, како што е клиничкиот персонал, се во согласност со меѓународните трендови. Од важност е напорот на владата за зголемување на транспарентноста и одговорноста на финансиските и раководните структури за здравство (како што е Фондот за здравствено осигурување и здравствените организации) .

Сепак, еден клучен предизвик за здравствениот систем е високиот степен на ресурси распределени во болничкиот сектор, што се отсликува во големиот број достапни болнички легла. Ова е на сметка на јавното и примарното здравство и се отсликува на степенот на искористеноста на болничките легла, кој е под оптималното. За споредба, стапките на контакти со вон-болнички пациенти по лице на годишно ниво се ниски. Економски најефикасен начин да се одговори на здравствените потреби на населението е создавање силен сектор за примарна здравствена заштита, комбиниран со фокусирање на превенција на здравствената нега. Владата е свесна за овие неефикасности и потреби да се преземат натамошни дејствија за воспостави рамнотежа. Таа треба да го имплементира прирачникот на ОЕЦД "Систем на здравствени сметки" во рана фаза.

Регулаторните мерки што се однесуваат на системот за контрола на *заразните болести* се во тек. Епидемиолошките податоци се обработуваат, анализираат и објавуваат редовно. Уште од 2004 година, земјата разви национален систем за рано предупредување. Сепак, сегашниот список на регистрирани заболувања не е во

согласност со списокот на ЕУ. Треба да се усвојат европските дефиниции на случаи, иако некои од нив веќе се користат (ХИВ/СИДА). Повеќето од мерките на ЕУ во врска со заштитата на личните податоци од областа на здравствената заштита веќе се транспонирани во националното законодавство. Основниот институционален капацитет за соработка со структурите на ЕУ веќе е востановен. Сепак, теренските структури на системот за рано предупредување и информациската програма за трансфер на епидемиолошки податоци се во развој.

Неколку делови од законодавството ја покриваат областа на квалитетот на *крвта*, иако не постои посебен закон кој се однесува на квалитетот и безбедноста на снабдувањето со крв. Тука се јавува недостиг на материјални ресурси за да се исполнат барањата на Директивата за крв.

Земјата постепено го хармонизира своето законодавство за контрола на *тутунот* со Директивата за тутунските производи. Останува да се исполнат голем број од барањата на *acquis*, особено оние кои се однесуваат на контролата на производите од штетни супстанции од цигарите, како и на предупредувањата. Стапката на пушење останува многу висока, на 43% од населението.

Заклучок

Република Македонија ќе мора да прави понатамошни напори за да го усогласи своето законодавство со *acquis* во областа на заштита на потрошувачите како и јавното здравство и истото ефикасно да го спроведува и применува на среднорочно ниво. Она што е особено важно е да се подобри системот за надзор на пазарот со цел да ги исполни барањата на ЕУ, да се подобри пристапот до правдата на потрошувачите и да се поддржи развојот на независно и репрезентативно движење на потрошувачите. Тековните реформи во секторот за здравствена заштита треба да продолжат со цел да се обезбеди поефективна заштита на јавното здравство.

Поглавје 29: Царинска унија

Acquis на царинската унија се состои речиси исклучително од законодавство кое е директно обврзувачко за сите земји членки. Тоа го вклучува Царинскиот закон на Европската унија и уредбата за примена на царинскиот закон, Комбинираната номенклатура, заедничката царинска тарифа и одредбите за распоредување на стоките, ослободување од плаќање на царина, укунување на царината и определени тарифни квоти, како и други одредби како што се оние за царинска контрола на фалсификувани и паратски стоки, прекурзори на дроги, извоз на културни добра, како и одредби за взаемна помош во царински работи и транзит. Земјите членки мора да осигураат дека поседуваат соодветен капацитет за примена на законот и за водење на истраги, вклучувајќи и поврзаност со соодветните комјутеризирани царински системи на ЕУ. Царинските служби мора исто така да поседуваат соодветен капацитет за примена и спроведување на специјалните правила кои се пропишани во соодветните области на *Acquis* како што е надворешната трговија.

Спогодбата за Стабилизација и Асоцијација (ССА) овозможува создавање на слободна трговска зона со Заедницата и укинување веднаш или постепено на царинските давачки за голем број на производи. Таа предвидува обврска за Република Македонија да го приближи царинското законодавство со законодавството на Европската унија. Таа исто така содржи одредби за административна соработка во царинските работи, како и правила за потекло кои треба да се набљудуваат со цел да се овозможи користење на трговските преференцијали.

Царинскиот закон на Република Македонија и уредбите за примена се моделирани според Царинскиот закон на Заедницата и уредбата за примена на Царинскиот закон. Тие вклучуваат правила за царинските постапки со економски ефект (царински складишта, увоз и извоз заради облагородување, преработка под царинска контрола и привремен увоз), кои генерално се во согласност со *Acquis*, но ќе биде потребно понатамошно приближување. Постои само една слободна економска зона. Прилагодување на законодавството за слободни зони ќе биде неопходно за да се постигне усогласување со *Acquis* (види исто така Поглавје 10 - Даноци). Одредбите за задолжителни тарифни информации и задолжителни информации за потекло исто така широко ги рефлектираат одредбите на Царинскиот закон, но во практика до сега не е издадена ниту една задолжителна информација за потекло. Правилата за непреференцијално потекло се во голем дел усогласени со *Acquis*. Правилата за вреднување се широко усогласени со *Acquis* и со меѓународните стандарди, но коментарските белешки на Светската Трговска Организација изгледа дека не се вклучени во законските прописи. Некои поедноставени постапки за царинските декларации (непотполна декларација, скратена декларација и декларација врз основа на книговодствен запис) се применуваат, но ќе биде потребно понатамошно усогласување со законодавството на Европската унија. За законските прописи за транзит, за кои на пример во моментот не се применуваат поедноставени постапки, ќе треба многу широко и сеопфатно прилагодување, каде што ќе мора да се вклучат законските одредби на Новиот Компјутерски Транзитен Систем (NCTS).

Новиот Царински закон беше усвоен во мај 2005 година и ќе почне да се применува од јануари 2006 година, со кој е извршено понатамошно усогласување на царинските постапки со стандардите на ЕУ.

Ограничени одредби за царинска контрола на фалсификувани и пиратски стоки, кои и овозможуваат на Царината да интервенира на барање, веќе се во примена, но до сега е постигнато многу мало искуство во оваа област. Меѓутоа, понатамошно прилагодување со законодавството на ЕУ, главно за регулирање на *ex officio* (по службена должност) дејствувањето на царинските службеници, е предвидено во новиот Закон за царински мерки за заштита на правата од интелектуална сопственост, кој беше усвоен во мај 2005 година. Царински контролни системи за увоз и извоз на културни добра и прекурзори се веќе во сила.

Неколку надоместоци за царински услуги (главно општиот надоместок за царински услуги од 19 Евра за секоја царинска декларација и надоместокот од 100 Евра за секое поднесено барање за распределба на тарифните квоти) се применуваат според Царинскиот закон. Овие се во спротивност со *Aquis*, како и со ССА и ќе треба да се укинат.

Република Македонија применува **преференцијални правила за потекло** во рамките на постоечките договори за слободна трговија, вклучувајќи ја и ССА. Таа не применува било какви преференцијални правила за потекло врз основа на Општиот Систем за Преференцијали (GSP), ниту пак било какви автономни аранжмани. ЕУР 1 уверенијата за движење се проверуваат од Одделението за потекло на Царинската управа. Ова се прави и спонтано (врз основа на статистичките податоци за производствените капацитети на земјата) и врз основа на барање на странските царински служби.

Царинската тарифа се базира на Комбинираната Номенклатура, како што е предвидено со Спогодбата за Стабилизација и Асоцијација. Електронска верзија на националната тарифа исто така е достапна за јавноста преку Интернет во форма на електронски документ и како база на податоци. Тековната верзија која е објавена е скоро компатибилна со Комбинираната Номенклатура за 2005 година. Споредбата на двете номенклатури покажа некои разлики во единичните мерки, како и во однос на недостиг на идентификација за нови или променети тарифни броеви. Република Македонија не применува било какви укинувања на царинските стапки за неограничени количини. Таа применува тарифни квоти, но не применува тарифни плафони. Тарифните квоти се распределуваат врз основа на датумот на поднесување на царинската декларација (принцип, “прв дојден, прв корисник”) или во согласност со моделот на аукција. Првата постапка, која ја врши Царинската управа, во принцип е во согласност со *Aquis*, но техничките решенија за распределба на овие квоти се различни од Тарифниот Квота Систем (TQS) на Европската унија. Втората постапка, каде квотите се распределуваат на трговците кои понудиле највисока понуда, која се применува за ограничен број на осетливи стоки и кој е управуван од страна на Министерството за економија, не е во согласност со законодавството на ЕУ. Не постои интегриран тарифен систем сличен на TARIC, кој и обезбедува на Царинската управа и на економските оператори сеопфатна тарифна информација врз основа на тековното законодавство.

Во однос на *административниот капацитет*, непходноста за укинување на царинските контроли на границите со земјите членки на ЕУ со пристапувањето кон ЕУ, како и непходноста за повеќе средства за зајакнување на контролите на граничните премини по должина на целата граница со земјите кои не се членки на ЕУ, ќе бара внимателно стратеско планирање. Царинската управа ќе треба да направи одржливи напори за да може целосно да ги имплементира сите царински постапки низ целата земја во согласност со ЕУ стандардите. Во моментов, постојат 997 места во рамките на Царинската управа, од кои 360 се на централно ниво - во управата и 637 на регионално или локално ниво. Еден позитивен развој е неодамнешното формирање на Секторот за човечки ресурси кој ќе усвои годишни

планови за обуки. Политиката за обуки треба да биде ефикасно спроведувана и проширена на сите царински области, вклучувајќи ги и оние кои се поврзани со пристапувањето. Не е организирана обука за деловната заедница, што е слабост која треба да биде нагласена. Новата кадровска политика (вклучувајќи ги и правилата за вработување) која беше усвоена во 2004 година изгледа дека е во согласност со стандардите на ЕУ. Менувањето на царинските вработени се намалува, што исто така е позитивен сигнал.

Етичкиот кодекс за царинската служба е достапен од поодамна. Дополнително, формиран е Сектор за професионални стандарди за да ги открие случаите на непрофесионално однесување, вклучувајќи ја и корупцијата. Сепак, не постојат јасни сигнали за ефикасноста на антикорупциската политика. Потребни се понатамошни одржливи напори за борба со овој проблем кој треба да биде прашање на приоритет.

Анализата на ризик и селективноста се пријавени дека се применуваат од 2002 година, но полна имплементација на овие постапки сеуште треба да биде постигната. Дополнителни контроли се применуваат.

Употребата на информатичката технологија (ИТ) во рамките на Царинската управа е сеуште на почетна фаза. Компјутеризиран систем (ASYCUDA) се употребува во повеќето царински испостави за најголем број постапки, но модулите за селективност се сеуште недоволно искористени. Ќе бидат потребни големи напори, стабилна организациона рамка, силна посветеност за развој на човечки и финансиски ресурси и разумен период на време (најмалку четири години) за да се обезбеди полна поврзаност со компјутерските системи на ЕУ.

Заклучок

Царинското законодавство на Република Македонија е во голема мерка усогласено со *Aquis*. Потребно е понатамошно приближување, главно во областа на транзитот, поедноставените постапки и тарифните квоти. Неколку надоместоци за царински услуги исто така треба да бидат укинати. Општиот надоместок за царинска услуга од 19 Евра, како и специјалниот надоместок од 100 Евра за секое поднесено барање за распределба на тарифна квота, се спротивни на *Aquis* и се во спротивност со одредбите на Спогодбата за Стабилизација и Асоцијација.

Република Македонија ќе треба да направи значителни и одржливи напори за усогласување на нејзиното царинско законодавство и постапките со *Aquis* и ефикасно да ги спроведе на среден рок. Потребни се големи напори особено во зајакнувањето на Царинската управа и решавањето на проблемот на корупција. Особено внимание треба да биде посветено на потребата да се постигне потполна поврзаност со компјутерските системи на Европската унија.

Поглавје 30: Надворешни односи

Acquis од областа на надворешните односи генерално се состои од непосредно обврзувачко законодавство на ЕУ, кое што не бара транспонирање во националното законодавство. Ова законодавство на ЕУ произлегува од мултилатералните и билатералните трговски обврски на ЕУ, како и од голем број на автономни преференцијални трговски мерки. Во областа на хуманитарна помош и развојна политика, земјите членки треба да го почитуваат законодавството на ЕУ како и меѓународните обврски и да обезбедат можности за учество во развојните и хуманитарните политики на ЕУ. Од земјите кандидати се бара постепено да ги усогласуваат своите политики кон трети земји и нивните ставови во рамките на меѓународните со политиките и ставовите усвоени од страна на Унијата и нејзините земји членки.

Спогодбата за стабилизација и асоцијација содржи одредби од неколку области, со кои се бара договорните страни да постапуваат во согласност со правилата на СТО, или на други соодветни меѓународни обврски.

Република Македонија е членка на **Светската трговска организација** од април 2003 година. По пристапувањето, таа презеде амбициозни обврски, кои што постепено ги исполнува. Земјата сè уште нема започнато преговори за пристапување кон Спогодбата за јавни набавки на СТО, но е во процес на пристапување кон Спогодбата за трговија во цивилното воздухопловство. По пристапувањето кон ЕУ, Република Македонија ќе треба да ги применува сите обврски согласно мултилатералните и плурилатералните договори на СТО, каде што договорна страна е Заедницата. Особено ќе треба да ја применува Заедничката Царинска тарифа на Заедницата и надворешните одредби на Заедничката Земјоделска Политика. Договорениот преоден период за земјата да ја спроведе листата на отстапки и обврски за стоки на Република Македонија во СТО, истекува во 2012 година. Дотогаш, Република Македонија ќе применува едноставни просечни царински стапки од приближно 6,3% за индустриски стоки, 16% за земјоделски производи и 1% за рибни производи. Соодветните тековни нивоа за ЕУ се 3,6% за индустриски стоки, 16,2 за земјоделски производи и 12,4% за рибни производи.

По пристапувањето кон ЕУ, Република Македонија ќе биде обврзана со **Заедничката трговска политика** на Заедницата и со разните преференцијални трговски спогодби на Заедницата. Таа исто така ќе стане членка на Европската економска област. Покрај тоа, таа ќе треба да ги применува автономните преференцијални трговски режими, кои што Заедницата ги применува кон одредени трети земји, вклучувајќи тука и Општ систем на преференции (ОСП) на ЕУ. Од друга страна, Република Македонија ќе треба да ги раскине сите свои преференцијални трговски спогодби со трети земји, а сите други спогодби, вклучувајќи ги и неприференцијалните трговски спогодби, треба да ги усогласи со обврските што произлегуваат од членството во ЕУ. Во моментот, покрај Спогодбата за стабилизација и асоцијација со Заедницата, Република Македонија

има договори за слободна трговија кои се во сила со Албанија, Босна и Херцеговина, Швајцарија, Лихтенштајн, Норвешка, Исланд, Турција, Србија и Црна Гора, Хрватска, Украина и Молдавија. Таа има склучено спогодби за слободна трговија со двете земји што ќе пристапат кон ЕУ (Бугарија и Романија), кои што ќе престанат да важат по пристапувањето на овие земји кон ЕУ. Република Македонија е во процес на преговори за пристапување кон Средноевропската спогодба за слободна трговија (ЦЕФТА) и има потпишано привремена Спогодба за слободна трговија со УНМИК, што се однесува на Косово.

Во областа на услугите, обврските на Република Македонија според ГАТС не се целосно во склад со оние на Заедницата. Земјата треба да обезбеди такви услови што ќе овозможат, по нејзиното пристапување, нејзините мултилатерални обврски согласно ГАТС да бидат колку што е можно подоследни на оние на Заедницата. За таа цел, потребна е тесна соработка и координација со Европската Комисија, главно во врска со преговорите околу Развојната Агенда од Доха.

Република Македонија има усвоено секундарно законодавство во областа на заштитни мерки и компензациони мерки, во моментот нема законодавство што би овозможило примена на антидампинг мерки. По пристапувањето, таа ќе треба да го отповика националното законодавство и мерките во областа на **инструментите за заштита на трговијата**, бидејќи законодавството на Заедницата ќе биде директно применливо на нејзината територија.

Република Македонија сè уште не применува формални шеми за кредитирање на извозот. Сепак, се планира воспоставување на такви шеми. Покрај тоа, Банката за Унапредување на Развојот веќе обезбедува заеми и кредитни линии за унапредување на извозот. По пристапувањето, Република Македонија, ќе треба да се осигура дека нејзиниот систем за осигурување на краткорочни извозни кредити ќе биде во согласност со правилата за конкуренција на Заедницата. Во врска со среднорочните и долгорочните извозни кредити, земјата ќе треба да го прилагоди своето законодавство кон законодавството на Заедницата и на меѓународните обврски на ЕУ.

Извозот на **оружје и стоки со двојна употреба** во моментот е контролиран. Покрај тоа, Република Македонија има усвоено специфично национално законодавство со кое стоките и технологијата со двојна употреба подлежат на извозна контрола. По пристапувањето, таа ќе треба целосно да се придржува до релевантното законодавство на ЕУ.

Во однос на *административните капацитети*, учеството во механизмите на ЕУ за донесување на трговски одлуки, како и спроведувањето и извршувањето на *acquis*-то ќе бара зајакнување на Секторот за билатерална и мултилатерална соработка во Министерството за економија, како и во помала мерка, на Секторот за СТО и трговија при истото Министерство. Веќе се воспоставени механизмите за координација помеѓу различните министерства што се занимаваат со трговски прашања.

Република Македонија има склучено **билатерални договори за инвестиции** со 25 земји, изземањата предвидени во овие договори не се целосно во согласност со *acquis* од областа на надворешните односи. Пред пристапувањето кон ЕУ, земјата ќе треба да се осигура дека содржината на овие договори е наполно усогласена со обврските што произлегуваат од членството во ЕУ и со *acquis* на ЕУ. За таа цел, треба да се осигура дека потребните процедури за повторно разгледување или откажување од тие договори започнат доволно рано за да се обезбеди усогласеност со ЕУ обврските до датумот на пристапување. При тоа, Република Македонија би требало да го земе во предвид долгото иницијално времетраење на одредени договори, бидејќи некои од нив може да бидат во сила 20 до 40 години.

Што се однесува до **развојната политика и политиките за хуманитарна помош**, зајакнувањето на административната структура во рамките на владата и нејзината способност да учествува во процесот на донесување одлуки во ЕУ, е исто толку важно, колку што е важно и во другите области на надворешните односи. Властите мора исто така да бидат свесни за обврските преземени од страна на ЕУ, што се однесуваат на вкупниот придонес кон надворешната помош, како процент од БНП, како и за тоа дека помошта со која што управува ЕУ мора да биде надополнета со билатерални национални програми заради постигнување на потребните бројки. Целните вредности за новите земји членки неодамна беа покачени од страна на Советот. Таквата промена од примател кон давател на надворешна помош, веројатно ќе бара активна поддршка на едно информирано граѓанско општество, ако се сака да се постигне неопходната политичка поддршка.

Заклучок

Во поглед на надворешните односи Република Македонија не би требало да има значајни потешкотии при спроведување на *acquis* кое се однесува на оваа област среднорочно, доколку усогласувањето на истото продолжи и се зајакне капацитетот на институциите за негово спроведување и примена. Со цел непречено подготвување за идно членство, земјата треба да се погрижи нејзините дејствија и обврски во рамките на меѓународните организации да се усогласени и координирани со тие на Европската Унија.

Поглавје 31: Надворешна, безбедносна и одбрамбена политика

Заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП) и европската безбедносна и одбрамбена политика (ЕБОП) се засновани на законски акти, вклучувајќи и законски обврзувачки меѓународни договори, како и на политички документи. *Acquis* се состои од политички декларации, дејствија и договори. Земјите членки треба да бидат способни да водат политички дијалог во рамките на ЗНБП, да се придружуваат кон ЕУ изјавите, да учествуваат во ЕУ дејствијата и да ги применуваат договорените санкции и рестриктивни мерки. Од земјите кандидати се

бара постепено да се усогласат со изјавите на ЕУ, како и да ги применуваат санкциите и рестриктивните мерки кога и каде тоа ќе биде побарано.

По стапувањето во сила на *Спогодбата за стабилизација и асоцијација* на 1-ви април 2004 година, беа востановени Советот за стабилизација и асоцијација и Комитетот за стабилизација и асоцијација. Во рамките на овие тела се води обемен политички дијалог.

Како што е предвидено во Солунската агенда за Западен Балкан, ЕУ редовно ја поканува Република Македонија да се придружи кон одредени демарши, декларации и заеднички ставови на ЕУ. Република Македонија воглавно тоа и го правеше последните две години и, општо земено, ги има направено првите чекори за нивна практична примена. Ќе биде потребна понатамошна законодавна работа за да се овозможи целосно спроведување на одлуките донесени во врска со рестриктивните мерки и санкциите.

Земјата го поддржува воспоставувањето на Меѓународен кривичен суд и го има ратификувано Римскиот статут во 2002 г. Сепак, во јуни 2003 г. таа потпиша билатерален договор со САД, во врска со непредавањето на одредени лица на МКС, што не е во согласност со ставот на ЕУ (*види Дел I – Политички Критеруми – Други обврски утврдени со заклучоците на Советот на ЕУ од 29.04.1997 г.*).

Во ноември 2004 година, Република Македонија усвои одлука за еднострано прифаќање на принципите и критериумите на Кодексот на однесување на ЕУ за извоз на оружје. Во мај 2005 г. истата усвои одлука за усогласување со заедничкиот став на ЕУ од 2003 година за контрола на посредувањето во трговијата со оружје, по што следеше, во јуни, одлука за усвојување на програмата на ЕУ за спречување и борба против незаконското тргување со конвенционално оружје. Земјата е потписничка на повеќето од постоечките меѓународни аранжмани за забрана за ширење на оружје за масовно уништување. Истата сè уште не е членка на Васенар аранжманот и Групата Австралија, но ја има пројавено својата намера тоа да го направи. Република Македонија не е ниту потписничка на Протоколот на ОН против незаконското производство и трговија со мало оружје и муниција. Таа има склучено договор со Меѓународната Агенција за Атомска Енергија во врска со механизмите за следење на усогласеноста со меѓународните оврски за некористење на нуклеарни програми за развој на нуклеарно оружје. Истата е потписничка на Хашкиот Кодекс на однесување против ширењето балистички проектили, а се придружи и кон изјавата на ЕУ за Контролниот режим на технологијата за проектили.

Сепак, Република Македонија треба да го прилагоди своето законодавство и да ги зајакне соодветните органи за спроведување на законот, одговорни за внатрешни контроли, кои што пак се потребни за целосно спроведување на меѓународните спогодби за неширење и релевантните ЕУ стандарди, вклучувајќи ги и оние што се однесуваат на трговијата како со мало оружје, така и со лесно оружје и со

производи за двојна употреба (*за производите за двојна употреба, види и Поглавје 30 – Надворешни односи*).

Во врска со односите со соседните земји, земјата има склучено договори за соработка со сите свои соседи (*види Дел I – Политички критериуми – Регионална соработка*).

Република Македонија е членка на Обединетите Нации, ОБСЕ, Советот на Европа, а членка е или набљудувач во многу меѓународни организации и договори. Покрај тоа, земјата е активен учесник во неколку регионални и подрегионални иницијативи. Таа беше домаќин на Силите на ОН за превентивно стационирање од 1993 до 1999 г. (*види Дел II – Политички критериуми – Мултилатерални односи*)

Република Македонија има пристапено кон главните меѓународни конвенции за тероризмот. Ги има потпишано сите релевантни конвенции на ОН, но сè уште ја нема ратификувано Конвенцијата за сузбивање на терористички напади и за сузбивање на финансирањето на тероризмот.

Република Македонија се обврза на зголемување на нејзиното учество во меѓународните напори за одржување на мирот (ИСАФ – Авганистан) и има испратено воени набљудувачи кај одредени мисии на ОН. Таа обезбедува логистичка поддршка за мисијата на КФОР на Косово. Во моментот, таа се наоѓа во процес на одредување сили за понатамошни операции за одржување на мирот и ги изготвува потребните мерки за реструктурирање. Таа ја има изразено својата подготвеност и волја за поддршка, учество и придонес кон операциите за управување со граѓански и воени кризи, во рамките на Европската безбедносна и одбрамбена политика. Сепак, сè уште треба да се распределат потребните средства.

Што се однесува до *административните капацитети*, Република Македонија има 42 дипломатски и конзуларни мисии, со персонал од околу 330 лица. Со цел да може да работи со ЗНБП структурите на ЕУ, таа ќе треба да ги воспостави потребните функции и механизми во рамките на Министерството за надворешни работи. Во врска со спроведувањето на санкциите и рестриктивните мерки, таа ќе треба да ги прилагоди своите административни капацитети кон ЕУ стандардите. Би требало, исто така, да се разјасни и законската рамка за спроведување на рестриктивните мерки на национално ниво.

Заклучок

Република Македонија, се изјасни дека, како земја- членка, истата активно и безрезервно ќе ја поддржува Заедничката надворешна и безбедносна политика (ЗНБП) на Европската унија. Проценката на надворешната и безбедносната политика на земјата до овој момент води кон очекување дека истата може да ги исполни обврските во рамките на ЗНБП среднорочно, доколку ги преземе

неопходните правни и административни мерки и ги направи неопходните прилагодувања.

Поглавје 32: Финансиска контрола

Acquis за ова поглавје се однесува на усвојувањето на меѓународно договорените и усогласени со ЕУ принципи, стандарди и методи на Јавна внатрешна финансиска контрола (ЈВФК-PIFC Public Internal Financial Control) кои што би требало да се применуваат кај системите за внатрешни контроли во целокупниот јавен сектор, вклучувајќи го и трошењето на ЕУ средства. *Acquis* особено бара постоење на ефективни и транспарентни системи за финасиски менаџмент и контрола (вклучувајќи соодветна претходна, тековна и последователна финансиска контрола или инспекција); функционално независни системи за внатрешна ревизија; соодветни организациски структури (вклучувајќи централна координација); и оперативно и финансиски независна институција за надворешна ревизорска, која што ќе го процени, покрај другото и, квалитетот на нововостановените системи за ЈВФК. Ова поглавје содржи и *acquis* за заштита на финансиските интереси на ЕУ и за борбата против измами што вклучуваат средства на ЕУ.

Во Република Македонија, **јавната внатрешна финансиска контрола** е предмет на голем број закони и правилници што се однесуваат на спроведувањето на буџетот, сметководството и внатрешната ревизија. Единиците за внатрешна ревизија што вршат последователни (ex-post) контроли се основани во повеќето министерства и други државни институции, иако функциите на внатрешните ревизори и инспектори и понатаму треба уште да се разјаснат и издвојат. Внатрешната ревизија треба да спроведува финансиски ревизии, ревизии на регуларност, ревизија на системите и ревизии на успешност. Прашањето за воведување раководна одговорност и придружни системи за финансиски менаџмент и контрола (на пр. претходна финансиска контрола) бара итно разгледување. Системот за ЈВФК што се наоѓа во процес на воспоставување на национално ниво, би требало истоветно да се воспостави и на општинско ниво, земајќи ги притоа во предвид импликациите врз економијата и локалните околности.

Општо земено, слабостите во сегашниот систем се однесуваат на севкупното финансиски менаџмент и контролите, како и на немањето соодветни ревизорски траги и техники за проценка и управување со ризици. Покрај тоа, внатрешните контроли се спроведуваат од страна на многу институции, без усогласени стандарди. Со цел да се воведат сеопфатен и консолидиран систем за внатрешна контрола во јавниот сектор, Министерството за финансии би требало уште повеќе да го развие својот стратешки документ, низ кој што ќе се одразува сегашната состојба во внатрешната финансиска контрола, ќе се анализираат слабостите и ќе се предлагаат насоки и временски распореди за понатамошен развој. Министерството, исто така, треба да изготви и нацрт Рамковен закон, со кој што ќе се уредува системот на ЈВФК, како и конкретен закон за внатрешна ревизија. Во

рамките на овој процес, ќе треба да се изготват концепти за раководна одговорност, ефективна внатрешна контрола и ефективна и функционално независна внатрешна ревизија.

Секторот за централна внатрешна ревизија на Министерството за финансии е надлежен за развој, координација и усогласување на внатрешната ревизија во јавниот сектор, како и за обучување на јавни ревизори. Тој би требало да изготви и насоки врз основа на Упатствата за стандарди во внатрешната контрола на Меѓународната организација на институции за врховна ревизија (ИНТОСАИ). Одделението за внатрешна ревизија на Министерството за финансии, кое што го проценува управувањето и контролата, тековно е дел од Секторот, но би требало да се оддели од него. Покрај тоа, предвидено е и основање на посебно Централно Одделение за усогласување на финансискиот менаџмент и контрола во рамките на истото Министерство и тоа би требало да биде клучен играч во оваа област. Одговорностите на различните единици за внатрешна ревизија треба да бидат јасно дефинирани и соодветни, а помеѓу нив треба да се воспостават и линии на независно известување.

Надворешната ревизија се врши од страна на Државниот завод за ревизија (ДЗР), врз основа на Актот за државна ревизија од 1973 г. Главниот државен ревизор го назначува Парламентот, со мандат од десет години. ДЗР ги применува упатствата на ИНТОСАИ за Процедурите на државна ревизија, како и меѓународните стандарди за ревизија на Меѓународната федерација на сметководители (ИФАЦ).

ДЗР има усвоено Стратешки развоен план и донесува годишни оперативни планови за спроведување ревизии. Ревизиите се избираат врз основа на голем број критериуми. Помеѓу нив е и критериумот за објективна проценка на ризици, но потребно е понатамошно развивање. Досега, ревизиите се ограничени на класични финансиски ревизии и ревизии на усогласеност. Ревизиите на успешност и ревизии на системите се уште не се започнати.

Ревизиите на ДЗР ги покриваат субјектите на централните и локалните власти, вонбуџетските средства, Народната Банка, политичките партии, корисниците на средства од ЕУ и други меѓународни фондови.

Бидејќи Министерството за финансии мора да ги одобри расходите за човечки ресурси на ДЗР, овој орган нема независен буџет, па затоа ниту неговата финансиска независност не е гарантирана. ДЗР има испратено предлог до владата за зајакнување на неговата функционална и финансиска независност преку Уставот. Ова прашање треба да се следи.

ДЗР праќа извештај со своите наоди и препораки до Парламентот (Комисија за финасирање и буџет) и до Министерството за финансии. Бидејќи ДЗР нема извршни и регулаторни овластувања и не може да извршува санкции, до овластените органи (н. пр. јавен обвинител и Државната анти-корупциска комисија) се доставуваат извештаи со сомневања за измами и корупција. Во

праксата се чини дека во мала мерка се следат наодите и препораките од извештаите на ДЗР, со што сериозно се намалува вредноста на работењето на институцијата.

ДЗР и Министерството за финансии се наоѓаат во процес на склучување протокол за заемна соработка и координација, со цел да му се овозможи на ДЗР да ги има на располагање извештаите од внатрешната ревизија и да се вложат заеднички напори за обучување на персоналот и за усогласување на работните програми за ревизија.

Што се однесува до **управувањето и контролата на ЕУ средствата**, ќе треба да се развијат ефикасни системи за управување, следење, контролирање и ревизија на ЕУ средствата, со цел да можат се спроведат програмите според новиот Инструмент за пред-пристапување (ИПА) и во услови на децентрализирано спроведување. Системот за спроведување на КАРДС програмата во Република Македонија досега не бараше постоење на такви системи.

Земјата исто така се наоѓа и во рана фаза на законодавни и административни подготовки во однос на **заштитата на финансиските интереси на ЕЗ**. Нејзиното законодавство делумно е усогласено со Конвенцијата од 1995 г. за Заштита на финансиските интереси на Заедницата и нејзините протоколи. Многу институции работат на откривањето и решавањето на случаи на измама и други нередовности кои се однесуваат на националните и меѓународните средства, но координираноста не е обезбедена во доволна мерка. Повеќето релевантни постапки се засновани на Кривичниот законик. Иако Законот за организација и работење на државните административни органи бара од тие органи да соработуваат меѓусебно, во моментот не постои служба што може да обезбеди таква координираност, за да може да се гарантира соодветна заштита на финансиските интереси на ЕЗ. За таа цел, би било корисно да се создаде една координативна структура против измами, која што би можела да ја осигура и соработката со ОЛАФ.

Заклучок

Република Македонија започна да се усогласува со *aquis* во однос на Јавната внатрешна финансиска контрола (ЈВФК). Сепак, потребен е глобален пристап кон развитокот на модерни системи за внатрешна контрола во јавниот сектор, кој што води кон доследна комбинација на раководната одговорност и функционално независната внатрешна ревизија. Треба да се донесе кохерентно законодавство и истото да се спроведува во целата област на внатрешната контрола, покривајќи ги сите важни аспекти на раководната одговорност, независната внатрешна ревизија, централната хармонизација, како и спречување на измама. Оперативната и финансиската независност на Државниот завод за ревизија (ДЗР) треба да се подобри и да се обезбеди соодветно следење на наодите од нивните извештаи. Во областа на управување и контрола на фондовите на ЕУ потребно е да се развијат ефикасни системи за управување, набљудување, контрола и ревизија, за да се спроведат програмите од новиот предпристапен инструмент (ИПА) во услови на децентрализирано спроведување. Покрај тоа, треба да се обезбеди

административен капацитет на земјата кој ќе овозможи ефикасна заштита на финансиските интереси на Европската комисија.

Земјата можеби нема да биде во можност да се усогласи со ЕУ барањата од оваа област на среден рок, освен ако не направи значителни дополнителни напори за реорганизирање и зајакнување на нејзината внатрешна финансиска контрола, надворешна ревизија и антикорупциски капацитети.

Поглавје 33: Финансиски и буџетски одредби

Ова поглавје ги покрива правилата кои се однесуваат на потребните финансиски средства за финансирање на буџетот на ЕУ („сопствени средства“). Овие средства главно се составени од придонеси од земјите членки засновани врз традиционалните сопствени средства од царини и земјоделски такси и давачки, средства засновани врз данокот на додадена вредност и средства засновани врз нивото на бруто националниот доход. Земјите членки мора да имаат соодветен административен капацитет адекватно да го координираат и обезбедат точното пресметување, наплата, исплата и контрола врз сопствените средства. *Acquis* во оваа област е директно обврзувачко и не бара транспонирање во националното законодавство.

Во Република Македонија се воспоставени основите принципи и институции за политиките во областа, кои влијаат врз сопствениот систем на средства. Воспоставен е национален систем на ДДВ, царината и земјоделските давачки се предвидени при увозот, и националните сметки и БНД се во одредена мерка компилирани согласно ЕСА95 стандардите, иако е потребно натамошно приближување.

Преземени се чекори за вклучување на неформалната економија во национални пресметковни статистики. Но, потребни се дополнителни мерки за хармонизација со цел да се подобри покриеноста и квалитетот на националните сметки. Министерството за финансии има севкупна одговорност во врска со финансиските и буџетските прашања.

Заклучок

Не постојат значајни разлики помеѓу системите на Република Македонија и ЕУ во однос на основните принципи и институции во политичките области кои подлежат на примена на системите за сопствени средства. Сепак, големината на неформалната економија претставува предизвик за обемот и квалитетот на националните сметки. Ако продолжат нејзините напори за приспособување на значајните *acquis* поглавја, особено на царината, оданочувањето, статистиката и финансиската контрола, Република Македонија не би требало да има значајни потешкотии во остварувањето на потребите на системи за сопствени средства среднорочно.

3.2 Општа оценка

Способноста на Република Македонија да ги преземе обврските од членството е оценета во согласност со следните индикатори:

- обврските утврдени со Спогодбата за стабилизација и асоцијација,
- напредокот во усвојувањето, спроведувањето и примената на *acquis*.

Република Македонија оствари напредок во примената на Спогодбата за стабилизација и асоцијација и покрај тоа што треба да обрне внимание на почитувањето на роковите поставени во Спогодбата.

Земјата направи значителни напори во прилагодувањето на нејзиното законодавство *acquis*, посебно во областите поврзани со Внатрешниот пазар и трговијата. Овие напори треба да продолжат. Сепак, земјата се соочува со големи предизвици при спроведувањето, а посебно при ефикасната примена на законодавството. Капацитетите на администрацијата и судството се сè уште слаби во многу области и треба значително да се зајакнат за да се обезбеди доследна примена на *acquis*.

Доколку продолжи со напорите, Република Македонија не би требало да има поголеми потешкотии во примената на *acquis*, среднорочно во следните области:

- рибарство;
- економска и монетарна политика;
- статистика;
- претпријатија и индустриска политика;
- транс-европски мрежи;
- наука и истражување;
- образование и култура;
- надворешни односи;
- надворешна безбедносна и одбранбена политика;
- финансиски и буџетски одредби.

Земјата треба да вложи дополнителни напори за да го прилагоди своето законодавство кон *acquis* и ефикасно да го спроведе и примени на среден рок, во следните области:

- слобода на движење на работници;
- право на основање претпријатија и слобода на давање услуги;
- слободно движење на капитал;
- финансиски услуги;
- здравствена и заштита на потрошувачи.

Земјата треба да направи значителни и континуирани напори за да го прилагоди своето законодавство со *acquis* и ефикасно да го спроведе и примени на среден рок, во следните области:

- јавни набавки;
- право на трговски друштва;

- информатичко општество и медиуми;
- земјоделство и рурален развој;
- безбедност на храната, ветеринарна и фитосанитарна политика;
- сообраќајна политика;
- енергетика;
- оданочување;
- социјална политика и вработување;
- регионална политика и координација на структурни инструменти;
- правда, слобода и безбедност;
- царинска унија.

Доколку значително не се зајакнат напорите, земјата можеби нема да биде способна да ги исполни обврските од *acquis* на среден рок, во следните области:

- слободно движење на стоки;
- право за интелектуална сопственост;
- политика на конкуренција;
- финансиска контрола.

На полето на животната средина, многу значајни напори ќе бидат потребни, вклучувајќи и значителни инвестиции и зајакнување на капацитетите на администрацијата за примена на законодавството. Целосна усогласеност со *acquis* може да се постигне само на долг рок и ќе бара поголеми инвестиции.

В. ЕВРОПСКО ПАРТНЕРСТВО: СЕВКУПНА ОЦЕНКА

Европското партнерство за Република Македонија беше донесено од страна на Советот во 2004 година³. Заедно со сегашното Мислење, се предлага и ревидирано Европско партнерство. Целта на Европското партнерство е да им се помогне на властите во нивните напори за исполнување на критериумите за пристапување. Детално ги покрива приоритетите во подготовката за пристапување, особено примената на европското законодавство, и претставува основа за програмирање на помошта пред пристапувањето од фондовите на Заедницата во следните неколку години.

Направена е разлика меѓу краткорочни приоритети, кои се очекува да бидат завршени во рок од една до две години, и среднорочни приоритети, кои се очекува да бидат завршени во рок од три до четири години.

Овој дел на кратко го оценува вкупниот опсег во кој треба да се задоволат приоритетите на Европското партнерство 2004.

Што се однесува до приоритетите во однос на **политичките критериуми**, Република Македонија има започнато поголеми реформи во правосудството, полицијата и за да постигне натамошен напредок кон целосно спроведување на Охридскиот рамковен договор, како и со цел да ја зајакне демократијата и владеењето на правото. Направен е напредок на полето на човековите права и заштита на малцинствата.

Земјата играла активна улога во регионалната соработка. Но, ќе бидат потребни значителни и одржливи напори за да се консолидира владеењето на правото, борбата против корупцијата и за да се постигне натамошен напредок во областа на реформите во јавната администрација и почитувањето на човековите права.

Поопшто, обезбедувањето ефективно спроведување на реформите и зајакнување на донесеното законодавство остануваат предизвици и ќе бараат значителни напори. Останува уште многу работа за да се исполнат приоритетите од Европското партнерство, а и реформите мора да се забрзаат.

Краткорочните приоритети во однос на **економските критериуми** во значителна мерка се задоволени, иако брзината на донесувањето на потребното законодавство и неговата примена се доста бавни и треба да се вложат значителни напори за да се реализираат среднорочните приоритети.

Република Македонија одржува макроекономска стабилност и ја заврши продолжената програмата со Меѓународниот монетарен фонд. Процесот на

³ Одлука на Советот 2004/518/ЕЦ од 14 јуни 2004 за принципите, приоритетите и условите содржани во Европското партнерство со Република Македонија (ОЈ Л 222, 23.6.2004, стр.20)

воведување на пазарно ориентираните реформи продолжува и води кон натамошно намалување на улогата на Државата во економијата. Но, лојалната конкуренција за стопанските субјекти останува во многу области нееднаква, главно заради недостигот од транспарентни процедури. Што се однесува до мерките за подобрување на деловното опкружување, правната рамка за регистрацијата на компаниите е подобрена и е направен одреден напредок во поедноставувањето и намалувањето на постапката за добивање на дозвола. Но, постапките за влегување во и излегување од пазарот се сеуште долги, делумно заради недоволната транспарентност на имотните права и слабости во администрацијата и правосудството.

Властите спроведуваат Национален акционен план за вработување, подготвен врз основа на дијалот со сите релевантни субјекти и вклучува меѓу другото реформа на Законот за работни односи и реформа на Бирото за вработување. И покрај овие напори, невработеноста останува многу висока.

Властите започнаа и со подобрување на управувањето со јавните финансии. Фискалната децентрализација започна на 1 јули 2005 година и започна декомпресијата на структурата на платите во државната администрација. Преземени се некои мерки за зајакнување на внатрешната контрола и капацитетот за ревизија на Министерството за финансии и за проширување на контролата на јавниот сектор, иако сеуште остануваат значајни предизвици во оваа област. Преземени се чекори за воспоставување на ефективен пазар на обврзници и благајнички записи.

Нерамномерен е напредокот во однос на приоритетите врзани за **способноста да се преземат обврските од членство**. Општо земено, додека Република Македонија има направено значителен напредок во областа на правното приближување на европското законодавство и изготвувањето на стратешки документи, поограничен е напредокот во примената и особено во спроведувањето на усогласеното законодавство. Сите институции треба да посветат максимално внимание на подобрувањето на своите резултати во спроведувањето.

Напредок е постигнат и во однос на спроведувањето на Партнерските приоритети во областите како што е управувањето со границите, реформите во полицијата и финансиските услуги. Одреден напредок е постигнат во приближувањето на законодавството во областа на заштитата на природната околина.

Но, остануваат значителни предизвици во голем број од областите поврзани со внатрешните пазари, како што е донесувањето на технички норми и стандарди, конкуренцијата и контрола на државната помош, транспарентни јавни набавки, енергија, и телекомуникации. Во повеќето од овие области најмногу работа останува да се заврши во примената и спроведувањето на законодавството.

Напредокот во прашањата идентификувани како приоритети во Партнерството се подетално продиксутирани во други делови на ова Мислење. Ревидираното Европско партнерство ги следи истата структура како и Мислењето.

Ревидираното Европско партнерство останува да биде главната алатка што ќе ја води работата на земјата во подготовката за пристапување кон ЕУ. Спроведувањето на Европското партнерство мора да продолжи. Треба да му се посвети потребно политичко внимание и треба да и помогне на Република Македонија во одредувањето на својата агенда во областа на законодавството и градењето на институциите.

АНЕКС – СТАТИСТИЧКИ ПОДАТОЦИ (од 1 септември 2005 година)
Република Македонија

Основни податоци	Скала	Единична	Фусноста	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Население : вкупно	Во илјади	Број		1.957	1.975	1.997	2.008	2.018	2.026	2.035	2.0	2.027	2.030
Вкупна површина на земјата	Единица(x1)	Км ²						25.713	25.713	25.713	25.713	25.713	
Национални сметки													
	Скала	Единица		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Бруто домашен производ	Милиони	Национална валута				186.019	194.979	209.010	236.38 9	233.841	243.970	251.486	
Бруто домашен производ	Милиони	EUR				3.310	3.193	3.448	3.893	3.839	4.001	4.105	
Бруто домашен производ по глава на жител	Единица(x1)	EUR				1.658	1.590	1.709	1.921	1.887	1.981	2.025	
СИ: Стапка на раст на бруто домашниот производ при константни цени (национална валута), во однос на претходната година	Единица(x1)	%				1,4	3,4	4,3	4,5	-4,5	0,9	2,8	
СИ: Раст на вработеност (национални сметки) во однос на претходната година	Единица(x1)	%					3,4	-0,6	0,3	-1,7	-0,6	-1,9	
Раст на продуктивноста на трудот: раст во БДП (константни цени) по вработен, во однос на претходната година	Единица(x1)	%											
Единица на раст на цената на труд (национални сметки) во однос на претходната година	Единица(x1)	%					2,6	-1,5	-7,6	0,2	-0,7	2,8	
БДП по глава на жител при сегашни цени	Единица(x1)	ППС				4.314	4.519	4.791	5.150	4.997	5.206	5.356	
СИ: БДП по глава на жител при тековни цени, ППС, ЕУ-25=100	Единица(x1)	%				26	26	26	26	24	25	25	
СИ: Продуктивноста на трудот, ППС (БДП по вработен), ЕУ-25=100	Единица(x1)	%											
Земјоделие (НАЦЕ Делови А+Б): удел во вкупната бруто доаѓаена вредност	Единица(x1)	%				12,8	13,2	12,9	12,0	11,8	12,4	13,4	
Индустрија (без градежништво) (НАЦЕ Делови Ц до Е): удел на вкупната бруто доаѓаена вредност	Единица(x1)	%				28,4	27,1	26,5	26,9	26,1	24,2	24,4	
Градежништво (НАЦЕ Дел Ф): удел на вкупна бруто доаѓаена вредност	Единица(x1)	%				6,2	6,7	6,1	6,8	6,0	6,0	6,3	
Услуги (НАЦЕ Делови од Г до П): удел на вкупна бруто доаѓаена вредност	Единица(x1)	%				52,7	52,9	54,5	54,2	56,1	57,5	56,0	
Крајни расходи на потрошувачка, како удел во БДП	Единица(x1)	%				92,6	92,6	90,3	92,6	94,8	99,5	97,0	
Крајни расходи на потрошувачка: домаќинства и НПСИХ, како удел во БДП	Единица(x1)	%				72,8	72,4	69,7	74,4	70,0	77,1	76,3	
Крајни расходи на потрошувачка: Општо влада, како удел во БДП	Единица(x1)	%				19,7	20,3	20,6	18,2	24,8	22,4	20,7	
— Бруто формирање на постојан капитал, како удел во БДП	Единица(x1)	%				17,3	17,4	16,6	16,2	14,8	16,6	16,7	
— Варијација на залихи како удел во БДП	Единица(x1)	%				3,6	4,8	3,1	6,0	4,2	4,0	3,2	
Извоз на стоки и услуги, во однос на БДП	Единица(x1)	%				37,3	41,2	42,2	48,6	42,7	38,0	37,9	
Увоз на стоки и услуги, во однос на БДП	Единица(x1)	%				50,8	56,1	52,2	63,5	56,6	58,2	54,8	
Стапка на инфлација													
СИ: Индекс на потрошувачки цени: вкупно (СР1), раст во однос на претходна година	Единица(x1)	%		15,7	2,3	2,6	-0,1	-0,7	5,8	5,5	1,8	1,2	-0,4
Платен биланс	Скала	Единица		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Платен биланс: тековна сметка вкупно	Милиони	EUR		-227	-271	-259	-231	-32	-78	-276	-341	-118	-305
Платен биланс тековен	Милиони	EUR		-170	-251	-350	-441	-494	-742	-597	-767	-671	-816
Платен биланс тековен	Милиони	EUR		916	916	1.120	1.107	1.185	1.419	1.311	1.060	1.079	1.228
Платен биланс тековен	Милиони	EUR		1.086	1.167	1.470	1.548	1.908	2.161	1.908	1.827	1.750	2.044
Платен биланс тековен	Милиони	EUR		-153	-125	-125	-51	42	52	-22	-21	-8	-40
Платен биланс тековен	Милиони	EUR		-30	-41	-50	-39	-42	-49	-46	-28	-25	-29
Платен биланс тековен	Милиони	EUR		125	146	265	300	462	661	389	475	586	581

Платен биланс на тековните сметки што ги трансферира Владата	Нето тековни трансфери	Милиони	EUR		21	41	7	32	72	142	56	96	82	51
Директни инвестиции (СДИ) во инвестирачката економија		Милиони	EUR		7	9	27	109	33	188	501	74	76	115
Јавни финансии		Скала	Единица		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Општ дефицит/суфицит на владата, во однос на БДП		Единица(x1)	%						0.3	2.3	-2.5		0.1	
СИ: Општ долг на владата, во однос на БДП		Единица(x1)	%						28.0	29.9	30.6	30.1	27.1	25.2

Финансиски индикатори

	Скала	Единица		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Бруто странски долг на целата економија, во однос на БДП	Единица(x1)	%						40,9	43,1	43,5	43,5	39,5	38,0
Бруто странски долг на целата економија во однос на вкупниот извоз	Единица(x1)	%						102,7	94,5	106,7	120,2	108,4	97,8
Понуда на пари: M1	Милиони	EUR		257	237	229	249	325	368	415	432	445	449
Понуда на пари: M2	Милиони	EUR		384	360	372	427	556	690	1.145	1.052	1.240	1.449
Понуда на пари: M3	Милиони	EUR		463	437	437	497	647	786	1.267	1.141	1.318	1.532
Вкупен кредит: кредит од монетарни финансиски институции (МФИ) на вкупен број на жители	Милиони	EUR		375	477	428	517	527	624	620	657	747	931
Каматни стапки: дневна стапка на парите, годишно	Единица(x1)	%				19,7	18,1	11,6	7,2	11,9	14,4	5,8	8,3
Каматна стапка на задолжување (една година) годишно	Единица(x1)	%					20,5	20,0	19,0	19,2	17,7	14,5	12,0
Каматна стапка на депозити (една година), годишно	Единица(x1)	%					12,6	11,4	10,7	10,0	9,2	6,7	6,5
Курсеви на ЕУР : просек во период - 1 евро= ... национална валута	Единица(x1)	Број		49,15	50,07	56,198	61,065	61,2646	60,725	60,913	60,978	61,264	61,337
Курс на ЕУР: крај на период - 1 евро= ... национална валута	Единица(x1)	Број		48,71	51,29	61,163	60,914	60,617	60,788	60,61	61,071	61,293	61,310
Индекс на ефективен курс(1999=100)	Единица(x1)	Број											
Вредност на резерви на средства(вклучително и злато)	Милиони	EUR		275	267	280	334	458	714	775	735	723	725
Вредност на резерви на средства (без злато)	Милиони	EUR		257	240	257	305	429	683	721	667	693	661
Надворешна трговија	Скала	Единица		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Трговски биланс: (сите стоки, сите партнери)	Милиони	EUR							-835	-596	-927	-588	
Вредност на извоз: (сите стоки, сите партнери)	Милиони	EUR							1.436	1.291	1.178	879	
Вредност на увоз : (сите стоки, сите партнери)	Милиони	EUR							2.271	1.887	2.105	1.467	
Трговски услови (индекс на извозна цена/индекс на увозна цена), во однос на претходната година	Единица(x1)	Број						98,5	93,6	83,4	117,2	99,9	96,9
Удел на извоз во 25 земји на ЕУ во вредност на вкупен извоз	Единица(x1)	%							46,9	51,4			
Удел на увоз од 25 земји на ЕУ во вредност на вкупен увоз	Единица(x1)	%							48,7	52,5			
Демографија	Скала	Единица		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Стапка на природен прираст: сива стапка на природен прираст (раѓања минус умирања)	Единица(x1)	per 1000		8,0	7,7	6,5	6,2	5,2	5,9	5,0	4,9	4,4	
Нето стапка на миграција: број на имигранти минус бројот на емигранти	Единица(x1)	per 1000			0,6	0,5							
Стапка на смртност на новороденчиња: број на умирања на деца под возраст од една година во однос на 1000 живородени	Единица(x1)	Број		22,7	16,4	15,7	16,3	14,9	11,8	11,9	10,2	11,3	
Животен век при раѓање: мажи	Единица(x1)	Години		68,0	68,6			70,5	70,7	70,8	70,8		
Животен век при раѓање: жени	Единица(x1)	Години		72,5	72,9			74,8	75,2	75,6	75,7		
Пазар на труд	Скала	Единица		1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Стапка на економска активност (15 - 64): дел од населението на возраст од 15-64 кој е економски активен	Единица(x1)	%	D				57,7	55,7	55,4	56,0	55,0	57,0	55,8
СИ: Стапка на вработеност (15-64): дел од населението на возраст од 15-64 кои се вработени	Единица(x1)	%	D				36,5	36,1	36,0	36,8	35,7	34,3	33,8
СИ: Стапка на вработеност (15-64), мажи: дел од машкото население на возраст од 15-64 кои се вработени	Единица(x1)	%	D				46,8	46,1	46,0	46,0	44,9	42,4	41,7
СИ: Стапка на вработеност (15-64), жени: дел од женското население на возраст од 15-64 кои се вработени	Единица(x1)	%	D				26,1	26,0	26,0	27,5	26,2	26,0	25,7

СИ: Стапка на вработеност на стари работници (55-64): дел од население на возраст од 55-64 кои се вработени	Единица(x1)	%	D					23,3	23,32	23,0	23,7	22,5	24,4	21,9
Земјоделство, шумарство и риболов (НАЦЕ Делови А+Б) како удел во вкупната вработеност	Единица(x1)	%	D								13,4	14,1	12,8	10,1
Индустрија (НАЦЕ Делови од Ц до Е) како удел во вкупната вработеност	Единица(x1)	%	D								33,8	31,2	30,8	28,1
Градежништво (НАЦЕ Дел Ф) како удел во вкупната вработеност	Единица(x1)	%	D								6,9	6,6	7,3	7,5
Услуги (НАЦЕ Делови од Г до П) како удел во вкупната вработеност	Единица(x1)	%	1)								45,9	48,1	49,1	54,2
СИ: Стапка на невработеност: дел од работната сила која е невработена	Единица(x1)	%	1)					36,5	34,8	34,8	33,9	34,8	39,6	39,3
СИ: Стапка на невработеност, мажи: дел од машката работна сила која е невработена	Единица(x1)	%	1)					34,0	33,4	32,1	31,6	33,5	38,7	38,3
СИ: Стапка на невработеност, жени: дел од женската работна сила која е невработена	Единица(x1)	%	1)					40,6	37,3	39,1	37,5	37,1	41,0	40,9
Стапка на невработеност на лица < 25 години: дел од работна сила на возраст <25 која е невработена	Единица(x1)	%	1)					77,0	71,6	69,8	67,8	69,3	74,1	71,2
СИ: Стапка на долгорочна невработеност: дел од работна сила која е долгорочно невработена	Единица(x1)	%	1)					30,2	29,2	29,0	29,4	29,4	33,7	33,5
Социјална кохезија	Скала	Единица			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
СИ: Нееднаква распределба на доходот: сооднос на врвен квинтал со најнизок квинтал	Единица(x1)	Број												
СИ: Деца кои рано напуштаат училиште: дел од населението на возраст од 18-24 кои немаат завршено средно образование и кои не посетуваат никакво образование или обука	Единица(x1)	%	2)									32,2		
СИ: Деца на возраст од 0-17 кои живеат во домаќинства без вработен: удел во деца на возраст од 0-17	Единица(x1)	%												
СИ: Лица на возраст од 18-59 кои живеат во домаќинства без вработен: удел во лица на возраст од 18-59	Единица(x1)	%												
Животен стандард	Скала	Единица			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Број на патнички автомобили / население	Единица(x1)	рег			146,1	143,8	144,7	144,0	143,7	147,6	151,9	152,5	148,0	
Број на главни телефонски линии (фикси)/население	Единица(x1)	рег			177,8	186,3	204,1	227,6	388,7	397,7	389,2	392,6	356,6	360,9
Број на претплатници на услуги преку мобилни телефони /население	Единица(x1)	рег 1000				0,6	6,2	15,0	23,6	49,3	108,8	181,3	300,0	491,6
Инфраструктура	Скала	Единица			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Густина на железничка мрежа (оперативни линии)	Единица(x1)	рег 1000 km ²							27,1	27,1	27,1	27,1	27,1	
Должина на автопати	Единица(x1)	km			138	144	144	144	144	144	145	208	208	196

Индустрија и земјоделство	Скала	Единица			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Индекс на обем на индустриско производство (2000=100)	Единица	Број			90,5	93,4	94,9	99,2	96,6	100,0	96,9	91,8	96,1	94,8
Индекс на обем на земјоделско производство на стоки и услуги (по цени на производител) (претходна година =	Единица(x1)	Број							101,1	101,10	90,2	97,5	104,5	
Иновации и истражување	Скала	Единица			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
СИ: Трошоци за човечки ресурси (јавни расходи за образование) како удел во БДП	Единица(x1)	%										3,50		
СИ: Бруто домашни расходи за истражување и развој во однос на БДП	Единица(x1)	%												
СИ: Процент на домаќинства кои имаат дома пристап до интернет. Вклучени се секакви форми на интернет. Населението кое е земено предвид е на возраст од 16 до 74	Единица(x1)	%												11,2e
Природна околина	Скала	Единица			1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
СИ: Вкупна емисија на емисии на стаклена градина, ЦО2 еквивалент (1990=100)	Единица(x1)	Број												

СИ: Енергетски интензитет на економијата	Единица(х1)	на еквивалент на нафта на ЕУР 1000 БДП																		
СИ: Удел на обновлива енергија во потрошувачката на струја	Единица(х1)	%																		
СИ: Патен товарен транспорт како удел во вкупниот змен товарен транспорт (Модална поделба на товарниот транспорт)	Единица(х1)	%																		

е проценка
ф предвидување
п провизорно

- 1) Не се вклучени се и неплатени семејни работници.
- 2) 2002: извор е пописот од 2002.
- 3) 1995 до 1998: број на телефонски претплатници.

Белешка:

Целиот комплет на клучни индикатори може да се најде на: http://europa.eu.int/estatref/info/sdds/en/coop_eur/coop_eur_base.htm. Дефинициите на индикаторите кои се бараше од земјите да ги следат може да се најдат (на англиски) на http://europa.eu.int/estatref/info/sdds/en/coop_eur_definitions.pdf, каде се наоѓаат и дефинициите на неколкуте индикатори извлечени од Еуростат базата на податоци, и од Comext. Кога земјите укажале на дивергенции од бараните дефиниции, тие се дадени во листата на фусноти